

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE
KALKINMA AJANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Doktora Tezi

BURCU YAVUZ TİFTİKÇİGİL

Danışman: PROF. DR. ALKAN SOYAK

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Araştırma Dalı İKTİSAT POLİTİKASI Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
BURCU YAMUZ TİFTİKÇİGİL'in AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE
KALKINMA AJANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME adlı tez çalışması
Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.01.2010 tarih ve 2010-1/27 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 08.04.2010

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. NURİ ALKAN SOYAK
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. OSMAN KÜÇÜKAHMETOĞLU
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. NURGÜL CHAMBERS
4) Jüri Üyesi : PROF. DR. ZAFER TUNCA
5) Jüri Üyesi : PROF. DR. DURMUŞ DÜNDAR

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Burcu Yavuz Tiftikçigil
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : İktisat Politikası
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Alkan Soyak
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Şubat 2010
Anahtar Kelimeler : Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, SWOT
Analizi

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE KALKINMA AJANSLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde en önemli çalışma alanlarından biri olan bölgesel kalkınma teori ve politikaları 1980'lerde küreselleşme süreci ile birlikte önemini yitirmiş, 1990'lara gelindiğinde ise yerele özgü faaliyetlerin öneminin artması ile birlikte yepyeni bir çerçeveye tekrar gündeme gelmiştir. 1990 sonrası dönemde bölgesel kalkınma politikalarının artan önemi ve değişen yapısı doğal olarak kalkınmadan sorumlu aktörlerin de değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde kalkınmaya ulusal pencereden bakan ve bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğunu üstlenen merkezi devletin yerini; yönetim anlayışı çerçevesinde yerel ve bölgesel otoritelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla oluşan bölgesel kalkınma ajansları almaya başlamıştır. Türkiye'de de bölgesel kalkınma politikaları Avrupa Birliği'ne üyelik süresiyle birlikte yönetim, uygulama ve içerik açısından dönüşüme uğramış ve bu dönüşümün sonucu olarak bölgesel kalkınma ajansları yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın amacı Türkiye'de bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşümü ve kalkınma ajanslarının Türkiye'ye uyumluluğunu analiz etmektir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Burcu Yavuz Tiftikçigil
Field : Economics
Programme : Economic Policy
Supervisor : Professor Alkan Soyak
Degree Awarded and Date : Doctorate – February 2010
Keywords : Regional Development, Regional Development
Agencies, SWOT Analysis

ABSTRACT

THE TRANSFORMATION OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IN TURKEY AND AN ASSESSMENT ON THE DEVELOPMENT AGENCIES IN THE PROCESS OF HARMONIZATION WITH THE EUROPEAN UNION

As one of the most prominent fields of study in the post-World War II era, regional development theories and policies became obsolete in 1980s with the globalization process while reemphasized within a brand new framework in 1990s when local activities grew in importance. After 1990, increasing importance and changing context of regional development policies naturally led to a change of actors, which are responsible for development. In this period, central state looking at the development from a national perspective and assuming the responsibility of development in a region was replaced, in terms of administrative understanding, by regional development agencies which were composed of local and regional authorities, private sector and non-governmental organizations. With the process of European Union candidacy, regional development policies in Turkey have undergone a transformation in terms of administration, application and content, which led to an intensive debate on the regional development agencies. Within this framework, purpose of this study is to analyze the transformation in regional development policies in Turkey and compliance of the development agencies with the conditions in Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET (ABSTRACT).....	iii
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
EKLER	xii
KISALTMALAR.....	xiii

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
--	---

1.1. Bölgesel Kalkınma Teorileri.....	5
1.1.1. Geleneksel Modeller	11
1.1.1.1. Neo-Klasik Büyüme Modeli	12
1.1.1.2. Keynesyen Teori – İhracata Dayalı Yaklaşım	19
1.1.1.3. Diğer Geleneksel Modeller	23
1.1.2. Tam Yığılma Modelleri	24
1.1.2.1. Yığılımlı/Birikimli Nedensellik Teorisi	25
1.1.2.2. Büyüme Kutupları Teorisi	31
1.1.3. Yerel Çevre Modelleri	34
1.1.3.1. Endojen/İçsel Büyüme Modelleri.....	36
1.1.3.2. Emegin Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teoriler	37
1.1.4. Bölgesel Yenilik Modelleri	38
1.1.4.1. Kuluçka Teorileri	39
1.1.4.2. Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri.....	40
1.1.4.3. Yenilikçi Çevre Teorisi.....	40
1.1.4.4. Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi	42
1.1.4.5. Storper’ın Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Teorisi	43
1.1.5. Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Genel Değerlendirmesi	44

2. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMANIN YENİ AKTÖRLERİ.....47

2.1. Bölgesel Kalkınma Politikaları	48
2.1.1. 1945–1970 Dönemi	49
2.1.2. 1970–1990 Dönemi	51
2.1.3. 1990 Sonrası Dönem	52
2.2. Bölgesel Kalkınmanın Yeni Aktörleri – Bölgesel Kalkınma Ajansları	56
2.2.1. Küreselleşme, Devletin Değişen Rolü ve Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	57
2.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dayandığı Kurumsal Yaklaşım.....	62
2.2.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri	64
2.2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çeşitli Tanımları	67
2.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri ve Görevleri.....	68
2.2.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri	70
2.2.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları.....	74
2.2.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri.....	77
2.2.9. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Yapıları	80
2.2.10. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanları ve Bütçeleri	81
2.3. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansı Uygulamaları	82

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI.....86

3.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	87
3.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi	87
3.1.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikası Uygulamalarının Nedenleri	90
3.1.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları	92
3.1.3.1. 1989–1993 Program Dönemi	102
3.1.3.2. 1994–1999 Program Dönemi	103
3.1.3.3. 2000–2006 Program Dönemi.....	105
3.1.3.4. 2007–2013 Program Dönemi.....	109

3.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	112
3.2.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapısı.....	113
3.2.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Yönetimlerin Yapısı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri.....	115
3.2.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bütçeleri ve Personel Yapıları	117
3.2.4. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Faaliyetleri....	118
3.2.5. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Stratejileri ve Hedefleri.....	120
3.2.6. Avrupa Birliği'nde Yeni Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarından Beklenenler	122
3.3. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajansı Örnekleri.....	127
3.3.1. İrlanda ve Shannon Kalkınma Ajansı.....	128
3.3.2. İsveç ve ALMI Företagspartner AB Bölgesel Kalkınma Ajansı	132
3.3.3. İngiltere ve Londra Kalkınma Ajansı	133
3.3.4. İspanya ve Sociedad Para La Promocion Industrial Bölgesel Kalkınma Ajansı	136
3.3.5. Belçika ve Brüksel Kalkınma Ajansı.....	138
3.3.6. Polonya ve Malopolska Bölgesel Kalkınma Ajansı	141
4. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE KALKINMA AJANSLARI.....	144
4.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Politikalarda Yaşanan Dönüşüm	145
4.1.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Tarihsel Gelişimi ve Kurumsal Yapısı.....	145
4.1.2. Türkiye'de Bölgesel Politikası Uygulamalarının Nedenleri.....	153
4.1.3. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları.....	156
4.1.3.1. Ulusal Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları ...	156
4.1.3.1.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963–1967)	156
4.1.3.1.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968–1972).....	157
4.1.3.1.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973–1977).....	159
4.1.3.1.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979–1983)	160
4.1.3.1.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985–1989).....	162

4.1.3.1.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990–1994)	163
4.1.3.1.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996–2000).....	165
4.1.3.1.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001–2005).....	167
4.1.3.1.9. IX. Kalkınma Planı Dönemi (2007–2013).....	169
4.1.3.2. Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları.....	172
4.1.3.3. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Bölgesel Kalkınma Planları	174
4.2. Türkiye’de Kalkınma Ajansları	176
4.2.1. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapısı.....	177
4.2.2. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Bütçeleri ve Personel Yapıları	178
4.2.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Amaçları, Görevleri ve Faaliyetleri.....	180
4.2.4. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Stratejileri ve Hedefleri.....	181
4.2.5. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Süreci.....	184
4.2.6. Türkiye’de Kalkınma Ajansı Örnekleri.	190
4.2.6.1. İzmir Kalkınma Ajansı	190
4.2.6.2. Çukurova Kalkınma Ajansı	193
4.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler ve SWOT Analizi	197
4.3.1. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler.....	197
4.3.2. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının SWOT Analizi.....	211
4.3.2.1. SWOT Analizi ile İlgili Genel Bilgiler.....	212
4.3.2.2. SWOT Analizi	212
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	218
EKLER	227
KAYNAKÇA	250
ÖZGEÇMİŞ.....	271

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması I	8
Tablo 2: Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması II	9
Tablo 3: Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması III	10
Tablo 4: Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması IV	11
Tablo 5: Mikroekonomik Bölgesel Kalkınma Politika Önergeleri	17
Tablo 6: Makroekonomik Bölgesel Kalkınma Politika Önergeleri	22
Tablo 7: Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Üretim Fonksiyonları	35
Tablo 8: Bölgesel Kalkınma Politikalarının Dönüşümü	55
Tablo 9: Bölgesel Politika Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	59
Tablo 10: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları ve Faaliyetleri	71
Tablo 11: Zayıf ve Kuvvetli Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları	72
Tablo 12: Geleneksel ve Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansları	73
Tablo 13: Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sınıflandırılması	79
Tablo 14: Bazı Ülkelerdeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Sayıları	81
Tablo 15: Avrupa Birliği'nin Bölgesel Girişimleri	95
Tablo 16: Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikasında Rol Oynayan Kurumlar	97
Tablo 17: Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi'nin (CoR) Ülkelere Göre Üye Sayısı	99
Tablo 18: Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politika Mali Araçları	100

Tablo 19: Avrupa Birliği 1994-1999 Dönemi Bölgesel Kalkınma Politikasının Hedefleri ve Avrupa Birliği'nin Kullandığı Mali Araçlar	104
Tablo 20: Avrupa Birliği 2000-2006 Dönemi Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamalarında Yapısal Fonların Dağılımı	107
Tablo 21: Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Topluluk Girişimlerine ve Ükelere Göre Dağılımı (Milyon euro, 2000-2006)	108
Tablo 22: Avrupa Birliği'nin 2000-2006 ve 2007-2013 Dönemi Bölgesel Kalkınma Politikalarının Karşılaştırması	111
Tablo 23: Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapıları	113
Tablo 24: Batı ve Merkez Avrupa'da Bölgesel Yönetimlerin Yapısı	116
Tablo 25: Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri	119
Tablo 26: Geleneksel ve Yeni Ekonomilerde Bölgesel Kalkınma Araçları ve Konuları	123
Tablo 27: Avrupa Birliği'nin Belirlediği İdeal Yerel Kalkınma Modeli	125
Tablo 28: Shannon Kalkınma Ajansı Tarafından Yürütülen Projeler	131
Tablo 29: İngiltere'de Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları	135
Tablo 30: İspanya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları	137
Tablo 31: Belçika'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları	140
Tablo 32: Polonya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları	142
Tablo 33: Türkiye'de Kalkınmada Öncelikli Yörelere Kapsamındaki İl ve İlçeler	148
Tablo 34: Türkiye'de Bölgesel Politika Mevzuatı	150
Tablo 35: Türkiye'de Bölgesel Gelişmede Rol Oynayan Kurum ve Teşkilatlar	151

Tablo 36: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Kapsamında Sağlanan Teşvikler	152
Tablo 37: Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre İlk ve Son Beş Düzey 2 Bölgesinin Seçilmiş Göstergeleri	154
Tablo 38: Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları	173
Tablo 39: Türkiye’de Bölgesel Planlama Uygulamaları	175
Tablo 40: Kalkınma Ajanslarının Kurulacağı Düzey-2 Bölgeleri	178
Tablo 41: Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarına Aktarılacak Tahmini Kamu Kaynakları (milyon TL)	179
Tablo 42: 22.11.2008 no’lu Kararname Uyarınca 8 Bölgede Kurulan Kalkınma Ajansları	186
Tablo 43: 2009/15236 no’lu Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 Bölgede Kurulan Kalkınma Ajansları	187
Tablo 44: Türkiye’de Kalkınma Ajanlarının Kuruluşu ile İlgili Süreç	188
Tablo 45: İzmir Kalkınma Ajansı’nın Mali Destek Programları.....	192
Tablo 46: Çukurova Kalkınma Ajansı’nın Mali Destek Programları	196
Tablo 47: Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarına Yönelik SWOT Analizi	215

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Bölgesel Bilimlerin Dönemleri.....	6
Şekil 2: Keynesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme	21
Şekil 3: Dixon ve Thirwall'ın Bölgesel Büyüme Modeli	28
Şekil 4: Genel Olarak Bir Bölgesel Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması	76
Şekil 5: Türkiye'nin Kalkınma Stratejisi	181
Şekil 6: İzmir Kalkınma Ajansı'nın Organizasyon Yapısı	191
Şekil 7: Çukurova Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması	194

EKLER

EK 1: Güneydoğu Anadolu Projesi	227
EK 2: 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un Gerekçesi	229
EK 3: 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun	241

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ:	Az Gelişmiş Ülke
ALMI:	ALMI Företagspartner AB Bölgesel Kalkınma Ajansı
Ar-Ge:	Araştırma-Geliştirme
BA:	Bölgesel Kalkınma Ajansı
Bkz.:	Bakınız
BRDA:	Brussels Regional Development Agency - Brüksel Kalkınma Ajansı
BYKP:	Beş Yıllık Kalkınma Planı
BYS:	Bölgesel Yenilik Sistemleri
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CoR:	Committee of Regions - Bölgeler Birliği
Çev.:	Çeviren/Çevirenler
ÇKA:	Çukurova Kalkınma Ajansı
ÇUŞ:	Çok Uluslu Şirket
DAP:	Doğu Anadolu Projesi
Der.:	Derleyen
DOKAP:	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECU:	European Currency Unit - Avrupa Para Birimi
Ed.:	Editör/Editörler
EIB:	European Investment Bank - Avrupa Yatırım Bankası
ERDF:	European Regional Development Fund - Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF:	European Social Fund - Avrupa Sosyal Fonu
EURODA:	European Association of Regional Development Agencies - Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
FEOGA:	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
FIFG:	Financial Instrument for Fisheries Guidance - Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF:	International Money Fund - Uluslararası Para Fonu
İGEME:	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İZKA:	İzmir Kalkınma Ajansı
İZTO:	İzmir Ticaret Odası
KA:	Kalkınma Ajansı

KOBİ:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖYDES:	Köyleri Destekleme Projesi
LDA:	London Development Agency - Londra Kalkınma Ajansı
MARR:	Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA – The Malopolska Agency For Regional Development- Malopolska Kalkınma Ajansı
MÜSİAD:	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NUTS:	Nomenclature of Territorial Units for Statistics - İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
ÖUKP:	Ön Ulusal Kalkınma Planı
s./ss.:	Sayfa/Sayfalar
SEGE:	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SPRI:	Sociedad Para La Promocion Industrial Kalkınma Ajansı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TCMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB:	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
vb.:	Ve Benzeri
vd.:	Ve Diğerleri

vs.:	Vesaire
Yay.:	Yayını
YAYED:	Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği
YHGP:	Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi
yy.:	Yüzyıl
ZBK:	Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

GİRİŞ

Kalkınma teorisi ve uygulamaları özellikle 1950’lerde en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Doğrudan sömürgeciliğin tasfiye sürecine girdiği II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ulus devlet olmanın ve kalkınma planı, programı ve politikası uygulamalarının sosyo-ekonomik dengeyi sağlayacak en önemli araç olduğu ve bu dengeyi sağlamak için devletin ekonomiye yoğun olarak müdahale etmesi gerektiği yönünde bir uzlaşma söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak II. Dünya Savaşı’ndan sonra artan önemi nedeniyle kalkınma iktisadı bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. 1970’lerin ortasından itibaren ise iktisadi kalkınma; liberal politikaların uygulamada yoğun olarak kabul görmesiyle düzgün işleyen serbest piyasa sisteminde kendiliğinden oluşan bir süreç olarak görülmüş ve bu konuda devlet müdahalesinin gereksiz ve yararsız olacağı vurgulanmıştır. 1990’lardan sonra kalkınma kavramı yeni bir kimliğe ve içeriğe bürünerek araştırmacıların, akademisyenlerin ve politika yapıcılarının tekrar gündemine oturmuştur. Rekabet, girişimcilik, yenilik ve bilginin ülkelerin uluslararası arenada konumunu belirlediği günümüz dünyasında yeni kalkınma politikaları ve bu politikaların temelini teşkil edecek yeni kalkınma teorileri oluşturma çabası artmıştır.

Kalkınma teori ve politikalarında yaşanan bu değişim doğal olarak bu kuram ve politikalarından türetilen bölgesel kalkınma uygulamalarına da yansımıştır. Bölgesel kalkınma teori ve politikaları, kalkınma anlayışında yaşanan dönüşüme paralel bir gelişim göstermiştir. Özellikle 1990 sonrası dönemde bölgesel ve yerel kalkınmaya ilişkin iki kavram tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri “birlikte üretim” (co-production), diğeri ise “yönetişim”dir (co-governance). Üretim ve karar sürecine söz konusu aşamalarda yer alan tüm aktörlerin katılması gerektiği yönündeki anlayışın kabul görmesiyle birlikte geleneksel yukarıdan aşağıya (top-down) politikalar terk edilip ve bunun yerine aşağıdan yukarıya (down-top) politikalar seti uygulanmaya başlanmıştır. Politikalarda yaşanan bu dönüşüm sonucunda politika kararı alan ve uygulayan aktörler de değişme uğramıştır.

Özellikle 1990 sonrası dönemde ülke ekonomilerinin birbirleriyle entegre olması gerektiği yönünde bir uzlaşma söz konusu olmuştur. Dolayısıyla içe dönük sanayileşme stratejileri terk edilmeye başlanmış ve dünyayla entegrasyona yönelik dışa dönük; diğer bir ifadeyle ihracata dayalı sanayileşme stratejisi gündeme gelmiştir. Dünya üretim sistemindeki bu değişim tüm ülkeyi baz alan homojen ulusal kalkınma politikalarından; bölgesel hassasiyetleri öncelikli olarak gözetilen ve bölgeye özgü bölgesel kalkınma politikalarına yönelinmesine neden olmuştur. Bu çerçevede 1990 sonrası dönemde kalkınmaya ulusal pencereden bakan ve bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğunu üstlenen merkezi devletin yerini yönetim anlayışı çerçevesinde yerel ve bölgesel otoritelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) katılımıyla oluşan bölgesel kalkınma ajansları (BKA) almaya başlamıştır.

Tüm dünyada yaşanan bu değişim sürecine bağlı olarak bölgesel kalkınma politikaları tekrar en önemli çalışma sahalarından biri olmuştur. Bu çerçevede bölgesel kalkınma politikaları, Avrupa Birliği'nin (AB) de en önemli ekonomik politikalar setinin başında gelmektedir. Bu politikaların genel amacı AB üyeleri arasında ekonomik ve sosyal uyumu sağlamaktır. Bölgeler arası uyumun sağlanması için de bölgeler arasındaki kalkınma farklarının azaltılması AB için büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda AB çeşitli dönemlerde farklı bölgesel politika uygulamalarına gitmiş ve değişik fonlarla bu politikaları finanse etmiştir. Ayrıca bölgesel sorunları bertaraf etmek amacıyla AB ülkeleri 1950'lerden itibaren BKA'ları kurmaya başlamıştır. AB'de BKA'lara verilen önem ise, özellikle 1990'lı yıllardan sonra yeni üyelerin ve adayların katılımı ile yaşanan genişleme nedeniyle Birlik içi ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla daha da artmıştır.

Türkiye'de ise bölgeler arası kalkınmışlık farkları ve bu farkları ortadan kaldırmak için oluşturulan politikalar politikacıların, ekonomistlerin, yerel idarelerin ve devletin çeşitli kurumlarının en önemli çalışma alanlarından biridir. Türkiye'de bölgesel kalkınma konusunda birçok politika oluşturulmuştur. Bu politikaların içeriği, amaçları ve yöntemi kalkınma planlarında, bölgeler için oluşturulmuş özel planlarda, çeşitli kurum ve kuruluşların faaliyet raporlarında ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır. Genel olarak ulusal kalkınma planları çerçevesinde ele alınan ve merkezi bir yönetim

anlayışıyla yönetilen bölgesel kalkınma politikaları AB'ye üyelik süresiyle birlikte yönetim, uygulama ve içerik açısından dönüşüme uğramaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya doğru uygulanan politikalar seti terk edilip, yönetim anlayışı çerçevesinde aşağıdan yukarıya politikalar seti uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de bölgesel kalkınma sorununa yönelik bu yeni anlayış BKA'ların tartışılmaya başlanmasına neden olarak bölgesel kalkınma politikalarında yeni bir dönemi başlatmıştır.

Bu çerçevede çalışma, küreselleşme süreciyle birlikte değişime uğrayan bölgesel kalkınma teorilerini ve politikalarını, bu değişimin yeni kurumları olan BKA'ları ve bu yeni kalkınma anlayışının önce AB'deki daha sonra ise esas olarak Türkiye üzerindeki yansımalarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın hedefi Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında AB'ye giriş süreciyle meydana gelen değişimi analiz etmek ve bu değişimin ortaya çıkardığı BKA'ların Türkiye'de yapılanmasını ve Türkiye'ye uyumluluğunu SWOT¹ analizi çerçevesinde incelemektir.

Bu amaca ve hedefe yönelik olarak çalışma dört bölüm olarak kurgulanmıştır².

Birinci bölümde çalışmanın diğer bölümlerine altyapı oluşturmak amacıyla, bölgesel kalkınma anlayışındaki değişim teorik temelde ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise bölgesel ekonomik kalkınma politikaları ve bu politikalardaki salınımlar dönemler halinde incelenecek ve son dönem gelişmeler ışığında bölgesel kalkınmanın yeni aktörü olan BKA'ların kurumsal dayanakları, yapısı, işleyişi, görev ve fonksiyonları irdelenecektir.

¹SWOT, “Strengths – Güçlü Yanlar”, “Weaknesses – Zayıf Yanlar”, “Opportunities – Fırsatlar”, “Threats – Tehditler” sözcüklerinin baş harfleri bir araya getirilerek isimlendirilen bir tekniktir.

²Bölgesel kalkınma politikaları ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik vb. açıdan bir çok alana yayılmaktadır. Çalışmamız bu alanlardan sadece ekonomik analizi içermektedir. Ayrıca çalışmanın ilk üç bölümünde “bölgesel kalkınma ajansı” terimi kullanılmıştır. Fakat Türkiye’de bu ajanslar “kalkınma ajansı” olarak adlandırıldığı için dördüncü bölümden itibaren bu tabir kullanılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde AB bölgesel politikalarının tarihsel gelişimi, AB'nin bölgesel politika uygulamalarına başvurmasının gerekçeleri, bu politikaların dönemler dahilinde değişimi, bu politikalarda rol oynayan kurumlar, AB'nin bölgesel mali politika araçları ve kurumları ele alındıktan sonra AB bünyesindeki BKA'lar incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye'de bölgesel politikaların gelişimi ve bu politikalarda yaşanan dönüşüm, bölgesel politika uygulamalarının nedenleri ve uygulamadaki bölgesel kalkınma politikaları ele alındıktan sonra Türkiye'deki "Kalkınma Ajansları"larının (KA) kurumsal yapısı, işlevleri, hedef ve amaçları ve örnek olarak İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) incelenecektir. Son olarak ise konuyla ilgili katılınan akademik faaliyetler, literatürde yer alan çalışmalar ve çeşitli uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular ve çeşitli çevreler tarafından yapılan eleştiriler çerçevesinde KA'lara yönelik bir yönetim danışmanlığı tekniği olarak kullanılan SWOT analizi yapılacaktır.

1. BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ekonomik kalkınma her ülkenin öncelikli konularından biridir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik kalkınma, ekonomik kalkınma politikaları ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınma sorunları önde gelen çalışma alanlarından biri olmuştur.

Bölgesel kalkınma politikaları özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önem kazanmaya başlayıp ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişmelerle birlikte dönüşüme uğramıştır. Bölgesel kalkınma politika uygulamaları ve teorileri 1970'lerde küreselleşme süreci ile birlikte önemini yitirmiş, 1990'lara gelindiğinde ise yerele özgü faaliyetlerin öneminin artması, post-fordist üretim sisteminin tüm dünyada yaygınlaşması ve benimsenmesiyle birlikte yepyeni bir çerçeveye yeniden başlıca çalışma alanlarından biri olmuştur.

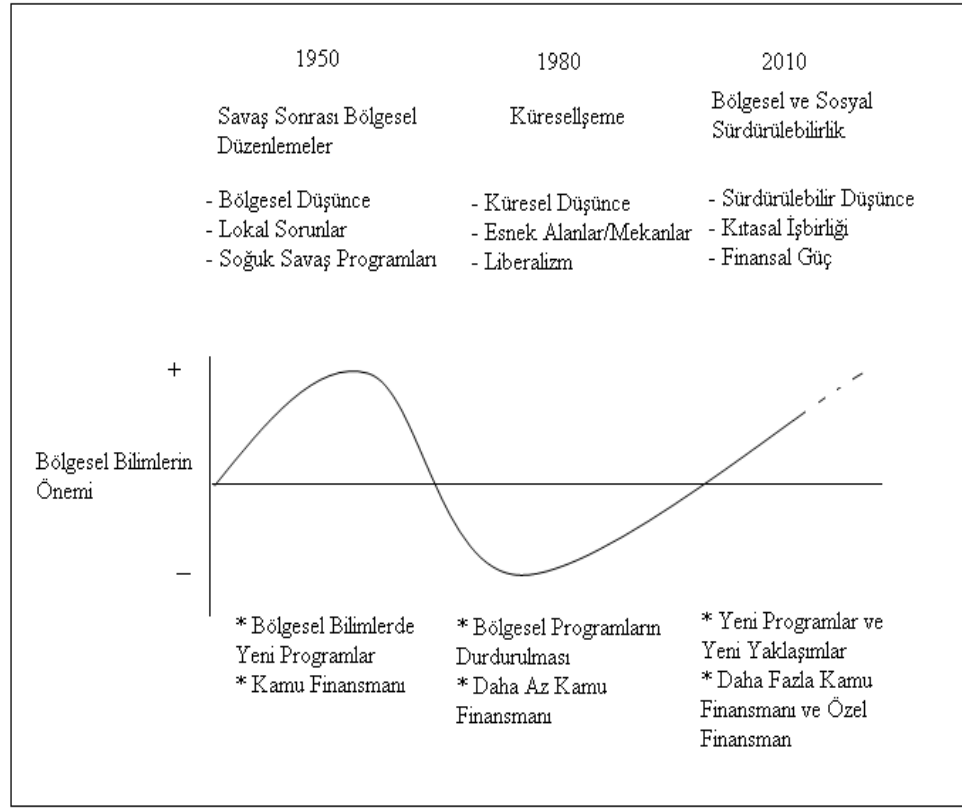
Söz konusu değişimin dönemler halinde incelenmesinden önce bölgesel kalkınma politikalarının teorik çerçevesinin ele alınmasında yarar vardır. Bu bağlamda birinci bölümde çalışmanın diğer bölümlerine altyapı oluşturmak amacıyla, bölgesel ekonomik kalkınma anlayışındaki değişim teorik temelde ele alınacaktır.

1.1. BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ

Bölgesel kalkınma teorileri, ekonomik kuramların teorik içeriklerinden uyarlanmıştır. Bilindiği üzere ekonomik teoriler makro ve mikro olmak üzere iki gruba ayrılır. Makro teoriler; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), işsizlik gibi konuları ele alırken, mikro teoriler birey ve firma davranışları ile ilgilenir. Bölgesel konular ise bu iki grup arasında yer alır. Yani; hem mikro hem de makro karakter taşırlar³.

Bölgesel kalkınma teorilerinin literatürde kesin bir sınıflandırılması mevcut değildir. Ayrıca Şekil 1'de görüldüğü üzere bölgesel kalkınma konusu 1950'lerde en önemli çalışma alanlarının başında gelirken, 1970'lerde küreselleşme süreci ile birlikte önemini yitirmiştir. Ancak 1990'larda teknolojik yeniliğin kalkınmada başat aktör olması ve yerel aktörlerin kalkınmada öneminin artması ile birlikte gündeme gelmiştir.

³ Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, London: Unwin Hyman, 1990, ss. 58-59.

Şekil 1: Bölgesel Bilimlerin Dönemleri

Kaynak: Antoine Bailly ve Lay James Gibson, “Regional Science: Directions for The Future”, David A. Plane ve Raymond J.G.M. Florax (Ed.), **Fifty Years of Regional Science** içinde (127-138), Springer, 2004, s. 131.

Bölgesel kalkınma konusunun dönemler halinde değişen önemi bölgesel kalkınma teorilerinin geliştirilmesinde de etkili olmuştur. 1950’ler ve 1970 sonları arasında oluşturulan bölgesel teoriler son derece tutarlı, derinlemesine incelenmiş, kaynak açısından zengin ve matematiksel modelleri oturmuş teorilerdir. Ancak 1970 sonlarından itibaren bölgesel konuların gözden düşmesi nedeniyle bu dönemde oluşturulan teoriler bir bütünü yansıtamamakta, genellikle birbirinden kopuk ve uygulama alanı bulunmayan teorilerdir. 1980’lerden sonra ortaya atılan teoriler ise literatürde henüz yeni olmakla beraber, tam olarak kabul görmemişlerdir. Dolayısıyla

son dönem oluşturulan bölgesel kalkınma teorileri varolan durumu açıklamakta yeterli olsalar da tutarlı ve net politika önermeleri sunmamaktadırlar.

Yukarıdaki öne sürölen nedenlere bağlı olarak literatürde bölgesel kalkınma teorilerinin tek bir sınıflandırması mevcut değildir. Bölgesel kalkınma teorilerinin sınıflandırılması Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 1**Bölgesel Ekonomik Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması I**

MODELLER	TEORİLER
Geleneksel Modeller	- Neo-Klasik Büyüme Modeli - Keynesyen Yaklaşım: İhracata Dayalı Yaklaşım - Diğer Geleneksel Modeller*
Tam Yığılma Modelleri	- Birikimli/Yığılımlı Nedensellik Teorisi - Büyüme Kutupları Teorisi
Yerel Çevre Modelleri (Local Milieux Models)	- Endojen/İçsel Büyüme Modelleri - Emegın Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teoriler
Bölgesel Yenilik Modelleri	- Kuluçka Teorileri - Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri (Product Life Cycles Models) - Yenilikçi Çevre Teorisi (Theory of Innovative Milieu) - Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi - Storper'in Ticarete Konu Olmayan Bağlılıklar Teorisi (Regions As a Nexus of Untraded Interdependencies)

Kaynak: Anssi Niskanen, "Forest Sector Entrepreneurship in Europe-Summary of Country Studies of COST Action E30", *Acta Silv. Lign. Hung. Special Edition*, 2005, s. 9.

* Yazar tarafından eklenmiştir.

Tablo 1'e göre bölgesel kalkınma teorileri Geleneksel Modeller, Tam Yığılma Modelleri, Yerel Çevre Modelleri ve Bölgesel Yenilik Modelleri olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Geleneksel modeller kendi içinde Neo-Klasik Büyüme Modeli, Keynesyen Yaklaşım: İhracata Dayalı Yaklaşım ve Diğer Geleneksel Modeller olmak üzere üçe ayrılır. Tam Yığılma Modelleri içinde ise Birikimli/Yığılımlı Nedensellik Teorisi ve Büyüme Kutupları Teorisi yer almaktadır. Yerel Çevre Modelleri de Endojen/İçsel Büyüme Modelleri ve Emegın Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teoriler olmak üzere ikiye ayrılır. Diğer bir sınıflama olan Bölgesel Yenilik Modelleri

kendi içinde Kuluçka Teorileri, Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri, Yenilikçi Çevre Teorisi, Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi ve Storper’in Ticarete Konu Olmayan Bağlılıklar Teorisi olmak üzere beşe ayrılmaktadır.

Tablo 2’de bölgesel kalkınma teorilerinin başka bir sınıflandırılması görülmektedir.

Tablo 2

Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması II

İktisadi Kuram	Bölgesel Kalkınma Kuramları
Neo-Klasik	Kaynak Dağılımında Denge Modelleri
Keynesgil Talep Neo-Klasik Sanayi Yer Çekimi Kuramı	Kalkınma Kutupları Modelleri Merkez - Çevre Kuramları - Dışsal Etkiler Tarafından Belirlenen Kalkınma Modelleri
Neo-Marksist Neo-Liberal Monetarist Arz-Yönlü Ekonomi	Eşitsiz Bölgesel Kalkınma Modelleri Aşağıdan Kalkınma Modelleri Yeni Sanayi Bölgeleri Modelleri
Bilgi Ekonomisi Evrimsel Ekonomi Kurumsal Ekonomi	Yenilikçi Öğrenen Bölge Modelleri Yerel/Küresel Kalkınma Modelleri Yer ve Bağlam Bağımlı Kuramlar

Kaynak: Tanyel Özelçi Ecaral, “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri”, **Ekonomik Yaklaşım**, 16. Cilt, 55. Sayı, (2005), s. 102.

Tablo 2’de bölgesel kalkınma teorilerinin iktisadi kuramlara göre sınıflandırılması yer almaktadır. Buna göre Neo-Klasiklerin Kaynak Dağılımında Denge Modelleri, Keynesyen İktisat Kuramının Kalkınma Kutupları Modelleri, Neo-Klasik Sanayi Yer Çekimi Kuramının Merkez-Çevre Kuramları, Neo-Marksist Yaklaşımın Eşitsiz Bölgesel Kalkınma Modelleri, Neo-Liberal Monetarist Yaklaşımın Aşağıdan Kalkınma Modelleri, Arz Yönlü Ekonominin Yeni Sanayi Bölgeleri Modelleri, Bilgi Ekonomisinin Yenilikçi Öğrenen Bölge Modelleri, Evrimsel Ekonominin Yerel/Küresel

Kalkınma Modelleri ve Kurumsal Ekonomi Yaklaşımının Yer ve Bağlam Bağımlı Kuramlar Modeli bölgesel kalkınma açısından ele aldıkları teorilerdir.

Bölgesel kalkınma modellerinin bir diğer sınıflandırılması ise Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3

Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması III

Eski Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları	Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli Merkezi Alan Teorisi (Central Place Theory)
Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları	İçsel Bölgesel Kalkınma Modeli Cazibe Merkezi Modelleri

Kaynak: Başak Gül Aktakas, “Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, 2006, ss. iii-iv.

Tablo 3’ e göre bölgesel kalkınma modelleri Eski ve Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları; Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli ve Merkezi Alan Teorisi olmak üzere üçe ayrılır. Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ise İçsel Bölgesel Kalkınma Modeli ve Cazibe Merkezi Modelleri olarak ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 4’de de bölgesel kalkınma teorilerinin farklı bir sınıflandırması yapılmaktadır.

Tablo 4

Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Sınıflandırılması IV

Eski Modeller	- Lokasyon Teorisi (Location Theory) - Büyüme Kutupları Teorisi - İçsel Büyüme Modelleri
Yeni Modeller	- Bölgesel Yenilik Modelleri - Yenilikçi Çevre Modeli - Endüstriyel Bölge Modeli - Yeni Endüstriyel Mekanlar Modeli - Yeniliğin Kümelenmesi Modeli - Bölgesel Yenilik Sistemleri Modeli

Kaynak: Tibor Döry, “Challenges for Regions in the European Research Area”, *2nd Prime PhD Summer School*, Budapest, 2-9 July 2005,
http://www.primenoe.org/Local/prime/dir/Training%20&%20Education/Budapest%20Summer%20School/Dory_presentation.pdf (15 Haziran, 2007) s. 4.

Tablo 4’e göre bölgesel kalkınma teorileri Eski Modeller ve Yeni Modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski Modeller; Lokasyon Teorisi, Büyüme Kutupları Teorisi ve İçsel Büyüme Modelleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yeni Modeller ise Bölgesel Yenilik Modelleri, Yenilikçi Çevre Modeli, Endüstriyel Bölge Modeli, Yeni Endüstriyel Mekanlar Modeli, Yeniliğin Kümelenmesi Modeli ve Bölgesel Yenilik Sistemleri Modeli olmak üzere altıya ayrılmaktadır. Bölgesel kalkınma teorileriyle ilgili en kapsamlı ve en sistemli sınıflandırma Tablo 1’de yer almaktadır. Bu nedenle çalışmada bu tablodaki sınıflandırma esas alınacaktır.

1.1.1. Geleneksel Modeller

1970’li yıllara kadar etkili olan geleneksel bölgesel kalkınma teorileri; Klasik, Neo-Klasik, Keynesyen, Neo-Marksist ve Monetarist İktisat yaklaşımlarından uyarlanmıştır. Kalkınma teori ve uygulamalarının 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve daha sonra 1950’lerde yoğun bir şekilde ele alınmaya başlanması ile birlikte bölgesel

kalkınma konusuna verilen önem artmıştır. II. Dünya Savaşı'dan sonra devlet müdahalesini ön plana çıkaran Keynesyen politikalarla birlikte kalkınma ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınma en popüler çalışma alanlarından biri olmuştur⁴.

Geleneksel modeller; sosyal amaçları da içeren kalkınma modellerinden çok ekonomik büyüme modelleridir. Bu modeller bölgeler arası faktör akışkanlığının tam olduğunu varsayarlar. Kaynakların yanlış dağılımı sonucu ortaya çıkan bölgeler arası farklılıklar; kaynakların ortalamanın altında getiri sağlayan sektörlerden ortalamanın üstünde getiri sağlayan sektörlerle kaydırılmasıyla düzeltilebilir. Böylece bölgeler arası dengesizlikler azalacak, belirli bir dönem sonunda da yok olacaktır. Dolayısıyla geleneksel kalkınma kuramları bölgeler arası dengesizliği bir kaynak dağılımı problemi olarak görmektedir.

1.1.1.1. Neo-Klasik Büyüme Modeli

Neo-Klasik bölgesel modeller büyümeyi kaynakların yeniden dağılımının bir sonucu olarak görürler. Bu modeller bölge içi ve bölgeler arası yeniden dağılım modelleri olarak da kategorize edilebilirler. Bu modeller Neo-Klasik tam istihdam, tam faktör mobilitesi, tam rekabet piyasası ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımlarına dayanır. Kaynak dağılımına yönelik denge modeli üzerinde yoğunlaşan Neo-Klasik kurama göre faktör-fiyat/verimlilik oranı tüm bölgelerde eşit olduğunda ekonomi dengeye gelir. Neo-Klasik modele göre üretim faktörleri, fiyatın düşük olduğu bölgelerden yüksek olduğu bölgelere doğru yönelecek ve azalan marjinal verimlilik varsayımına göre de bu durum, ekonomiyi dengeye getirecektir. Yani; bölgelerdeki faktör fiyatlarının, faktörlerin marjinal fiziki verimliliklerine eşitlenmesi söz konusu olacaktır⁵.

Neo-Klasik modellere göre eğer devlet bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri azaltmak istiyorsa Neo-Klasik ekonomi varsayımlarının işlerliğini artırıcı yönde önlemler almalıdır: Kaynakların bölgeler arasındaki mobilitesini önleyen yapılanmaları ortadan kaldırıp ve sanayi ve meslek dalları arasında faktör akışkanlığını sağlamalıdır.

⁴ Tanyel Özelçi Ecaral, "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri", **Ekonomik Yaklaşım**, 16. Cilt, 55. Sayı, (2005), s. 90.

⁵ Frank J. B. Stilwell, **Bölgesel İktisat Politikası**. Sevgi Güran (Çev), İstanbul: Macmillan İktisat Serisi, Akbank Kültür Yayınları, 1980, ss. 40-41

Çünkü piyasa mekanizması düzgün işlediğinde, kaynak dağılımı en etkin biçimde sağlanacaktır.

Neo-Klasik modellere göre bölgelere devlet müdahalesi ihtiyacı serbest piyasa güçlerinin tanımlanan bölgede yetersiz kalması durumunda ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa sistemi, fiyat mekanizması yoluyla tüm bölgesel dengesizlikleri düzeltecektir. Mekanizma şu şekilde işleyecektir: Kaynakların göreceli olarak kıt olduğu bölgelerde bu kaynakların fiyatları yükselecek, bu durumda kaynaklara olan talep azalacak, arz ise artacaktır (vice versa). Bu süreç, tüm piyasalar dengeye gelene kadar devam edecektir⁶.

Dolayısıyla Neo-Klasik modelde bölgelere müdahale ihtiyacı; kaynakların eksik istihdamının önlenmesi ve sektörler arasında optimal dağılımının sağlanması, hedeflenen büyüme haddine ulaşılması ile gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla doğmaktadır.

Bölgesel kalkınma meselesinin iki ayağı vardır: Uzun dönem kalkınma ve kısa-orta dönem kalkınma. Sonraki süreçler ise emek, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin dağılımını ve yer değiştirmesini içerir. Neo-Klasik modellere göre faktör dağılımının bölgeler bazında farklı olması bir bölgenin kalkınmasının neden daha hızlı diğerinin ise neden daha yavaş olduğunu açıklayan en önemli unsurdur. Faktörlerin mekansal dağılımı Neo-Klasik “Uluslararası Faktör Donanımı” modeliyle tutarlı bir yapı sergiler. Bu modele göre; belirli bir süre sonunda, bölgeler arası faktör dağılımının farklı olması nedeniyle oluşan bölgesel gelir dengesizlikleri sıfıra yaklaşacak ve bütün bölgeler uzun-dönem büyüme olgusuyla karşılaşacaklardır. Uzun dönemde bölgelerin dengeye gelmesi ise nüfus artışı ve teknik konulardaki gelişmeyle sağlanacaktır. Neo-Klasik büyüme modelinde yeniden üretim (reproduction) ve teknik gelişmeler dışsal olarak ele alınmaktadır⁷.

Neo-Klasik bölgesel kalkınma teorisi her ne kadar Neo-Klasik iktisadi kuramdan türetilmiş olsa da; analize mekan değişkenin girmesi ile birlikte faktörlerin bölgeler arası mobilitesi, nihai ürünlerin taşınması ve bilginin dağılımında oluşan bir

⁶ Michael Dunford, “Regional Development Models”, **School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex**, <http://www.geog.susx.ac.uk/research/eggd/egg/pdf/modelsrd.pdf> (18 Eylül 2008), ss. 4-5.

⁷ Dunford ss. 4-6 ve Chisholm, ss. 59-60.

takım maliyetler de fonksiyona dahil edilmiştir. Yeniden dağılıma bağlı olarak oluşan bu maliyetler, Neo-Klasik teorinin varsayımlarında bazı önemli değişikliklerin olmasına neden olmaktadır. Richardson; “...*Neo-Klasik modelin varsayımlarını saf haliyle bölgesel teori açısından ele alırsak, bölgesel ekonomi diye ayrı bir çalışma alanı oluşmaz.*” ifadesiyle bu durumu açıklamaktadır. Dolayısıyla Neo-Klasik bölgesel teorinin oluşturulması amacıyla Neo-Klasik büyüme teorisinin varsayımları ana modelden çok büyük sapmalar olmamak kaydıyla yumuşatılmıştır. Bu durumda Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modeli şu şekilde ifade edilebilir⁸:

Modelde öncelikle uzun dönem büyüme ve daha sonra ise bölgeler arası dengeye nasıl ulaşıldığı belirtilmektedir. Modelde tüm bölgelerin üretim fonksiyonları aynı kabul edilmekte ve ölçeğe göre sabit getiri yani; ölçek ekonomilerinin olmadığı varsayılmaktadır. Uzun dönemde ise emeğin tam istihdamının sağlandığı emek ve sermayenin getirisinin tüm bölgelerde (ve tüm sektörlerde) aynı olduğu kabul edilmektedir.

Bu durumda tek bir bölgenin (i) uzun-dönem büyümesi şu şekilde yazılabilir:

$$y_i = a_{ki} + (1 - a_i)l_i + t_i \quad (1)$$

(i: i. bölge, y: Çıktı, k: Sermaye, l: Emek, t: Teknolojik gelişme, a: Ondalık katsayı, a_i ve $(1-a_i)$: Sermayenin emeğe oranı).

Bir bölgedeki sermaye ve emek miktarı iki şeye bağlıdır: Bölge içinde arz edilmiş olan sermaye ve emek miktarı ve diğer bölgelerden kaynak göçü ya da mobilitesi.

$$k_i = \frac{s_i}{v_i} \pm \sum k_{ji} \quad (2)$$

⁸ Chisholm, ss. 60-63.

(s: Tasarruf/Gelir oranı, v: Sermaye/Çıktı oranı, kji: Bölge j'den bölge i'ye gelen yıllık net sermaye akımının bölge i'nin sermaye stokuna oranı).

ve

$$li = ni \pm \sum mji \quad (3)$$

(n: Bölge içi emek arzındaki artış oranı, mji: Bölge j'den bölge i'ye göç eden emek miktarının bölge i'nin emek arzına oranı).

Eşitlik 2 ile 3'ü birlikte ele aldığımızda faktörlerin bölgeler arası mobilitesi, sermaye ve emek getirisinin bölgeden bölgeye farklı olmasına bağlıdır. Bu farklılık öncelikle dengesizliğe neden olacak, uzun dönemde ise faktör akışkanlığı nedeniyle farklılık sona erecek ve sıfır olacaktır. Eğer faktör getirilerinin bölgeler arası farklılığı devam ederse, bu durumda Neo-Klasik teorisinin bazı temel varsayımları sapma gösterecektir.

Bölgeler arası faktör mobilitesi şu şekilde açıklanabilir:

$$kji = f(ri - rj) \quad (4)$$

ve

$$mji = f(wi - wj) \quad (5)$$

(r: Sermayenin getirisi, w: Ücret oranı)

Yukarıda açıklanan Neo-Klasik modelde sermaye ve emeğin bölgeler arasında sıfır maliyetle yer değiştirdiği varsayılmıştır. Dolayısıyla Neo-Klasik model mekansal olarak uzaklığın ekonomik olaylara etkisinin olmadığını varsaymakta, bu nedenle gerçeği çok yansıtmamaktadır. Bölgesel Neo-Klasik model aslında D. Ricardo'nun Mukayeseli Üstünlükler ve bir diğer uluslararası ticaret teorisi olan Faktör Donanımı Teorisinin varsayımları dikkate alındığında daha gerçekçi bir yapıya kavuşmaktadır. Bu teorilerin varsayımına göre; eğer ülkeler arası faktör mobilitesi sıfırsa, mal ve hizmetlerin ülkeler arası akışı maliyetsiz olabilir ve üretim faktörleri sektörler arasında

benzer şekilde mobil olabilir. Bu varsayımlardan hareketle, Eşitlik 1 ile Eşitlik 5’de modelin varsayımlarında değişiklik yaparak Neo-Klasik bölgesel model daha gerçekçi bir yapıya büründürülebilir. Yani bölgeler arası faktör transferi maliyetinin modele dahil edilmesi ve bu akışkanlığın üretim sisteminin bir sektörden bir diğer sektöre kayması şeklinde etki yaratması durumunda model daha anlamlı hale gelecektir⁹.

Neo-Klasik modeller teorik olarak mikro bazlı modellerdir. Bu modellerin bölgesel kalkınma açısından politika önermeleri Tablo 5’de görülmektedir.

⁹ Chisholm, ss. 62-63.

Tablo 5**Mikroekonomik Bölgesel Kalkınma Politika Önergeleri**

<i>Emeğin Yeniden Dağılımına İlişkin Politikalar</i>	
<i>In situ</i> (yerinde) yeniden dağılım	Mesleki eğitim Eğitim politikaları Mesleki oryantasyon
Mekansal (spatial) yeniden dağılım	Göç politikaları Ev idaresi İş bilgisi Emek piyasasının etkinliğinin artırılması
<i>Sermayenin Yeniden Dağılımına İlişkin Politikalar</i>	
Vergi ve sübvansiyonlar (Girdi Açısından)	Sermaye yatırımlarının yönetimi Ücret sübvansiyonları Operasyonel sübvansiyonlar (ulaşım, yakıt vs.)
Vergi ve sübvansiyonlar (Çıktı Açısından)	İhracat indirimleri Fiyat indirimleri
Vergi ve sübvansiyonlar (Teknoloji Açısından)	Ar-Ge İnovasyon
Sermaye piyasalarının etkinliğinin artırılması	Ödünç garantileri İhracat kredisi indirimleri Girişim/kuruluş sermayesi
Yönetimsel kontroller	Yatırımların mekansal kontrolü Kontrol idaresinin planlanması Bürokratik ve yönetimsel kontrollerin azaltılması

Kaynak: Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, London: Unwin Hyman, Aralık 1990, s. 60.

Tablo 5’de görüldüğü üzere Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Modelleri bölgesel sorunların çözümünde emeğin ve sermayenin yeniden dağılımına ilişkin politikalar öne sürmektedir. Emeğin yeniden dağılımına ilişkin politikalar ‘*in situ*’ (yerinde) yeniden dağılım ve mekansal yeniden dağılım politikalarını içermektedir. Yerinde yeniden dağılım politikaları mesleki eğitim ve oryantasyon gibi o bölgedeki mesleki gelişimi

sağlamaya yönelik politikalardır. Mekansal yeniden dağıtım politikaları ise göç politikaları, ev idaresi, iş bilgisi ve emek piyasasının etkinliğinin artırılması gibi politika araçlarını kapsamaktadır. Neo-Klasiklerin bölgesel sorunların çözümünde sermayenin yeniden dağılımına ilişkin politikaları ise girdi, çıktı ve teknoloji açısından çeşitli vergi avantajlarını ve sübvansiyonları politika aracı olarak önermektedir. Neo-Klasik bölgesel kalkınma teorisi ayrıca sermaye piyasalarının etkinliğinin artırılması açısından ödünç garantileri, ihracat kredisi indirimleri, girişim/kuruluş sermayesi araçlarını ve yatırımların mekansal kontrolü, kontrol idaresinin planlanması, bürokratik ve yönetsel kontrollerin azaltılması gibi yönetsel kontrol araçları öne sürmektedir.

Neo-Klasik teoriye göre bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak için üretim faktörlerinin bölgeler arası akışkanlığının artması için gerekli önlemler alınmalı ve işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde ücret indirimlerine gidilmelidir.

Klasik modellere birçok eleştiri gelmiştir: Klasik teori, faktörlerin bölgeler arasındaki mobilitesinin tam olduğunu savunmaktadır. Fakat gerçek hayatta sosyal ve psikolojik unsurlar vb. nedenlerle faktör mobilitisi yüksek değildir. Dolayısıyla fiyat mekanizması bölgesel bazda var olan işsizliği ortadan kaldıramaz. Özetle, serbest piyasa mekanizması kaynakların tam kapasitede kullanılması, kaynakların sektörler arasında optimal dağılımının sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi temel ekonomik problemleri tek başına çözemez¹⁰.

Klasik modeller serbest piyasa düzenin işleyişini bozan etkenler ortadan kaldırıldığında ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğini savunmaktadır. Serbest piyasa mekanizmanın işleyişini bozan nedenler arasında dışsallıklar, aksak rekabet piyasaları, pazarlama dışsallıkları, ölçek ekonomileri, sanayi koordinasyonları ve asimetrik bilgi sayılabilir¹¹. Bu etkenler piyasa başarısızlığına neden olurlar. Fakat az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) ve gelişmekte olan ülkelerde piyasa sisteminin işleyişini bozan ve buna bağlı olarak da piyasa başarısızlığına neden olan faktörler farklıdır. Bu ülkelerde piyasa başarısızlığı daha çok düşük tasarruf oranı, girişim ve yenilik eksikliği, çeşitli makro ekonomik yapılarda bozukluklar gibi daha çok yapısal nedenlere

¹⁰ Stilwell, ss. 21–25.

¹¹ Alkan Soyak, **Ulusal Uluslararası İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi**, İstanbul: Der Yayınları, 2006, s. 20.

dayanmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde devlet müdahalesi; sadece tam rekabet piyasası şartlarını sağlamak için değil, gelişmiş ülkelerle olan kalkınma farklılıklarını kapatmak ve yapısal dengesizlikleri azaltmak için zorunludur. Böyle bir durumda Klasik modellerin tüm ülkeleri homojen görme ve her ülkeye tek tip politikalar seti önerme anlayışı kalkınma sorununu çözmekte yetersiz kalmaktadır.

1.1.1.2. Keynesyen Teori - İhracata Dayalı Yaklaşım

Keynesyen yaklaşım II. Dünya Savaşı sonrası dönemde etkili olmaya başlamıştır. Aslında Keynes çalışmalarında bölgesel sorunlara özel olarak atıfta bulunmamıştır. Fakat Keynesyen bölgesel kalkınma görüşü Keynes'in takipçileri tarafından savaş sonrası yıllarda geliştirilmiştir. Bölgesel kalkınma konusundaki Keynesyen yaklaşımın aslında talep ve çarpan/çoğaltan analizinin bir türevidir¹².

Kalkınma konusunda Keynesyen yaklaşım, bölgesel ihracatın bölgesel geliri artırarak bölgesel büyümeyi teşvik edici etkisini ele almakta, dolayısıyla kalkınmanın itici gücünün ihracat olduğunu belirtmektedir. Keynesyen bölgesel kalkınma yaklaşımı ise bölgesel gelişme sürecinin dengesizliğine vurgu yapmaktadır¹³.

Keynesyen modeller ulusal ekonominin yönetimi için ekonominin talep tarafındaki değişimlerin gözlenmesinin önemli olduğunu vurgularlar. Talepteki bir değişiklik çarpan etkisiyle ekonominin dengesini etkilemektedir. Keynesyen talep-yanlı yaklaşım bölgesel kalkınma açısından ele alındığında bölgesel büyümenin iki kaynağı olduğu görülür: İhracat gelirleri ile kamu harcamaları ve bu iki kaleme ek olarak çarpan etkisi. Bir bölgedeki gelişmeler, diğer bölgede özellikle ihracat açısından ortaya çıkan gelişmelere bağlıdır. Bu bağımlılık “ihracat çarpanı/çoğaltan teorisi” ile açıklanabilir. Çarpan analizine göre yatırımlardaki artış gelirden ve dolayısıyla istihdam üzerinde

¹² Chisholm, ss. 64-65.

¹³ Tanyel Özelçi Ecaral, “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri”, **Ekonomik Yaklaşım**, 16. Cilt, 55. Sayı, (2005), s. 93.

pozitif bir etki yaratır. Bu etkinin büyüklüğü ekonomideki sızıntıların (tasarruflar, vergiler ve ithalat) mutlak büyüklüğüne bağlıdır. Çarpan etkisi şu şekilde belirtilebilir¹⁴:

$$Y = k\Delta I = \frac{\Delta I}{\Delta S / \Delta Y + \Delta T / \Delta Y + \Delta M / \Delta Y} \quad (6)$$

(Y: Gelir, K: Çarpan, I: Yatırım, S: Tasarruf, T: Vergi, M: İthalat, Δ: Artış yönünde değişim)

Ekonomistler çarpan analizini bölgesel teorilerin oluşturulmasında da kullanmışlar ve analizi ilerletmişlerdir. Çarpan analizine bölgesel bazda bakıldığında; bu analize göre bir bölgedeki gelir, sadece o bölgede yaşayan yerleşiklerin kazandığı gelirle artmaz. Gelir artışı aynı zamanda diğer bölgelerin söz konusu bölgenin mallarına olan talebine de bağlıdır. İhracatı X olarak belirttiğimizde ve Eşitlik 6'daki I'nın yerine koyduğumuzda ihracat çarpanı elde edilir (Eşitlik 7). Gelirdeki artış Eşitlik 7'deki mekanizmanın işleyişi ile son bulmaz: Tüketici harcamalarındaki artış yatırımları artıracaktır. Tüketici harcamalarındaki artışın yatırımlara olan etkisi hızlandıran olarak tanımlanır ve çarpan ile hızlandıranın toplamı “süper çarpan”ı oluşturur. Süper çarpanın etkisi de genellikle çarpan etkisinden büyüktür¹⁵.

$$Y = k\Delta X = \frac{\Delta X}{\Delta S / \Delta Y + \Delta T / \Delta Y + \Delta M / \Delta Y} \quad (7)$$

(X: İhracat)

Bölgesel bazda ihracat çarpanı şu şekilde ifade edilebilir:¹⁶

$$Y_i = \frac{1}{m} X_i \quad (8)$$

(m: İthalat eğilimi, $\frac{1}{m}$ = İhracat çoğaltanı, i: i. bölge)

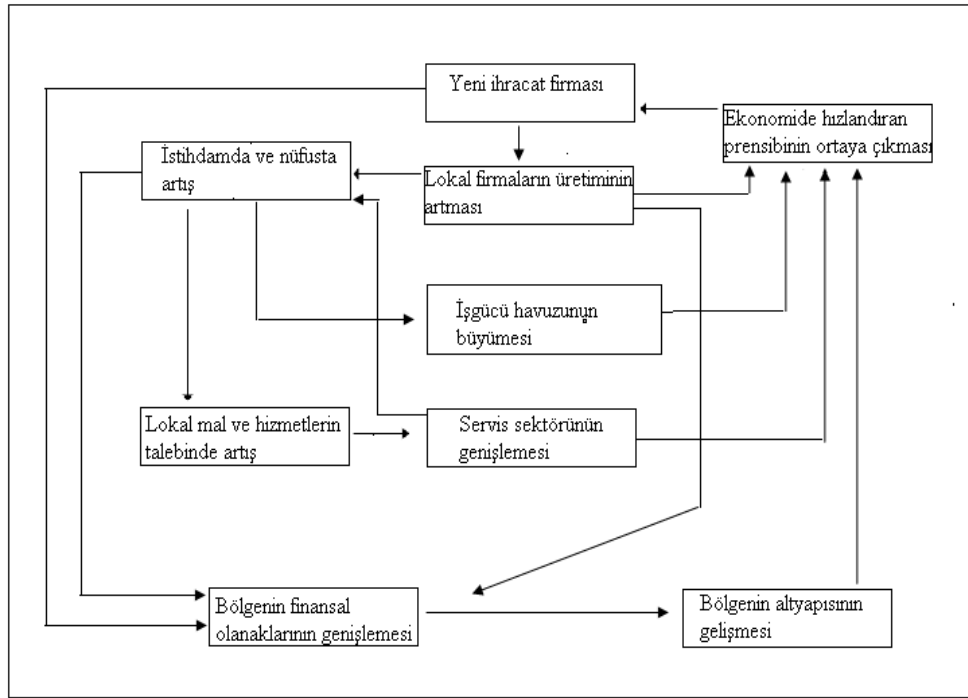
¹⁴ Benjamin Higgins ve Donald J. Savoie, **Regional Development Theories & Their Applications**, Transaction Publishers, 1997, ss. 66-67.

¹⁵ Higgins ve Savoie, s. 67.

¹⁶ Chisholm, s. 68.

Kısa dönemde ihracat, bölgenin mal ve hizmetlerine bir talep yaratarak bölgesel geliri artıracaktır. Uzun dönemde ise bölgesel gelirin artmasıyla bölgeye sermaye ve emek akımı olacak, bu da yapısal olarak kalkınmaya hız verecektir. Dolayısıyla bölgesel kalkınma farklılıklarını azaltmak için görece düşük kalkınma seviyesine sahip bölgelerin ihracatını artırıcı tedbirler alınmalıdır.

Keynesyen İhracata Dayalı Yaklaşım göre bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi sistematik olarak Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2: Keynesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme

Kaynak: Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, London: Unwin Hyman, Aralık 1990, s. 66.

Şekil 2’ye göre bölgede yeni bir ihracat firmasının kurulması sonucu yerel üretim artmaktadır. Yerel üretimin artması bir taraftan istihdam olanaklarını artırırken, diğer taraftan ekonomide hızlandırıcı etkisinin oluşmasını sağlamaktadır. Her yeni gelişme bir diğer faktörü tetikleyerek yerel mal ve hizmetlerin talebinin artmasına, işgücü havuzunun büyümesine, servis sektörünün genişlemesi, bölgesel finansal

olanakların ve altyapının gelişmesini sağlayarak bölgede dinamik bir büyüme süreci ortaya çıkarmaktadır.

Keynesyen modeller teorik olarak makro bazlı modellerdir. Bu modellerin bölgesel kalkınma açısından politika önermeleri tablo halinde gösterilebilir (Tablo 6).

Tablo 6

Makroekonomik Bölgesel Kalkınma Politika Önermeleri

Politika Çeşidi	Bölgesel Etkisi
Maliye Politikası <i>Otomatik Stabilizatörler</i> <i>İhtiyari (Discretionary) Politikalar</i>	Artan oranlı vergi ve gelir yardımı Vergilendirmede bölgesel varyasyonlar ve merkezi hükümet harcamaları (altyapı ve tedarik harcamaları dahil)
Para Politikası	Faiz oranları ve kredi kontrollerinde coğrafik varyasyonlar
İthalat Kontrolleri	Spesifik endüstrilerin korunması
İhracat Kontrolleri	Spesifik endüstrilerin desteklenmesi
Döviz Kuru	Yerli üretimin rekabet edebilirliğinin artırılması
Kamu Yatırımları	Bölgesel varyasyonlar

Kaynak: Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, London: Unwin Hyman, Aralık 1990, s. 59.

Tablo 6’den görüldüğü üzere Keynesyen Modeller; maliye ve para politikası, ithalat ve ihracat kontrolleri, döviz kuru politikaları ve kamu yatırımları gibi politika uygulamalarının çeşitli araçlarını kullanarak bölgesel kalkınmanın sağlanacağını savunmaktadır. Keynesyen Modellere göre bölgesel kalkınmanın sağlanması için otomatik stabilizatörler ve ihtiyari politikalardan oluşan maliye politikasında artan oranlı vergi, gelir dağılımı, vergilendirmede bölgesel varyasyonlar ve merkezi hükümet harcamaları araçları kullanılmalıdır. Bu modellere göre para politikası araçlarından ise

faiz oranları ve kredi kontrollerinde coğrafik varyasyonlar kullanılmalıdır. Ayrıca spesifik endüstrilerin korunması, desteklenmesi ve yerel üretimin rekabet edebilirliğinin artırılması açısından ithalat ve ihracat kontrolü, döviz kuru ve kamu yatırımları politikaları uygulanmalıdır.

Keynesyen modele yöneltlen en önemli eleştirilerden biri çarpan analizinin bölgesel kalkınma açısından genel kabul gören bir teorik altyapı oluşturmamasıdır. Bu modeller teknolojik gelişmeleri, bölge içi girişimcilik becerisini ve kamu harcamalarını ve bölgesel dengesizlikleri modellerinde dışsal olarak kabul etmektedirler. Ayrıca Keynesyen modelde yatırımların kapasite artırıcı etkisi ihmal edilmiştir¹⁷.

Diğer bir eleştiri ise; Keynesyen modelin bir bölgede kalkınmanın nasıl başladığına ilişkin altyapı sunmaması üzerinedir. Bu duruma ihracat açısından baktığımızda, bir bölgenin mal ve hizmetlerine diğer bir bölgenin talebinin artması için öncelikle diğer bölgede bir takım ekonomik veya sosyal gelişmelerin yaşanmış olması gerekir. Dolayısıyla Keynesyen modeller bölgesel kalkınma sürecini eksik değerlendirmektedir¹⁸.

1.1.1.3. Diğer Geleneksel Modeller

Geleneksel modeller arasında yer alabilecek bir diğer yaklaşım “Ulusal Büyüme Modelleri”dir. Bu modeller arasında yer alan en önemli çalışma Harrod-Domar Büyüme Modeli’dir. Harrod Domar Modeli bölgesel bazda ele alındığında; bölgesel büyümeyi sermaye birikiminin, emek arzındaki artışların ve teknik gelişmenin bir sonucu olarak görmektedir. Söz konusu artışların en önemli kaynağı ise göç akımlarıdır. Bu modele göre bölgesel farklılıkları azaltmak için kalkınmada geri kalmış bölgelerin yatırım ve teknik gelişme kapasitesi artırılmalıdır¹⁹.

Geleneksel modeller arasında yer alabilecek diğer bir yaklaşım, büyümeyi kümülatif bir süreç olarak ele alan modellerdir. Bu grupta yer alan çalışmalar, az gelişmişliği hem ulusal çerçevede hem de uluslararası çerçevede ele almaktadırlar. Büyümeyi kümülatif bir süreç olarak gören bu çalışmalara göre az gelişmişliğin

¹⁷ Stilwell, s. 41.

¹⁸ Higgins ve Savoie, ss. 69-70.

¹⁹ Stilwell, s. 42.

nedenleri arasında selektif ve yetersiz göç hareketleri, şehir merkezlerinde kuruluş yerlerinin sağladığı özel ekonomiler, iş adamlarının az gelişmiş bölgelerdeki ekonomik fırsatları değerlendirme konusundaki isteksizlikleri yer almaktadır. Kümülatif büyüme modelleri, diğer geleneksel modellerin birçok unsurunu bölgesel kalkınmayı etkileyen diğer unsurlarla bir araya getirerek bir senteze varmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda bölgesel dengesizlikleri bertaraf etmek için önerdikleri politikalar ise şu şekilde sıralanabilir: Çevre bölgelerde büyüme merkezlerinin oluşturulması ve mevcut merkezlerin çekim gücüne karşı koyabilmek amacıyla mümkün olduğu kadar altyapı yatırımlarının yeni merkezlere kaydırılması, devletin girişimcilere yeni oluşturulacak merkezlere yatırım yapmaları için çeşitli araçlarla destek vermesi²⁰.

1.1.2. Tam Yığılma Modelleri

1950’lerde kapitalizmin kendi içinde yarattığı dengesizlikleri inceleyen “Eşitsiz Gelişme Süreci Modeli” ve “Bağımlılık Modeli” gibi kuramlar ortaya atılmaya başlanmıştır. Yığılma Modelleri genel olarak bir toplumu gelişmiş veya az gelişmiş yapan unsurları ele almışlardır. Bölgesel bağlamda da her toplumun kronik bölgesel farklılıklarının olduğunu savunarak bölgesel kalkınma teorilerinin alt yapısını oluşturmuşlardır. Yığılma modellerine göre bir bölgeye özgü ve kronik hale gelmiş yapılanmalar Neo-Klasiklerin savunduğu gibi serbest piyasa düzeninin düzgün bir şekilde işleyişini sağlayarak giderilemez. Dolayısıyla Tam Yığılma Modellerine göre serbest piyasa düzeni, istikrarlı bir büyüme için bir garantör değildir. Aksine, pazar ekonomileri müdahalesiz bırakıldığında ülkelerde ve bölgelerde dengesizlik ve eşitsizlik yaratır. Ayrıca Yığılma Modelleri ülkelerin gelişmiş ya da az gelişmiş olmasını şu şekilde açıklar: Ulusal ekonomiler genel olarak iki sektöre ayrılır: Bu sektörlerden biri sermaye yoğun, ileri teknoloji gerektiren, kişi başına düşen çıktı miktarının ve kişisel gelirin yüksek olduğu “modern sektör”dür. Diğeri ise emek yoğun, geleneksel teknolojilerin kullanıldığı, kişi başına düşen çıktı miktarının ve kişisel gelirin düşük olduğu “geleneksel sektör”dür. Dolayısıyla gelişmişlik modern sektörle, az gelişmişlik de geleneksel sektörle ilişkilidir. Yığılma Modellerinin, ulusal ekonomi açısından bu görüşlerinden hareketle bölgesel kalkınma konusuna yaklaşımları şu şekildedir:

²⁰ Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, ss. 58-60. ve Stilwell, s. 43.

Bölgeler arasında sektörel faaliyetler açısından farklılıklar vardır. Modern teknoloji genellikle bir ülkenin bir ya da birkaç bölgesinde yoğunur. Diğer bölgelerde ise geleneksel sektör hakimdir. Hatta geleneksel ya da modern sektörün yoğun olduğu bölgelerde bile sektörlerin işleyişi, etkinliği ve gelişimi açısından farklılıklar vardır²¹.

Yığılma modelleri genel olarak ikiye ayrılmaktadır: Yığılımlı/Birikimli Nedensellik Teorisi (Cumulative Causation Theory) ve Büyüme Kutupları Teorisi (Growth Pole Theory).

1.1.2.1. Yığılımlı/Birikimli Nedensellik Teorisi

Yığılımlı/Birikimli Nedensellik Teorisi 1950'lerin başında Perroux tarafından öne sürülmüş, daha sonra Mrydal (1957) ve Hirschman (1958) tarafından geliştirilmiştir. Bu modeller çeşitli aktörler tarafından çeşitli nedenlerle tercih edilen bölgelerin kaçınılmaz olarak ilerleyeceğini diğer bölgelerin ise değiştirilemez bir şekilde geri kalacağını savunmaktadır²².

Yığılımlı/Birikimli Nedensellik teorisine N. Kaldor, Perroux, R. Domar, J. Hicks, B. Higgins, G. Mrydal gibi birçok ekonomist katkıda bulunmuştur. G. Mrydal 1957 yılında yayınladığı “*Economic Theory and Under-Developed Regions*” adlı çalışmasında bölgesel yığılımsal/birikimsel nedenselliği ele almış ve bu konuda teorik temeli oluşturmuştur. Bu çerçevede Mrydal’a göre eğer piyasa güçleri serbest bırakılırsa endüstriyel üretim, bankacılık, sigortacılık sektörü gibi ekonomik faaliyetler ile bilimsel, eğitimsel, sanatsal vb. faaliyetler belirli bölgelerde yığılıktır. Dolayısıyla bölgeler arası dengesizlikleri bertaraf etmek için devlet müdahalesi şarttır. Mrydal “Birikimsel Cazibe” (agglomerative attraction) olarak ifade ettiği belirli bölgelerin kutuplaşma sürecini tarihsel nedenlere bağlamaktadır. Bazı ekonomik veya sosyo-kültürel faaliyetler belirli bir bölgede başlamıştır ve önlenemez şekilde bu bölgelerde yığılmaktadır. Bu durumda devlet ekonomik faaliyetlerde birikimsel genişlemeyi yaymak için girişimcilere bazı teşvikler sunmalıdır. Çünkü bir bölgenin gelişmesi diğer bir bölgenin ya da bölgelerin gelişmesine veya gerilemesine neden olabilir. Mrydal bir

²¹ Higgins ve Savoie, s. 73.

²² Mrydal G. “*Economic Theory and Underdeveloped Regions*” (1957) ve Hirschman, A.O, “*The Strategy of Economic Development*” (1958)’den aktaran Ecaral, s. 93.

bölgenin gelişmesi bir diğerine olumlu olarak yansiyorsa bu durumu “yayılma etkisi”; olumsuz olarak yansıyor ise bu durumu “*backwash* etkisi” olarak tanımlamaktadır. “*Backwash*” etkisinin büyüklüğü ekonominin gelişmişlik düzeyiyle ilişkilidir. Mrydal’ın gözlemlerine göre bölgesel farklılıklar AGÜ’lerde fazla ve sürekli açılmakta iken gelişmiş ülkelerde az ve sürekli kapanan bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ne kadar büyükse yayılma etkisi o denli etkili olacaktır. Fakat AGÜ’lerde tam tersi bir süreç işlemektedir. Bu ülkelerde uluslararası ticaret ve yatırım belirli bölgelerde yığılmakta; dolayısıyla “*backwash*” etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Mrydal, AGÜ’ler açısından bağımlılık ekolünün varsayımlarını kabul etmektedir²³.

McCann ve Shefer (2004)’e göre Krugman özellikle endüstriyel faaliyetlerin bölgeler arası dengesiz dağılımını, yığılma ekonomileri koşulu altında, serbest piyasa faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak görmektedir. Porter ise sanayinin belirli bir bölgede kümelenmesinin o bölgedeki firmalara ve genel olarak bölgeye rekabet üstünlüğü sağladığını savunmaktadır. Her iki araştırmacı da coğrafi koşulların yığılmaya neden olan en önemli faktör olduğunu belirtmekte ve ekonomik büyümede coğrafi özelliklerin önemini vurgulamaktadır. Marshall, Porter’ın varsayımlarına katılmakla beraber, yığılmanın vasıflı emeğin bir arada toplanmasına, uzmanlaşmış firmaların bilgileri paylaşmasına, kültürel taşma etkisine (spillover effect) neden olduğunu savunarak yığılmanın bölgesel getirilerini belirtmektedir²⁴.

Nicolas Kaldor’un “Yığılma İlkesi”ne göre (cumulative principle) bazı faaliyetlerin belirli alanlarda yığılması sonucu bazı ülkeler sürekli daha iyi duruma gelirken, diğerlerinin durumu gittikçe kötüleşmektedir. Bu sorun bölgesel bazda ele alındığında, istenilen ya da arzulanan dengeden sapmaya neden olmakta dolayısıyla da ekonomik-politik bir müdahaleye ve uygun araçlara ihtiyaç doğurmaktadır²⁵.

²³ G. Mrydal “*Economic Theory and Under-Developed Regions*” (1957)’den aktaran Higgins ve Savoie, s. 76, ss. 84-87.

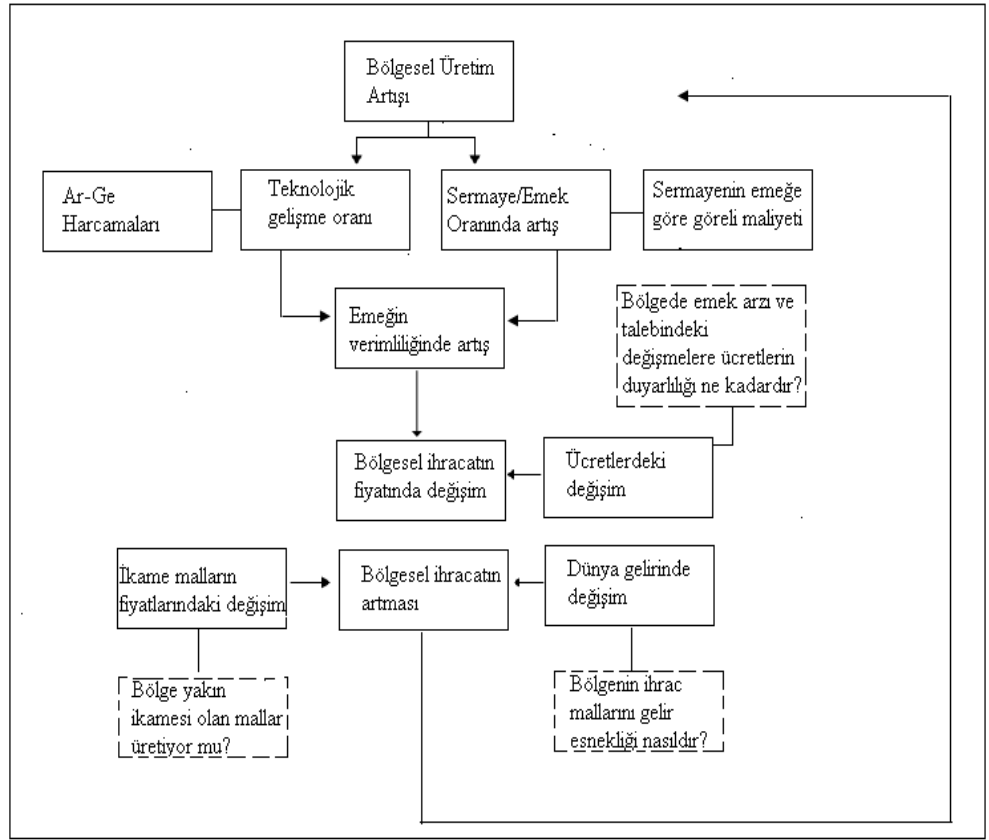
²⁴ Philip McCann ve Daniael Shefer, “Location, Agglomeration and Infrastructure”, **Papers of Regional Science**, 83, (2004), s. 178, 188.

²⁵ Kaldor N. “*The Role of Increasing Returns, Technical Progress and Cumulative Causation in the Theory International Trade and Economic Growth*” (1981)’den aktaran Gyula Horvath, “Regions in Competition: International Division of Labor and Regional Policy”, Gyula Horvath (Ed.), **Regional Policy and Local Governments** içinde (5-21), Centre for Regional Studies Pecs, 1991, s. 19.

1970’de Kaldor tarafından ortaya atılan ve 1975’de Dixon ve Thirlwall tarafından geliştirilen “Birikimli Nedensellik Teorisi”ne göre ekonomik büyümenin doğal bir birikim süreci vardır. Kaldor’a göre bölgesel büyüme, bölgelerin ölçek ekonomilerinden yararlanma becerilerine ve uzmanlaşmada kaydettikleri aşamaya bağlıdır. Ölçek ekonomilerin getirileri ise sektörlere göre farklılık gösterir. Sanayi sektörü diğer sektörler göre daha verimlidir. Bu durumda sanayide uzmanlaşan bölgeler geleneksel sektörde uzmanlaşanlara göre daha fazla ve hızlı büyüyecektir. Sanayi alanında uzmanlaşmış bölgelerin büyüme süreci birikimsel olarak, üretilen mallarda diğer bölgelere göre karşılaştırmalı üstünlük kazanıldığında hızlanacaktır. Sanayi ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan bölge ürettiği malları ihraç edecek, geleneksel malları ise ithal edecektir. Böylelikle birikim süreci hızlanacaktır²⁶.

Kaldor’un tezi 1975’de Dixon ve Thirlwall tarafından geliştirilmiştir. Dixon ve Thirlwall, Kaldor’un belirlediği bölgesel farklılıklara neden olan etkenlerden yola çıkarak bölgesel büyümeyi etkileyen birikimsel nedenselliğin işleyişini detaylı bir şekilde sunmuşlardır (Şekil 3).

²⁶ Dixon R.J. ve Thirlwall A.P. “*A Model of Regional Growth Rate Differentials Along Kaldorian Lines*” (1975)’den aktaran Harvey Armstrong ve Jim Taylor, **Regional Economics and Policy**, Third Edition, Britan: Blackwell Publishers, 2000, ss. 94-95.

Şekil 3: Dixon ve Thirlwall'ın Bölgesel Büyüme Modeli

Kaynak: Harvey Armstrong ve Jim Taylor, **Regional Economics and Policy**, Third Edition, Britan: Blackwell Publishers, 2000, s. 95.

Şekil 3'de yer alan Dixon ve Thirlwall'un modeli şu şekilde ifade edilebilir²⁷:

Model dört fonksiyonel ilişkiden oluşmaktadır: Çıktı artışı ve verimlilik artışı, bölgedeki üretim maliyetleri ve enflasyon, bölgesel ihracat ve enflasyon, ihracat ve çıktı arasındaki ilişki.

²⁷ Dixon R.J. ve Thirlwall A.P. "A Model of Regional Growth Rate Differentias Along Kaldorian Lines" (1975)'den aktaran Armstrong ve Taylor, ss. 96-99.

- Çıktı Artışı (y) ve Verimlilik Artışı (q) Arasındaki İlişki:

$$q = \alpha + \lambda y_{-1} \quad (9)$$

(α : Otonom verimlilik artışı, λ : Sabit terim)

Eşitlik 9'a göre verimlilik artışı bir dönem (genellikle bir yıl) önceki çıktı artışına ve sabit terimi oluşturan diğer değişkenlere bağlıdır. Çıktı oranındaki artış ne kadar fazlaysa emek verimliliğindeki artış da o denli büyük olacaktır.

- Bölgedeki Üretim Maliyetleri ve Enflasyon Arasındaki İlişki:

$$p = \omega - q \quad (10)$$

(p : Bölgedeki fiyat enflasyonu, ω : Maliyet enflasyonu)

Eşitlik 10'a göre üretim maliyetlerindeki artış doğrudan fiyatları yani enflasyonu yükseltirse, enflasyondaki artış ancak emek verimliliğindeki artışla azalacaktır. Eğer maliyet enflasyonu ile verimlilik artışı birbirine eşit ise bölgenin mal ve hizmet fiyatları yükselmeyecektir. Modelde maliyet enflasyonu bölgesel koşullardan çok ülke koşullarından etkilendiğinden model dışında belirlenmektedir.

- Bölgesel İhracat ve Enflasyon Arasındaki İlişki:

$$\chi = b_0 p + b_1 p_f + b_2 z \quad (11)$$

(b_0 , b_1 : Talebin fiyat esnekliği, b_2 : Bölgenin ihraç mallarına karşı dış talebin gelir esnekliği, χ : Bölge ihracatı, z : Dünya genelinde gelir artışı, p_f : Bölgenin rakiplerinin enflasyon oranı)

Eşitlik 11'e göre bölgenin ihracat artışı bölgenin fiyat enflasyonuna, bölgenin rakiplerinin enflasyon oranlarına ve dünya genelinde, özellikle bölgenin ana ihracatçı ülkelerinin gelir esnekliğine ve gelirin artışına bağlıdır. Dolayısıyla dünya gelirindeki artış ve bölge enflasyonunun rakiplerine göre düşük olması bölgesel ihracatın artmasına neden olacaktır.

- İhracat ve Çıktı Arasındaki İlişki:

$$y = \gamma \mathcal{X} \quad (12)$$

(γ : Bölgesel çıktı artışının ihracat artışına duyarlılığı)

Eşitlik 9'dan Eşitlik 12'ye doğru her adımda bir geri besleme sürecinin olduğu görülmektedir. Eşitlik 9'daki λ 'nın sıfırdan büyük olması durumunda çıktıdaki büyüme verimliliğin artmasına, bu da ihracat artışlarına ve sonuç olarak bölgesel gelirin yükselmesine neden olacaktır. Bu sistem, birikimsel nedenselliği ileri ve geri besleme süreci olarak açıklamaktadır.

Ekonomik denge ise Eşitlik 9, 10 ve 11'in Eşitlik 12'ye yerleştirilmesiyle elde edilmektedir:

$$y = \gamma [-b_o(\omega - \alpha - \lambda y_{-1}) + b_1 p_f + b_2 z] \quad (13)$$

$$y = \gamma [-b_o(\omega - \alpha) + b_1 p_f + b_2 z] + \gamma b_o \lambda y_{-1} \quad (14)$$

Daha basit bir ifadeyle;

$$y = \alpha_o + \alpha_1 y_{-1} \quad (15)$$

$$\alpha_o = \gamma [-b_o(\omega - \alpha) + b_1 p_f + b_2 z] \quad (16)$$

$$\alpha_1 = \gamma b_o \lambda \quad (17)$$

Uzun dönem dengede Eşitlik 15, Eşitlik 18'deki gibi oluştuğunda, büyüme oranı sabit olacaktır ($y = y_{-1}$).

$$y = \frac{\alpha_o}{1 - \alpha_1} \quad (18)$$

Dixon ve Thirwall'un bölgesel denge modeline yönelik bazı eleştiriler söz konusudur. İlk olarak model, bölgenin ihracatta ne tür mal ve hizmetlerde uzmanlaşması gerektiğini ve ilk aşamada bu uzmanlaşmanın nasıl sağlanacağını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca model bölgesel çıktı büyümesinin kaynağının sadece ihracat olduğunu belirtmektedir. Ancak; büyüme aynı zamanda bölge içi ticaretin artışıyla da sağlanabilir. Modele yöneltile eleştirilerden biri de, modelin çıktı artışı sonucu emek verimliliğinin yükseleceği yönündeki varsayımına yöneliktir. Çıktı artışı verimliliğin yükselmesini sağlayacak zemini oluşturabilir; fakat kesin olarak artırmayabilir. Model ayrıca bölgedeki çıktı artışının ödemeler dengesine etkisini göz ardı etmektedir. Ayrıca modelin işleyebilmesi için bölgede artan ölçek ekonomilerinin (ölçeğe göre artan getiri) geçerli olması gerekir. Ancak bu durumda Eşitlik 9'daki sabit terim olan λ pozitif olur ve model işleyebilir²⁸.

1.1.2.2. Büyüme Kutupları Teorisi

“Büyüme Kutubu” terimi 1949 yılında F. Perroux tarafından ortaya atılmış ve birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Perroux, Büyüme Kutupları Modelinde üç farklı mekan/alan (space) tanımlaması yapmıştır: Belirli bir plan ya da program ile belirlenen mekan, belirli güçlerin ya da faaliyetlerin yoğunlaştığı mekan ve homojen toplumlar ya da oluşumlar tarafından belirlenen mekan. Perroux büyüme kutbu analizinde ikinci alan (belirli güçlerin ya da faaliyetlerin yoğunlaştığı mekan) tanımlamasını kullanmıştır. Perroux'a göre büyüme kutupları; merkezde yer alan güçlerin çevreye yayılmasına, dışarıda yer alan güçlerin (çevre) ise merkeze yönelmesine neden olan bir çekim ya da cazibe merkezidir. Bu kutuplar genellikle firmalar, endüstriler ya da endüstri gruplarından oluşur. Büyümenin ve değişimin başladığı kutuplarda ileriye ve geriye doğru işleyen bir çekim vardır. Bu çekim sonucu kutuplar arası girdi-çıktı ve faktör akışı gerçekleşir. Dolayısıyla kutup; ekonomide yer alan sektörlerin girdi-çıktı matrisiyle tanımlandığı bir mekan olarak düşünülmelidir.

²⁸ Armstrong ve Taylor, ss. 100-101.

Buna bağılı olarak da büyüme etkisi, matrislerin sütün ve satırları arasında geçişliliğe neden olarak, cazibe merkezini oluşturur²⁹.

Perroux'a göre büyüme kutupları bir grup itici ya da öncü endüstrinin (propulsive industry) bir araya gelmesiyle oluşur. Bu açıklamadan yola çıkarak Perroux'un modeli şu şekilde açıklanabilir³⁰:

B endüstrisi A endüstrisine göre daha fazla öncü/itici firmalardan oluşan; yani B reaktör, büyümeyi ve buna bağılı olarak yayılma etkisini yaratan endüstri ise:

$$I_A = f(I_B) \text{ ve } \frac{\Delta I_A}{\Delta I_B} > 0 \quad (19)$$

(I_A : A endüstrisinin yatırımı, I_B : B endüstrisinin yatırımı)

Bu ilişki şu şekilde de ifade edilebilir:

$$I_A = a \cdot I_B \text{ ve } \Delta I_A = a \cdot \Delta I_B \quad (20)$$

$$a > 0, \text{ ise } \frac{dI_B}{dt} < \frac{dI_A}{dt} \quad (21)$$

Büyüme kutbu öncü/itici endüstrilerin bir araya gelmesiyle oluştuğundan kalkınma kutbunun büyümesi, çıktı artışı kalkınma kutbundaki yatırımlara bağılı olan diğer endüstrilerin büyüme oranından daha düşük olabilir. Diğer ifadeyle B endüstrisindeki yatırımlar ve buna bağılı olarak gerçekleşen büyüme, A endüstrisini etkiliyorsa yani; B tam bir reaktör ve yayılma etkisine neden olan endüstri ise, A'daki büyüme B'ye göre daha büyük olabilir (çarpan etkisi). Kalkınma kutbundaki yatırımlar diğer bölgeleri çok farklı biçimlerde etkileyebilir. B'deki yatırımlar, diğer bölgenin gelir düzeyini, istihdam oranlarını, teknolojisini, nüfusunu, genel olarak refahını etkileyebilir.

²⁹ Perroux F. “*Economic Space, Theory and Applications*” (1950)'den aktaran D. F. Darvent, “Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning: A Review”, John Friedman ve William Alonso (Ed.), **Regional Policy Readings in Theory and Applications** içinde (539–566), MIT Press, 1964, ss. 539–540.

³⁰ Perroux F. “*A Note on the Notion of Growth Pole*” (1995)'den aktaran Higgins ve Savoie, ss. 91–95.

Büyüme kutbu bu durumda, çevre bölgelerin refah esnekliği (W_r) olarak tanımlanabilir.

$$r = u + r \quad (22)$$

(u: Merkez bölge, r: Çevre bölge)

Bu durumda u'nun, Eşitlik 23'ün sıfırdan büyük olması durumunda, u'nun büyüme kutbu olduğu söylenenebilir.

$$\frac{\Delta W_r}{W_r} \bigg/ \frac{\Delta I_u}{I_u} = \frac{I_u}{W_r} \cdot \frac{\Delta W_r}{\Delta I_u} > 0 \quad (23)$$

Eğer Eşitlik 23>1 ise u dominant kalkınma kutbudur, eğer Eşitlik 23>0, fakat <1 ise u ikincil (sub) kalkınma kutbudur.

Büyüme kutupları teorisi kalkınmanın bir kutuplaşma içerdiğini, bu sebeple büyüme kutuplarının ekonomik dinamizm sağlayan ve yayılma etkisine sahip yararlı bir mekanizma olduğunu savunmaktadır. Kalkınma kutupları öncelikle yeniliklerin kaynağı ve dağıtıcısı olma görevini üstlenirler. Böylelikle merkezde oluşan refahı çevreye dağıtırlar. Dolayısıyla kalkınmak için yayılma etkisinin gerekli koşullarının sağlanmadığı az gelişmiş bölgelerde öncelikle bu koşulları sağlamak ve girişimcileri bu bölgelere yönlendirmek gereklidir³¹.

Gelişme Kutupları Teorisi bölgesel kalkınmayı oldukça basit bir şekilde ele almaktadır. Bu modellere göre büyümenin görüldüğü ve belirli endüstrilerin ön plana çıktığı bölgelerden diğer az gelişmiş bölgelere yatırımların kaymasıyla çevre bölgelerde de büyüme gözlenir. Hatta çevre bölgelerdeki büyüme, yayılma etkisinin sıfırdan büyük olması durumunda, merkeze göre daha fazla olur. Az gelişmiş bölgelerde gerekli alt yapı koşullarının sağlanması ve bu bölgelere özel yatırımların çekilmesi ile büyümenin yanında kalkınmanın da sağlanacağını savunan Büyüme Kutupları Teorisi, kalkınmanın karmaşık yapısını göz ardı etmektedir. Ayrıca bu modeller kalkınma merkezinin

³¹ Higgins ve Savoie, s. 106.

oluşması için gerekli koşulların nasıl oluştuğunu ya da yaratıldığını açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar.

Yığılma Modelleri ile ilgili 1950’lerde yapılan çalışmalara ek olarak bölgesel kalkınmaya ilişkin son dönem çalışmalarda da bu modellere atıfta bulunmaktadır. Yığılma Modelleri ile ilgili son dönem çalışmalar firma ve hane halklarının belirli bölgelerde kümelenmesinin nedeni olarak iki argüman öne sürmektedirler: Birincisi Marshallgil dışsal ekonomilerdir. Bu dışsallıklar taşıma (spillover) etkisi, emek piyasası dışsallıkları ve paylaşılan girdilerdir. Diğer argüman ise “Yeni Ekonomik Coğrafya” modelleri dahilinde öne sürülen parasal (pecuniary) dışsallıklardır. Her iki modele göre de yığılma birçok özel sektör ajanının stratejik olmayan etkileşimlerinden ortaya çıkmaktadır. Bu modellerde kamu kesimi ise genellikle bir ajan olarak ele alınmaz; dolayısıyla kamunun faaliyetleri ve yığılma nadiren birbirleriyle ilişkilidir³².

Fakat kamu faaliyetlerinin yığılma etkisi ile nadiren ilişkili olduğunu savunmak hatalı bir yaklaşımdır. Hükümetler ve diğer kamusal kurumlar faktörlerin ve ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımını etkileyebilecek erkte kurumlardır. Ayrıca yerel yönetimler de mobil faktörlerin bölgeler arası dağılımını etkileyebilir³³.

1.1.3. Yerel Çevre Modelleri

Yerel Çevre Modelleri vasıflı işgücü, teknik ve organizasyonel know-how, sosyal ve kurumsal yapılanmaların büyüme ve kalkınmadaki rolüne vurgu yapmaktadır. Yerel Çevre Modelleri, İçsel (endojen) Büyüme Modelleri ve Emeğin Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır³⁴.

³² Michael W. M. Roos, “Agglomeration and the Public Sector”, **Regional Science and Urban Economics**, Volume 34, Issue 4, (July 2004), s. 412.

³³ Roos, s. 412.

³⁴ Andrea Boltho ve Gerald Holtham, “The Assessment: New Approaches to Economic Growth”, **Oxford Review of Economic Policy**, 8-4, 1992, s. 9.

Tablo 7’de bölgesel kalkınma teorilerinin üretim fonksiyonu dahilinde ele aldıkları değişkenler yer almaktadır.

Tablo 7

Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Üretim Fonksiyonları

Modeller	Yıllar	Üretim Fonksiyonu*
Geleneksel Modeller	1950’ler	$Y = f(L, C)$
Tam Yığılma Modelleri	1960’lar	$Y = f(AE, L, C)$
Yerel Çevre Modelleri	1970’ler	$Y = f(LM, L, C)$
Bölgesel Yenilik Modelleri	1980 sonrası	$Y = f(I, LM, L, C)$

Y: Çıktı ya da Gelir, L: Emek, C: Sermaye, AE: Yığılma Etkisi (Dışsal ya da ölçek ekonomileri sonucu ortaya çıkar.), LM: Yerel Çevre (Sözü edilen çevre belirli bir alan ve bu alana özgü beşeri sermaye, teknoloji, şebeke, güven, kültür ve politikalardan oluşmaktadır.), I: Yenilik.

Kaynak: Ida Joke Terluin, **Rural Regions in the EU: Exploring Differences in Economic Development**, Rijksuniversiteit Groningen, 2001, s. 59.

Tablo 7’de görüldüğü üzere Geleneksel Modeller emek ve sermayeyi, Tam Yığılma Modelleri emek, sermaye ve yığılma etkisini üretim fonksiyonuna dahil etmektedirler. İçsel Büyüme ve Emeğin Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Büyüme Modelleri ise Neo-Klasik Modelin ihmal ettiği teknolojik süreci ve beşeri sermayeyi üretim fonksiyonuna içsel alır. Bir sonraki bölümde ele alınacak Yenilik Modelleri ise bunlara ek olarak yenilik faktörünü üretim fonksiyonun bir değişkeni olarak ele almaktadır.

Yerel Çevre Modellerinde teknik süreç, “yaparak öğrenme” (learning by doing) ya da “spesifik büyüme faktörü” olarak üretim fonksiyonuna dahil edilmiştir. Yaparak öğrenme ya da spesifik büyüme faktörü; beşeri sermaye, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri ve kamusal altyapı sonucu elde edilen birikimsel bilgi stoku gibi faktörleri içerir. Ayrıca bu modeller, Neo-Klasik bölgesel kalkınma teorisinin öne sürdüğü gibi

belli bir süre sonunda bölgeler arasında kalkınma açısından yakınsama olacağını değil, teknolojik farklar dolayısıyla bir ıraksamanın olacağını savunmaktadır³⁵.

1.1.3.1. Endojen/İçsel Büyüme Modelleri

Tabanını Neo-Klasik bölgesel gelişme teorisinin oluşturduğu ve 1970'lere kadar geçerliliğini koruyan Dışsal Büyüme Modelleri, 1970'lerin sonunda ortaya çıkan küresel kriz sonucu ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik somut analizleri olmadığı için etkisini yitirmiştir. 1970'lerin ilk yarısında özellikle gelişmiş ülkelerde görülen durgunluk, buna bağlı olarak artan işsizlik ve merkez - çevre arasındaki gelişmişlik farkının iyice açılması gibi nedenler yukarıdan aşağıya kalkınma kavramının terk edilmesine; yerel dinamiklerin geliştirilmesine yönelik aşağıdan yukarıya bir kalkınma anlayışına geçilmesine neden olmuştur³⁶.

İçsel büyüme modelleri Neo-Klasiklerin dışsal kabul ettikleri teknolojik değişim ve beşeri sermayeyi modellerinde içsel faktör olarak ele almaktadır. Bu modellere göre bölgesel yakınsama (regional convergence) yavaş işleyen ve sürekliliği olmayan bir süreçtir³⁷.

Endojen kalkınma modellerine göre kalkınma tamamen bölge içindeki dinamikler vasıtasıyla gerçekleşir. Bu yaklaşım ayrıca bölge içi teknoloji, şebeke gelişimi, kurumlar arası işbirliği, bölgesel kaynakların en verimli şekilde kullanılması, işgünün vasıfları, bölgesel teknoloji seviyesi, firmaların teknolojik ve yönetsel kapasitesi gibi hem kalitatif hem de kantitatif dinamiklere atıf yapmakta ve yerel ile bölgesel çevrenin kalkınmayı destekleyici yönünü ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda endojen bölgesel kalkınmanın dinamikleri özetle şu şekilde sıralanabilir:³⁸

- **Yerel Üretim Sistemleri:** Yerel üretim sistemleri genel olarak birbirlerine mekansal olarak yakın ve ekonomik ve sosyal açıdan sürekli ilişki içinde olan üretim birimlerinden oluşur. Birbirlerine yakın olarak kurulmuş üretim sistemleri;

³⁵ Boltho ve Holtham, ss. 8-9.

³⁶ Murat Çetin, "Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 24, (Ocak-Haziran 2005), ss. 1-3.

³⁷ Ron Martin ve Peter Sunley, "Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development", *Economic Geography*, 74, 3, (July 1988), s. 201.

³⁸ Murat Çetin, ss. 2, 4-9.

bilgi, teknoloji, organizasyon ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşıarak bölgesel gelişmenin dinamiğini oluşturlar.

- **Şehir Sistemleri:** Bölgeler; ölçekleri, üretim faktörleri zenginliği ve yarattıkları dışsallıklar açısından farklı dinamiklere sahiptir. Şehirler gelişme dinamiklerinin (uzmanlaşma, teknolojik birikim, vs.) ortaya çıktığı mekanlardır. Şehirlerin çeşitli aktörlerden oluşan sosyal bir yapı, imar alanında bir yoğunlaşma ve sürekliliğin yaşandığı mekanlar olması yanında kendine has kültürel, sosyal, yönetsel (tarihi eser, üniversite, demokrasi vs.) sembollerden oluşması ve birçok endüstriyel faaliyeti bünyesinde barındırması gibi özellikler taşımaları, bölgesel gelişmenin sağlanması ve aktarılması açısından önemli faktörlerdir.

- **Yenilikçi Çevre:** Çevre, yerel üretim sistemlerinin ve şehir sistemlerinin tamamlayıcı bir unsurdur. Ayrıca çevre; içinde bir grup aktör, üretim kaynakları ve sosyal faktörlerin bulunduğu bir mekandır. Çevre içindeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri (bilgi, teknoloji, deneyim vb.) alışverişleri bölgesel kalkınma açısından önemli faktörlerdir. Çevre içinde yaşayan aktörler tarafından oluşturulmuş norm, kural ve değerler bölgesel kalkınmanın yönünü tayin eder. Bölgedeki aktörlerin yenilikçi veya korumacı olmaları, dışa açık veya kapalı bir tutum sergilemeleri, bireysel veya kolektif olarak hareket etmeleri, çevrenin yenilikçi bir mekan olması yani; gelişme için gerekli kaynak, bilgi ve teknolojiyi elde etme ve kullanması bölgesel kalkınma açısından oldukça önemli dinamiklerdir. Dolayısıyla çevrenin yeniliğe açık olması ve yenilik sonucu elde edilen bilgiyi kullanabilme kapasitesi bölgesel kalkınmanın en önemli belirleyicilerinden biridir.

1.1.3.2. Emeğin Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teoriler

Sosyo-ekonomik yapının değişmesi ile birlikte üretim, işletme, sosyal, siyasal ve ekonomik sistem gibi faktörler dönüşüme uğrarlar. Sosyo-ekonomik yapıdaki köklü değişiklikler belirli kurumsal yapıların, ekonomik düşüncenin, yönetim anlayışının, toplumsal davranışın ve piyasaların değişimini de içinde barındırır.

Yerel Çevre Modelleri içinde yer alan Emeğin Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teorilere göre bölgeler arasındaki dengesizlikler sadece emek gücünün nicel olarak farklı olmasına bağlı değildir. Emeğin sayısal olarak dağılımının yanında mobilitesi ve eğitim açısından donanımı vb. gibi nitel faktörler de bölgeler arası dengesizliklere neden olur. Bu tür farklılıklar firmaların yatırım kararlarını etkiler. Bölgesel eşitsizliklerin ortaya çıkmasında emeğin organizasyonel dağılımına atıf yapan iki teori mevcuttur: Emeğin Mekansal Dağılımı Teorisi ve Regülasyonist Teori (regulationist theory)³⁹.

Emeğin Mekansal Dağılımı Teorisi, firmaların bir bölgeye yapılacak yatırım kararlarında emeğin niteliğinin önemini vurgular. Emek açısından bölgesel farklılıklar bir girişimcinin en çok dikkate aldığı konuların başında gelir. Bu teoriye göre bir bölgenin gelişmesi; ulusal ve uluslararası bazda dışsal faktörlere, bölgesel hammadde ve üretim faktörleri zenginliğine, endüstriyel ve sosyal yapıya bağlıdır. Regülasyonist teorilere göre, kapitalist ekonomiler bir takım yığılımsal (accumulated) sistemler sonucu gelişirler. Örneğin fordist üretim sisteminde emek organize olur ve kontrol altına alınır. Üretim sistemlerinin birinden diğerine geçiş; eski sistemde gelişmiş bölgelerin geri kalmasına, yeni üretim sistemini uygulayan bölgelerin ise gelişmesine neden olur. Eski sistemden yeni sisteme adaptasyonun hızı ise emeğin yeniden organizasyonuna bağlıdır. Regülasyonist Teorilere göre her yeni üretim sistemi farklı mekansal ekonomik özelliklerle ilişkilendirilmelidir⁴⁰.

1.1.4. Bölgesel Yenilik Modelleri

Bölgesel kalkınma teorilerinin birçoğu bölgesel kalkınmanın sağlanması için farklı dinamikleri ya da faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Günümüzde ülkelerin ya da bölgelerin kalkınmışlık farklılıklarını toprağa, iklime ya da doğal kaynaklara bağlamak çok eksik bir değerlendirme olacaktır. Bugünün dünyasında doğal kaynaklar ya da iklim koşulları açısından elverişli olmayan birçok ülke (özellikle Japonya ve İsviçre)

³⁹ Ida Joke Terluin, "Rural Regions in the EU: Exploring Differences in Economic Development, Rijksuniversiteit Groningen, 2001, s. 62.

⁴⁰ Ida J. Terluin ve Jaap H. Post, "Differences in Economic Development in Rural Regions of Advanced Countries: A Review of Theories", **International Conference of the Regional Studies Association**, 'Reinventing Regions in the Global Economy', Pisa, April 12-15, 2003, s. 9.

kalkınma açısından dünya sıralamasında ön sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla kalkınmanın yeni dinamiklerini belirlemek gerekmektedir.

20. yy'da yenilik ve yenilik yapma kapasitesi ülkelerin kalkınmasında kuşkusuz en önemli faktör haline gelmiştir. Yenilik birçok alanda dönüşümü ifade etmektedir: Girişimcilik, yönetsel, bilimsel, mühendislik, teknik ve emek kalitesi açısından ülkeler ve bölgeler açısından yaratılan farklar, günümüzde kalkınmışlık farklılıklarını açıklamakta kullanılan dinamikler haline gelmiştir.

Bölgesel kalkınma politikaları açısından yerel birimlerin uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin artırılmasının ön plana çıktığı 21. yy'da, yerele özgü girişimciliğin ve yenilik kapasitesinin artırılması büyük önem kazanmıştır. Bu çerçevede oluşturulan Bölgesel Yenilik Modelleri; Kuluçka Teorileri, Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri, Yenilikçi Çevre Teorisi, Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi, Stoper Teorisi olmak üzere beş grup halinde incelenebilir.

1.1.4.1. Kuluçka Teorileri

Kuluçka Teorileri, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin önemini vurgular. Söz konusu faaliyetlerde uzmanlaşmış bölgeler kalifiye emek gücünün pozitif etkisi (spin-off effect⁴¹), Ar-Ge yatırımları ve yenilik için verimli alanlar yaratan organizasyonel ve teknolojik know-how gibi dışsal ekonomilerden faydalanırlar. Bu modellere göre yenilik ekonomik kalkınmanın anahtar kavramıdır ve yenilik konusunda ön plana çıkmış bölgeler yarının da yenilik merkezleri olurlar. Böylelikle ekonomik kalkınma sürekli ve yığılmsal bir yapı arz eder. Kuluçka Teorileri bir bölgede ortaya çıkan ve diğer bölgelere yayılan yeniliğin orijinine odaklanır. Dolayısıyla, Kuluçka Teorileri; Yığılımlı Nedensellik Teorisinden farklılık gösterir. Kuluçka Teorilerine göre bölgesel gelişme her zaman kalkınmış ve geri kalmış bölgeler arasındaki kutuplaşmanın sonucu değildir⁴².

⁴¹ Spin-off terimi genel olarak, bir Ar-Ge çalışması sonucunda bir sektörde geliştirilen yeni teknolojinin bir diğer sektörde yeni ürün ve üretim süreci geliştirilmesi faaliyetlerinde kullanılmasını içerir. Böylece bir teknolojinin transfer edilmesi sonucunda, bir diğer firma yeni ürün veya üretim süreci geliştirebilir, verimliliğini arttırabilir, daha fazla kâr eder. (Kaynak: Zehra Pekşen, "EUREKA Sürekli ve Sistemik Değerlendirme ve BRITE EURAM ve Avrupa Uzay Programları'nın Değerlendirilmesi", <http://www.inovasyon.org/pdf/blmek1.pdf> (16 Kasım 2007), s. 8.)

⁴² Terluin, s. 63.

1.1.4.2. Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri

Ürün yaşam çevrimleri modelleri Kuluçka Teorilerinden türetilmiştir. Bu modellere göre ürün yaşam çevrimi yenilik, büyüme ve olgunluk (maturity) olmak üzere üç aşamadan oluşur ve yerel ilerlemeler ürün yaşam çevriminin farklı aşamalarında oluşabilir. Yenilik aşaması bilimsel ve teknik işgücü gerektirirken ürünün olgunluk aşaması ise çevre bölgelerdeki ucuz ve nicel açıdan bol işgücünü gerektirmektedir⁴³.

Ürün Yaşam Çevrimi Modelleri bir bölgede yoğun Ar-Ge faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bir ürünün; denenmesi, protiplerinin oluşturulması, pazara sunulması ve pazarda başarıya ulaşmasından sonra çevre bölgeler tarafından üretilebileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ürün yaşam çevrimlerindeki aşama sayısı şu şekilde de ifade edilebilir: Giriş/Gelişme, büyüme, olgunluk ve gerileme⁴⁴.

Bu modellere göre genellikle ürün yeniliği gibi teknolojik bir değişimin yaşandığı giriş/gelişme aşamasında oluşan yenilik, Schumpeteryan bir özellik taşımaktadır. Yani; yenilik yaratıcı yıkım şeklinde olmalı; ekonomide bir dengesizlik yaratarak endüstriye yeni firmaları çekmeli, hatta yeni bir ürün çevrimini tetiklemeli ve yeni endüstrilerin türemesini sağlamalıdır. Bu şekilde gerçekleşen bir yenilik, yeniliği bulan endüstrinin ve yığılımlı olarak bölgenin büyümesine neden olacaktır⁴⁵.

Yeniliğin pazarda başarılı olmasından sonra gerileme aşaması başlayacak; bu ürünün üretimi işgücünün bol olduğu alanlara kayacaktır. Gerileme aşamasından sonra yeniliği ilk üreten firma ya da endüstri, yeni yaratıcı yıkımlara yönelecektir.

1.1.4.3. Yenilikçi Çevre Teorisi

Yenilikçi Çevre Modellerine göre, firmalar çevreden izole olmuş yenilikçi birimler değildir. Aksine firmalar yenilikçi kapasiteleriyle birlikte çevrenin en önemli aktörlerinden biridir. Dolayısıyla firma ve bulunduğu çevre arasında güçlü bir ilişki

⁴³ Terluin ve Post, s. 10.

⁴⁴ Kristina Lee ve Peter Lotz, "Noise and Silence in the Hearing Instrument Industry", <http://ep.lib.cbs.dk/download/ISBN/x644606621.pdf> (12 Ağustos, 2007), s. 20.

⁴⁵ Lee ve Lotz, ss. 20-22.

vardır. Firmanın üretim, piyasa ve tedarikçi (support) olmak üzere üç fonksiyonel alanı (functional spaces) vardır. Çevredeki firmaların yenilik kapasiteleri öğrenme kapasitelerine bağlıdır⁴⁶.

Yenilikçi çevre, aynı bölgede yer alan yenilik-çekişli bir takım üretim tesisi ve esnek küçük ve orta ölçekli işletmelerden (KOBİ) oluşur. Yenilik sürecinde ortaya çıkan gelişmeler çevredeki aktörleri birbirine bağlar. Bu tür bir süreç bölgesel ekonomide bir dinamizm sağlayarak yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına, var olanın taklit edilip uyarlanmasına, kapasitenin artmasına ve kaynakların eski endüstrilerden yeni endüstrilere kaymasına neden olarak yığılmsal bir etki yaratır. Yenilikçi çevrede oluşan bu dinamizm sadece içsel yenilik kapasitesi, enerji ve diğer kaynaklara bağlı olarak oluşmaz. Teknoloji, organizasyonel ve piyasa bilgisi formundaki dışsal faktörler de dinamizm için oldukça önemlidir. Dışsal kaynaklar bölgeler arası şebekelerle sağlanır. Teknolojik değişikliklere adaptasyon için gerekli olan ve sürelilik arz eden yenilik kapasitesi kolektif bir öğrenme sürecidir. Dolayısıyla yenilikçi çevre aynı zamanda “öğrenen bölgeler” ya da “bölgesel yenilik sistemleri” (BYS) olarak da isimlendirilir⁴⁷.

Yenilikçi Çevre Modeli, küresel - yerel paradoksunu ortaya çıkarmakta ve küreselleşmenin ve bölgeselleşmenin eş zamanlı oluşabileceğine işaret etmektedir. Bu modeller bir tarafta üretimin bir bölümünü yapan, dünyanın farklı yerlerinde kurulmuş ve tüm dünyaya satış yapan firmaların, diğer yandan çeşitli bölgelerde kümelenmiş firmalar şeklinde organize olmuş yapılanmaların birbirlerine teknolojik, yenilik, organizasyonel, bilgi vb. açıdan bağlı olduklarını ifade etmektedir.

“Şebeke (network) firmaları” ya da “şebeke yaklaşımı” olarak tanımlanan farklı formlarda organize olmuş firmalar arasındaki bu bağımlılık birçok sosyal bilimci tarafından incelenmektedir. Şebeke yaklaşımında ulaşım maliyetleri, tamamlayıcılık ve

⁴⁶ Tibor Döry, “Challenges for Regions in the European Research Area”, 2nd Prime PhD Summer School, Budapest, 2-9 July 2005, http://www.primenoe.org/Local/prime/dir/Training%20&%20Education/Budapest%20Summer%20School/Dory_presentation.pdf (16 Haziran, 2007), s. 7.

⁴⁷ Armstrong ve Taylor, s. 299.

güven en önemli öğelerdir. Dolayısıyla bölgesel kalkınmada, şebekeler önemli bir yerel çevre faktörüdür⁴⁸.

1.1.4.4. Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi

Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi, ulusal kalkınmanın dinamikleri yanında bölgesel kalkınmanın dinamiklerini de derinlemesine incelemektedir. Porter'ın teorisi esas olarak neden bir ülkede (ya da bölgede) bulunan bazı firmaların bazı endüstrilerde uluslararası başarı sağladığı, diğerlerinin sağlayamadığı sorusuna dayanmaktadır. Porter bu soruya yanıt vermek için oluşturduğu “Diamond Modeli”nde ekonomik kalkınmanın ana dinamiklerini detaylı olarak incelemektedir. Diamond Modeli ulusal (ya da bölgesel) kalkınmada, özellikle girişimcilerin rekabet edebilme kapasitesine vurgu yapmaktadır. Porter'a göre firmaların rekabet edebilirliğini etkileyen dört unsur vardır⁴⁹:

- Faktör koşulları,
- Talep koşulları,
- Yan sanayilerin varlığı,
- Firmanın stratejisi, yapısı ve rekabet politikası.

Politik ve yasal düzenlemler, makro ekonomik ve teknolojik koşullar ve tesadüfi faktörlerle birlikte bu dört unsur tek bir firmanın rekabet gücünü belirlemektedir.

Yukarıda ifade edilen faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan “Diamond Modeli” ülkere/bölgelere rekabet avantajı sağlar. Bu model dinamik bir sistemdir; faktörlerin her birini oluşturan değişkenler birbirlerini etkiler ve pekiştirir. Değişkenler ise sosyal, kültürel ve politik koşullardan etkilenir. “Diamond” sisteme iki faktörün etkisiyle dahil edilir. Bu faktörlerden biri iç rekabet (domestic rivalry), ikincisi ise

⁴⁸ Terluin ve Post, ss. 10-11.

⁴⁹ Porter M. “*Clusters and New Economics of Competition*” (1998)’den aktaran Anssi Niskanen, “Forest Sector Entrepreneurship in Europe-Summary of Country Studies of COST Action E30”. *Acta Silv. Lign. Hung. Special Edition*, 2005, s. 10.

coğrafik yığılmadır (geographic concentration). İç rekabet tüm “diamond”ın gelişmesini sağlayacak; coğrafi yığılmalar ise “diamond”ı oluşturan faktörlerin birbirleriyle etkileşimini güçlendirecektir⁵⁰.

1.1.4.5. Storper’in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Teorisi

Storper, ekonomik büyümenin başat aktörleri olan ulaşım ve iletişim teknolojisinde neden bazı bölgelerin geliştiğini, neden bazı bölgelerin geri kaldığını araştırmaktadır. Storper’in teorisine göre firmaların birbirlerine girdi-çıkı gibi formel bağımlılıklarının yanında, ticarete konu olmayan konularda da bağılıkları vardır⁵¹.

Storper’in teorisine göre kolektif yönetim, finans, hizmet, medya, Ar-Ge gibi oldukça değişken ve yüksek bilgi gerektiren endüstriler için belirli bir şehir dahilinde birbiriyle sıkı ilişkileri olan bölgesel kümeleşmeler ve birbirine paralel olmayan çeşitli bağlar olmalıdır. Storper bu bağları “ticarete konu olmayan bağılıklar” olarak tanımlar. Ticarete konu olmayan faktörler emek piyasası, kamu kuruluşları, kanunlar, gelenekler, anlayışlar ve değerler olarak sıralanabilir⁵².

Ticarete konu olmayan faktörler, “bölgesel üretim kültürü” olarak da tanımlanabilir. Üretim kültürü bölgeden bölgeye farklılaşır. Tüm üretim sistemlerinde üreticiler, üretici ve emek, üretici ve tüketici arasında bir takım belirsizlikler hakimdir. Bu belirsizlikler, aktörler arasındaki bir takım bağlarla ve kurallarla çözümlenmektedir. Bu bağlar ve kurallar da bölgeden bölgeye değişmekte, her bölgede özel bir üretim sistemine neden olmaktadır. Dolayısıyla ticarete konu olmayan faktörler her bölgede farklı ekonomik yapılanmalar ve farklı üretim sistemleri oluşturur⁵³.

⁵⁰ Michael E. Porter, **The Competitive Advantage of Nations**, London: McMillan Press, 1990, s. 29.

⁵¹ Storper, M., “*The Regional World*” (1997)’den aktaran J.V. Beaverstock, R.G. Smith ve P.J. Taylor, “Geographies of Globalization: US Law Firms in World Cities”, <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb4.html> (17 Eylül, 2007).

⁵² Micheal Storper “*The Resurgence of Regional Economics, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies*” (1995)’den aktaran Stephen Graham ve Patsy Healey, “Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice”, **European Planning Studies**, 7(5), s. 638.

⁵³ Terluin ve Post, ss. 11-12.

1.1.4. Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Genel Değerlendirmesi

1970’li yıllara kadar etkili olan Geleneksel Modeller bölgesel sorunları bir kaynak dağılımı sorunu olarak görmekte ve serbest piyasa koşulları sağlandığında bu sorunların kendiliğinden yok olacağını savunmaktadır ve bölgesel gelişmeyi üretim faktörlerinin bolluğuna bağlamaktadır. Bu modeller üretim faktörlerinin sayısal değerlerini dikkate alarak kalkınmada önemli bir işlevi olan faktör kalitesinin önemini ve teknolojik gelişmeleri göz ardı etmektedirler. Geleneksel Modeller, tüm bölgelerin aynı şekilde ve aynı doğrultuda geliştiğini varsaymakta, dolayısıyla bölgeleri homojen olarak kabul etmektedirler. Bu modeller genellikle fiziksel altyapının önemine ve endüstriyel büyümeye atıfta bulunmaktadır⁵⁴. Bu durum savaş sonrası parçalanmış ekonomik birimlerin ve altyapının yeniden inşası amacına yönelik, dönemin koşullarına uygun teorilerdir. Fakat, ülke deneyimleri göstermiştir ki serbest piyasa sistemi ve bu sistemin görünmez eli olan fiyat sistemi kaynakların etkin dağılımını tam olarak sağlayamamıştır.

Günümüzde bölgeler, küresel piyasalardaki değişimler karşısında eğer rekabetçi bir yapıları varsa kalkınmaktadır. Bu bağlamda bölgelerin yenilik ve girişimcilik kapasiteleri bölgesel kalkınmanın anahtar kavramlarını oluşturmaktadır. Değişen koşullar sonucu yeni bölgesel politikalar bu iki faktörü geliştirmeyi içeren stratejileri içermek durumundadır. Bu sebeple 1970 sonrası dönemde yeni teoriler üretme gerekliliği ortaya çıkmıştır.

1970’lere kadar geçerli uygulama ve teorilerin eksiklikleri üç madde halinde özetlenebilir⁵⁵:

- Birçok ekonomik model yeni dünya koşullarını ve ekonomik ajanların davranışlarını yansıtmakta eksik kalmaktadır,

⁵⁴ Mark Drabenstott, “Rethinking Federal Policy for Regional Economic Development”, **A Review of the Federal Role in Regional Economic Development**, Kansas City Fed Publications, 2005, s. 116.

⁵⁵ Antonine Bailly ve Lay James Gibson, “Regional Science: Directions for Future”, D. A. Plane ve Raymond J. G. M. Florax (Ed.), **Fifty Years of Regional Science** içinde (127-138), Springer, 2004, ss. 132-133.

- Birçok model kalkınmanın önemli değişkenlerinden olan liderlik, teşvik, yenilik, girişimcilik ve sosyal değerler vb. faktörlere gereken önemi vermemekte ve bu değişkenleri analiz dışı bırakmaktadır,

- Politik ve bürokratik işlemlerin anlaşılmasında ve aşılmasında bazı zorluklar vardır. Bu zorluklar bölgesel meseleler konusunda bilimsel bir zeminin oluşturulmasını engellemekte ve problem çözme mekanizmasını yavaşlatmaktadır.

Geleneksel bölgesel kalkınma politikaların popülarlığını yitirdiği 1980’lerde içten kalkınmaya yönelik yerel ve bölgesel kalkınma teorileri ortaya atılmaya başlanmıştır. Yeni teoriler yerel/bölgesel dinamikleri kalkınmanın başat aktörü olarak görmektedir. 20. yy’da meydana gelen değişimler karşısında oluşturulan yeni bölgesel kalkınma modellerinin dinamiklerini yenilik sistemleri, yazılı olmayan bilgi (tacit knowledge), öğrenme organizasyonu (learning organization), kültürel teori (cultural theory) ve yönetim oluşturmaktadır. Yenilik Modelleri, ulusal yenilik sistemlerinin oluşturulmasına ve uygulamasına büyük önem atfetmekte ve yenilik sürecinde tek bir aktörden çok (devlet) birçok aktörün karşılıklı ilişkisinin önemine vurgu yapmaktadır. Yenilik Modelleri ayrıca ulusal yenilik sisteminin en önemli parçalarından birinin BYS olduğunu belirtmektedir. BYS’nin yenilikçi dinamiklerini ise teknolojik değişim, organizasyonel öğrenme (organisational learning) ve yörünge bağımlılığı⁵⁶ (path dependency) oluşturmaktadır⁵⁷.

Aslında bölgesel teorilerde yaşanan dönüşümler dünya üretim sisteminin değişmesiyle yakından ilişkilidir. 1950’lerde hakim olan kitlesel üretim (mass production) 1970’lerde yerini esnek üretim sistemine bırakmıştır. Kitlesel üretimin geçerliliğini yitirmesiyle esnekliğin ön planda olduğu Post-Fordist dönemde kalkınmanın mekansal dağılımı değişmiştir. 1970 sonrası dönemde yerele özgü kaynakların etkin kullanımı, yerel kamu, özel ve sivil toplumun bir araya gelmesiyle oluşturulacak bir sanayi anlayışı önem kazanmıştır.

⁵⁶ Literatürde “yol haritası” olarak da ifade edilen “yörünge bağımlılığı”nı, Bergman ve Feser, yerine göre etkisiz, ikinci derece ve uygunsuz olabilen teknolojik tercihlerin, seçenekler üzerinde baskın bir rehberliğe sahip olduğu kabul edilen, genel bir durum olarak açıklamaktadır. (Kaynak: Ümmügülüm Ter ve Oğuz Özbek, “Kent Merkezlerinin Oluşumunda Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi”, **Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi**, Cilt 20, No 4, s. 528)

⁵⁷ Niskanen, s. 9.

Bu dönemde iktisadi faaliyetlerin sosyal yapılarla eklemleşmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar ortaya atılmaya başlanmıştır. Yeni yaklaşımlar, bölgesel bazda oluşan esnek ekonomileri küresel pazarlarda rekabet edilebilirliğin en önemli unsurlarından biri olarak görmektedir⁵⁸.

Bölgesel kalkınma konusunda ortak hareket etmek fikrinin yaygınlaşması ile birlikte bölgesel kalkınmada görev alan aktörler değişime uğramıştır. 21. yy'ın bölgesel kalkınma modellerinde ortaklık yaklaşımı; yani tüm yerel aktörlerin bir araya gelmesiyle bir sinerjinin ve dinamizmin oluşacağı fikri hakimdir. Bölgesel ortaklığın birçok avantajı olduğu savunulmaktadır. Bu düşüncelere göre bölgesel yeniliğin artırılması ve daha iyi operasyonel girişimlerin olması için farklı sorumlulukları ve bakış açılarına organizasyonların ve aktörlerin biraraya gelmesi gerekmektedir. Bölgesel ekonomik kalkınmanın sürekliliği bölgedeki organizasyonların birbirlerine duydukları güvene ve anlayışa bağlıdır. Dolayısıyla organizasyonlar arası diyalog çok önemlidir ve bunu sağlayacak bir üst yapıya ihtiyaç vardır⁵⁹.

Organizasyonlar arası diyalogun sağlanması amacıyla bölgesel konularda ortak yaklaşım ve bölgesel potansiyelin artan önemi tüm dünyada ortaya çıkan yeni kurumsal düzenlemelerin bir sonucudur. Günümüzde bölgesel kalkınmanın yönetimi yukarıdan aşağıya bir anlayıştan aşağıdan yukarıya bir anlayışa doğru kaymıştır. Merkezi hükümetin bölgesel desteğinin azalması ve bölgeye yönelik efektif olmayan uygulamaları aşağıdan-yukarıya doğru girişimlerin artmasına neden olan en önemli faktörlerden biridir. Ayrıca merkezi devletin hantal ve özel sektörü dışlayan yapısı, bir bölgenin hassasiyetlerini daha iyi bilen, küçük, finansal kaynakları sınırlı birçok özel ve yerel aktörün ortak hareket etmesine neden olmuştur⁶⁰. Ortaya çıkan yeni kurumsal düzenlemenin sonucunda bölgesel kalkınma açısından birçok yerel aktörü biraraya getirme, koordine etme ve yol gösterme görevini de ikinci bölümde ele alınacak BKA'lar üstlenmiştir

⁵⁸ Burhan Hekimoğlu ve Mustafa Altundegir, **Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Samsun: Samsun İl Müdürlüğü Strateji Geliştirme Birimi Yay., 2006, s. 6.

⁵⁹ Cameron ve Danson, s. 16.

⁶⁰ Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron, "Partnership and Regional Development", Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron (Ed.), **Governance, Institutional Change and Regional Development** içinde (8-11), USA: Ashgate Publishing, 2000, ss. 8-9.

2. BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMANIN YENİ AKTÖRLERİ

Bölgesel kalkınma politikaları özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önem kazanmaya başlamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği üzere bölgesel kalkınma politikaları 1950’lerde en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Fakat 1970’lerde liberilizasyon politikalarının uygulamada yaygın olarak kabul görmesiyle birlikte bölgesel kalkınma kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olarak görülmeye başlanmış ve spesifik müdahale içeren politikalar terk edilmiştir. 1990’lara gelindiğinde ise, esnek üretim sistemine geçişle birlikte, yerel potansiyelin ve girişimlerin önemi artmış ve bölgesel kalkınma politikaları yepyeni bir çerçeveye yeniden gündeme gelmiştir.

Özellikle 1990 sonrası dönemde ülke ekonomilerinin birbirleriyle entegre olması gerektiği yönünde bir uzlaşma oluşmuştur. Bu nedenle içe dönük sanayileşme stratejisi terk edilmeye başlanmış ve dünyayla entegrasyona yönelik dışa dönük diğer bir ifadeyle ihracata dönük sanayileşme stratejisi gündeme gelmiştir. Dünya üretim sistemindeki bu değişim tüm ülkeyi baz alan homojen ulusal kalkınma politikalarından, bölgesel hassasiyetleri öncelikli olarak gözeten ve bölgeye özgü bölgesel kalkınma politikalarına yönelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla 1990 sonrası dönemde yukarıdan aşağıya kalkınma politikalarından aşağıdan yukarıya kalkınma politikalarına geçiş gözlemlenmiştir.

1990 sonrası dönemde yaşanan bu gelişmeler doğal olarak kalkınmadan sorumlu aktörlerin de değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde kalkınmaya ulusal pencereden bakan ve bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğunu üstlenen merkezi devletin yerini yönetim anlayışı çerçevesinde yerel ve bölgesel otoritelerin, özel sektörün ve STK’ların katılımıyla oluşan BKA’lar almaya başlamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel ekonomik kalkınma politikaları ve bu politikalardaki salınımlar öncelikle dönemler halinde incelenecek ve son dönem gelişmeler ışığında bölgesel kalkınmanın yeni aktörü olan BKA’ların kurumsal dayanakları, yapısı, işleyişi, görev ve fonksiyonları irdelenecektir.

2.1. BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI

Ülke deneyimleri incelendiğinde gerek ulusal gerekse de bölgesel kalkınma açısından serbest piyasa sisteminin ve bu sistemin görünmez eli olan fiyat sisteminin kaynakların etkin dağılımını tam olarak sağlayamadığı gözlemlenmiş; bu nedenle de sistematik bir devlet politikasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çünkü temel iktisadi problemlerin çözümü, piyasa ekonomilerinin işleyişine müdahaleyi gerekli kılmaktadır. Temel sorun bu müdahalenin ne ölçüde ve ne şekilde yapılacağıdır.

Devletin müdahale alanlarından biri de bölgesel konulardır. Bölgesel sorunlar evrenselidir ve kendi başlarına bölgesel politika gerekliliği, yani devlet müdahalesi doğurmazlar. Burada sorun, bölgesel eşitsizliklerin problem yaratıp yaratmadıkları ve giderek spesifik bir devlet müdahalesini gerektirip gerektirmedikleri konusunda görülmektedir. Eğer bu eşitsizlikler kendi kendine yok olmuyorsa devletin müdahalesi söz konusu olmaktadır. Devlet müdahalesi ve bu müdahalenin dozu konusunda iktisat öğretileri farklı bakış açılarına sahiptir. Serbest piyasa sisteminin hakim olduğu ekonomilerde bölgesel politika uygulamasının amacı, piyasa mekanizmasının bölgesel düzeyde işlerliliğini sağlamaktır. Devletçiliğin hakim olduğu ekonomilerde ise bölgesel politikalar ekonomik büyümenin yanında kalkınma stratejilerini de içermektedir.

Bölgesel kalkınmaya verilen ağırlık kalkınmanın aşamalarına göre değişmektedir. Friedmann'a göre sanayi öncesi, geçiş, sanayi ve sanayi sonrası olmak üzere dört kalkınma aşaması mevcuttur. Ekonominin yerel örgütlenmesi ulusal kalkınmanın aşamalarına uygun bir gelişim süreci gösterir ve bu durumda sanayi öncesi toplumların bölgesel politikalara başvurmaları gereksizdir. Bu aşamada sanayi toplumuna geçiş için ön hazırlıklar yapılmalı; eğitim, sağlık, tarımsal örgütlenme gibi çalışmaların uygulanması gerekmektedir. Sanayi toplumuna geçiş aşamasında ise bölgesel politika büyük önem kazanır. Geçiş ya da kalkış (take-off) dönemi safhasında kırsal ya da yerel ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş, yerel örgütlenmede köklü değişiklikleri ve yapılanmaları gerektirir. Bu dönemde ülkelerin belirli bölgeleri sanayi merkezleri olarak gelişmeye başlar ve bu mekanlar ekonomik açıdan büyür. Hızlı ve yoğun bir şekilde büyüyen merkezlerin karşısında durgunluğun ve ekonomik gerilemenin yaşandığı bölgeler oluşmaya başlar. Dolayısıyla kalkınmanın sanayiye

geçiş aşamasında bölgesel eşitsizlikler oldukça artmakta dolayısıyla da müdahale edilmesi gereken bir unsur haline gelmektedir. Genellikle bu yapılanma, sanayinin bir yörede aşırı ihtisaslaşması sorunu olarak kabul edilir. Friedmann'a göre sanayi sonrası toplumlarda ise; sanayi merkezlerinde aşırı kalabalıklaşma, çevre kirliliği, göç gibi sorunlar oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sorunlarla başa çıkabilecek bölgesel politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca bu dönemde çevre-merkez arasında ya da gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasında kaynak dağılımı sorunu iyice gün yüzüne çıkmaktadır⁶¹.

Tüm bu görüşlerden hareketle, bölgesel sorunların çözümlenmesinde ülkelerin her bölgesi homojen kabul edilmeli ve kalkınmada öncelikli bölgeler politikaları uygulanmamalı anlayışının yerini bölgelerin diğerlerine göre göreceli olarak daha fazla kalkınma kapasitesine sahip olduğu, dolayısıyla bu bölgelere verilecek önceliğin ülke kalkınması açısından daha olumlu sonuçlar doğuracağı görüşünün alındığını söyleyebiliriz. Bölgeleri homojen olarak ele alan yaklaşımlar bölgesel kalkınma politikalarına ulusal kalkınma penceresinden bakmaktadır. Fakat günümüzde bölgesel politikalar daha farklı bir içerikte oluşturulmalıdır. Çünkü yaşadığımız bilgi ekonomisi çağında kalkınmanın dinamikleri değişmiştir; dolayısıyla yeni kalkınma politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bölgesel kalkınma politikaları 1945–1970 dönemi, 1970–1990 dönemi ve 1990 sonrası dönem olmak üzere genel olarak üç dönem halinde incelenebilir. Çalışmanın bu bölümünde bu üç dönemde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına değinilecektir⁶².

2.1.1. 1945–1970 Dönemi

1970'lere kadar etkili olan Geleneksel Bölgesel Kalkınma Teorileri; Neo-Klasik, Keynesyen, Neo-Marxist ve Arz-Yanlı Monetarist İktisat yaklaşımlarından türetilmişlerdir. 1970'lere kadar etkili olan geleneksel bölgesel tartışmaların birçoğunda zımni olarak kabul edilen husus bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında ve bölgesel

⁶¹ J. Friedmann, "Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela" (1966)'dan aktaran Stilwell, ss. 14-15, 95.

⁶² Bkz. Ecaral ss. 90-93, Kahraman Arslan, "Bölgesel Kalkınma Farklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 7, ss. 275-294.

istikrarın sağlanmasında yerel idarelerden çok merkezi devlete iş düştüğüdür. Yerel idareler açık veya fazla finansman gibi politika araçlarıyla ekonomik istikrarı sağlayabilirken; yerel programların uygulanması, başarılı olup olmadığının incelenmesi, gerekli düzenlemelerin yapılması ve bunların toplam talep üzerinde yaratacağı etkinin değerlendirilmesi merkezi devlete ait olmalıdır. Aslında bu politikalar seti Keynesyen Yaklaşımın bölgesel bazda uygulanmasıdır: Bölgelerin toplam arz ve talep koşulları yönlendirilmeli ve arz ve talep cephesinde dengeye yönelik bölgesel politikalar uygulayarak ulusal düzeyde istikrar sağlanmalıdır⁶³.

Bu dönemde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları büyük ölçüde merkezi hükümet tarafından yürütülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde tam istihdam ve büyüme hedefini gözetken devletler açısından bölgesel ekonomik sorunlar marjinal bir sorun olarak görülmüştür. Bölgesel sorunlar bir takım spesifik politikalarla ekonomik açıdan durgun ya da sorunlu bölgeleri ulusal ekonomilerle bütünleştirmek amacıyla uygulanmıştır. Bu dönemde bölgesel problemler sanayi atılımında geri kalmış bölgeler, tarımsal işgücü açısından gizli işsizliğin görüldüğü bölgeler, tarımsal üretim potansiyeli açısından zengin fakat modernize olamamış bölgeler ve modern sanayilere ayak uyduramayan bölgeler vb. açıdan sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla bölgesel sorunlar bir kaynak dağılımı problemi olarak görülmüş ve kaynakların ve endüstriyel faaliyetlerin bir bölgeden diğerine aktarılması şeklinde bölgesel politikaların içeriği belirlenmiştir⁶⁴.

1945–1970 döneminde uygulanan yeniden dağılıma yönelik bölgesel politikalar ekonomik anlamda başarı sağlamıştır. Bu politikalar sorunlu bölgelerde iş olanaklarının ve yatırımların artmasını sağlayarak bölgeleri altyapılarını oluşturmaya, emek ve konut piyasalarını yapılandırmaya zorlamıştır. Böylelikle dönemin en büyük sorunlarından biri olan göç büyük ölçüde engellenmiştir. Bu dönemde ulusal devletler yatırımcılara arazi temini ve çeşitli vergi teşvikleri sağlamıştır. Devletler, otomobil gibi kitlesel üretime yönelik anahtar sanayileri desteklemiş ve bu sanayiler bulundukları bölgelerde “büyüme havuzu” ve “spin-off etkisi” yaratacak şekilde tasarlanmışlardır⁶⁵.

⁶³ Stilwell, ss. 47-48.

⁶⁴ Michael Keating, **The New Regionalism in Western Europe -Territorial Restructuring and Political Change**, USA: Edward Elgar Publishing Inc., 1998, s. 47.

⁶⁵ Keating, ss. 47-48.

Fakat Neo-Klasik ve Keynesyen bölgesel kalkınma modelleri ve uygulamaları, bölgesel kalkınmayı üretim faktörlerinin sayısal değerine bağlamakta; üretim faktörlerinin faktör kıtlığı yaşayan görece geri kalmış bölgelere kaydırılması ve bölgesel mal ve hizmetlere olan dış talebin artırılması için çeşitli önlemlerin alınmasıyla birlikte bölgesel ekonomik sorunların çözülebileceğini savunmaktadır. Bu modeller, üretim faktörlerinin kalitesi ve teknolojik gelişmeler gibi değişkenleri modellerine dahil etmemektedir. Modellerinin işlemesi için ortaya koydukları varsayımlar bölgeler arası kalkınma farklılıklarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır⁶⁶. Ayrıca bu modeller bölgesel sosyal farklılıkların ekonomik faaliyetlerde etkilerini analiz dışında tutarak, son derece mekanik bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar.

2.1.2. 1970–1990 Dönemi

1950’lerde hakim olan kitlesel üretim sisteminin 1970’lerde yerini esnek üretim sistemine bırakması sonucu bölgesel kalkınma politikaları da dönüşüme uğramıştır. 1970’lerde geleneksel sanayileşmeye yönelik bölgesel politikalar sorgulanmaya başlanmıştır. Çelik, otomobil, petrol gibi endüstrilerin devlet yardımıyla kitlesel üretime yönelik faaliyetleri politik açıdan yeterli getiri ve karı sağlarken, devlet kaynaklarının sadece birkaç büyük endüstriyel projeye akmasına neden olmuştur. Bu durum bölgesel ya da yerele özgü ekonomik faaliyetlerin gelişmemesinin en önemli nedenlerinden biridir. 1970’lerde yaşanan petrol kriziyle birlikte sermayeye dayalı büyük endüstriler istihdam yaratma fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Ayrıca bu kriz, söz konusu endüstrilere yönelik kamu harcamalarının ciddi ölçüde azalmasına neden olarak kitlesel üretim modelinin işlerliğini yitirmesine neden olmuştur⁶⁷.

1950’lerdeki kitlesel üretime bağlı, monopolistik yığılmaya dayalı kalkınma anlayışı 1970 sonlarında yerini farklılaştırılmış piyasalara bağlı adem-i merkeziyetçi⁶⁸ kalkınma anlayışına bırakmıştır. Bu dönemde kalkınmayı göğüsleyen hammadde yoğun endüstrilerin ve tarım sektörünün payı zamanla azalmış, hizmet sektörüne bir kayış

⁶⁶ Ecaral, s. 95.

⁶⁷ Keating, ss. 52–53.

⁶⁸ Arapça bir sözcük olan adem-i merkeziyetçiliğin Türkçe karşılığı “özeksizleştirme”dir. Özeksizleştirme yerinden yönetim anlamına gelmektedir. (Kaynak: Deniz Sayın, “Hizmette Yerellik ve Bölgecilik”, Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (265-281), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 265.)

yaşanmıştır. Hizmet sektöründe yaşanan bu artış yeni bir tür “mobil mekan” (mobile location) gereksinimi doğurmuştur⁶⁹. 1970’lerden sonra yaşanan kitlesel üretim sisteminden esnek üretim sistemine geçiş, ekonominin yerelleşmesi, yatırım ve emek faktörlerindeki coğrafyalar arası mobilitenin artması ve kurumsal yapılanmalara geçiş gibi gelişmelerle birlikte ekonomi politikaları da değişime uğramaya başlamıştır.

Yapısal, ekonomik ve sosyal koşullardaki gelişmeler, yeni bölgesel ekonomik kalkınma kuramlarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Post-Fordist dönemin koşullarını açıklamakta Geleneksel Modellerin yetersiz kalması sonucu yeni teoriler ve politikalar ortaya atılmaya başlanmıştır. Bilgi Ekonomisi, Evrimci Ekonomi (evolutionary economy) ve Yapısalcı Ekonomi Teorileri yeni ekonomik gelişmeleri açıklamaya çalışan kuramlardır. Dolayısıyla yeni bölgesel ekonomi politikaları bu kuramlar çerçevesinde oluşturulmaktadır.

1970-1990’lı yıllar bölgesel politikalar açısından son derece kısır bir dönemdir. Bu dönemde ağırlığı hissedilen küreselleşme dalgası sonucu dünyanın tek bir pazar olduğu yönünde bir anlayış oluşmuş ve bu da ulusal özelde de bölgesel politikalardan uzaklaşmasına neden olmuştur. 1970-1990’lı yıllar Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların serbest piyasa düzenine yönelik, devlet müdahalesini minimum düzeye indirgeyen politikalarının uygulandığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönem, tutarlı bölgesel teoriler ve bu teorilere bağlı olarak oluşturan politikalar açısından çok zengin değildir (Bkz. Şekil 1).

2.1.3. 1990 Sonrası Dönem

Mal, hizmet, para ve sermaye piyasalarının küreselleşmesi ekonomik kalkınma politikalarının yönünü ve içeriğini değiştirmiştir. Geleneksel kalkınma teorilerinin bu dönüşümü açıklamakta yetersiz kalması, 21. yy.’daki gelişmelere ayak uyduracak yeni teorilerin ve buna bağlı olarak yeni politikaların oluşturulmasını gerekli kılmıştır.

1950 ve 1960’larda bölgesel sorunlar ulusal ekonomik ve sosyal yapılar içinde ele alınmış ve bölgeler homojen mekanlar olarak görülmüştür. Her bölgeyi homojen olarak ele alma, başka bir ifadeyle ekonomik, teknolojik ve sosyal açıdan bölgesel

⁶⁹ Horvath, s. 11.

farklılıkların ve potansiyellerin dikkate alınmaması anlayışı 1990'lı yıllardan sonra değişmeye başlamıştır. Bu dönemde farklı bölgesel potansiyellerin önemi kavranmaya başlanmıştır. Özellikle 1990 sonrası dönemde hızlanan küreselleşme olgusu üretimin üretim faktörleri, ulaşım ve iletişim açısından mekana olan bağımlılığı azaltsa da, bölge yepyeni bir açılımla, temel ekonomik ve sosyal bir yapı ve mekan olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bölge kendi başına bir sistem ve üretime değer katan bir mekan olarak görülmeye başlanmış ve mekansal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların üretim sistemiyle içiçe olduğu anlayışı genel olarak kabul görmeye başlamıştır⁷⁰.

Tüm gelişmelerle birlikte 1980'lerde içten kalkınmaya yönelik ve yerel/bölgesel dinamikleri kalkınmanın başat aktörü olarak gören yeni bölgesel kalkınma politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu politikalar, ulus-devletin bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik uygulamalarının alternatifi olarak düşünülmüştür. Topyekün ulusal kalkınmanın yolunun bölgesel dinamiklerin rekabetçi gücünün artırılmasından geçtiği fikri özellikle 1990'lardan sonra genel olarak kabul görmeye başlamıştır. 1990 sonrası dönemde yerele özgü dinamikleri ön plana çıkaran yeni yaklaşımlara göre her ülkenin ve bu ülkeler dahilindeki her bölgenin farklı kalkınma dinamikleri vardır. Dolayısıyla bu farklılıklara göre belirlenen ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları doğal olarak farklı olacaktır.

Yeni yaklaşımlara göre ekonomik kalkınmanın en önemli tetikleyicisi yenilik ve yenilik yapma kapasitesidir. Bu dönemde ortaya atılan bölgesel yenilik teorileri; emek, sermaye, diğer üretim faktörleri ve yerel çevre gibi faktörlerinden çok “yeniliklerin yayılımı”nı büyümenin motoru olarak görmektedirler. Ayrıca bu modeller yeniliği geniş anlamda ele alırlar. Bu yaklaşımlara göre yenilik; ürünsel, işlemsel ve firmaların organizasyonel yapılarındaki yenilikler yanında; endüstri, bölge ve ulus bazında sosyal ve yapısal dönüşümleri de kapsamaktadır. Ekonomik gelişme, yeni tür ürünlere ve yeni piyasalara girişe ilişkin yenilikleri hayata geçirecek teknolojik yeteneğe bağlıdır. Dolayısıyla bölgesel kalkınma, bölgesel kaynakların eski

⁷⁰ Keating, ss. 1-5.

faaliyetlerden yeni faaliyetlere aktarılmasıyla ve yeni ürün teknolojilerinde uzmanlaşmayla sağlanır⁷¹.

Yenilik modelleri ulusal kalkınmanın üç yapılanma ve uygulamayla sağlanacağını savunmaktadır⁷²:

- Ulusal Yenilik Sistemi,
- Bölgesel Yenilik Sistemi,
- Sektörel Yenilik Sistemi.

Yeni yaklaşımlara göre bölgesel kalkınma politikaları genel olarak şu unsurları dikkate almalıdır: Bölgesel rekabeti artırmak bölgesel kalkınma politikalarının en önemli amacı olmalı ve bu amaca ulaşmak için bölgesel kalkınma politikaları uygulanmalıdır, ayrıca bölgelerin yenilik ve girişimcilik kapasitelerini artırmak için bölgelere yardım edilmelidir⁷³.

Tablo 8’de bölgesel kalkınma politikalarındaki dönüşüm kavramsal çerçeve, politikaların içeriği, politikaların yapısı, organizasyon türü ve politikaların değerlendirilmesi açısından özet halinde gösterilmektedir.

⁷¹ Terluin ve Post, ss. 9-10.

⁷² Niskanen, s. 9.

⁷³ Drabenstott, s. 116.

Tablo 8**Bölgesel Kalkınma Politikalarının Dönüşümü**

Kriterler	Geleneksel	Modern
Kavramsal Çerçeve		
	Endüstriyel Lokasyon Teorileri Anahtar Faktörler: Bölgesel özellikler (Örnek; üretim maliyetleri, emek sayısı)	Öğrenen Bölgeler Teorileri Anahtar Faktörler: Bölgesel kapasite (Örnek; yenilikçi çevre, bölgesel kümelenmeler, şebekeler)
Politikaların İçeriği		
Hedefler	Eşitlik veya Etkinlik	Eşitlik ve Etkinlik
Amaçlar	İstihdam Yaratmak Yatırımları Artırmak	Rekabeti Artırmak (Örnek; girişimcilik, yenilik kapasitesi)
Etki Alanı	Dar (Ekonomik/Endüstriyel)	Geniş (Çok sektörlü)
Çalışma Şekli	Re-aktif, Proje bazlı	Pro-aktif, Planlı, Stratejik
Politika Yapısı		
Mekansal Odak	Problemlili Bölgeler	Tüm Bölgeler
Analitik Yapı	Tayin Edilmiş Göstergeler (Designation indicators) Bölgesel İhracat	Bölgesel SWOT Analizleri
Anahtar Araçlar	Teşvik Mekanizması	Kalkınma Programları
Yardımcı Araçlar	İşletme Yardımı Ağır Altyapı	İş Çevresi Hafif Altyapı
Organizasyon		
Politikaların Yönü	Yukarıdan Aşağıya /Merkezi	Kollektif/Yönetişim
Politika Yapıcılar	Merkezi Hükümet	Bölgesel Otoriteler
Katılımcılar	Yok	Yerel Hükümetler Gönüllü Kuruluşlar Sivil Toplum Kuruluşları
Yönetim	Kompleks/Bürokratik	Basit/Rasyonel
Proje Seçimi	İçsel (Internalised)	Ortaklaşa (Participative)
Zamanlama	Açık uçlu	Çok senelik plan dönemleri
Değerlendirme		
Aşamalar	Ex-post	Ex-ante, ara dönem (interim), ex-post
Çıktılar	Ölçülebilir	Ölçülmesi zor

Kaynak: Peter Cajka ve Lucia Rysova, “Present Trends of Regional Policy”, **Geopolitical Importance of Central Europe (V4) and its Prospects**, No: 5, s. 240.

Tablo 8'e göre geleneksel bölgesel politikalar; bölgesel eşitlik veya etkinliği sağlamaya yönelik, istihdam yaratmak ve yatırımları arttırmak amacını güden, etki alanı dar, re-aktif ve proje bazlı politikalarlardır. Geleneksel politikalar teşvik mekanizması, sübvansiyon ve çeşitli altyapı hizmetleri gibi politika araçlarıyla bölgesel dengesizlikleri azaltmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca bu politikalar yukarıdan aşağıya bir kalkınma anlayışıyla hareket etmekte, kalkınmaya ulusal pencereden bakmaktadırlar.

1990 sonrası uygulamaya konulan modern bölgesel politikalar ise bölgesel eşitlik ve etkinliği birlikte sağlamaya yönelik, bölgesel rekabeti, girişimciliği ve yenilik kapasitesini artırma amaçlarını benimseyen politikalarlardır. Bu politikalar pro-aktif, planlı ve stratejik projelere dayanmakta ve aşağıdan yukarıya, tüm bölgesel ajanların katılımıyla gerçekleşen bir kalkınma anlayışı benimsemektedir.

2.2. BÖLGESEL KALKINMANIN YENİ AKTÖRLERİ – BÖLGESEL KALKINMA AJANLARI

Sosyalizmin çöküşü ile birlikte dünyada liberal ekonomik düzen diğer bir ifadeyle serbest piyasa sistemi giderek küreselleşmekte ve gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikaları gitgide birbirine yakınsamaktadır. Bu yakınsama politikaları, ülkelerin sadece ekonomik sistemlerine uygulanmamakta aynı zamanda sosyal, siyasi ve kültürel alanları da kapsamaktadır.

Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanda birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu dönüşümler beraberinde birbiriyle zıt görünen küreselleşme ve yerelleşme anlayışını gündeme getirmiştir. Küreselleşme ve yerelleşme (adem-i merkeziyet) süreci son zamanlarda sıkça kullanılan “glokalleşme” (glocalization) kavramıyla açıklanmaktadır. Glokalleşme; *“Uluslararası ilişkilerde küresel gerçeklerden hareket ederek küresel düşünmeyi, otarşizm yerine dışa açılmayı, dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi; ülke içinde ise merkezi yönetim kanalıyla ekonomiyi ve siyaseti yönlendirme yerine yerel yönetimleri daha fazla güçlendirmeyi”* ifade etmektedir. Böylelikle yerelleşmenin

siyasal gücün tek elde toplanmasını önleyeceği ve katılımcı demokrasiye destek vereceği savunulmaktadır⁷⁴.

Dünyada yaşanan politik, ekonomik, sosyal değişim başka bir takım kavramların da yoğun olarak tartışılmasına neden olmuştur. Bu kavramlar yönetim, sürdürülebilir kalkınma, stratejik planlama, katılımcı demokrasi, insan kaynakları, düzenleyici devlet ve sivil toplumdur. 1980'lerin sonlarından itibaren ortaya çıkan bu gelişmelerin kalkınma politikaları açısından sonucu ise geleneksel aşağıdan yukarıya politikalarının terk edilmesi ve yerine aşağıdan yukarıya etkileşimi olan politika uygulamalarının geçmesi şeklinde olmuştur. Bu yeni anlayış sonucu bölgeden merkeze bir kalkınma yapısı benimsenmiş; bölgesel ekonomilerin kendi dinamikleri doğrultusunda planlanması gereği ortaya çıkmıştır.

1990'larda belirli bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğu merkezi devletin ve onun yerel temsilcilerinin tekelinden çıkmıştır. Bazı yerel, bölgesel otoriteler ve STK gibi aktörler bölgesel kalkınmanın sağlanması için aktif görev almaya başlamıştır. Yeni bölgesel harekette “ortaklık” ya da “ortak hareket etme” en önemli çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu değişimin içinde ortaya çıkan BKA'lar bölgesel politikaların ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu ajansların birçoğu birlikte çalışarak, özel sektör organizasyonlarıyla ve aktörleriyle eşgüdümlü projeler yürüterek bölgesel kalkınmanın sağlanmasından sorumlu yeni araçlar olarak tasarlanmışlardır.

2.2.1. Küreselleşme, Devletin Değişen Rolü ve Bölgesel Kalkınma Ajansları

Küreselleşme genel olarak; ekonomik, sosyal ve kültürel vb. düzen ve değerlerin milli sınırları aşarak dünya genelinde yayılmasını ifade etmektedir⁷⁵. Ekonomik ve sosyal yapıların tek boyutlu düzlemden çok boyutluluğa geçişi ulusal politik idarelerin de görev ve fonksiyonlarında bir değişimi içinde barındırmaktadır. Bu değişim dünyada hakim ekonomik yapı olan serbest piyasa düzeninin işlerliğinin artırılması için devletin küçültülmesini ve fonksiyonlarının azaltılmasını içermektedir.

⁷⁴ Coşkun Can Aktan, “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl 3, Sayı 10, (Temmuz 1998), ss. 3–4.

⁷⁵ Aktan, s. 1.

Çünkü özellikle ticarete ulusal sınırların kalktığı bir dünyada, devletin uluslararası ticarete çeşitli araçlarla müdahalesi ve korumacı politikalar uygulaması liberal ekonomik düzenin işlerliğini bozmaktadır.

Küreselleşme süreci ekonomik alanda olduğu kadar ülkelerin siyasi rejimleri açısından da bir dönüşüme vurgu yapmaktadır. Günümüzde otoriter ve totaliter rejimler marjinalleşmekte ve etkisini yitirmekte buna karşılık ise demokratikleşme küresel bir norm haline gelmektedir. Devletin halktan aldığı yetkileri millet adına kullanması sırasında ortaya çıkabilecek suiistimalleri önlemek amacıyla da “katılımcı demokrasi” diğer bir ifadeyle “yönetişim” anlayışı dünya genelinde hızla yaygınlaşmaya başlamıştır⁷⁶. Yönetişim; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmesiyle oluşan mali ve idari açıdan özerk bir örgütlenme yapısıdır⁷⁷.

Tüm gelişmeler ile birlikte devletin fonksiyonlarının azaltılması ve ekonomik kalkınmanın merkez çıkışlı yani yukarıdan aşağıya bir anlayışla değil aşağıdan yukarıya diğer ifadeyle adem-i merkeziyetçi bir yapıyla sağlanması gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır. Böylelikle bölgesel kalkınma sorunu da merkezi devletin güdümünden yerel aktörlere kaymıştır.

*“Adem-i merkeziyet ya da yerinden yönetim icrai kararların merkez teşkilatına ve hiyerarşisine dahil olmayan bir takım organlar tarafından alınmasını içeren bir sistemdir.”*⁷⁸ Bir başka tanımlamaya göre *“Adem-i merkeziyet topluma sunulacak bazı idari hizmetlerin devlet merkezinden ve tek elden değil, merkezi idare teşkilatı hiyerarşisine dahil olmayan kamu tüzel kişileri tarafından yürütülmesidir.”*⁷⁹

⁷⁶ Aktan, s. 2.

⁷⁷ Gökhan Çalt, “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf?tipi=14&sube=, (15 Haziran 2007), s. 2.

⁷⁸ Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul: İsmail Akgün Mat., C. 2, s. 610.

⁷⁹ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İstanbul: İstanbul Üni. Hukuk Fak., 1982, s. 52.

Tablo 9’da geleneksel yukarıdan aşağıya politikalarla, yeni aşağıdan yukarıya politikaların karşılaştırması yapılmaktadır.

Tablo 9

Bölgesel Politika Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Yukarıdan Aşağıya Politikalar	Aşağıdan Yukarıya Politikalar
<i>Organizasyon</i>	Ulusal sıfat Merkezi yönetim birimlerine ait	Bölgesel sıfat Yarı özerk
<i>Stratejiler</i>	Büyümenin yeniden dağıtılması Bölge içi dayanışma	Yerel büyümenin güçlendirilmesi Bölge içi rekabet
<i>Politika Araçları</i>	‘Sert’ kaynaklar (altyapı ve finansal destekler gibi) Seçici olmayan Re-aktif	‘Sert’ ve ‘yumuşak’ (öneriler, bağlantılar, eğitim gibi) kaynaklar) Seçici Pro-aktif

Kaynak: Henrik Halkier, “Regional Devolepment Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, s. 4.

Tablo 9’da görüldüğü üzere geleneksel yukarıdan aşağıya ve yeni aşağıdan yukarıya politikalar; organizasyon yapıları, stratejileri ve politika araçları açısından farklılaşmaktadır. Yukarıdan aşağı politikalar; merkezi hükümet tarafından yürütülen, büyümenin yeniden dağıtılması stratejisine dayalı, altyapı hizmetlerini sağlamak, finansal destek verme gibi politik araçları kullanan re-aktif politikalardır. Buna karşın aşağıdan yukarı politikalar; yerel aktörler tarafından yürütülen, yerel büyümenin güçlendirilmesi ve bölge içi rekabeti sağlamaya yönelik, yumuşak politika araçlarını kullanan re-aktif politikalardır.

Geleneksel yukarıdan aşağıya bölgesel politikalar merkezi hükümetler tarafından bölgesel eşitliği sağlamak amacıyla uygulanmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerin yeniden dağılması amacına yönelik bu politikalar altyapı hizmetleri ve finansal destek gibi politika araçlarına başvurmaktadırlar. Her bölgenin farklı potansiyele sahip olduğu anlayışına dayanan ve tek bir bölgeyi kapsayan aşağıdan

yukarıya bölgesel politikalar ise eğitim, danışmanlık gibi politika araçlarıyla yerel şirketlerin rekabetini arttırmayı hedeflemektedir. Bu anlayışta bölgesel politika uygulamaları merkezi hükümetin sorumluluğundan çıkarak yarı özerk kamu kurumlarına geçmektedir⁸⁰.

19. yy.'da ulus devletler bölge olgusunu ulusal birliği tehdit eden bir unsur olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla bölgesel kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesine yönelik politikalar merkezi hükümetin sorumluluk alanı içinde tutulmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ise bölgelerin, kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir mekan olacağı kanısı tüm dünyada özellikle de Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Savaşın yarattığı ekonomik ve sosyal tahribatlar, hızlı teknolojik gelişmeler, ülkeler arası ve ülkelerin bölgeleri arasındaki ekonomik farkların giderek açılması ve yeni üretim sistemine geçişle eski sanayilerin çökmesi gibi nedenlerle bölgelerin yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmıştır⁸¹.

Ohmae'ye göre yönetimin, ekonomik faaliyetlerin ve sorumluluğun ulus-devletten bölge-devlete kaymasına dört faktörün dizginsiz hareketi neden olmakta ve bu faktörlerdeki değişim ulus-devletlerin aracılık görevini gereksiz hale getirmektedir. Bu faktörlerden birincisi yatırımların coğrafi sınırlarının ortadan kalkmasıdır. Günümüzde uluslararası sermaye akımları sınırlı olarak ulus devlet - ulus devlet ve çok uluslu firma - ulus devlet ekseninde gerçekleşmektedir. Buna karşılık sermaye akımları yoğun olarak özel sektör arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla uluslararası para akımında devletin aracılık görevine, müdahalesine ya da teşvikine gerek kalmamıştır. Fon transferlerini belirleyen tek etken iyi yatırım fırsatlarının varlığıdır. İkinci faktör ise sanayi üretiminin on yıl öncesine göre daha küresel ölçekte yapılmasıdır. Geçmişte firmalar ulusal hükümetlerinin çıkarlarını ve hassasiyetlerini dikkate alarak yatırım yapacakları ülkelerdeki yönetimlerle pazarlık yapar ve bir takım taleplerde bulunurlardı. Fakat günümüzde şirketlerin yatırım kararlarını bağlı oldukları ulus-devletlerden çok cazip ve karlı yatırım fırsatlarının varlığı belirlemektedir. Ohmae'ye göre üçüncü faktör ise enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle birlikte sanayilerin hareket gücünün büyük

⁸⁰ Henrik Halkier, "Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, s. 4.

⁸¹ Mürteza Hasanoğlu ve Ziya Aliyev, "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sayıştay Dergisi**, Sayı 60, ss. 84-85, 87-88.

ölçüde esnekleşmesidir. İleri enformasyon teknoloji sayesinde şirketlerin yatırım yaptıkları her ülkeye işletme sistemi kurma gereksinimi ortadan kalkmıştır. Çünkü merkeze bağlı şebekelerden tüm sistem kontrol altına alınabilmektedir. Son faktör ise küresel dünyada tüketici eğilimlerinin değişmiş olmasıdır. Enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle her mal ve hizmet hakkında her türlü bilgiye kolayca ulaşabilen küresel tüketici, ulusal sınırları ve bağlılıklarını bir kenara bırakıp en kaliteli ve en ucuz ürünü küresel bazda bulmaya çalışmaktadır⁸².

Bu dört faktörde meydana gelen dönüşümle birlikte bölgeselcilik, diğer bir ifadeyle adem-i merkeziyetçilik önem kazanmıştır. Ohmae çalışmasında bu durumu şöyle açıklamaktadır:⁸³

“Eğer bu dört faktörün dinginsiz hareketi ulus-devletlerin aracılık rolünü gereksizleştiriyorsa, o zaman global masada yer almak ve global çözümlerden yararlanmak için gerekli nitelikler, ülkelerin yapay resmi sınırlarından çok, gerçek işin yapıldığı ve gerçek pazarların boy attığı daha odaklanmış coğrafi birimlere denk düşmeye başlıyor demektir... Bölge-devletleri tanımlayan şey; politik sınırların nerede olduğu değil, bunların günümüzün global ekonomisinde doğal ve gerçek iş birimleri olacak şekilde doğru boyut ve ölçeklere sahip olma olgusudur...”

Bölgeselleşme ve yerelleşme düşüncesi çeşitli gerekçelere dayandırılarak savunulmaktadır. Bir grup görüşe göre bölgeselleşme demokratikleşme açısından önemlidir. Bu görüşlere göre kamu gücünün elimine edilip yerele aktarılması ve dinsel, kültürel, tarihsel vb. açıdan benzer özelliklere sahip bölgelerin seçimle gelmiş yerel yönetimler tarafından temsil edilmesi demokratikleşme yolunda önemli bir adımdır. Bölgeselleşmeye ekonomik fırsatlar açısından bakan görüşlere göre ise bölgesel planlar ve bunların uygulayıcısı olan yerel yönetimler, bölgeler arası sosyo-ekonomik farklılıkları kapatmada ve bölgelerin kalkınmasında oldukça kritik rol oynamaktadır. Ekonomik temelli diğer bir görüş ise bölgeselleşmeyi işlevselliğini yitirmiş ulus-devlete

⁸² Kenichi Ohmae, **Ulus-Devletin Sonu Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi: Yeni Refah Motorları Dünya Pazarlarını Nasıl Yeniden Biçimlendiriyor?**, Zülfü Dicleli (Çev), İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları 6, 1996, ss. 15-20.

⁸³ Ohmae, ss. 19-20.

alternatif olarak görmekte ve küreselleşen dünyada üretim ve tüketim açısından bölgeleri en uygun ölçek olarak tanımlamaktadır⁸⁴.

2.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dayandığı Kurumsal Yaklaşım

Bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşüm dünya üretim sisteminin değişmesiyle yakından ilişkilidir. Fordizmden Post-Fordizme, yani kitlesel üretimden esnek üretim sistemine geçiş bir bakıma ulusal planlardan bölgesel planlara geçişi temsil etmektedir.

Bu bağlamda BKA modelinin dayandığı kuramsal yaklaşım post-fordizm kuramıdır. Fordist modelin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde çökmesiyle birlikte dünyada esnek üretim ve teknolojilerine dayanan, yerel girişimciliğe ve esnek uzmanlaşmaya dayalı sanayi stratejileri kabul görmeye başlamıştır. Bu yeni sanayileşme modelinin temel dinamiğini ise KOBİ'ler oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde devletler korumacı politikalarını terk etmeye başlamış ve ülke ekonomilerinin birbirleriyle entegre olması gerektiği yönünde bir uzlaşma söz konusu olmuştur. Böylelikle içe dönük sanayileşme stratejileri terk edilmeye başlanmış, dünyayla entegrasyona yönelik dışa dönük diğer bir ifadeyle ihracata dönük sanayileşme stratejileri gündeme gelmiştir⁸⁵.

20. yy.'ın ortalarına kadar büyük sanayiler nüfusun yoğun olduğu şehir merkezlerinde faaliyet gösterirken 1970'lerden sonra ise ulaşım ve iletişim alanında ve emeğin maliyetinde meydana gelen gelişmelerle birlikte sanayilerin adem-i merkezileşmesi söz konusu olmuştur.

Büyük ölçekli kitlesel üretimin yaşadığı kriz; dünya ülkelerini daha küçük, etkin ve dinamik olan esnek üretim sistemlerini uygulamaya zorlamıştır. Bu yeni dinamiğin ana aktörü; küresel koşullara çok çabuk adapte olabilen, esnek ve dinamik üretim yapılarıyla KOBİ'ler olarak belirlenmiştir. Bu süreçte KOBİ'ler genellikle öz sermayeye ve yerel önceliklere dayalı kuruluşlar olarak ülke kalkınmasının yeni

⁸⁴ Sonay Bayramoğlu, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi", Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları- Nedir, Ne Değildir?** içinde (35-121), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 98-100.

⁸⁵ Faruk Ataay, "Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma", **Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**, Ankara: 4 Mart 2005, s. 49-50.

dinamiği haline gelmişlerdir. Bu açıdan post-fordist yaklaşımın KOBİ'lere dayalı sanayileşme stratejisi yönetim açısından adem-i merkezîyetçi anlayışla örtüşmektedir⁸⁶. Bu bağlamda Yeni bölgesel politikalarda bölgeler; çeşitli mal ve hizmetlerin en ideal ölçekte tasarlandığı, üretildiği, dağıtıldığı, bir ürün ya da üretim sürecinde işlevsel hale gelmiş mekanlar olarak ortaya çıkmaktadır⁸⁷.

Dünyada yaşanan politik, ekonomik, sosyal değişim bir takım kavramların da yoğun olarak tartışılmasına neden olmuştur. Bunlar yönetişim, sürdürülebilir kalkınma, stratejik planlama, katılımcı demokrasi, insan kaynakları, düzenleyici devlet, sivil toplum gibi kavramlardır.

BKA'lar ise 1990'lı yıllardan itibaren yoğun bir şekilde tartışılmaya başlayan yönetişim anlayışının bölgesel uygulamadaki bir uzantısıdır. BKA anlayışında bölgelerdeki yönetim yetkisinin kamudan özel sektöre kayması söz konusudur. Bu anlayışa göre BKA'lar bölgesel imkanları, hassasiyetleri, üretim, işgücü ve yenilik yapma becerisini merkezi hükümete göre daha iyi bilen ve özel sektörü bir araya getirmek için uygun bir koordinatördür. Ancak bu şekilde bölgeler rekabetçi dünya koşullarına ayak uydurabilirler. Dolayısıyla bölgesel karar alma mercilerinin mümkün olduğunca merkeze olan bağımlılığı azaltılmalıdır.

Bölgesel ekonomik kalkınma konusunda ortak hareket etmek fikrinin yaygınlaşmasıyla birlikte kısmi olarak özerk bir yapıya sahip BKA'ların bu yönelimdeki rolü tartışılmaya başlanmıştır. BKA'lar AB'ye üye ülkelerde 1950'lerde kurulmaya başlanmıştır. Fakat akademik literatürde BKA'lar ile ilgili tartışmalar sadece küçük organizasyonlar tarafından vaka çalışması şeklinde olmuş ve bu konuya büyük çaplı önem 1990'larda verilmeye başlanmıştır⁸⁸.

⁸⁶ Faruk Ataay, "BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine", Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (15-35), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005 , ss. 17-18.

⁸⁷ Bayramoğlu, s. 97.

⁸⁸ Greta Cameron ve Mike Danson, "The European Partnership Model and the Changing Role of Regional Development Agencies: A Regional Development and Organisation Perspective", Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron (Ed.), **Governance, Institutional Change and Regional Development** içinde (11-36), USA: Ashgate Publishing, 2000, ss. 14-15.

2.2.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Genel Özellikleri

BAKA'lar yerel piyasa başarısızlıklarını azaltmak ve hükümetin makroekonomik bölgesel politika araçlarını ve amaçlarını desteklemek amacıyla oluşturulmuş organizasyonel yapılardır. Birçok ekonomist BKA'ları bölgesel bağlamda finansal sektörde asimetrik ya da eksik bilgi ve risk, altyapı ve eğitimde dışsallıklar, hızlı büyüme ve teknolojik değişimin getirdiği sorunların neden olduğu piyasa başarısızlıklarını azaltıcı yönde etki yapacak en iyi araçlar olarak görmektedir⁸⁹.

BAKA'lar genel olarak; merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları belirlenmiş bir bölgenin kalkınma düzeyini yükseltmek amacına hizmet etmek için kurulmuş, kısmen kamu tarafından finanse edilen kuruluşlardır⁹⁰.

Genel olarak BKA sisteminin çalışma ilkeleri ise şu esaslara dayanmaktadır⁹¹:

- Kalkınmanın temeli kamudan özel sektöre aktarılmalıdır. Kamu yatırımları, altyapı yatırımları dışında temel alınmamalıdır,
- İhracata yönelik işletmeler, iç piyasaya yönelik hizmet verenlere göre tercih edilmeli, işletmeler sağlıklı bir yapıya kavuşuncaya kadar çeşitli araçlarla desteklenmelidir,
- Özel girişimcinin kamusal bürokratik işlemleri hızlandırılmalıdır,
- Sanayinin kurulmasını ve gelişmesini engelleyen sosyal altyapı katılım yolu ile geliştirilmelidir.

BAKA'lar yüksek oranda mekansal farklılıkları olan ve sürekli değişen kalkınma kuruluşları olmasına rağmen⁹² BKA'ların tanımları esas alınarak ajanslarla ilgili üç unsur saptanabilir: BKA'ların kamu gücüne dayanması, ekonomik kalkınmayı

⁸⁹ Cameron ve Danson, s. 15.

⁹⁰ Nazlı Maç, "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", **Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 16.02.2006 Tarihli Araştırma Raporu**, Sayı: 2006-117/76, s. 1.

⁹¹ Aytil Güneşer Demirci, "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (181-197), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 182.

⁹² Halkier, s. 3.

hedeflemesi ve coğrafi bir bölgeyi kapsaması⁹³. BKA sisteminde bölgesel kalkınma anlayışı bölgesel ve yerel aktörlerin aktif katılımıyla esnek yönetim anlayışıyla ele alınmaktadır.

BKA'lar; kuruluşları, üstlendikleri fonksiyonlar, amaçları, idari yapıları açısından farklılık göstermektedirler. BKA'ların ortak özellikleri bulundukları bölgede ekonomi, sosyal ve hatta kültürel gelişmeyi sağlamak şeklinde özetlenebilir. BKA'lar bölgesel kalkınmayı çeşitli hizmetler sunarak sağlarlar. Genel olarak bu hizmetler şu şekilde sıralanabilir⁹⁴:

- Bölgedeki içsel gelişme potansiyelini ortaya çıkarmak,
- Yabancı sermayeyi bölgelerine çekmek,
- Bölgelerine gelecek olan, yeni kurulan ve var olan firmalara çeşitli destekler vermek,
- İşgücüne ve idarecilere eğitim hizmeti vermek,
- Belediyeler gibi çeşitli kurumlara çeşitli hizmetler vermek.

BKA'lar fonksiyonları, kuruluşları ve yasal statüleri açısından ülkeden ülkeye hatta bir ülke içinde dahi farklılıklar gösterirler. Tüm farklılıklara rağmen hepsinin ortak amacı bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır.

Halkier ve Danson'a göre BKA modelinin üç karakteristik özelliği vardır: BKA'ların organizasyonel olarak kısmi özerk (semi-autonomous) bir yapıları vardır ve buna karşılık politik otoriteyi temsil ederler. İkinci olarak, BKA'lar esas olarak yumuşak (soft) politika araçları ile yerel firmaları desteklerler. Son olarak ise çok fonksiyonlu ve tamamlayıcı (integrated) ajanlardır ve bu özelliklerinin seviyesi kullandıkları politika araçlarının dağılımına bağlıdır⁹⁵.

⁹³ Seyit Koçberber, "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", **Sayıştay Dergisi**, Sayı 61, s. 37.

⁹⁴ Serap Kayasü ve Suna S. Yaşar, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ: 7-8 Eylül 2006, s. 199.

⁹⁵ Henrik Halkier ve Mike Danson, "Regional Development Agencies in Western Europe: A Survey of a Key Characteristics and Trends", **European Urban and Regional Studies** 4, 3, s. 245.

BKA'lar, çalışma alanları açısından merkezi ve yerel hükümetlerin dışında kalan kurumlardır. BKA'ların nerede ve ne şekilde kurulacağına dair genel kabul görmüş bir kıstas yoktur⁹⁶. Prensip olarak BKA'lar ister sanayi, ister post-sanayi, kırsal vb. özellikler taşıyın her türlü bölgede kurulabilirler. Fakat BKA'ların işlevsel olabilmeleri için bazı değişkenlerin varlığı gereklidir. Genel olarak bu değişkenler şu şekilde sıralanabilir: Nüfusun yeterli olması, girişim ve girişimcilik altyapısı, kalifiye işgücü, bölgesel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliği sağlanması, gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı, rekabete dayanan iş çevresinin olması, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi⁹⁷. Ayrıca girişim altyapısı, işgücü dağılımı, ortak bölgesel kalkınma stratejileri ve sektörel yoğunluk gibi faktörler de bu alanda önemli rol oynamaktadır⁹⁸.

BKA'ların kurulması şu açılardan gereklidir⁹⁹:

- Belirli bir coğrafi bölgenin sorunlarının derinlemesine anlaşılması,
- Bölgedeki ekonomik, sosyal ve politik yapılarla birlikte daha verimli çalışma olanağının sağlanması,
- Daha somut ve operasyonel kalkınma programının oluşturulması,
- Yeni iş alanlarının ve buna bağlı olarak istihdam olanaklarının artması.

BKA'ların bazı koşulları sağlaması gerekir. Bunlar¹⁰⁰:

- Var olan politik yapı tarafından kabul edilmeli, anlaşılmalı ve bu yapıyla uyumlu olmalı,
- Hedefleri operasyonel projelerle uygulanabilir olmalı,

⁹⁶ Volkan Alaçam, "Bölgesel Kalkınma Ajansları", [Elektronik Versiyon], *İGEME'den Bakış*, 2004, Yıl: 8, Sayı: 28, 2004/3, (1 Eylül, 2007), ss. 1-2.

⁹⁷ Hasanoğlu ve Aliyev, s. 89 ve EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, 4th Version, February 1999, s. 17.

⁹⁸ Alaçam.

⁹⁹ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, s. 16.

¹⁰⁰ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, s. 17.

- Politika uygulamalarını diğer bölgesel organizasyonların uygulamalarıyla koordinasyon içinde yürütmeli,

- Projeleri için gerekli finansal kaynakları bulma yetisine sahip olmalı,
- Kararlarını alma özerkliğine sahip olmalı,
- Somut sonuçlar alabilmek için kalifiye bir teknik personeli olmalıdır.

BKA'ların etkinliğini belirleyen faktörler genel olarak şöyledir¹⁰¹:

- Finansal kaynaklar,
- Nicelik ve nitelik açısından gerekli personelin varlığı,
- Bölge kalkınmasına yönelik önceliklerinin ve vizyon oluşturmayı içeren stratejik planlama sürecinin varlığı,
- Meşruiyet ve yetki,
- BKA'ların yerel girişimcilerle olan bağlarının gücü,
- Bölgesel tutarlılık.

2.2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çeşitli Tanımları

BKA'ların çeşitli tanımları vardır. Genel bir tanıma göre BKA'lar; *“Bir ülkenin belli coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır.”*¹⁰²

¹⁰¹ Yılmaz Temizocak, “Kalkınma Ajanslarının Önemi ve EGEV-EBKA Deneyimi”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ: 7-8 Eylül 2006, s. 389.

¹⁰² Tekin Avaner, “BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?”, Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (239-263), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 242-243.

Başka bir tanıma göre BKA'lar; *“Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır.”*¹⁰³

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'nin (European Association of Regional Development Agencies – EURADA) tanımına göre ise operasyonel bir yapı olan BKA'lar; *“Sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyen, bu problemlerin çözümüne yönelik olanak ve çözümleri saptayan, bu çözümleri geliştiren projeleri destekleyen kuruluşlardır.”* EURADA'nın başka bir tanımına göre ise BKA'lar; *“Spesifik bir coğrafi bölgenin ortak eğilimlerini gözeten, bu nedenle de bu bölgedeki yerel ve/veya bölgesel kamu ve özel otorite ve organizasyonlarla ilişkide olan özerk bir yapıdır.”*¹⁰⁴

Diğer bir tanıma göre BKA'lar, *“Merkezi hükümet ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla yumuşak politika araçlarını entegre biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel bazda yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır.”*¹⁰⁵

2.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri ve Görevleri

BKA'ların en genel hedefi bir bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaktır. Öncelikle ekonomik hedeflere odaklanan BKA'ların bunun yanında çevresel ve sosyal hedefleri de vardır.

Daha spesifik olarak BKA'ların ana amacı; çeşitli hizmetler vererek faaliyette bulundukları bölgenin ekonomisini canlandırmak, girişimci potansiyelini geliştirmek, bölgedeki nüfusun kalkınma sürecine katılımını ve bu süreçten pay almasını sağlamaktır¹⁰⁶.

¹⁰³ DPT, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: Sekinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2502-ÖİK: 523, 2000, s. 174.

¹⁰⁴ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, s. 16.

¹⁰⁵ Halkier, s. 3.

¹⁰⁶ DPT, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 175.

BKA'ların en önemli amaçlarından biri bölgeye yatırım çekmektir. BKA'lar bu hedefi yerine getirirken yurtdışında ofis açmak, yurtdışındaki benzer kurumlarla bağlantı kurmak ve fuarlara katılmak gibi çeşitli araçlar kullanırlar¹⁰⁷.

Dünyada 1930'lu yıllardan itibaren kurulmaya başlayan BKA'lar öncelikle bölgede altyapı oluşturulması ve tarım alanının desteklenmesi, sonra sanayi sektörü ve bugün de hizmet sektörü ve ileri sanayi teknolojisinin desteklenmesi şeklinde bir faaliyet yörüngesi izlemiştir¹⁰⁸.

1950 ve 1960'larda BKA'ların misyonu genel olarak bölgeye dış yatırım çekmek ve endüstri parkları oluşturmaktır. 1970'lerde ise yerel ve bölgesel firmalara finansal olmayan hizmetler ve iş merkezleri, bilim parkları, sanayi bölgelerinin oluşturulması gibi altyapı hizmetleri sunmuşlar, dolayısıyla bölgesel kalkınma konusuna daha yoğun bir şekilde eğilmeye başlamışlardır. 1980-1990 döneminde ise bölgesel kalkınma başlıca faaliyet alanları olmuştur. Bu dönemde BKA'lar KOBİ'leri destekleme ve içsel potansiyeli geliştirme çalışmalarına başlamışlardır. 1990 sonrası dönemde ise BKA'ların KOBİ'lere yönelik yeni finansal araçlar geliştirme çabaları artmıştır¹⁰⁹.

Dünyada genelinde BKA'ların amaçları ve politikaları çok çeşitlilik göstermektedir. BKA'ların büyük bir bölümü bölgeye yatırım çekmek için yatırımcılara bilgi sağlar ve yol gösterir. Bazı BKA'lar ise teknoloji transferi ve girişimlere geniş kapsamlı destek verme gibi fonksiyonları da üstlenmektedir. BKA'ların bazıları ise girişimlerin desteklenmesinin yanı sıra girişimcilere kredi temini ve sübvansiyon gibi nakit temininde bulunmaktadır. Az sayıda ajans merkezi teşvik tedbirlerinin yönetimini de üstlenmiştir. Yine az sayıda BKA altyapısı tamamlanmış arsaları, fabrika binalarını, ofisleri vb. inşa ederek yatırımcılara kiralamakta ya da satmakta ve yatırımcıların talepleri doğrultusunda fabrika, ofis binaları ve lojman yapmaktadır. Eski sanayi bölgelerinde kurulan bazı ajanslar ise yeni sanayilere geçişte eski arazilerin yeniden yapılandırılması için bir takım faaliyetlerde bulunmaktadır. Bazı BKA'lar ise yol,

¹⁰⁷ Alaçam, ss. 1-2.

¹⁰⁸ DPT, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2000, s. 174.

¹⁰⁹ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, s. 19.

liman, havalimanı, elektrik gibi altyapı çalışmaları yapmaktadır. Son yıllarda ise özellikle Avrupa'daki BKA'lar mesleki eğitim konusunda hizmet vermektedir¹¹⁰.

2.2.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

BKA'ların faaliyette bulunduğu alanlar, başka bir ifadeyle stratejik girişimleri genel olarak beş grup dahilinde ele alınabilir. Bunlar¹¹¹:

- İş alanlarına finansal yardım sağlamak,
- İş ve iş ile ilgili faaliyetlerde çalışma alanları sağlamak,
- KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek, yardım ve destek sağlamak,
- Bölgenin uzun vadede kalkınma kapasitesini artırma projeleri yapmak,
- Sosyal gelişime katkı sağlamak.

Tablo 10'da BKA'ların faaliyetleri yer almaktadır.

¹¹⁰ DPT, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 174.

¹¹¹ Alaçam, ss. 1-2.

Tablo 10

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları ve Faaliyetleri

İçsel kalkınmayı sağlamak	- Planlama - Kaynak değerlendirme - Altyapı yönetimi - Altyapı ile ilgili hizmetler - İçsel kaynakların geliştirilmesi
Yabancı yatırım çekmek	- Mülakatlar - Yurtdışı ofisleri - Pazarlama - Finansal aracılık - Finansal güvence - Arsa sağlama - Altyapı - Ortaklıklar - Ar-Ge - Teknik yardım
Girişimcilere hizmet vermek	- Danışmanlık - Teknolojik destek - İhracat - Şirket birleşmeleri - Fuar ve seminerler - İşbirliği oluşturma merkezleri - Yurt dışı temsilcilikler - Finansman desteği - Sübvansiyonlar - Kredi imkanları - Risk sermayesi - Kuruluş sermayesi - Kredi garanti fonları - Vergi indirimleri
Yerel ve bölgesel otoritere hizmet vermek	- Danışmanlık - Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim - Girişimcilere finansal destekler - Bölgeye yabancı yatırım çekme çalışmaları - Sanayi bölgesi ve yer seçimi çalışmaları
Eğitim alanında hizmet vermek	- Girişimcilere, yöneticilere yönelik eğitimler - Çeşitli gruplara istihdam sağlanmasına yönelik eğitimler

Kaynak: Kayaşü ve Yaşar'dan aktaran Ebru Sinan, "Planlama ve Siyaset Kavramları Ekseninde Bölge Kalkınma Ajansları",

<http://sehircilik.ktu.edu.tr/depo/YAZILAR/metinler/SinanPlanlama%20Siyaset%20Kavramlari%20Ekseninde%20Bolge%20Kalkinma%20Ajanslari.pdf> (7 Ekim 2007).

Tablo 10’da görüldüğü üzere BKA’ların içsel kalkınmayı sağlamak, yabancı yatırım çekmek, girişimcilere hizmet vermek, yerel ve bölgesel otoritelere ve eğitim alanında hizmet vermek gibi beş ana faaliyeti vardır. BKA’lar içsel kalkınmayı sağlamak amacıyla planlama, kaynak değerlendirme, altyapı yönetimi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bölgeye yabancı yatırım çekmek için ise BKA’lar yurtdışında ofis açmak, finansal aracılık, arsa sağlama, Ar-Ge, teknik yardım gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. BKA’lar girişimcilere danışmanlık, teknolojik destek, finansman desteği, kredi imkanı gibi hizmetler sunmaktadır. BKA’lar ayrıca yerel ve bölgesel otoritelere de çeşitli danışmanlık, finansal destek gibi hizmetler vermektedir. Ayrıca BKA’lar eğitim alanında girişimcilere, yöneticilere ve halka mesleki eğitim verme faaliyetlerini yürütmektedir.

BKA’lar yerine getirdikleri faaliyetlerin içeriğine göre “Zayıf BKA’lar” ve “Kuvvetli BKA’lar” olmak üzere ikiye ayrılır (Tablo 11).

Tablo 11

Zayıf ve Kuvvetli Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları

Zayıf Bölgesel Kalkınma Ajansları	Kuvvetli Bölgesel Kalkınma Ajansları
- Bölgeye yatırım çekmek, - Bilgi bankaları ve enformasyon hizmetleri tesis etmek, - Yurtdışında ofisler açmak, - Bulundukları ülkenin başkentinde ofisler açmak.	- Bölgeye yatırım çekmek, - Bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesine katkıda bulunmak, - Bölgesel kentleşme ve çevre düzenlemesi, - Eski sanayi arazilerinin geri kazandırılması, - İstihdamın artırılması, - Eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi, - Teknik konularda danışmanlık yapmak.

Kaynak: DPT, *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Sekinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2502-ÖİK: 523, 2000, s. 175’den uyarlanmıştır.

Tablo 11’de görüldüğü üzere Zayıf BKA’ların fonksiyonu bölgeye dışarıdan yatırım çekmektir. Kuvvetli BKA’lar ise bölgeye yatırım çekmenin yanı sıra bölgedeki iş hayatını geliştirme, kentleşme ve çevre düzenlemesi, istihdamın artırılması ve yeni istihdam alanlarının açılması gibi fonksiyonları da üstlenmektedirler.

Ayrıca BKA’lar, geleneksel ya da yenilikçi hizmetler vermeleri açısından geleneksel ve yenilikçi BKA’lar olmak üzere ikiye ayrılırlar (Tablo 12).

Tablo 12

Geleneksel ve Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansları

GELENEKSEL		YENİLİKÇİ	
Danışmanlık	Uluslararası Finansman/Ödenek	Danışmanlık	Genel Yönetim Piyasalar Üretim
Finansman	Ödenek/Diğer	Finansman	Özsermaye, kredi vs.
Altyapı	Genel fabrikalar	Altyapı	Bilim parkları Eğitim

Kaynak: EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, 4th Version, February 1999, s. 19.

Tablo 12’de görüldüğü gibi geleneksel BKA’ların danışmanlık hizmetleri bölgeye yatırım çekmek amacıyla uluslararası boyutta seçici olmayan, finansal alanda ise çeşitli ödenek ve sübvansiyon gibi faaliyetleri kapsamakta ve bu tür BKA’lar fabrika kurulması gibi genel altyapı faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yenilikçi BKA’ların danışmanlık hizmetleri ise daha spesifik ve seçici alanları kapsamaktadır. Bu tür BKA’lar yönetim, piyasa ve üretim gibi alanlarda danışmanlık hizmetleri verirken, finansal olarak ise şirketlere özsermaye ve kredi imkanı sağlamaktadır. Ayrıca yenilikçi BKA’lar fabrika kuruluşu gibi geleneksel altyapı faaliyetleri yerine bölgede yenilik kapasitesini arttırmak amacıyla bilim parklarının kurulmasını teşvik etmekte ve çeşitli eğitim hizmetleri vermektedir.

2.2.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapıları

BKA'ların yönetiminde yasal ve teknik olmak üzere birbirini tamamlayan ikili bir idari yapı söz konusudur. Yasal yönetim; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu, genel müdür ve genel sekreter gibi temel birimlerden oluşmaktadır. Diğer grup ise çalışma grupları ve teknik bölümlerden meydana gelmektedir¹¹².

BKA'ların dünyadaki uygulamalarına bakıldığında ise ajansların idari yapılarında da farklılıklar olduğu görülmektedir. BKA'ların birçoğu merkezi hükümetten bağımsız ve bölgesel bazda faaliyet göstermelerine karşın, merkezi hükümetler tarafından kurulmuştur. BKA'ların üyeleri, genellikle hükümet tarafından atanan ve BKA'nın kuruluşuna katkıda bulunan kurumların temsilcilerinden oluşmaktadır. Ayrıca ajansların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir yönetim kurulu bulunmaktadır. BKA'lar; harcamaları açısından merkeze karşı sorumlu, politikaların oluşturulması ve uygulanması açısından ise kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbesttirler¹¹³.

BKA'ların hemen hepsinin bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Yönetim kurulu BKA'ların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle yükümlüdür. Bazı BKA'ların yönetim kurulu üyeleri merkezi idare tarafından seçilirken, bazılarının ise yerel idareler tarafından seçilmektedir. BKA'ların yönetim kurullarında genellikle özel sektör temsilcileri de bulunmaktadır¹¹⁴.

BKA'ların hemen hemen hepsi kamu kuruluşu niteliğindedir. BKA'ların bir kısmı üçüncü şahıslarla ilişkilerini özel hukuk çerçevesinde yürütmektedir. Buna karşılık BKA'lar kamu kesimi ile ilgili ilişkilerinde kamu kuruluşu hüviyetine bürünmektedir. Bazı BKA'lar ise üçüncü şahıslara karşı da kamu yetkilerini kullanmaktadır¹¹⁵.

BKA'ların yönetim kurullarının ülke kanunları çerçevesinde belirlenen öncelikli görevi BKA'nın operasyonel hedeflerini belirlemek ve bu hedefler

¹¹² Alaçam, ss. 1-2.

¹¹³ Aytül Güneşer Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajansları", s. 5.

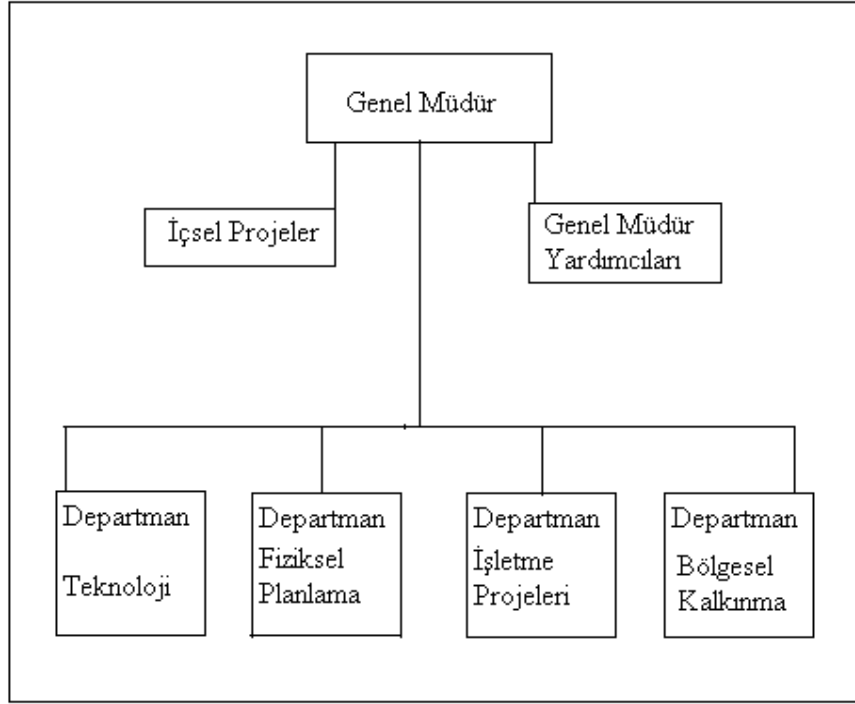
¹¹⁴ DPT, *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, ss. 175-176.

¹¹⁵ DPT, *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 176.

çerçevesinde stratejik planlar yapmak, ajansın bütçesini oluşturmak ve ajansın çalışmalarının düzgün işlemlerini ve etkinliğini sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmaktır.

Buna bağılı olarak genel olarak tipik bir BKA organizasyonunda genel müdür, teknik grup ve dış danışmanlar bulunmaktadır (Şekil 4). Yönetim kurulu tarafından seçilen genel müdür; teknik ve yönetsel açıdan donanımlı olmalı ve politik kriterlere göre tayin edilmemelidir. Genel müdür ajansın dış ilişkiler, halkla ilişkiler ve iç ilişkilerinden ve teknik grubun yetiştirilmesinden sorumludur. Tipik bir BKA’da yer alan teknik grup ise projelerin geliştirilmesi, uygulaması ve projelerin teknik, sosyal ve ekonomik açıdan analizinden sorumludur. Bazı projelerin oluşturulması ve yürütülmesinde, bütçenin hazırlanmasında, hedeflerin belirlenmesinde ve verimliliğin artırılmasında ise BKA’lar dışarıdan danışman hizmetinden yararlanabilirler. Bu danışmanlar genellikle ticari danışmanlar, diğer BKA’lardaki uzmanlar, yerel ya da bölgesel yönetimlerdeki uzmanlar ve akademisyenlerden seçilmektedir¹¹⁶.

¹¹⁶ EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, ss. 40-42.

Şekil 4: Genel Olarak Bir Bölgesel Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması

Kaynak: EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, 4th Version , February 1999, s. 39.

Şekil 4’de görüldüğü gibi genel olarak bir BKA’da genel müdür, genel müdüre bağlı içsel projelerin yürütümünden sorumlu ve genel müdür yardımcılarının oluştuğu iki ana bölüm bulunmaktadır. Ayrıca yine genel müdüre bağlı olan ve dışsal danışmanlık, eğitim, planlama, proje gibi faaliyetleri yürütmekle görevli sayıları BKA’nın faaliyetlerinin genişliğine göre değişen çeşitli departmanlar bulunmaktadır.

2.2.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

BKA'lar, kurucuları açısından sınıflandırılabilirler¹¹⁷. Bu durum bir bakıma BKA'ların merkezi hükümete bağımlılık ya da politik müdahale derecesini göstermektedir¹¹⁸:

- Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar,
- Yerel yönetimler içinde kurulan BKA'lar,
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar,
- Kamu kesimi ve özel sektör ortaklığı ile kurulmuş BKA'lar.

Merkezi hükümet tarafından kurulan BKA'lar finansal kaynaklara ulaşmak açısından diğerlerine göre daha avantajlıdır. Fakat bu tür BKA'lar genellikle hükümet tarafından belirlenen kısa dönemli hedeflere yönelik çalışırlar. Yerel yönetimler içinde kurulan BKA'lar ise yerel durumu ve sorunları çok daha iyi bilmektedir. Fakat bu BKA'lar bürokratik açıdan yerel idarelere bağımlı oldukları için operasyonel açıdan çok etkin değildir. Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar ise fonksiyonel olarak daha avantajlıdır; karar alırken ve uygularken diğer bölgesel idari yapılara karşı daha az sorumludurlar. Kamu ve özel ortaklıkları ile kurulmuş BKA'lar ise gerek metodolojik gerekse hedefleri açısından kamunun ve özel sektörün ihtiyaçlarını gözönünde bulunduran ekonomik, politik ve sosyal açıdan en uygun yapılardır. Bu tür BKA'lar bölgesel kalkınma politikalarını kamu sektörünün yapısal kapasitesi ile özel sektörün operasyonel kapasitesini birleştirerek oluştururlar. Dolayısıyla bölgesel kalkınma ve bunun sürdürülebilmesi açısından kamu ve özel ortaklıkları ile kurulmuş BKA'lar en uygun yapılanmalardır¹¹⁹.

¹¹⁷ EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, s. 16.

¹¹⁸ Maç, s. 2.

¹¹⁹ EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, s. 20.

Son dönemde BKA'ların merkezi idareye bağılı kamu kuruluşu olma niteliğı ortadan kalkmış ve BKA'lar; kamu, özel ve çeşitli sektör ve kurumların bir ortak girişimi olarak yerel düzeyde bir girişim olma yönünde değışim geçirmiştir¹²⁰.

Faaliyetlerine göre de BKA'lar dörde ayrılır (Tablo 13)¹²¹:

- Stratejik ajanslar
- Küresel operasyonel ajanslar,
- Sektörel operasyonel ajanslar,
- İçsel cazibe ajansları (inward attraction agencies)/Dış Yatırım çekmek için kurulan BKA'lar.

¹²⁰ DPT, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 183.

¹²¹ EURADA, Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?, s. 18.

Tablo 13

Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sınıflandırılması

Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	Hedefleri ve Faaliyetleri
Stratejik ajanslar	- Bilgi bankalarının oluşturulması, - Genel ve sektörel alanlarda sosyal ve ekonomik açıdan araştırmalar yapılması, - Bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı ve desteklenmesi, - KOBİ'lere destek sağlanması, - Girişim potansiyelinin ortaya çıkarılması.
Küresel operasyonel ajanslar	- Sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönetilmesi.
Sektörel operasyonel ajanslar	- Özel sektörün ve bölgenin faaliyet ve projelerinin desteklenmesi.
İçsel cazibe ajansları	- Bölgeye yatırım çekilmesi.

Kaynak: Serap Kayasü, Melih Pınarcıoğlu, Suna Senem Yaşar ve Sencer Dere, **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., Yayın No: 2003-8, 2003, ss. 11-12'den uyarlanmıştır.

Tablo 13'de görüldüğü gibi stratejik BKA'lar bölgesel bilgi bankalarının oluşturulması, genel ve sektörel sosyal ve ekonomik alanlarda araştırmalar yapılması, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı ve desteklenmesi, KOBİ'lere destek sağlanması ve girişim potansiyelinin ortaya çıkarılması amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Küresel operasyonel ajansların faaliyetleri ise sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönetilmesidir. Sektörel operasyonel ajanslar; özel sektörün ve bölgenin faaliyet ve projelerini desteklemek amacıyla faaliyette bulunurlar. İçsel cazibe ajansları ise bölgeye yatırım çekmek için çeşitli faaliyetler yürütmektedirler.

2.2.9. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Yapıları

BKA'ların personel yapıları ajanstan ajansa değişmekte, hatta aynı ülkede yer alan BKA'lar da bile farklılık göstermektedir. Çünkü her BKA'nın personel yapısı kuruldukları bölgenin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde belirlenmektedir¹²². BKA'ların personeli genellikle özel sektör çalışanı ya da yöneticisi statüsüne sahiptir ve bu personelin iş garantisi yoktur. BKA'ların personeli birçok iş alanından uzmanın bir araya gelmesiyle oluşur. Bölgesel politikaların oluşturulmasında farklı uzmanlıkları olan kişi ve kurumların bir araya gelmesi oldukça önemlidir. Buna bağlı olarak tipik bir BKA'da ekonomist, avukat, mühendis, akademisyen, coğrafyacı, işletmeci vs. bulunur¹²³.

BKA'larda işe alınacak personel doğrudan ajans tarafından istihdam edilmekte ve istihdam edilmek istenen personele ilişkin aranan nitelikler bölgesel ve ulusal basında duyurulmaktadır. Personelin istihdamının sürekliliği ise performansına göre belirlenmektedir¹²⁴.

Tablo 14'de görüldüğü üzere BKA'ların personel sayıları bulundukları bölgeye ve yerine getirdikleri faaliyetlere ve bütçelerine göre farklılık göstermektedir.

¹²² Aytül Güneşer Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı", **Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**, Ankara: 4 Mart 2005, s. 73.

¹²³ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, ss. 44-45.

¹²⁴ Aytül Güneşer Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı", s. 75.

Tablo 14

Bazı Ülkelerdeki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Sayıları

Ülke	Kalkınma Ajansı	Personel Sayısı (Kişi)
Avusturya	Eco-Plus	25-50
Belçika	IDELUX	51-100
Bulgaristan	Smolian RDA	10 veya daha az
Almanya	Rhein-Erft	10 veya daha az
	Nordhein-Westfalen	25-50
Fransa	ARD Haute-Normandie	11-25
	ARD Nord-Pas-de-Clais	251-500
İngiltere	West Midlands	25-50
	Scottish Enterprise	500 veya daha fazla
Polonya	Rzezsow RDA	51-100
İsveç	ALMI Företagspartner	11-25

Kaynak: Aytül Güneşer Demirci, “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (181-197), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 189.

Tablo 14’de görüldüğü üzere BKA’ların personel sayıları ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkede bulunan ajanstan ajansa değişiklik göstermektedir. Personel sayısı on ve daha az olan ajans bulunurken, bazı ajanslarda bu sayı beş yüzün üzerine çıkmaktadır.

2.2.10. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanları ve Bütçeleri

BKA’ların finansal kaynakları; kamu fonları, özel fonlar, sunulan hizmetler sonucu elde edilen gelirler, kamu tarafından sağlanan bina, ofis, personel ve vergi muafiyeti, uluslararası fonlar ya da projelerdir¹²⁵. Genel olarak BKA’ların finansman kaynakları genel bütçe ve özel fonlardır. BKA’ların kuruluş aşamasında merkezi idare ajanslara genellikle nakdi ve emlak şeklinde sermaye tahsis etmektedir. Ayrıca BKA’lar

¹²⁵ EURADA, **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**, s. 52.

sanayiye yönelik projelerinde devlet fonlarını kullanırlar. Ayrıca Dünya Bankası tarafından BKA'lara fon sağlanmaktadır¹²⁶.

BKA'ların bütçeleri büyüklük ve kaynak açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılık BKA'ların türlerinin ve sundukları hizmetlerin içeriğinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Genellikle BKA'lar kuruluş aşamasında yerel ve bölgesel otoriteler tarafından doğrudan fonlanırlar. Bazı ülkelerde bu fonlama karşılıksızdır¹²⁷. Bazı ülkelerde ise BKA'lara bölgesel vergi gelirlerinin bir kısmı aktarılır. BKA'lar anonim şirket şeklinde kurulmuşlarsa kurucular belirli bir kuruluş sermayesi verir, bazı hizmet ve varlıkları finanse ederler¹²⁸.

Doğrudan finansman sağlanmadığı durumlarda BKA'lar çeşitli hizmetler satarak, varlık ya da risk sermayesi gibi fonlardan ve hükümet tarafından fonlanan programları yürüterek kaynak sağlarlar. Dışarıdan sağlanan fon kaynakları KOBİ'lerin sermayesine katılım, gayrimenkul ve varlık yönetimi, yerel ve ulusal birimlere danışmanlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, seminer organizasyonu, endüstri parklarının yönetimi, yabancı yatırımcılara ve şirketlere hizmetler şeklinde olabilir¹²⁹.

2.3. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansı Uygulamaları

Bölgesel kalkınma politikalarının araçlarından biri BKA'lardır. BKA'lar özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yoğun olarak tartışılmaya başlanmış olsa da dünyada ilk örnekleri 1930'lu yıllarda görülmektedir.

BKA'lar II. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomilerine verdiği zararları bölgesel bazda çözümlmek, hızlı teknolojik gelişmelere ayak uydurmak ve ülkelerin bölgeleri arasında giderek açılan kalkınma farklılıklarını azaltmak amacıyla 1950'lerde özellikle Avrupa'da kurulmaya başlanmıştır. Avrupa'da özellikle Fransa, İtalya, İngiltere ve İskoçya'da belli bölgelerin gelişmesi ve yığılma etkisiyle bu bölgelerin kalkınmada cazibe merkezleri olması spesifik bölgesel kalkınma politikalarını gerekli kılmıştır.

¹²⁶ Aytül Güneşer Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajansları", s. 7.

¹²⁷ EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, s. 51.

¹²⁸ Hasanoğlu ve Aliyev, s. 94.

¹²⁹ EURADA, *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*, s. 51.

BAKA'lar, 1930'lu yıllardan itibaren merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları belirli bir bölgenin sosyo-ekonomik yapısını geliştirmek amacıyla kurulmaya başlanmıştır. İlk BKA (Tennessee Valley Authority) 1933'de Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kurulmuştur¹³⁰. BKA'lar Birleşik Krallık gibi Anglo Sakson ülkelerinde, Japonya ve ABD'de 1930'lu, Batı Avrupa ülkelerinde 1950'li, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise 1990'lı yıllardan itibaren bölgesel ekonomiyi geliştirmek, örgütlemek ve koordine etmek amacıyla kurulmaya başlanmıştır¹³¹.

Günümüzde başta AB ülkeleri olmak üzere bölgesel kalkınmanın aktörü olarak birçok ülkede BKA bulunmaktadır. ABD 1933'de kurulan Tennessee Valley Authority'den sonra, hemen hemen her federe devlette ve bunların alt bölgelerinde bölgesel girişimlere destek vermek ve bölgelerine yatırım çekmek amacıyla BKA benzeri kalkınma teşkilatları kurulmuştur¹³².

Avrupa ülkelerinde ise Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda 1950'lerde; Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda 1960-1970'lerde; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka 1980'lerde; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna 1990'larda BKA sistemini kurmuşlardır¹³³. Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler ise 1990 sonrası dönemde merkeziyetçi bir ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş süreci yaşamışlardır. Ekonomik sistemin değişmesi ile birlikte bölgesel farklar bu ülkelerde iyice artmıştır. Bölgeler arasındaki artan farklılıklar nedeniyle bu ülkelerde BKA'lar 1990'lardan itibaren kurulmaya başlanmıştır¹³⁴.

Dünyadaki BKA'lar şirketlerin kuruluş, kayıt ve ruhsatlarının alınması, fizibilite çalışması, insan kaynaklarının temini gibi çok çeşitli görevler yerine getirmektedirler. Örneğin İrlanda'daki BKA'lar şirketlere parasal yardımda bulunurken, Çin'deki BKA'lar şirketlere ucuz kredi vermekte ve şirket karlarını yeni yatırım alanlarına kaydırmak için çeşitli teşvikler sunmaktadır. Çek Cumhuriyeti'ndeki

¹³⁰ Güneşer Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajansları", s. 5.

¹³¹ Maç, s. 2.

¹³² DPT, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, ss. 173–174.

¹³³ Koçberber, s. 39.

¹³⁴ Kayasü ve Yaşar, ss. 203–204.

BKA'lar ise yatırımları bulundukları bölgeye yönlendirmek amacıyla dış yatırımcıyla hükümet adına pazarlık yapmaktadır¹³⁵.

Dünyada BKA'ların yürüttükleri faaliyetler genel olarak şu şekilde özetlenebilir¹³⁶:

- Bölgesel kalkınma için stratejik planlama yapmak ve uygulamasını izlemek,
- Girişimcilere, yatırımcılara ve KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek, bilgi ve teknik destek sağlamak,
- Öncü sektörleri desteklemek,
- Sektör tabanını genişletmek,
- Piyasa araştırması yapmak,
- Finansman konusunda yatırımcılara tavsiyelerde bulunmak ve bilgi vermek,
- Yatırımcıları bölgeye çekmek için bölgenin tanıtımını yapmak,
- Yeni buluş ve teknolojileri tanıtmak,
- Altyapı, yol ve enerji projelerini izlemek,
- Bölgenin ulusal ve uluslararası ilişkilerini geliştirmek.

¹³⁵ Hekimoğlu ve Altındağ, ss. 7–8.

¹³⁶ Temizocak, ss. 16–17.

Dünya genelinde farklı yapılara sahip olmalarına karşın BKA'ların ortak noktaları şunlardır¹³⁷:

- BKA'ların bünyesinde bölgesel politikaları oluşturmak ve uygulamakla görevli yönetim kurulları bulunmaktadır,
- BKA'ların yönetim kurulları genellikle hükümet tarafından atanır ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır,
- BKA'lar harcamaları açısından kamu idarelerine karşı sorumludur. Ancak, bölgesel politikaların oluşturulması ve uygulanması açısından kendi mevzuatı çerçevesinde serbesttir,
- BKA'lar genel olarak bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcılara bilgi sağlamakla yükümlüdür,
- BKA'lar bölgede bulunan iş yerlerine finansman sağlamaktadır,
- BKA'lar bölgedeki emek gücünün geliştirilmesinde rol almaktadır,
- BKA'lar sorumlu oldukları bölgeye dışarıdan teknoloji transfer etmektedir ve altyapı düzenleme faaliyetlerinde bulunmaktadır.

¹³⁷ Koçberber, ss. 39–40.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgesel sorunlar; bölgeler arası gelir, GSMH büyüme oranı ve işsizlik oranı farklılıkları gibi birçok değişik biçimdedir. Bu sorunlar genellikle ekonomik faaliyetlerin mekanlar arası dağılımının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Neo-Klasik Teoriye göre serbest rekabet ve faktör akışkanlığı sağlanarak bölgesel sorunlar ortadan kaldırılabilir. Fakat pratikte Neo-Klasiklerin savunduğu gibi bölgeler arasındaki farklar serbest piyasa mekanizmasının işlerliğini temin ederek kapanmadığı gibi, gerçek hayatta faktör akışkanlığı da tam değildir. Dolayısıyla bölgesel sorunların çözümü için daha kapsamlı ve müdahaleci politikalar setine ihtiyaç vardır.

Bu kapsamda bölgesel politikalar, AB'nin de en önemli ekonomik politikalar setinin başında gelmektedir. AB'de bölgesel politikalar seti, ekonomik ve sosyal uyum için gerekli düzenlemeleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bölgesel ekonomik ve sosyal uygulamalar; tarım, balıkçılık, endüstri, istihdam, kültür vb. olmak üzere geniş bir perspektifte ele alınmaktadır. Bu uygulamaların genel amacı AB üyeleri arasında ekonomik ve sosyal uyumu sağlamaktır. Bölgeler arası uyumun sağlanması için de bölgeler arasındaki kalkınma farklarının azaltılması AB için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda AB çeşitli dönemlerde farklı bölgesel politika uygulamalarına başvurmakta ve değişik fonlarla bu politikaları finanse etmektedir. Ayrıca bölgesel sorunları bertaraf etmek amacıyla AB ülkeleri 1950'lerden itibaren BKA'ları kurmaya başlamıştır. AB'de BKA'lara verilen önem ise özellikle 1990'lı yıllardan sonra yeni üyelerin ve adayların katılımı sonrası ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla daha da artmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde AB bölgesel politikalarının tarihsel gelişimi, AB'nin bölgesel politika uygulamalarına başvurusunun gerekçeleri, bu politikaların dönemler dahilinde değişimi, bu politikalarda rol oynayan kurumlar, AB'nin bölgesel mali politika araçları ve kurumları ele alındıktan sonra AB bünyesindeki BKA'lar incelenecektir.

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

AB; farklı kültür, dil, tarih ve ekonomik yapılar sağıp ölkelerden oluşarı bir birliktir. AB ekonomik açıdan dünyanın önde gelen zengin bölgelerinden biri olmasına karşın, bölgeleri arasında derin sosyo-ekonomik farklar bulunmaktadır. Bu nedenle AB'ye üye ölkeler arasındaki sosyo-ekonomik ve bölgesel farklar bir takım politikalara ihtiyaç duyulmasına sebep olmaktadır. AB bölgesel politikasının öncelikli hedefi üye ölkeler arasındaki ekonomik uyumu sağlamaktır. Bu amaçla AB çeşitli dönemlerde bölgesel dengesizlikleri azaltmak için politika uygulamalarına gitmekte, çeşitli kurum ve kuruluşlarla çalışmakta, bir takım girişimlerde bulunmakta ve tüm bu faaliyetlerini finanse etmek için çeşitli fonlar oluşturmaktadır.

3.1.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

AB'nin bölgesel politikaları, bölgesel kalkınma teori ve uygulamalarında görölen dönüşüme paralel bir gelişim göstermiş ve bu süreç içerisinde tüm dünyada olduğu gibi örgötsel ve yönetimsel açıdan merkezizyetçilikten adem-i merkezizyetçiliğe doğru bir yörünge izlemiştir. Bu dönüşüm ve yerele özgü dinamiklerin önemi AB'nin bazı belge ve sözleşmelerinde de vurgulanmaktadır.

Söz konusu belgeler; 1985 tarihli "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı", 1992'de Maasricht'de imzalanan "Avrupa Birliği Anlaşması" ve yine 1992 yılında yapılan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda kabul edilen "Avrupa Kentsel Şartı"dır. Kabul edilen bu belgelerde kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde bütün yurttaşların katılım hakkı, özerk ve yerel yönetim düşüncesinin güçlendirilmesi, yerel demokrasinin sağlanması, hizmette halka yakınlık ilkesi, bölgesel güvenlik, çevre, istihdam, sağılık, kültür vb. hususların önemi vurgulanmaktadır¹³⁸.

¹³⁸ Fatma Okur ve Ahmet Burhan Çakıcı, "Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Demokrasi", <http://www.akademikbakis.org/sayi11/makale/fatmaokur.doc>, (15 Eylül, 2007), ss. 5-6.

AB’de adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışının ön plana çıkmasında Türkçe’ye yetki ikamesi, yetki paylaşımı, hizmette yerellik, yerellik vb. şeklinde çevrilen “*subsidiarite*” ilkesi etkili olmuştur¹³⁹. Özellikle “Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”nda, yerelleşmenin anayasal ve yasal güvence altına alınması gerektiği belirtilmektedir¹⁴⁰.

AB bölgesel politikalarının gelişimi; 1980 öncesi dönem, 1980–2004 dönemi ve 2004 sonrası olmak üzere toplam üç dönem halinde incelenebilir. 1980 öncesi dönemde, AB bölgesel politikaları merkeziyetçi bir anlayışta yürütülmüş ve imalat sektörüne, fiziksel sermaye yatırımlarını artırmaya ve bölgeye sermaye çekilmesine yönelik politikalar uygulanmıştır¹⁴¹. Söz konusu dönemde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund - ERDF) bünyesinde ayrılan fonların büyük bir kısmı başta ulaşım, enerji ve su gibi altyapı projelerine harcanmıştır. Az gelişmiş ve gerileyen bölgelere yönelik ulusal planlara uygun şekilde bölgesel planlar hazırlanmıştır¹⁴². Bu dönemde AB’nin amacı, bölgelere yerel yönetim statüsü tanımaktan çok; yatırımların dağıtılması ve kalkınma planlarının uygulanmasında üyeler arasında uyumun sağlanmasıdır¹⁴³. Bu dönemde AB bölgesel politikaları Avrupa Topluluğu’nu kuran anlaşmalar çerçevesinde ele alınmıştır. 1957’de kabul edilen Roma Antlaşması’nın çeşitli maddelerinde bölgesel kalkınma politikalarına yer verilmiştir. Örneğin Roma Antlaşması’nın 130. Maddesinde ekonominin bütün sektörlerinde az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projelerin desteklenmesi ön görülmüştür. 1980 öncesi dönemde bölgesel kalkınmaya yönelik spesifik bir girişimde bulunulmamış, bu politikaların altyapısını oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda bu dönemde Avrupa Yatırım Bankası’nın kuruluşu ile ilgili çalışmalar yapılmış, Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund - Avrupa Sosyal Fonu - ESF) ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - FEOGA) kurulmuştur. Fakat 1970’lerde ortaya çıkan ekonomik krizin AB’deki bölgeler

¹³⁹ Deniz Sayın, “Hizmette Yerellik ve Bölgecilik”, Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (265–281), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005s. 267.

¹⁴⁰ Aktan, s. 5.

¹⁴¹ Neşe Kumral, “Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, ss. 281–282.

¹⁴² Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, **Regional Policy and Planning in Europe**, London and Newyork: Routledge, 1998, s. 15.

¹⁴³ Ruşen Keleş, “Bölge Gerçeği ve Avrupa”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 7, Sayı 2, (Nisan 1998), s. 4.

arası farkları daha da belirgin hale getirmesi sonucu Kurucu Anlaşmaların çerçevesini çizdiği bölgesel kalkınma politikalarının revize edilme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden sonra 1975 tarihinde AB’de bölge kavramı, bölgesel planlama kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Bölgesel planlara altyapı oluşturmak amacıyla da aynı yıl “Bölgesel Politika Komitesi” kurulmuş ve ERDF oluşturulmuştur¹⁴⁴.

İkinci dönem ise 1980–2004 yıllarını kapsamaktadır. 1970’lerin ortalarından itibaren gerek farklı bölgesel sorunlara sahip yeni ülkelerin AB’ye katılması ve 1974 petrol krizinin resesyonist etkileri gerekse de Birlik oluşturma çabalarının bölgesel açıdan rekabeti daha da arttırması birçok bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını etkilemiştir. Dolayısıyla bu durum bölgesel sorunların merkezi bir plana bağlı olarak otomatik olarak çözülemeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur¹⁴⁵. Dolayısıyla bu dönemde içsel büyüme yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. 1988 yılında ise AB bölgesel politikalarında yeni yapısal reformlara gidilmiş ve yapısal fonlara ilişkin ortaklık, programlama, yoğunlaşma ve tamamlayıcılık ilkeleri benimsenmiştir. 1988 yılında yapılan yeni reformlarla birlikte AB, yerel ve bölgesel otoriteleri kaynak dağılımında en etkin birimler olarak tanımlamıştır. Böylelikle bölgesel otoriteler; bir bölgenin kalkınmasında sadece danışmanlık yapma fonksiyonu ile sınırlandırılmamış, bölgesel kalkınma planlarının oluşturulması, uygulanması ve denetimi gibi alanlarda aktif rol almaya başlamıştır¹⁴⁶. 1998 reformlarıyla birlikte geri kalmış (lagging) bölgeler, endüstriyel gerileme içinde olan bölgeler ve kırsal bölgeler olmak üzere üç hedef bölge seçilmiştir¹⁴⁷.

Üçüncü dönem ise AB Konseyi’nin 18 Şubat 2004 tarihinde üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunu kabul etmesiyle başlamıştır. “Yeni Uyum Ortaklığı: Yakınsama, Rekabetçilik ve İşbirliği” başlığı altında kabul edilen raporla birlikte AB Konseyi 2007–2013 dönemini kapsayan yeni uyum politikalarının çerçevesini sunmuştur. Kabul edilen yakınsama ilkesiyle birlikte geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasında istihdam koşulları, fiziksel ve beşeri sermaye, bilgi, yenilik ve sosyal

¹⁴⁴ Selenge Banu Akşahin, “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye’nin Uyum”, **AB Uzmanlık Tezi**, Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008, ss. 36-37.

¹⁴⁵ Balchin vd., ss. 15-16.

¹⁴⁶ Kumral, ss. 281-282.

¹⁴⁷ Balchin vd., s. 16.

gelişim açısından uyum sağlanması amaçlanmaktadır. Rekabetçilik ilkesi ise az gelişmiş ülke ve bölgelerin dışında kalan ülke ve bölgelerde ekonomik değişimi sağlamak, bu bölgelerdeki rekabet gücünü ve yatırımları artırmak esaslarına dayanmaktadır. İşbirliği ilkesi ise AB içinde uyumlu ve dengeli bir kalkınmanın sağlanması amacıyla ülkeler ile bölgeler arasında ve uluslararası ölçekte işbirliğinin sağlanması esasına dayanmaktadır¹⁴⁸.

AB'nin bölgesel politikaları özellikle 2000 yılında "Gündem 2000 Bildirgesi"nin yayınlanmasıyla daha net bir hale gelmiştir. Bu bildirgeyle birlikte AB'nin genişlemesi sonucu sayısı artan dezavantajlı bölgelerin kalkınmasına daha çok önem verilmiştir. Bu bildirgede ayrıca fonların uygulanmasında ve dağıtılmasında basitlik ilkesinin benimsenmesi, ulusal ve bölgesel kurum ve kuruluşlar arasında bağlantıların güçlendirilmesi ve fonları kullananların sorumluluklarının netleştirilmesi gibi alanlarda düzenlemeye gidilmiştir. Bu çerçevede Gündem 2000'de bölgesel planlama (bölgesel altyapının ve büyüme için gerekli koşulların sağlanması), yerel ekonomik kalkınma (yerel kalkınma açısından işletmelerin finansal ve diğer araçlarla desteklenmesi) ve sosyal kalkınma (sosyal kalkınma açısından eğitim, dayanışma, sosyal ekonomi vb. alanların desteklenmesi) olmak üzere üç aşamalı bir strateji belirlenmiştir¹⁴⁹.

3.1.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikası Uygulamalarının Nedenleri

AB'de iki faktör oldukça önem arz etmektedir: Bu faktörlerden ilki Birliğin gelişmesi ve büyümesidir. İkincisi ise politik bir zorunluluk olarak ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasıdır. Bu konular hem tek tek ülke hükümetlerinin hem de hükümetler üstü bir kurumun sorumluluğundadır. Ayrıca, Birliğin geleceği açısından en önemli konulardan biri de bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılmasıdır¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Kumral, ss. 281-282.

¹⁴⁹ Tunç Bekleviç, Yerel Kalkınma Modeli ve Gerçekleri", www.gtp.org.tr/print_version.php?n=250, Temmuz 2007, (16 Ekim, 2008), s. 3.

¹⁵⁰ Ian Bache, *The Politics of European Union Regional Policy-Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping?*, Contemporary Studies 3, England: Sheffield Academic Press, 1998, ss. 134-135.

AB içinde GSMH ve istihdam açısından AB ortalamasının gerisinde kalmış birçok bölge bulunmaktadır. Bu geri kalmış bölgeler yenilik, yeni firmaların kurulması ve bölgeler arası işbirliği açısından tüm AB genelinde negatif etkilere neden olmaktadır.

Örneğin; özellikle Yunanistan, Güney İtalya, Portekiz ve İrlanda'da yer alan birçok bölgede tarım sektöründe istihdam olanağı fazla iken sanayi sektöründe çok az istihdam olanağı sınırlıdır¹⁵¹. AB bölgelerinde ayrıca eski endüstrilerin hakim olduğu, hizmet sektörünün yok denecek kadar az olduğu ve kalifiye işgücünün bulunmadığı bölgeler de bulunmaktadır. Doğu Almanya'daki bölgeler bu soruna sahip alanlardan biridir. Ayrıca AB bünyesinde endüstriyel faaliyetlerin yapısal olarak düşüşe geçtiği bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler genellikle kömür madenleri açısından zengindir. Kömür madenlerinin ve kömüre olan bağımlılığın azalması kömüre bağlı demir, çelik ve tekstil gibi sanayilerin de yok olmasına neden olmuştur. AB'de ayrıca sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış birçok bölge bulunmaktadır. Ekonomik açıdan hızlı gelişen ve işsizliğin düşük olduğu bölgelerde ise göç sorunu yaşanmaktadır¹⁵².

Özellikle AB'nin genişlemesinden sonra AB'de bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farklar daha da belirgin hale gelmiştir. Yaratılan GSMH'nin büyük bir kısmının AB genelinde 10 bölgede toplanması ve ayrıca Ar-Ge faaliyetlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması gibi oluşumlar, AB bünyesinde ortak bölgesel kalkınma politikalarına ihtiyaç doğurmuştur. Örneğin AB'nin en zengin 10 bölgesinin ortalama gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) en yoksul 10 bölgeye oranla 3.5 kat daha büyüktür. Ayrıca en yoksul 10 bölgede işsizlik en zengin 10 bölgeye kıyasla 7 kat daha yüksektir¹⁵³. Ayrıca 28 bölge AB Ar-Ge harcamalarının yarısından fazlasını kullanmaktadır¹⁵⁴.

AB'ye üye ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklar özellikle ekonomik gelişme için doğal ve beşeri kaynakların yeterli olmadığı, yerleşim ve coğrafi açıdan elverişsiz bölgelerde görülmektedir. Buna ek olarak küreselleşme süreci ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde var olan sanayilerin hızla gerilemesine neden olmakta ve

¹⁵¹ Balchin vd, s. 3-4.

¹⁵² Balchin vd., ss. 4-8.

¹⁵³ Erhan Çetin, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No: 4, 2003, s. 5.

¹⁵⁴ Döry, s.16.

yeni sanayilere geçişte bir uyum sorununa yol açmaktadır. Ayrıca ekonomik açıdan gelişmiş merkezlere çevreden yoğun göçün olması, bu nedenle de çevrenin giderek yoksullaşması sorunu AB'nin bölgesel kalkınma politikalarına başvurmasındaki en önemli nedenler arasında yer almaktadır¹⁵⁵.

Bu sorunlar çerçevesinde AB'nin bölgesel kalkınma politikası, AB genelinde bir uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Bütçesinin yaklaşık üçte birini bölgesel kalkınma politika uygulamalarına ayıran AB, bölgeler buna bağlı olarak da esas olarak AB vatandaşları arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla oluşturulan fonlar; kalkınmada geri kalmış bölgelerin yapılandırılması, gerileyen sanayi faaliyetleri yoğun olan bölgelerin yapısal dönüşümünün sağlanması, tarım sektörü kazançlarının azaldığı bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmak ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır¹⁵⁶.

3.1.3. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları

AB; bölgeler arasında sosyal ve ekonomik uyumu sağlamak, gelir farklılıklarını azaltmak ve ekonomik uyum ile dayanışmayı sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma politikaları uygulamalarına gitmektedir. AB'nin bölgesel kalkınma politikalarını belirleyen ilkeler şu şekilde sıralanabilir¹⁵⁷:

- Fonların doğru yönlendirilmesi ve kullanılması açısından “yoğunlaştırma”,
- AB yönetimi ve bölge yönetimleri arasındaki eşgüdüm açısından “ortaklık”;
- AB ve bölge yönetimleri arasındaki finansal konular açısından “bütünleyicilik”,
- Bölgesel yönetimde yerel ve bölgesel yönetimlerin önceliği açısından “yerellik”,

¹⁵⁵ Erhan Çetin, s. 5.

¹⁵⁶ The Irish Times, “EU Structural and Cohesion Funds”, **The Irish Times Business**, Eight Edition, 2000, http://www.business2000.ie/images/pdfs/ndp_8th_ed.pdf, (1 Mart 2008).
s. 1.

¹⁵⁷ Ruşen Keleş, **Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği Yayınları, 1999, ss. 52–53.

- Gelişme ve projeler açısından “programlama”,
- Denetim açısından “saymanlık”,
- Fonlar arası “eşgüdüm”,
- Ulusal ve bölgesel politikaların eşgüdümü açısından “uyum”,
- Üye devletlerin bölgesel politikalarının uyumu açısından “eşgüdüm”.

AB bölgesel kalkınma politikası; hükümetin müdahalesine dayalı yukarıdan aşağıya bir yaklaşım yerine yerel aktörlerin katılımıyla gerçekleşen aşağıdan yukarıya bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Ekonomik ve sosyal açıdan bölgesel kalkınma politikalarının ana hedefi, piyasaya müdahale ederek pazar güçlerinin neden olduğu mekansal ekonomik farklılıkları ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla bölgesel politikaların uygulanmasında kamu sektörüne ya da devlete önemli görevler düşmektedir. Hükümetin buradaki görevi ise ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımını etkilemektir¹⁵⁸.

Genel olarak AB bölgesel politikasının hedefleri şu şekilde sıralanabilir¹⁵⁹:

- Fiziksel altyapının oluşturulması,
- Politikaların uyumlaştırılması,
- Özellikle KOBİ’leri dikkate alan bölgesel teknoloji politikalarının oluşturulması,
- İşletmelerin birbiriyle olan şebekelerinin geliştirilmesi,
- İşletmelerin bilgi ve teknolojik açıdan yeterliliklerini ve bu konulardaki kaynaklara ulaşmalarının sağlanması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması,

¹⁵⁸ Bache, s. 13.

¹⁵⁹ Döry, s. 22, 28.

- İşgücünü nitelik ve nicelik açısından geliştirmek,
- Sosyal uyumun sağlanması,
- Emek piyasasının geliştirilmesi,
- Yönetişimi sağlamak,
- İşgücü mobilitesini sağlamak.

AB bölgesel politika uygulama dönemleri içinde çeşitli hedeflere ulaşmak için bazı girişimler uygulamaktadır. Bu girişimlerin genel amacı bölgeler arası dengesizliklerin azaltılmasıdır. Bu girişimlerin amacı, uygulandığı dönemler ve bu girişimlere fon sağlayan finansal araçlar Tablo 15’de görölmektedir.

Tablo 15

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Girişimleri

Girişim	Amaç	Uygulama Dönemi
ADAPT	Emek gücünün gelişmelere göre eğitilmesi	1994–1999
ENVIREG	Çevrenin geliştirilmesi	1989–1993
Employment*	Kadınlara, gençlere ve engellilere istihdam sağlama	1994–1999
Equal	Emek piyasalarındaki ayrımcılığı ve eşitsizliği ortadan kaldırma amacını gütmektedir. Bu girişim Avrupa istihdam stratejisinin dört ayağı olan istihdam yaratabilme (employability), girişimci ruhu oluşturma, değişim kapasitesi yaratma ve eşit fırsatlar sunma amacına hizmet etmektedir.	2000–2006
INTERREG	Sınırlar arası kooperasyon, enerji ağlarının geliştirilmesi, su kaynağı yönetiminde uluslararası kooperasyonun sağlanması	1989–1993 1994–1999
Interreg III	AB içindeki ortak sınır bölgeleri, AB üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin komşu bölgeleri ve diğer bölgeler arasında kalkınma açısından denge sağlayarak ekonomik ve sosyal uyumu oluşturmak	2000–2006
KONVER	Askeri faaliyetlere bağımlı bölgelerin farklı alanlara kaydırılması	1994–1999
LEADER	Kırsal ve tarımsal bölgelerde yerel kalkınma	1989–1993 1994–1999
Leader +	Kırsal sosyoekonomik topluluklara ya da eylem gruplarına destek vererek ve bu grupları bir araya getirerek sürdürülebilir kırsal kalkınmayı sağlamak, bu grupların kırsal kalkınma programlarını ve yapısal uyum hedeflerini oluşturmak ve birleşik ve yenilikçi kalkınma stratejileri üretmek	2000–2006
PEACE	İrlanda'nın kuzeyinde ve İrlanda'nın sınır komşularında barışın ve uzlaşmanın sağlanması	1994–1999
PESCA	Balıkçılık endüstrisinin yeniden yapılanması	1994–1999
PRISMA	Firmalara altyapı ve servis sektörlerini geliştirmeleri amacıyla yardımda bulunmak	1989–1993
RECHAR	Kömür madeni açısından zengin bölgelerin dönüştürülmesi	1989–1993 1994–1999
REGEN	Az gelişmiş bölgelere doğal gaz ve elektrik hizmetlerinin sağlanması	1989–1993
REGIS	Merkezden çok uzak bölgelerin desteklenmesi	1989–1993 1994–1999
RESIDER	Çelik açısından zengin bölgelerin dönüştürülmesi	1994–1999
RETEX	Tekstil endüstrisine bağımlı bölgelerin farklı alanlara kaydırılması	1994–1999
SMEs	KOBİ'lerin uluslararası rekabet koşullarının sağlanması ve geliştirilmesi	1994–1999
STRIDE	Yenilik ve kalkınma	1989–1993
URBAN	Krizden etkilenen bölgelerin restorasyonu	1994–1999
Urban II	Kriz içindeki kentsel alanların ekonomik ve sosyal dönüşümünü sağlamak amacıyla yenilikçi kalkınma modellerinin oluşturulması ve uygulanması.	2000–2006

* Daha sonraki dönemlerde HORIZON YOUTHSTART adını almıştır.

Kaynak: Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, **Regional Policy and Planning in Europe**, London and Newyork: Routledge, 1998, s. 21.,
European Comission, “Connecting European Region”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/interreg3/index_en.htm (1 Mart, 2008),
EUROPA, “General Provisions on the Structural Funds”, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60014.htm>
(1 Mart 2008), s. 13.
European Comission, “Boosting Depressed Urban Areas”,
http://ec.europa.eu/regional_policy/urban2/index_en.htm (1 Mart 2008).

Tablo 15’den görüldüğü üzere AB bölgeler arası farklılıkları kapatmak amacıyla 1989–1993, 1994–1999 ve 2000–2006 yılları arasındaki dönemlerde emek, çevre, istihdam, kadınların işgücüne katılımı, KOBİ’ler, yenilik, madencilik, altyapı, balıkçılık ve tarım gibi birçok alanda çalışmalar sürdürmüştür ve bu alanları desteklemek için çeşitli girişimler kurmuştur.

AB’nin bölgesel politikasında birçok kurum rol oynamaktadır. Bu kurumlardan başlıcaları Bölgeler Komitesi (The Committee of the Regions - CoR), EURADA, Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank - EIB), Avrupa Birliği Sayıştayı’dır (Tablo 16).

Tablo 16

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikasında Rol Oynayan Kurumlar

Bölgeler (Comittie of Regions- CoR)	Komitesi	1994'de kurulan CoR, Avrupa'nın bölgesel ve yerel temsilcilerinden oluşan bir danışma kuruldur. AB Komisyonu bölgeselleşme politikası ile ilgili karar alırken bu kurula danışmak zorundadır; ancak kurulun yaptırım gücü yoktur. CoR'un faaliyetleri arasında bölgesel politika, çevre, eğitim ve ulaştırma başta olmak üzere yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren tüm diğer alanlar bulunmaktadır. Maastricht Anlaşması'nda CoR'a ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması, AB içinde altyapı şebekelerinin oluşturulması, sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri olmak üzere beş alanda görev verilmiştir. Bu görevlere ek olarak Amsterdam Anlaşması'nda CoR'un faaliyetlerine istihdam politikası, sosyal politika, çevre, mesleki eğitim ve ulaşım hizmetleri eklenmiştir. CoR'un 344 üyesi bulunmaktadır (Tablo 17). Komite üyeleri ilgili bölgelerin belediye ya da diğer yerel politikacıları arasından seçilir. Yerel politikacılar genellikle AB hükümetleri tarafından atanır; fakat politik açıdan bağımsız çalışırlar. Üyeler AB Komisyonu tarafından dört yıllığına atanır ve görev süresi sonunda tekrar görevlendirilebilirler. CoR başkanı üyeler arasından iki yıllığına seçilir. CoR'un Bölgesel Politika Uyum Komisyonu (COTER), Ekonomik ve Sosyal Politika Komisyonu (ECOS), Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (DEVE), Kültür ve Eğitim Komisyonu (EDUC), Anayasal İlişkiler Avrupa'nın Yönetişimi Komisyonu (CONST) ve Dış İlişkiler Komisyonu (RELEX) olmak üzere altı alt komisyonu bulunmaktadır.
Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (The European Association of Development Agencies- EURADA)	Komitesi	EURADA, kar amacı güzetmeyen ve AB içinde bölgesel ekonomik kalkınmayı AB Komisyonu ile diyalog içinde geliştirmeyi amaçlayan bir organizasyondur. EURADA; üyeleri arasında kooperasyon, iletişim kurulmasını sağlamak ve BKA'ları desteklemek gibi hizmetlerde bulunmaktadır. EURADA'nın AB bünyesinde 150 adet BKA üyesi bulunmaktadır. Ayrıca Ekonomik Kalkınma Konseyi (IEDC-Economic Development Council), Çin, Japonya, Avusturalya ve Yeni Zelanda ile bölgesel kalkınma konusunda işbirliği yapmaktadır.
Avrupa Yatırım Bankası (Europan Investment Bank - EIB)	Komitesi	1958 yılında kurulan EIB genel olarak Avrupa'nın entegrasyonu ve az gelişmiş bölgelerin kalkınması amacıyla uzun dönemli kredi vermektedir. EIB, 1994 yılında KOBİ'lerin kurulması, gelişmesi ve teknolojik yeniliklerin desteklenmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Yatırım Fonu'nun (European Investment Fund) en büyük hissedarı ve yöneticisidir. EIB'nin misyonu, Avrupa'nın entegrasyonunu desteklemek, ortak pazarın

	gelişmesini sağlamak ve dengelemek ve sermaye piyasalarının düzenlenmesini sağlayarak ekonomik ve sosyal uyumu gerçekleştirmektir. Kar amacı gütmeyen EIB, özel ve kamu sektörünün yatırım projelerini destekler. EIB; AB'nin az gelişmiş bölgelerinin kalkınması, iş dünyasının modernizasyonu, yeni çalışma alanlarının yaratılması, altyapı gibi alanlara ilişkin projelere destek vermektedir.
Avrupa Birliği Sayıştay	AB Sayıştay, Birliğin bütçesinin kural ve yönetmeliklere ve AB amaçlarına uygun olarak kullanmasının garantörüdür. Bu amaçla, AB Sayıştay'ın görevi AB fonlarının AB kurumları tarafından yönetiminin kapsamlı ve ayrıntılı biçimde denetlenmesini yapmak ve bu konuyla ilgili rapor ve görüşlerini yayınlamaktır.

Kaynak: CoR, <http://www.cor.europa.eu/en/presentation/role.htm> (15 Ağustos, 2007).
 EUROPA, http://europa.eu/institutions/consultative/cor/index_en.htm (15 Ağustos, 2007).
 EURADA, About Us, <http://www.eurada.org/site/index.php?view=article&catid=35%3Amain-content-category&id=54%3Aabout-us&format=pdf&lang=en> (10 Kasım, 2008).
 EUROPA, "The Operational Priorities of the European Investment Bank", <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24221.htm> (1 Mart 2008).
 Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği Kurumları – Avrupa Bütünleşmenin Anahtarı", <http://www.ekocerceve.com/img/haberler/AB-Kurumlari.pdf> (13 Mart, 2008), s. 11.

Tablo 16'dan görüldüğü üzere AB; CoR, EURADA, EIB ve Avrupa Birliği Sayıştay gibi birçok organla bölgesel politikasını sürdürmektedir. Bu kurumlar bölgesel planları hazırlamakta ve uygulanacak politikalara fon sağlamaktadır.

Tablo 17

Avrupa Birliği Bölgelele Komitesi'nin (CoR) Ülkelere Göre Üye Sayısı

Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere	24
Polonya ve İspanya	21
Romanya	15
Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve İsveç	12
Danimarka, İrlanda, Litvanya, Slovakya ve Finlandiya	9
Estonya, Letonya ve Slovenya	7
Kıbrıs Rum Kesimi ve Lüksemburg	6
Malta	5
Toplam	344

Kaynak: EUROPA, http://europa.eu/institutions/consultative/cor/index_en.htm (15 Ağustos, 2007).

Tablo 17'den görüldüğü üzere CoR'un 344 üyesi bulunmaktadır. 24 üyeyle Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere en çok üyeye sahip ülkelerdir.

AB, bölgeselleştirmeyi desteklemek için hukuksal, mali ve teknik olmak üzere çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar AB Bölgelele Şartı, AB Yerellik Şartı, AB Stratejik Hedefler 2000–2005, NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics – İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması), Stratejik Bölge Planları ve ilgili projeler, Birlik fonları, üye olacak ülkeler için ilerleme raporları ve katılım belgeleri olarak sıralanabilir¹⁶⁰.

AB, bölgesel politikalarının finansmanını genel olarak yapısal fonlarla sağlamaktadır. Yapısal fonlar AB üyesi ülkelerin bölgesel ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuştur. AB aynı zamanda aday ülkelerin de Birliğe sosyo-ekonomik uyumunu sağlamak amacıyla bir takım yapısal uyum araçları geliştirmiştir. Bunların dışında bölgeler arası farklılıkları gidermek için bu iki fona destek veren araçlar da mevcuttur (Tablo18).

¹⁶⁰ Çalt, s. 6.

Tablo 18

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politika Mali Araçları

1. Yapısal Fonlar	Yapısal fonlar; ulaşım ve enerji gibi alanlarda altyapıyı geliştirmek, sanayi alanında geri kalan bölgelere yardım etmek, kırsal kalkınmayı desteklemek, telekomünikasyon hizmetlerini geliştirmek, işgücüne eğitim imkanları sağlamak, uzun dönem işsizlik problemini çözmek, bilgi toplumunu oluşturmak, Ar-Ge faaliyetlerini geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır.
1.1. ERDF	ERDF 1975 yılında kurulmuştur. ERDF bölgeler arası farklılıkları azaltmak amacıyla bu alanlardaki yatırımları desteklemek için kullanılmaktadır. Hedef 1, Hedef 2, Interreg ve Urban bölgelerine yöneliktir. ERDF kapsamında; altyapı yatırımları, yeni iş imkanları yaratılmasını sağlayan yatırımlar, yerel kalkınmaya ilişkin projeler ve KOBİ'lerin projeleri desteklenmektedir.
1.2.ESF	ESF çeşitli bölgelerde istihdam yaratmak amacıyla kullanılan bir fondur. Eğitim, mesleki eğitim ve iş alanı yaratma projelerine destek verir. Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3 bölgelerinin hepsine destek vermekle beraber, ana bölgesi Hedef 3 kapsamında olanlardır. Bunların yanı sıra Equal girişimlerini destekler.
1.3. FEOGA	FEOGA'nın amacı tarım sektörünün yapısal düzenlenmesini sağlamak ve kırsal kalkınmaya destek vermektir. Hedef 1 dışında kalan bölgeleri ve Leader girişimlerini destekler.
1.4. FIFG	FIFG'in amacı AB genelinde ortak bir tarım politikası oluşturmaktır. Balıkçılık, su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ve bu sektörün modernizasyonu gibi faaliyetleri destekler.
2. Uyum Fonu (Cohesion Fund)	Uyum fonu; AB'nin ERDF, ESF, FIFG ve FEOGA'nın yanı sıra GSYİH'si AB ortalamasının % 90'ının altında olan AB üyesi ülkelerin kullandığı bir fondur. Uyum fonu; çevre ve ulaşım alanlarında altyapı faaliyetlerini destekler. Uyum fonunun amacı AB içi ekonomik ve sosyal ahengi oluşturarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe adaptasyonunu sağlamaktır. Bu fondan yararlanacak olan ülkelerin GSYİH'sinin AB ortalamasının % 90'ının altında olması zorunluluğunun yanı sıra bir ekonomik dönüşüm programı uyguluyor olmaları gerekmektedir. Fonu kullanan ülkelerde aşırı bütçe açıkları gibi herhangi bir mali disiplinsizlik söz konusu olduğunda fonların askıya alınması söz konusu olmaktadır. Bu fon dahilinde içme suyu, atık su, erozyon ve yeniden ağaçlandırma gibi çevresel projelerle demiryolu, havaalanı, liman, karayolu gibi ulaştırma projeleri desteklenmektedir.

3. Katılım Öncesi Mali Araçlar	AB, 2000–2006 döneminde 10 aday ülkenin AB15 ülkelerine ekonomik ve sosyal uyumunu sağlamak amacıyla üç fon oluşturmuştur. Bunlar; Tarım ve Kırsal Gelişme İçin Özel Katılım Programı (SAPARD), Polonya ve Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Faaliyeti (PHARE) ve Katılım Öncesi Süreç İçin Yapısal Politika Araçları’dır (ISPA). SAPARD, AB’ye aday ülkelerin tarım sektöründe ve kırsal alanda yapısal uyumlarını sağlamak ve ortak tarım politikası ve bu konularla ilgili mevzuat açısından karşılaşacakları sorunları çözümlmek amacıyla oluşturulmuş bir fondur. PHARE ise Polonya ve Macaristan’da kurumsal kapasitenin sağlanması, topluluk programlarının geliştirilmesi, sanayinin yeniden yapılanması ve KOBİ’lerin gelişmesinin sağlanması amacıyla oluşturulmuş bir fondur. Son olarak ISPA aracı ise çevre ve ulaştırma projelerinin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuş bir fondur. ISPA’nın aday ülkelere AB’nin politikaları ve usulleri konularında bilgi sağlamak, AB çevresel standartlarını sağlamada yardımcı olmak, Trans-Avrupa ulaştırma ağlarını genişletmek ve oluşturmak gibi öncelikleri vardır.
4. Diğer Mali Araçlar	AB bünyesinde EIB, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Mekanizmaları (ECSCF) ve Yeni Topluluk Aracı gibi mali araçlar da mevcuttur. Bunlar diğer mali araçlara ek olarak ekonomik ve sosyal uyuma destek sağlamak amacıyla ülkelere kredi temini, proje desteği vb. mali yardımlarda bulunmaktadır. EIB, AB’nin dengeli kalkınmasını hedefleyen projelere destek sağlarken, ECSCF kömür ve çelik sanayinde yatırım programlarının gerçekleşmesi için düşük faizle kredi ve borçlanmalarda garanti vermektedir. Yeni Topluluk Aracı ise ekonomi politikalarının uyumlaştırılması amacıyla enerji ve sanayi sektörlerine, altyapı ile bölgesel kalkınma çerçevesinde işsizlikle mücadeleyle yönelik projelere kredi desteği sağlamaktadır.

Kaynak: The Irish Times, “EU Structural and Cohesion Funds”, **The Irish Times Business**, Eight Edition, 2000, http://www.business2000.ie/images/pdfs/ndp_8th_ed.pdf (1 Mart 2008), s. 1.

Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, **Regional Policy and Planning in Europe**, London and Newyork: Routledge, 1998, s. 217.

Nurşen Numanoglu. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Yönetişime İlişkin Türkiye’den Beklentileri ve Ulusal Program”. <http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/NursenNumanoglu.pdf> (12 Ekim, 2007), s. 2.

DPT, **Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Şubat 2005, s. 5.

EUROPA, “FIFG: Financial Instrument For Fisheries Guidance”, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60017.htm> (1 Nisan, 2008), s. 1.

Urich Brasche, **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumunu**, Hürrem Cansevdı (Çev.), İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 2001, ss. 47-49, 57-63.

Semih Köroğlu, “AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar – Türkiye Açısından Değerlendirme”, http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diata/web/sunumlar/yapisal_fon.ppt#256.1 (10 Mart, 2008).

TC Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, “AB Bölgesel Kalkınma Politikaları”, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D9152001/abbkp.html> (10 Mart, 2008).

Tablo 18’den görüldüğü üzere AB’nin bölgesel politikaları öncelikle birlik içi ekonomik ve sosyal uyumun artırılması ile bölgeler arası farklılıkların azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde AB, “yapısal fonlar” ve “uyum fonu” olarak nitelendirilen mali araçlar kullanmaktadır.

Bu fonlar, AB bütçesinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır¹⁶¹. Bütçeden ayrılan yapısal fonlar dört fon çerçevesinde kullanılmaktadır: Bunlar ERDF, ESF, FEOGA ve FIFG’dir¹⁶². AB bütçesinin yaklaşık % 45’lik bölümü tarım sektörü için harcanırken, yaklaşık % 30’luk dilimi oluşturan ikinci büyük bölümü ise bölgesel kalkınma yatırımlarına ayrılmaktadır. Bölgesel politikalar dahilinde yapılacak yatırımlar, yapısal ve uyum fonları kapsamında ve hedefler doğrultusunda bölgelere dağıtılmaktadır¹⁶³.

AB belirlediği ilke ve hedeflerine ulaşmak amacıyla bölgesel kalkınma açısından üç program dönemi uygulamıştır: Bunlar 1989–1993, 1994–1999, 2000–2006 dönemleridir. Günümüzde 2007–2013 yıllarını kapsayan dördüncü dönem uygulanmaktadır¹⁶⁴.

3.1.3.1. 1989–1993 Program Dönemi

AB, 1989–1993 döneminde bölgesel politika açısından beş hedef belirlemiştir. Bu hedefler şunlardır¹⁶⁵:

- Hedef 1: Yavaş gelişen ve az gelişmiş bölgelerin kalkınması,
- Hedef 2: Gerileyen endüstri tabanına sahip bölgelerin yeniden yapılandırılması,
- Hedef 3: İşsizlerin emek piyasasına dahil edilmesi,

¹⁶¹ DPT, **Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Şubat 2005, s. 5.

¹⁶² Nurşen Numanoglu. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Yönetişime İlişkin Türkiye’den Beklentileri ve Ulusal Program”. <http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/NursenNumanoglu.pdf> (12 Ekim, 2007), s. 2.

¹⁶³ The Irish Times, s. 1.

¹⁶⁴ The Irish Times, s. 2.

¹⁶⁵ Gipuzkoa: Committed to Economic and Social Cohesion Through Community Co-Financing, “14 Years Constructing the European Union - European Regional Policy and Structural Funds, Period 1989–1993 ”, <http://www.gipuzkoa.net/~fondeur/pp4/blo1c1.htm> (15 Mayıs 2008).

- Hedef 4: Endüstriyel değişime adaptasyonun sağlanması,
- Hedef 5a: Tarım ve balıkçılık sektörünün yeniden düzenlenmesi,
- Hedef 5b: Tarım sektörünün yapısal düzenlemelere uyumunun sağlanması ve kırsal alanların kalkınmasının desteklenmesi.

1989–1993 arası dönemde belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla AB çeşitli kaynaklar kullanmıştır: Buna göre Hedef 1 bölgeleri ERDF, ESF ve EAGGF'nin garanti bölümü, Hedef 2 bölgeleri ERDF ve ESF, Hedef 3 ve Hedef 4 bölgeleri ESF, Hedef 5 bölgeleri EAGGF'nin garanti bölümü, ESF ve ERDF tarafından finanse edilmiştir¹⁶⁶.

3.1.3.2. 1994–1999 Program Dönemi

1994–1999 döneminde AB bölgesel politikalar açısından altı hedef belirlemiştir. 1993 yılında kabul edilen 1994–1999 dönemi bölgesel politika uygulamalarının önemli kararları arasında FIG'in kurulması ve 1989-1993'de belirlenen hedeflere ek olarak yeni bir hedefin (Hedef 6: Düşük demokratik gelişme göstermiş bölgelerin yapılandırılması) politika kapsamına alınması yer almaktadır¹⁶⁷.

AB yapısal fonlara 1994–1999 dönemi için bütçeden 1994 fiyatlarıyla 154,5 milyar ECU ayırmıştır. Yapısal fonların yaklaşık % 77'si Hedef 1, Hedef 2, Hedef 5b ve Hedef 6 bölgelerine yönlendirilmiştir. Tüm Birliği kapsayan Hedef 3, Hedef 4 ve Hedef 5a'ya ise yapısal fonların yaklaşık % 14'lük kısmı aktarılmıştır. Bu dönemde uygulanan girişimler ise INTERREG, LEADER, REGIS, Employment, ADAPT, RECHAR, RESIDER, RETEX, KONVER, SMEs, URBAN, PESCA ve PEACE'dir (Tablo 15). Bu girişimlere yapısal fonlardan ayrılan bölüm ise yaklaşık % 9'dur¹⁶⁸. AB'nin bu dönemde belirlediği altı hedefe ulaşmak için kullandığı mali araçlar ise Tablo 19'da görülmektedir.

¹⁶⁶ Bache, s. 71.

¹⁶⁷ Gipuzkoa, ss. 1-2.

¹⁶⁸ Balchin vd., s. 16-17, 21.

Tablo 19

**Avrupa Birliği 1994–1999 Dönemi Bölgesel Kalkınma Politikasının Hedefleri ve
Avrupa Birliği’nin Kullandığı Mali Araçlar**

Hedefler	Finansal Araçlar
Hedef 1	ERDF, ESF, FEOGA-Garanti
Hedef 2	ERDF, ESF
Hedef 3	ESF
Hedef 4	ESF
Hedef 5a	FIFG, FEOGA-Garanti
Hedef 5b	FEOGA-Garanti, ERDF, ESF
Hedef 6	ERDF, ESF

Kaynak: Gipuzkoa: Committed to Economic and Social Cohesion Through Community Co-Financing, “14 Years Constructing the European Union - European Regional Policy and Structural Funds”, <http://www.gipuzkoa.net/~fondeur/pp4/blo1d1.htm> (15 Mayıs 2008).

Tablo 19’den görüldüğü üzere 1994-1999 döneminde belirlenen altı hedefe ulaşmak için AB; ERDF, ESF ve FEOGA-Garanti FIFG fonlarını kullanmıştır.

3.1.3.3. 2000–2006 Program Dönemi

AB Komisyonu bölgesel politika kapsamında 2000–2006 döneminde üç ana hedef belirlemiştir: AB’nin birinci hedefi kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek, ikinci hedefi ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek bu bölgelerde karşılaşılan yapısal güçlüklerin giderilmesi, üçüncü hedefi ise eğitim-öğretim ve istihdam politikaları ile sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemektir¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Çetin, ss. 5-7.

- Hedef 1 - Kalkınmada Geri Kalmış Bölgelerdeki Yapısal Uyumu ve Gelişmeyi Teşvik Etmek: Hedef 1, AB uyum politikasının ana önceliklerinden biridir. AB Komisyonu bölgeler arası kalkınma farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi sağlamak için GSYİH'si AB ortalamasının % 75'inden daha az olan bölgeleri Hedef 1 kapsamına almıştır. AB Komisyonu yapısal fonların üçte ikisinden fazlasını bu bölgelere tahsis etmektedir. Hedef 1 kapsamına giren bölgelerin genel özellikleri düşük yatırım ile yüksek işsizlik oranları, işletmeler ve bireyler için hizmetlerin yetersizliği ve zayıf ve basit altyapıdır. Bu bölgelere aktarılan yapısal fonlar işletmelere altyapı olanakları sağlamak, kalifiye emek gücünü artırmak ve bu bölgelere yatırımı teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır¹⁷⁰. Hedef 1 kapsamındaki bölgeler AB'nin toplam nüfusunun yaklaşık % 22'sini kapsamaktadır¹⁷¹.

- Hedef 2 - Ekonomik ve Sosyal Dönüşüm İçerisinde Olan Bölgelerin Desteklenerek Karşılaşılan Yapısal Güçlüklerin Giderilmesi: Hedef 2 kapsamında endüstriyel, kırsal, kentsel ya da balıkçılık gibi sektörlere bağımlılık açısından yapısal dönüşüm içinde olan bölgeler yer almaktadır. Bu bölgelerin kalkınma seviyesi AB ortalamasına yakındır; fakat bu bölgelerde yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşüm nedeniyle yüksek işsizlik görülmektedir. İşsizliğe neden olan faktörler; sanayi ve hizmet sektöründeki ilerlemeler, kırsal alanda geleneksel faaliyetlerin azalması, kentsel bölgelerde yaşanan soysa-ekonomik kriz ve balıkçılık faaliyetlerini etkileyen zorluklardır¹⁷². Hedef 2 kapsamındaki bölgeler AB'nin toplam nüfusunun yaklaşık % 18'sini oluşturmaktadır¹⁷³.

- Hedef 3 - Eğitim-Öğretim ve İstihdam Politikaları ile Sistemlerin Modernizasyonunu ve Uyumlaştırılmasını Desteklemek: Hedef 3, Hedef 1 dışında kalan bölgeleri kapsamakta ve eğitim-öğretim, istihdam politika ve sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını sağlamak amaçlarını gütmektedir. Hedef 3,

¹⁷⁰ European Commission, "Objective 1: Supporting Development in the Less Prosperous Regions", http://ec.europa.eu/regional_policy/objective1/index_en.htm (1 Mart, 2008).

¹⁷¹ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, http://www.avrupa.info.tr/Bir_Bakista_AB/AB_Ne_Yapar,Ab_Ne_Yapar.html?pageindex=5 (Ekim 2007), s. 2.

¹⁷² European Commission, "Objective 2: Revitalising Areas Facing Structural Difficulties", http://ec.europa.eu/regional_policy/objective2/index_en.htm (1 Mart 2008).

¹⁷³ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, s. 2.

insan kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Bu kapsamda Hedef 3 eğitim-öğretim sistemi ve politikalarının modernizasyonunu sağlamayı ve istihdam olanaklarının artırılmasını hedefler¹⁷⁴.

AB bütçesinde yapısal politikalara 2000-2006 döneminde toplam 213 milyar euro ayrılmıştır. Her ülke için verilebilecek en yüksek miktar o ülkenin GSYİH'sinin % 4'ü kadardır¹⁷⁵. Uyum fonu hariç 2000-2006 dönemi için ayrılan bütçe ise toplam 195 milyar euro olarak belirlenmiştir. Bu bütçenin % 69.7'si (135.9 milyar euro) Hedef 1, % 11.5'i (22.5 milyar euro) Hedef 2, % 12.3'ü (24.05 milyar euro) Hedef 3, % 0.5'i (1.1 milyar euro) Hedef 1 kapsamı dışında FIFG, % 5.35'i (10.43 milyar euro) topluluk girişimleri ve % 0.65'i (1.27 milyar euro) yenilikçi araçlar ve teknik yardıma ayrılmıştır¹⁷⁶(Tablo 20).

¹⁷⁴ EUROPA, "Provisions and Instruments of Regional Policy: Objective 3", <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24207.htm> (1 Mart, 2008).

¹⁷⁵ Numanoglu, s. 2.

¹⁷⁶ EUROPA, "General Provisions on the Structural Funds", <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60014.htm> (1 Mart 2008), ss. 2-3.

Tablo 20

**Avrupa Birliği 2000 – 2006 Dönemi Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamalarında
Yapısal Fonların Dağılımı**

	Hedef 1 (Kalkınmada Geri Kalmış Bölgeler)	Hedef 2 (Yapısal Kriz Yaşayan Bölgeler)	Hedef 3 (Eğitim ve İstihdam Açısından Desteklenmesi Gereken Bölgeler)
Yapısal Fonlardan Ayrılan Bütçe (%) (1)	69.7	1.5	12.3
Fon Türü (2)	ERDF, ESF, EAGGF, FIGF	ERDF, ESF	ESF
Nüfusu Kapsama Oranı (%)	22.2	18	(Geçerli değil)

(1) Geri kalan meblağ, Topluluk girişimlerine ayrılmıştır.

(2) EAGGF ve FIGF fonları Hedef 1 bölgeleri dışında bazı etkinlikleri desteklemekte de kullanılmaktadır.

Kaynak: TC Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, “AB Bölgesel Kalkınma Politikaları”, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D9152001/abbkp.html> (10 Mart, 2008).

Tablo 20’de görüldüğü üzere 2000–2006 döneminde yapısal fonların % 69,7’si Hedef 1, % 1,5’i Hedef 2 ve % 12,3’ü Hedef 3 için ayrılmıştır. Bu dönemde ERDF, ESF, EAGGF ve FIGF mali araçları kullanılmıştır.

2000–2006 döneminde AB dört topluluk girişimi belirlemiştir. Bu girişimlere yapısal fonların % 5.35’lik bölümü ayrılmıştır. Bu girişimler; Interreg III, Leader +, Equal ve Urban II’dir¹⁷⁷ (Tablo 15).

AB’nin bu dönemde belirlediği girişimler ve bu girişimler için üye ülkelere verdiği fonlar ise Tablo 21’de görülmektedir.

¹⁷⁷ Çetin, s. 15.

Tablo 21**Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Topluluk Girişimlerine ve Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon euro, 2000–2006)**

Üye Ülkeler	İnterreg III	Urban II	Equal	Leader +	Toplam
Belçika	104	20	70	15	209
Danimarka	34	5	28	16	83
Almanya	737	140	484	247	1.608
Yunanistan	568	24	98	172	862
İspanya	900	106	485	467	1.958
Fransa	397	96	301	252	1.046
İrlanda	84	5	32	45	166
İtalya	426	108	371	267	1.172
Lüksemburg	7	0	4	2	13
Hollanda	349	28	196	78	651
Avusturya	183	8	96	71	358
Portekiz	394	18	107	152	671
Finlandiya	129	5	68	52	254
İsveç	154	5	81	38	278
İngiltere	362	117	376	106	961
Ağlar	47	15	50	40	152
AB15	4.875	700	2.847	2.020	10.442

Kaynak: Erhan Çetin, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No: 4, 2003, s. 15.

Tablo 21'den görüldüğü üzere 2000–2006 döneminde AB-15 ülkeleri toplam 10.442 milyon euro'luk fondan çeşitli girişimler dahilinde finanse edilmişlerdir.

3.1.3.4. 2007–2013 Program Dönemi

AB'nin 2007–2013 dönemindeki bölgesel politikasının genel hedefleri ise Mart 2005'de Lizbon Strateji'nin genişletilmesiyle belli olmuştur. Bu stratejiye göre üye ülkelerden makroekonomik açıdan bölgesel ekonomik dengenin, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın, kaynakların etkin dağılımının ve makroekonomik ve yapısal politikalar arasında uyumun sağlanması amacıyla çalışmalar yapılması istenmektedir. Mikro ekonomik bazda ise içsel piyasaların düzenlenmesi, açık ve rekabetçi bir piyasa yapısının oluşturulması, girişimcilik kapasitesinin artırılması, girişimci kültürünün oluşturulması, KOBİ'lerin kurulması ve gelişmesi için uygun ekonomik ortamın oluşturulması, Ar-Ge, bilgi ve iletişim teknolojilerine ve yenilik faaliyetlerine yatırım yapılması istenmektedir¹⁷⁸.

2007–2013 dönemini kapsayan bölgesel politika uygulamalarında stratejik hedeflere ulaşmak amacıyla yapısal uyumun sağlanmasına büyük önem verilmektedir. Bu çerçevede AB 2007–2013 döneminde yakınsama, bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması ve bölgesel işbirliğinin sağlanması olmak üzere üç hedef belirlemiştir¹⁷⁹.

- **Hedef 1 - Yakınsama:** AB'nin en az gelişmiş bölgelerinde kalkınmayı ve istihdamı desteklemek, yakınsama hedefi kapsamında değerlendirilmektedir. Yakınsama hedefi doğrultusunda GSYİH'si AB ortalamasının % 75'inden daha az olan bölgeler ele alınmaktadır¹⁸⁰.

- **Hedef 2 - Bölgesel Rekabet ve İstihdamın Sağlanması:** Endüstriyel, kırsal ve kentsel alanda ekonomik değişimin desteklenmesi, bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması bu hedef kapsamında ele alınmaktadır¹⁸¹.

¹⁷⁸ Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic - Department of Structural Funds, "Regional and Structural Funds of the European Union in The Period of 2007-2013", 2006, <http://www.mpo.cz/zprava22935.html> (1 Mart 2008), s. 1.,

¹⁷⁹ Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic, s.1.

¹⁸⁰ France Diplomatie, "European Union Regional Policy", http://www.diplomatie.gouv.fr/en/european-union_157/european-policies_2190/regional-policy_4124/index.html 2006, s. 1, (1 Mart, 2008).

¹⁸¹ Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic, s. 1.

- **Hedef 3 - Bölgesel İşbirliğinin Sağlanması:** AB bölgelerinde dengeli kalkınmayı sağlamak ve böylelikle bölgeler arası işbirliğini artırarak bölgesel işbirliğinin sağlanması Hedef 3 kapsamında ele alınmaktadır. Bu hedef INTERREG III girişimi tarafından desteklenmektedir. Ayrıca Hedef 3; komşu bölgeler arasında, bölge içinde, AB üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin komşu bölgeleri arasında ve diğer bölgeler arasında işbirliğini sağlamaya yönelik politikaları içermektedir¹⁸².

AB Komisyonu 2007–2013 döneminde bölgesel ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla 308 milyar euro bütçe ayırmıştır. Bu bütçenin % 82’si (251.3 milyar euro) “yakınsama” hedefine, % 16’sı (48.9 milyar euro) “bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması” hedefine ve % 2.5’i (7.8 milyar euro) “bölgesel işbirliğinin sağlanması” hedefine ayrılmıştır. Bu hedefler kapsamında 2007-2013 döneminde ERDF, ESF, Uyum Fonu ve yeni bir araç olan “Avrupa Bölgesel İşbirliği’nin Sağlanması” (European Grouping of Territorial Co-Operation - EGTC) diye adlandırılan mali araçlarının kullanılmasına karar verilmiştir¹⁸³.

Tablo 22’de 2000–2006 ile şu an uygulanmakta olan 2007-2013 bölgesel kalkınma politikaların karşılaştırılması yapılmaktadır.

¹⁸² France Diplomatie, s. 1.

¹⁸³ European Commission – Regional Policy, “Structural Funds Regulation 2007-2013”, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newregl0713_en.htm 2008, s. 1-3, (1 Mart 2008).

Tablo 22

**Avrupa Birliği'nin 2000–2006 ve 2007–2013 Dönemi Bölgesel Kalkınma
Politikalarının Karşılaştırması**

2000-2006		2007-2013	
Hedefler	Finansal Araçlar	Hedefler	Finansal Araçlar
Uyum Fonu	Uyum Fonu	Yakınsama	ERDF
Hedef 1	ERDF	-	ESF
-	ESF	-	Uyum Fonu
-	EAGGF-Guarantee EAGGF - Guidance	-	-
-	FIFG	-	-
Hedef 2	ERDF	Bölgesel Rekabet ve İstihdamın Sağlanması	ERDF
-	ESF	Bölgesel Düzey	ESF
Hedef 3	ESF	Ulusal Düzey: Avrupa İstihdam Stratejisi	ERDF
Interreg	ERDF	Bölgesel İşbirliğinin Sağlanması	-
URBAN	ERDF	-	-
EQUAL	ESF	-	-
Leader +	EAGGF-Guidance	-	-
Hedef 1 dışında kalan bölgelerde kırsal kalkınmayı ve balıkçılık sektörünün yeniden yapılanmasını sağlamak	EAGGF-Guarantee	-	-
-	FIFG	-	-
9 Hedef	6 Araç	3 Hedef	3 Araç

Kaynak: EUROPA, “General Provisions ERDF - ESF - Cohesion Fund (2007-2013)”,
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm> 2008 (1 Mart, 2008), s. 7.

Tablo 22'ye göre 2007–2013 döneminde AB özellikle üye ülkeler arası işbirliğinin sağlanması açısından yakınsama, bölgesel rekabet ve istihdamın ve bölgesel işbirliğinin sağlanması olmak üzere üç hedef belirlemiştir. Bu hedeflere ulaşmak için ise ERDF, ESF ve Uyum Fonu mali araçlarını kullanmaktadır.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

AB bölgelerarası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesinde BKA'ları 1950'lerden bu yana etkin bir şekilde kullanmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve teknolojik gelişmeler sonucu ülkeler arasında giderek açılan ekonomik gelişmişlik farklarını kapatmak isteyen AB ülkeleri BKA uygulamasına geçmeye başlamıştır.

AB altyapı oluşturmaya yönelik, bireysel çabaların ön plana çıktığı ve endüstrileşmenin ana hedef olduğu eski tip bölgesel kalkınma politikalarından bilgi, internet, sürdürülebilir kalkınma, küresel rekabet, sosyal sermaye ve fiziksel varlığı olmayan varlıkların ön plana çıktığı, coğrafik baskıların ortadan kalktığı, materyal dışı yatırımların önem kazandığı, yönetişimin, ağların ve kümelenmenin ön plana çıktığı yeni tip bölgesel kalkınma politikalarına geçiş yapmıştır. Bu doğrultuda AB, BKA'lara özel bir önem vermektedir¹⁸⁴.

Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politika uygulamaları bölgesel kalkınma teorilerinde yaşanan değişime paralel bir seyir izlemiştir. AB özellikle 1970'lerden sonra aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışını benimsenmeye başlamıştır. Bu anlayış beraberinde BKA'ların öneminin artmasına neden olmuş ve Batı Avrupa'da 1950'lerden önce kurulmaya başlanan BKA'ların sayısı 1970'lere gelindiğinde gitgide artmaya başlamıştır. 1990'larda ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de bu tür yapılanmalar oluşmaya başlamıştır¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Christian Saublen, "Development Agencies in Europe", EURADA, http://hostingererrors.isp.belgacom.be/Errors.cgi?url=http://www.eurada.org/doc/RDAs_standardpresentation.ppt (8 Eylül 2008), s. 21.

¹⁸⁵ Serap Kayasü, Melih Pınarcıoğlu, Suna Senem Yaşar ve Sencer Dere, **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., Yayın No: 2003-8, 2003, s. 37.

3.2.1. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın Kurumsal Yapısı

AB’de bulunan BKA’lar kurumsal açıdan çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak AB’de BKA’ların belirli bir bakanlık ya da merkez teşkilat gibi merkezi bir idareye bağlılığı daha çok üniter yapıdaki devletlerde görülmektedir. Buna karşılık federal yapıdaki ülkelerde durum farklılık göstermektedir: Federal yapıdaki ülkelerde bulunan BKA’ların, yerel yönetimlerin politika oluşturma ve uygulama yetkisine sahip olmaları nedeniyle, daha özerk bir yapılanmaları vardır ve bu BKA’ların kamu/özel şirket statüsüne sahip oldukları görülmektedir (Tablo 23)¹⁸⁶.

Tablo 23

Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapıları

Almanya	Yarı özerk kamu şirketleri
İspanya	Özel hukuka tabi kamu kuruluşları
Fransa	Karma ekonomi şirketleri
Belçika	Belediyeler arası ajanslar
Romanya, Danimarka	Vakıflar
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya, Polonya	Kamu-Özel sektör şirketleri
İsveç	Limited şirket
Hollanda, İtalya, İrlanda, Portekiz	Kamu limited şirketleri
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt
Litvanya	Kar amacı olmayan kuruluşlar
Yunanistan	Belediye girişimi

Kaynak: Veysel Yurdakul, “AB’de Başarılı Kalkınma Ajansı Örnekleri”,

www.ansiad.org.tr/.../Veysel%20YURDAKUL%20SUNUM%20RDAss.ppt (13 Nisan 2008), s. 27.

¹⁸⁶ İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008, s. 13.

Tablo 23’de görüldüğü üzere AB’deki BKA’ların yarı özerk kamu şirketi, özel hukuka tabi kamu kuruluşu, karma ekonomi şirketleri, belediyeler arası ajans, vakıf, limited şirket, kamu limited şirketi, özerk örgüt, kar amacı olmayan kuruluşlar ve belediye girişimi gibi çok farklı kurumsal yapılanmaları mevcuttur.

AB’de BKA’lar yukarıdan aşağıya şu şekilde organize olmuşlardır¹⁸⁷:

- AB Yönetimi
- Ulusal Yönetimler
- Bölgesel Yönetimler
- Yerel Yönetimler ve Girişimciler

AB ekonomik ve sosyal kalkınmada yerel katılıma önem vermektedir. Bölgesel kalkınma açısından yerel katılım; ya eyaletler, bölgeler ve belediyeler arasında; ya bölgeler, belediyeler ve özel sektör arasında; ya merkezi hükümet, sosyal katılımcılar ve STK’ler arasında; ya da ağlar, kümeler ve endüstri bölgeleri gibi özel girişimler arasında olmaktadır. AB’de BKA’ların katılımcıları AB - Ulusal Yönetimler, Bölgesel - Yerel Yönetimler, Girişimciler – STK’lerden oluşmaktadır¹⁸⁸.

AB’de BKA’ların kuruluşları ve tanınmaları aşağıdaki koşullara bağlıdır¹⁸⁹:

- Bölgesel yönetim,
- Ülkenin adem-i merkeziyetleştirilmesi ve bölgeselleştirilmesi (Decentralization/Regionalization of the country),
- Yerel katılım,
- Finansal araçlar,
- Dışsal kalkınma açısından politika önerileri oluşturmak.

¹⁸⁷ Saublens, “Development Agencies in Europe”, s. 3.

¹⁸⁸ Saublens, “Development Agencies in Europe”, s. 8, 11.

¹⁸⁹ Christian Saublens, “The Role of RDA’s”, **İKTİSAD Seminerleri**, İstanbul: 11 Haziran 2007, s. 1.

AB’de BKA’ların ön koşulları genel olarak şöyledir¹⁹⁰:

- İyi bir yönetim anlayışı,
- Katılımcıların ya da ortakların kalitesi,
- Yerel ve bölgesel kalkınmayla ilintili orta vadeli iyi bir vizyon,
- Yeterli finansal ve insan kaynaklarının olması.

Bir BKA’nın başarılı olması için aşağıda belirtilen kriterleri sağlaması gerekmektedir¹⁹¹:

- İyi bir yönetim,
- İş adamlarına ve firmalara dolaylı ya da dolaysız hizmetler sağlamak,
- Bölgedeki insan kaynaklarının kalitesini artırmak,
- Bölgeyi yerel ve yabancı yatırımcılara cazip hale getirmek.

3.2.2. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Yönetimlerin Yapısı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

AB bölgeyi, “coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer ve yakın olan parçalar” olarak tanımlamaktadır. AB’de bölgeler üye ülkelerin yönetim yapıları ile bağlantılı olarak şu şekilde sınıflandırılabilir¹⁹²:

- Almanya’nın eyaletleri gibi federal devlet niteliğine sahip bölgeler,
- Lüksemburg, Bremen ve Berlin gibi devlet ve bölge çift işlevini gören bazı kentler ve başkentler,
- İtalya ve İspanya gibi bölgeselleşmiş devletler,

¹⁹⁰ Saublens, “Development Agencies in Europe”, s. 7.

¹⁹¹ Saublens, “Development Agencies in Europe”, s. 7.

¹⁹² Ayşeül Mengi, “Avrupa Birliği’nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler”, (1998)’den aktaran Çalt, s. 5.

- Fransa, Danimarka ve Portekiz gibi adem-i merkezi yönetim birimlerine sahip ülkeler,

- İngiltere ve Yunanistan gibi işlevsel ve geçici bölgeselleştirme yapılan bölgeler.

Tablo 24’de Batı ve Merkez Avrupa ülkelerinin bölgesel yönetimlerinin yapısı görülmektedir.

Tablo 24

Batı ve Merkez Avrupa’da Bölgesel Yönetimlerin Yapısı

Klasik Üniter Devletler	Devlet Erkinin Yerel İdarelere Devredildiği Üniter Devletler	Devlet Erkinin Bölgelere Devredildiği Üniter Devletler	Bölgeselleşmiş Üniter Devletler	Federal Eyaletler	Politik ve Ekonomik Dönüşüm İçindeki Bölgeler
Lüksemburg Yunanistan İrlanda	Danimarka Norveç İsveç	Portekiz İngiltere Fransa Hollanda Finlandiya	İtalya İspanya	İsviçre Avusturya Almanya Belçika	Çek Cumhuriyeti Macaristan Polonya

Kaynak: Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, **Regional Policy and Planning in Europe**, London and Newyork: Routledge, 1998, s. 54.

Tablo 24’de görüldüğü gibi Batı ve Merkez Avrupa ülkelerinde farklı bölgesel yapılanmalar mevcuttur. Bu durum doğal olarak bölgesel yönetimlerin işlevlerinin, faaliyetlerinin, yönetim yapılarının vs. farklı olmasına neden olmakta ve AB bünyesinde birçok BKA tipinin görülmesine olanak sağlamaktadır.

Dolayısıyla AB’de tek bir BKA modeli bulunmamaktadır. Bazı ülkeler aşağıdan yukarıya, bazı ülkeler yukarıdan aşağıya, bazıları ise adem-i merkezileştirme modeli uygulamaktadır. AB’de altı tip BKA vardır. Bunlar¹⁹³:

- Merkezi devlet tarafından kurulan BKA’lar. (Örnek: İngiltere’deki Scottish Enterprise ve Welsh Development Agency),
- “Ad Hoc” yasalar tarafından kurulan BKA’lar, (Örnek: İngiltere’de bulunan dokuz BKA),
- Bölgesel ya da adem-i merkeziyetçi yapılanmanın yürürlükteki yasaları çerçevesinde kurulan BKA’lar (Örnek: İspanya, Fransa ve Almanya),
- Yerel aktörlerin (belediyeler, ticaret odaları, sendikalar vs.) kurduğu BKA’lar, (Örnek: İtalya, Portekiz),
- Merkezi yönetimlerden bağımsız bir şekilde kurulan BKA’lar, (Örnek: Fransa, Portekiz),
- Sadece yabancı sermayeyi bölgeye çekmek amacıyla kurulmuş BKA’lar.

3.2.3. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bütçeleri ve Personel Yapıları

AB’deki BKA’ların bütçeleri bölgeden bölgeye değişmekle birlikte hepsinin bütçesi bölgenin toplam kamu harcamalarının toplamının % 1’inden azdır¹⁹⁴. AB’deki BKA’lar gerek finansal kaynaklar gerekse insan kaynakları açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin İngiltere’de bulunan Advantage West Midlands Ajansının 250 çalışanı ve 430.000.000 Euro bütçesi, Finlandiya’da bulunan Jyvaskyla Ajansının 30 çalışanı ve 6.800.000 Euro bütçesi, İspanya’da bulunan Barcelona Activa Ajansının 80 çalışanı ve 16.500.000 Euro bütçesi bulunmaktadır¹⁹⁵.

¹⁹³ Saublens, “Development Agencies in Europe”, ss. 2-3.

¹⁹⁴ Royal Geographical Society With the Institute of British Geographers, “ Regional Development Agencies: New Institutions for Solving Regional Problems”, **Outcome of a Conference Held in May 2002**, Summary Statement 11, 2002, s. 5.

¹⁹⁵ Saublens, “Development Agencies in Europe”, s. 8.

3.2.4. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Faaliyetleri

AB'de bulunan BKA'ların genel olarak sektörel ve bölgesel kalkınma stratejilerinin oluşturulması, piyasa başarısızlıklarına çözüm aramak, endüstri parkı gibi işletmelerin yararına olacak altyapının kurulmasına yardımcı olmak, işletmelerin yenilik yapma kapasitelerini artırmak, KOBİ'lere finansal hizmetler vermek, yabancı sermayeyi bölgeye çekmek ve bölgedeki değişimleri izlemek gibi misyonları vardır¹⁹⁶.

AB'de BKA'ların en önemli faaliyetleri Tablo 25'de görölmektedir.

¹⁹⁶ Saublens, "Development Agencies in Europe", s. 3.

Tablo 25**Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri**

Hizmetler	BKA’ların En Önemli Faaliyetleri
Bilgi Farkındalık Yaratma Eğitim Danışmanlık İşletmecilik Yardımı	- Girişimciliği teşvik etme - İşletmelerin kuruluşu - İşletmeler arası işbirliği - Uluslararasılaşma - Üniversitelerle işbirliği - Ekonomik bilgi birikimi ve teknolojiyi izleme - Yeni teknolojiler ve yenilik - Yönetim değişimleri (E-Ticaret, ISO 9000 vs.) - Tedarik zinciri, koordinasyon - Firmalar arası koordinasyon (kümelenme) - Sponsorluk - Yabancı yatırımcıların ağırlanması - İşletme kulüpleri - Mühendislik programları - Fuarlar ve çeşitli tanıtımlar - Standartlar ve yeni mevzuat
Bankacılık Dışı Finansman	- Gayriresmi (informal) girişim sermayesi - Mikro krediler (micro-loans) - Ar-Ge için gerekli olan başlangıç sermayesi (seed-capital) - Factoring - Leasing - Faiz ve/veya garanti gerektirmeyen kredi - KOBİ’ler ve bankalar arasında aracılık - Yerel girişim sermayesi ve ‘proximity’ kredilerinin mobilizasyonu
Üretim için Arazi - Gayrimenkul Temini	- Endüstri parkları - İş merkezleri - Atölye - Teknoloji merkezleri - Teknoloji ve bilim parkları

Kaynak: Christian Saublen, “Development Agencies in Europe”, **EURADA**,

http://hostingerrors.isp.belgacom.be/Errors.cgi?url=http://www.eurada.org/doc/RDAs_standardpresentati
[on.ppt](#) (8 Eylül 2008), s. 13.

Tablo 25’de AB’deki BKA’ların bilgi, farkındalık yaratma, eğitim, danışmanlık, işletme yardımı, bankacılık dışı finansman, arazi ve gayrimenkul temini gibi birçok alanda faaliyette bulunduğu görülmektedir.

3.2.5. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Stratejileri ve Hedefleri

AB’de bulunan BKA’ların stratejileri genel olarak üç başlık altında toplanabilir¹⁹⁷:

- **Strateji 1 - Geri Kalmış Kentsel ya da Kırsal Alanda Küçük ya da Büyük İşletmelere Destek Verilmesi, Kamu Arazileri ve Bölgesel Altyapı Sağlayarak Bu İşletmelerin ve Bu Alanlardaki Endüstrilerin Yeniden Yapılandırılması:** Bu strateji bölgenin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu amaçla kullanılabilecek araçlar arasında işletmeler ile endüstri parklarına yapılacak kamu yatırımları ve iç yatırım teşvikleri yer almaktadır. Bu stratejinin amaçları ise bölgesel ekonominin stabilize edilmesi, yeniden yapılandırılması ve girişimcilerin ayakta kalmasını sağlamaktır.

- **Strateji 2 - KOBİ’lere Kamu ya da Kamu - Özel Sektör Desteğinin Sağlanması:** Bu strateji yeni KOBİ’lerin kurulması ve bölgede bulunan KOBİ’lerin büyümesinin teşvik edilmesine yöneliktir. Buradaki amaç ekonomik kalkınmayı teşvik ederek, dinamikleri ortaya çıkararak ve rekabetçi bir ortam sağlayarak piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmaktır. Ayrıca bölge ekonomisinde sürdürülebilir bir büyüme sağlamak ve KOBİ’lere yeni iş imkanları yaratmak da bu stratejinin hedefleri arasında yer almaktadır. BKA’ların bu amaçlara ulaşmak için kullandığı araçlar ise bilgi, danışmanlık, teftiş/denetim, arazi ve kredi teminidir.

- **Strateji 3 – Bölgede Yeni Bir Gelecek Oluşturmak:** Bu strateji ile bölgede girişim kültürünün teşvik edilmesi ve yenilik potansiyelinin artırılması hedeflenmektedir. Buradaki amaç bölgesel ekonomik sistemi oluşturmak için ekonominin yapısını ve ihtiyaçlarını belirlemektir. Bu stratejinin amaçlarına ulaşmak için kullanılan araçlar ise finansal mühendislik, ‘*spin-off*’, KOBİ’ler ve üniversiteler

¹⁹⁷ Saublen, “European Regional Development Agencies New Challenges”, s. 1.

arasında iletişim, işletme ağları, teknoloji ile ekonomik bilgi, teknoloji transferi ve insan kaynaklarına yatırımdır.

AB’de ülkeler genellikle bu üç stratejinin bir bileşimini benimsemişlerdir.

AB’ye göre BKA’ların günümüz koşullarında mücadele etmesi gereken beş ana etmen bulunmaktadır¹⁹⁸:

- AB içi ekonominin hem dünyadaki küreselleşme sürecinin hız kazanması hem de AB içi genişleme süreci nedeniyle küreselleşmesi,

- Sürdürülebilir kalkınma ve toplumun küreselleşmeye uyumu,

- Bilgi bazlı ekonomi,

- Piyasanın liberilizasyonu sonucu kamu harcamalarında azalma,

- KOBİ’lere sağlanan destek hizmetlerinin dağılımı.

Bu bağlamda BKA’lar tüm bu etmenleri göz önünde bulundurarak genel olarak şu fonksiyonları yerine getirmek durumundadır¹⁹⁹:

- Yeni iş olanakları yaratmak,

- Kırsal ve kentsel alanlar arasında veya kalkınmış ve az kalkınmış bölgeler arasında mekansal dengenin sağlanması,

- Bölge içi potansiyelin teşviki ve doğrudan yabancı yatırımın bölgeye çekilmesi,

- Yeni ve eski girişimlerin gelişmelerinin desteklenmesi,

- Sektörel ağların kurulması,

- Yeniliğin desteklenmesi.

¹⁹⁸ Saublens, “European Regional Development Agencies New Challenges”, s. 2.

¹⁹⁹ Saublens, “European Regional Development Agencies New Challenges”, s. 2.

3.2.6. Avrupa Birliği'nde Yeni Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarından Beklenenler

AB Komisyonu 2003 yılında AB'ye üye ve aday ülkelerde birtakım sorunlar belirlemiş ve 2005'de hazırlanan eylem planı ile bu sorunların çözümüne yoğunlaşmıştır. Sorunların çözümünde ise BKA'lara önemli roller biçmiştir. AB'ye göre AB'nin geri kalmış bölgelerinde ve aday ülkelerde KOBİ'ler zayıf işletme ağları ve tedarik zincirleri nedeniyle ekonomik açıdan kötü durumdadır. Bu da AB içinde yakınsamanın zorlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca özellikle ticari bazlı hizmetlerde piyasa entegrasyonu ile rekabet etkin değildir ve kalifiye emek, bilgi teknolojisi ile sermaye gibi girdilerin kullanıldığı üretim türleri kalitatif ve kantitatif açıdan zengin değildir. Diğer önemli bir sorun ise ticari bazlı hizmetler sağlayan işletmeler yeterince şeffaf değildir ve sektörler ile piyasa hakkında bilgi kısıtlıdır. Dolayısıyla EURADA üyesi BKA'lar bölgelerinde büyümeyi teşvik etmek ve iş imkanı sağlamak, piyasa başarısızlıklarını ve aksaklıklarını gidermek amacıyla işletmelere destek hizmeti sunmayı en önemli stratejileri haline getirmişlerdir. Bu bağlamda BKA'lar daha etkin bir şekilde hizmet verebilmek için yönetimlerini ve işlevlerini yeniden yapılandırmaya ve sundukları hizmetleri çeşitlendirmeye başlamışlardır²⁰⁰.

AB özellikle genişlemeden sonra küreselleşmeyi de dikkate alarak geleneksel bölgesel politikalardan yeni politikalara geçiş yapmıştır. Geleneksel ekonomi ve yeni ekonominin bölgesel kalkınma anlayışları Tablo 26'da görölmektedir.

²⁰⁰ Christian Saublens, "Competitiveness of the Business-Related Services: Recent Trends at DG Enterprise", **Eurobest News**, (October 2004), <http://www.spri.es/web/docs/boletinEurbest/newsletter2.pdf> (Kasım 2008), s. 1.

Tablo 26

Geleneksel ve Yeni Ekonomilerde Bölgesel Kalkınma Araçları ve Konuları

Konular	Geleneksel Ekonomi	Yeni Ekonomi
Temel Altyapı	Enerji kaynakları, su, yol, hava alanı vs.	Telekomünikasyon, çok türlü, karma platformlar (multi-modal platforms)
Yerel Altyapı	Endüstri parkları Kuluçka alanları Bilim parkları	Lojistik alanları İnternet alanları Sanal ağlar
İnsan Kaynakları	Eğitim ve öğrenim Vasıfsız ve engelli insanların topluma entegrasyonu Mesleki yeniden eğitim	Bilgi Hayat boyu öğrenim İşletme ihtiyaçlarını öngörme
İşletme Teşvik Sistemi	Sübvansiyon, vergi indirimleri Kişiye ya da işletmeye özel destek (customised support), Danışma merkezleri	Finansal mühendislik Kollektif destek Kılavuzluk/Eğitim
Bölgesel Yatırımların Teşviki	İş yaratımı Mobil yatırım araştırması Rekabetçi üstünlükler	Girişimcilik Bölgesel öneriler Kümeler ve işletmeler arasında kooperasyon
Yerel Yönetimlerin Roller	İşletme desteği Yerel kaynakların dağılımı Kamu hizmetleri Değerlendirme Öncelikler Geri dönüşüm	Katılım, yönetim, bölgesel potansiyelin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmalar Teknoloji takibi, ekonomik bilgi Sürdürülebilir kalkınma Kamu sektörü ve özel sektör ortaklığı Benchmarking Kamu harcamalarının kar/zarar rasyoları Birleştirilmiş stratejiler Yenilik

Kaynak: Christian Saublens, “European Regional Development Agencies New Challenges”, EURADA, [http://db.foromez.it/storicofontinor.nsf/8804ae899ac04f07c12569f40030aaca/262590F153B9115CC1256C6800424E24/\\$file/Saublens.pdf](http://db.foromez.it/storicofontinor.nsf/8804ae899ac04f07c12569f40030aaca/262590F153B9115CC1256C6800424E24/$file/Saublens.pdf) (15 Kasım 2008), s. 10.

Tablo 26'dan görüldüğü üzere geleneksel ekonomi bölgesel bazda rekabetçi üstünlükleri sağlamak amacıyla altyapı, insan kaynakları, teşvik sistemi, yerel yönetimlerin rolleri gibi konularda daha mikro ölçekli politikalar uygulamakta, ekonomik ve toplumsal altyapının oluşturulması amacıyla enerji, eğitim gibi temel sorunları çözmeye çalışmaktadır. Buna karşılık yeni ekonomi küreselleşme süreci sonucu telekomünikasyon, bilgi, girişimcilik, teknoloji ve yenilik gibi konuları ele almaktadır.

Bu bağlamda AB yeni ekonominin gereklerini yerine getirmek amacıyla ideal bölgesel kalkınma modelini oluşturmuştur (Tablo 27).

Tablo 27

Avrupa Birliği'nin Belirlediği İdeal Yerel Kalkınma Modeli

YÖNETİŞİM			
Şirketlerin Desteklenmesi		İnsan Kaynakları	Alan Çekimleri (Area Attractiveness)
Doğrudan	Dolaylı		
<u>Finansal Olmayan Hizmetler</u> Bilgi Teftiş- Denetim/Danışmanlık Farkındalık yaratma Genel hizmetler	<u>Ara Yapılar</u> Kalkınma ajansları Danışmanlık büroları (Business angels) Teknoloji transfer ajansları Kümelenmeler	Eğitim Öğretim İş imkanı Eğitimsiz kişilerin topluma uyumu Bölgesel sözleşmeler Bölgede gerekli olan niteliklerin araştırılması	Altyapı Çevre Endüstriyel gelişim Yerli yatırım Verimsiz arazilerin ve endüstriyel bölgelerin rehabilitasyonu Bölgesel gelişim Turizm Kümeler Uluslararasılaşma Araştırma ve yenilik Teknoloji transferi Bilgi toplumu
<u>Finansal Hizmetler</u> Hibe Kredi Garantiler Kuruluş sermayesi Faktoring-Leasing Vergi avantajları	<u>Ara Altyapılar (Proximity Infrastructures)</u> İş merkezleri Kuluçkalar Endüstri parkları Teknoloji parkları First stop shops		

Kaynak: Christian Saublens, "Development Agencies in Europe", EURADA,

http://hostingerrors.isp.belgacom.be/Errors.cgi?url=http://www.eurada.org/doc/RDAs_standardpresentati
[on.ppt](#) (8 Eylül 2008), s. 10.

Tablo 27’den görüldüğü üzere AB yönetim anlayışı; yerel kalkınma açısından şirketlerin desteklenmesi, insan kaynakları ve bölgesel çekim olmak üzere üç ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır. AB ideal yerel kalkınma modeline ve belirlediği amaçlara ulaşmak için ise BKA’lara ara yapılar arasında yer vermektedir.

Tüm bu stratejiler ve hedefler kapsamında belirtilmesi gereken en önemli hususlardan biri AB’nin BKA’lara kuzeyle güney ülkeleri arasındaki ekonomik dengesizlikleri azaltmak gibi makroekonomik bir misyon yüklememesidir. AB’ye göre BKA’lar bölgelerde kurumsal bir uyum sağlamak amacıyla yerel bilginin artması ve yenilik ve kalkınma konularında bir yol gösterici olmalıdır. Merkezi hükümetin amaçlarına katkıda bulunmak amacıyla sosyal uyumu ve daha iyi çevresel koşulları sağlamak hedeflerini gütsse de BKA’ların asıl hedefi ekonomik olmalıdır. Ayrıca BKA’lar bölgesel bazda kişi başına GSMH, verimlilik, işsizlik ve Ar-Ge harcamaları gibi bölgesel farklılıkları azaltmada yardımcı bir kurum niteliğinde yapılandırılmalıdır. AB’ye göre tüm bu bölgesel değerlerin düzenlenmesine ve iyileşmesine yardımcı olacak BKA’lar genel olarak ulusal ekonominin rekabet düzeyinin artırılmasında olumlu yönde katkıda bulunacaktır²⁰¹.

AB’de BKA’lar son dönemde “öğrenen toplum”un (learning society) oluşturulmasında önemli roller üstlenecek kurumlar olarak görülmektedir. Bu bağlamda yüksek öğrenimin ve bilimsel sermayenin artırılması BKA’ların öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda BKA’lar merkezi hükümetin politikalarını bölgelere ileten bir aracı olarak görülmektedir. BKA’lar ekonomik ve sosyal programların bölgesel temelde uygulamasını koordine ederek ve bölgelerin ekonomik boyutlarını ön plana çıkararak kalkınmaya yardımcı olmaktadır²⁰².

²⁰¹ Royal Geographical Society With the Institute of British Geographers, s. 6.

²⁰² Royal Geographical Society With the Institute of British Geographers, ss. 4-5.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSI ÖRNEKLERİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere AB'de bulunan kalkınma ajansları; belediyeler arası ajans, kar amacı gütmeyen birlikler, kamu/özel hukuk kuruluşları ve limited şirket gibi çok farklı yapılarda faaliyet göstermektedirler. Bu farklılık aynı ülkede bulunan BKA'lar arasında da görülmektedir. Söz konusu farklılıklar çalışmanın bu bölümünde incelenecek olan AB'deki BKA örneklerinin seçimi açısından zorluk doğurmaktadır.

Dolayısıyla bu sorunu ortadan kaldıracı bir amaçla öncelikle belirli ülkeler belirlenmiş ve bu ülkelerdeki BKA'ların yapısına, işleyişine ve özelliklerine genel olarak bakıldıktan sonra söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren bir BKA örnek olarak alınmıştır. Ülke seçimleri yapılırken Tablo 24'deki bölgesel yönetimlerin sınıflandırması temel alınmıştır. Buna göre her yönetim tipine ait bir ülke örnek olarak belirlenmiştir. Klasik üniter devletler arasından İrlanda, devlet erkinin yerel idarelere devredildiği ülkelerden İsveç, devlet erkinin bölgelere devredildiği ülkelerden İngiltere, bölgeselleşmiş üniter devletler arasından İspanya, federal eyaletler yapısındaki ülkeler arasından Belçika ve politik ve ekonomik dönüşüm içindeki ülkeler arasından Polonya örnek olarak alınmıştır. Bu ülkelerde yer alan BKA seçiminde ise, literatürde başarıları ve bölge ekonomisine etkileri bakımından en çok vurgulanan BKA'lar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda İrlanda'da bulunan Shannon Kalkınma Ajansı, İsveç'te bulunan ALMI Företagspartner AB Bölgesel Kalkınma Ajansı (ALMI), İngiltere'de bulunan Londra Kalkınma Ajansı (London Development Agency – LDA), İsveç'te bulunan Sociedad Para La Promocion Industrial Bölgesel Kalkınma Ajansı (SPRI), Belçika'da bulunan Brüksel Kalkınma Ajansı ve Polonya'da bulunan Malopolska Kalkınma Ajansı (Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA – The Malopolska Agency For Regional Development - MARR) incelenmiştir.

3.3.1. İrlanda ve Shannon Kalkınma Ajansı

İrlanda 1970 ve 1980'lere kadar uluslararası kurumlara bağımlı, yüksek enflasyon, işsizlik, düşük büyüme ve kalkınma gibi ekonomik özellikleriyle geri kalmış bir ülke konumundayken 1990'larda yaptığı atılımlarla Avrupa'nın yükselen ekonomisi konumuna gelmiştir. İrlanda, 1990–2000 yılları arasında kesintisiz bir iktisadi büyüme süreci yaşamıştır.

İrlanda 1950'lere kadar içe dönük korumacı iktisadi politikalar izlemiştir. Yüksek gümrük tarifeleri, çoğunluğu yabancı olan mülkiyetin ve sanayinin yasaklanması, ekonomide devlete ait kurum ve kuruluşların hakim olması gibi yapısal ve ekonomik özellikleri nedeniyle İrlanda ekonomik olarak geri kalmıştır. 1958 yılında planlı döneme ve ihracata dayalı stratejiye geçen İrlanda, ihracata ivme kazandırmak amacıyla bu tarihten itibaren dış yatırıma izin vermeye başlamıştır. İhracatı artırmak için bir takım önlemler alınması ve çeşitli teşvikler sunulması ile birlikte İrlanda ekonomisi büyük bir gelişme süreci içine girmiştir. Özellikle 1990 sonrası dönemde ekonomik başarısından dolayı İrlanda ekonomisi “Kelt Kaplanı” şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. İrlanda ekonomisinde yaşanan değişikliğin başını ise ihracat sektörü çekmektedir. 1958 yılında korumacı politikaların terk edilmesinden bu yana İrlanda hızla küreselleşen dünya ekonomisine entegre olmayı başarmıştır. İrlanda'nın özellikle 1980'lerde uygulamaya koyduğu makroekonomik istikrar programını başarıyla yürütmesi, Avrupa tek pazarına üye olması, mali disiplini sağlaması, eğitim politikaları sonucu kalifiye işgücünü arttırması, diğer yandan transatlantik pazarına önemli bir bağlantı noktasında olması gibi unsurlar ülkeyi dünyadaki en açık pazarlardan birisi haline getirmiştir²⁰³. Tüm bu gelişmelerle birlikte İrlanda özellikle bilgi teknolojileri üretiminde önemli bir ülke konumuna gelmiştir.

İrlanda'nın ekonomik büyümesine katkıda bulunun politikalardan biri de bölgesel kalkınma politikalarıdır. İrlanda bölgesel kalkınma politikası uygulamalarında genel olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının daha önce bu tür büyük

²⁰³ DTM, “İrlanda'nın Ekonomik Kalkınması”, **Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, Ankara, ss. 1-5.

yatırımlardan yararlanmayan bölgelere yönlendirilmesi esastır²⁰⁴. İrlanda bölgesel politikalarını Teşebbüs, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı'nın sorumluluğundaki üç bölgesel, bir ulusal olmak üzere toplam dört ajans üzerinden yürütmektedir. İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA), Endüstriyel Kalkınma Ajansı olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca IDA İrlanda'ya yabancı yatırımı çekmek ve mevcut yabancı yatırımların gelişmesine yönelik çalışmalar yapmakla yükümlü olan ulusal ajanstır. İrlanda'daki firmaların her türlü konuda teşvik edilmesinden Ajans Enterprise, kanun ve mevzuat ile ilgili konularda ise Forfas Kalkınma Ajansı sorumludur. Ayrıca Shannon Bölgesinin kalkınmasından sorumlu Shannon Kalkınma Ajansı bölgesel kalkınma alanında faaliyette bulunmaktadır²⁰⁵.

Günümüzde Shannon Kalkınma (Shannon Development) olarak bilinen Shannon Kalkınma Ajansı, İrlanda Hükümeti tarafından 1959 yılında Shannon Serbest Havaalanı Kalkınma Şirketi adı altında kurulmuştur. Ajansın öncelikli amacı Shannon Bölgesini endüstriyel ve turistik açıdan geliştirmektir. Avrupa ve Amerika arası uzun uçuşlarda en iyi iniş noktası olan Shannon'da transit yolcular için hava alanının geliştirilmesi ve burada bir serbest bölge oluşturmak Ajansın diğer hedefleri arasında yer almaktadır²⁰⁶. Shannon Kalkınma Ajansı, İrlanda Hükümeti tarafından kurulmuş olmasına karşın bir limited şirket statüsündedir.

Shannon Kalkınma Ajansı; Clare, Limerick, North Tipperary, South Offaly ve North Kerry bölgelerinden oluşan ve 450.000'i aşan bir nüfusa sahip Shannon Bölgesi'nden sorumludur. Ajans; Shannon Bölgesi'nin kalkınmasını sağlamak için gelişmiş bölgelerin tam potansiyelle çalışmalarını sağlamak, az gelişmiş bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkarmak ve Shannon Havaalanı çıkışına piyasa talebini artırmak için çalışmalar yapmaktadır²⁰⁷.

²⁰⁴ DTM, s. 12.

²⁰⁵ İZKA, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, ss. 300–301, 307.

²⁰⁶ Shannon Development, "About Us", <http://www.shannon-dev.ie/AboutUs/> (12 Temmuz, 2009).

²⁰⁷ Shannon Development, "Delivering a Better Future", <http://www.shannon-dev.ie/media/Media.7475.en.pdf> (12 Temmuz, 2009), ss. 3–4.

Shannon Kalkınma Ajansı, İrlanda'nın tek BKA'sı olarak adlandırılabilir. Ajansın kurulduğu günden itibaren yaptığı çalışmalardan bazıları şu şekildedir²⁰⁸:

- 1978 yılında küçük bölge içi sanayinin gelişmesine yönelik proje uygulaması,
- 1984 yılında Ulusal Teknoloji Parkının kurulması,
- 1986 yılında Limerick Gıda Merkezinin kurulması,
- 1991 yılında Shannon Dünya Havacılık Parkı'nın kurulması.

Günümüzde de Shannon Kalkınma Ajansı bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla bir takım projeler yürütmektedir (Tablo 28).

²⁰⁸ İZKA, Avrupa'da Kalkınma Ajansları, s. 307.

Tablo 28

Shannon Kalkınma Ajansı Tarafından Yürütülen Projeler

Proje Adı	Projenin İçeriği
Bilgi Çağına Hoşgeldiniz Projesi	Günümüzde Dünya ekonomisinin bilgi ekonomisine dayanması nedeniyle Shannon Bölgesinde bilgisayar, internet gibi bilgi çağı araçlarının altyapısını oluşturmak ve Shannon halkına bu konuda eğitim vermek.
Shannon Kalkınma Bilgi Ağı Projesi	Bilgi ağı kapsamında teknoloji işletme parklarının eşgüdümlü çalışmasını sağlamak.
eTowns Projesi	Az nüfuslu ve geleneksel ekonominin hakim olduğu bölgelerde istihdam yaratmak, o bölgenin kültürüne dayalı mikro işletmeler kurmak.
Shannon Ulaşım Projesi	Shannon Bölgesinde dünya standartlarında bir telekomünikasyon sistemi oluşturmak için yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek.
Kerry Deepwater Alanı Oluşturma Projesi	Deniz ulaşımında önemli bir bölge olan Kerry'nin bu alanda geliştirilmesi.

Kaynak: Shannon Development, "Delivering a Better Future", <http://www.shannon-dev.ie/media/Media,7475,en.pdf> (12 Temmuz, 2009), ss. 6-7.

Tablo 28'den görüldüğü üzere Shannon Kalkınma Ajansı, bilgi, iletişim, ulaşım, istihdam gibi alanlarda birçok proje yürütmektedir.

3.3.2. İsveç ve ALMI Företagspartner AB Bölgesel Kalkınma Ajansı

İsveç bir sanayi ülkesidir ve başta demir, hidroelektrik gücü olmak üzere doğal kaynaklar açısından oldukça zengindir. İsveç teknolojik açıdan da oldukça gelişmiş bir ülkedir. Son derece verimli bir sanayi organizasyon yapısı olan İsveç'in bu özellikleri ülkeyi önde gelen ihracatçılardan biri yapmıştır.

İsveç ekonomisi özellikle 1990'lardan sonra büyük gelişme göstermiştir. Makroekonomik açıdan oldukça güçlü olan İsveç ekonomisi 1990'ların ortalarından itibaren ihracatta büyük sıçramalar gerçekleştirmiş ve ihracat sektörü ülkenin büyüme motoru olarak öne çıkmıştır.

İsveç küçük bir ülke olmasına rağmen ekonomik olarak oldukça güçlüdür. İsveç, “refah ülkesi” olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak oldukça gelişmiş olmasına karşın bölgesel problemler İsveç için de geçerlidir. Özellikle Stockholm’da büyük bir ekonomik gelişme söz konusuken ülkenin kuzey bölgeleri ve tarımsal alanları görece geri kalmıştır. İsveç’te merkezi hükümet geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla işgücünün mobilitesini sağlamaya yönelik çeşitli politika önlemleri almaktadır. İsveç devleti yerel idarelere bölgesel ve buna bağlı olarak da ulusal kalkınmayı sağlamak açısından önem vermekte ve yerel idareleri desteklemektedir. İsveç özellikle 1990’lardan sonra kalkınmanın bölgesel ve yerel aktörler tarafından gerçekleştirilebileceği anlayışını benimsemiştir²⁰⁹.

İsveç’te bölgesel kalkınma politikaları Girişim, Enerji ve İletişim Bakanlığı bünyesinde yer alan ve bölgelerde ofisleri bulunan İsveç Ulusal Sanayi ve Teknik Kalkınma Kurulu tarafından koordine edilmektedir²¹⁰.

Yönetişim anlayışının kalkınmada öncelikli rol oynadığını savunan İsveç devleti 1994 yılında ALMI Företagspartner adında bir kalkınma ajansı kurmuştur. ALMI Företagspartner merkezi idareye bağlı olup, farklı bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla ülke genelinde kurulmuş yirmi bir şirketten oluşan ve kar amacı gütmeyen bir limited şirket olarak yapılandırılmıştır. ALMI’nın % 51’ine ana şirket sahipken, geri kalan sahipleri ülke konseyleri, bölgesel otoriteler ve belediyelerden oluşmaktadır. Yaklaşık 450 çalışanı ve ülke genelindeki yirmi bir temsilcisi bulunan ALMI’nın yönetim kurulu; politikacılar, yerel işletme temsilcilerinden ve çeşitli organizasyonlardan oluşmaktadır. ALMI’nın operasyonel faaliyetlerinden bölge temsilcileri sorumlu iken ana şirket; yönetim, koordinasyon, ürün ve faaliyet geliştirmeden sorumludur²¹¹.

²⁰⁹ San Jose State University Departments of Economics, “Regional Development Policies and Programs of Sweden” <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/sweden.htm> (13 Temmuz, 2009).

²¹⁰ İZKA, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, ss. 353-354.

²¹¹ ALMI Företagspartner, “Getting Sweden Working”, http://www.almi.se/Global/Dokument/PDF/almi_english.pdf (15 Temmuz, 2009), ss. 3–9.

ALMI Företagspartner AB, İsveç'in endüstriyel ve ticari gelişimine katkıda bulunmak amacıyla bölgelerdeki KOBİ'leri, girişimcileri ve yenilik faaliyetlerini desteklemektedir. ALMI, endüstriyel ve ticari gelişim için en iyi koşulları yaratmak amacıyla işletmelere finansal destek sağlamakta ve danışmanlık hizmetleri vermektedir. ALMI'nin hedef grubu yeni girişimciler ile yenilikçi ve var olan işletmelerden oluşmaktadır²¹².

ALMI yeniliği desteklemek amacıyla her yıl yenilikçi işletmelere ve yatırımcılara çeşitli toplantılar düzenlemekte ve bu yenilikler arasından ticari başarı elde edebileceklere finansal destek ve danışmanlık hizmetleri vermektedir. Yeni girişimciler alanında ise ALMI kendi işletmesini kurmak isteyen girişimcilere çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu alanda girişimcilere çeşitli kurslar vermekte, fiyat, arazi, mekan, bağlantılar, piyasa hakkında bilgilendirmeler yapmakta ve finansal olarak yeni girişimcileri desteklemektedir. Var olan işletmeler alanında ALMI, bu işletmelerin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri amacıyla yenilik, finans, yatırım alanları, piyasa araştırması gibi konularda bu kuruluşlara destek vermektedir. ALMI ayrıca kadın işgücünün artırılması ve İsveç'e göç etmiş yabancıların bölgeye yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir²¹³.

3.3.3. İngiltere ve Londra Kalkınma Ajansı

İngiltere AB içinde en güçlü ekonomiye sahip ülkelerden biridir. İngiltere, elektrik ve optik cihazlar, suni/sentetik elyaflar ve kimyasal maddeler gibi yenilikçi sektörlerde uluslararası rekabet gücüne sahiptir. Fakat İngiltere'nin de bölgeleri arasında kalkınma farkları bulunmaktadır.

Küreselleşme sürecinin bölgesel politikalara etkisi İngiltere'nin bölgesel politikalarına da yansımıştır. İngiltere'de 1999 yılına kadar BKA'ların çoğu konut, ulaşım ve planlama gibi konuları ele alan projelerde karar alma ve uygulama yetisine sahip olmalarına rağmen genel olarak merkezi hükümet kontrolü altında ve sadece hükümet programları çerçevesinde projeler yürütebilmişlerdir. Günümüzde ise İngiltere diğer AB ülkeleri gibi bölgesel politika karar ve uygulamalarını AB'nin ilkeleri

²¹² ALMI, s. 26.

²¹³ ALMI, ss. 10-12.

doğrultusunda belirlemekte ve ulusal politikalarında bölgelere önemli roller atfetmektedir. İngiltere’de özellikle 1997’de yapılan genel seçimlerinden sonra güçlü bir bölgesel politika altyapısı oluşturulmuş ve aynı yıl yayınlanan “Refah için Katılımın Oluşturulması: İngiliz Bölgelerinde Sürdürülebilirlik, Büyüme ve Rekabet Gücü ve İşgücü” isimli çerçeve politikada geçmiş bölgesel politikaların bölgelerin ekonomik performans ve potansiyellerini iyi değerlendiremediği belirtilmiş ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınmayı sağlayacak yeni mekanizmalara ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçeve politikada alınan kararlar neticesinde BKA’ların kurulmasına başlanmış ve BKA’ların amaçları beş madde halinde tanımlanmıştır. Buna göre BKA’ların amaçları şöyledir²¹⁴:

- Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek,
- İş alanında yatırımı, verimliliği ve rekabet gücünü artırmak,
- İş imkanlarını artırmak,
- Bölgelerindeki becerileri geliştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek.

İngiltere’de BKA’ların temeli 1960 ve 1970’li yıllara dayansa da BKA’lar 1999 yılında kurulmuştur. İngiltere’de dokuz bölge ve bu bölgelerin her birinde faaliyet gösteren bir BKA bulunmaktadır²¹⁵ (Tablo 29).

²¹⁴ Kayasü vd., ss. 38–41.

²¹⁵ İZKA, *Avrupa’da Kalkınma Ajansları*, s. 267, 271–272.

Tablo 29
İngiltere’de Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölge	Bölgesel Kalkınma Ajansı
East of England	East of England Development Agency
East of Midlands	East Midlands Development Agency
North East	One North East
North West	North West Development Agency
South East	South East Enkand Development Agency
South West	South West England RDA
West Midlands	Advantage West Midlands
Yorkshire and the Humber	Yorkshire Forward
London	London Development Agency

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008, s. 272.

Tablo 29’den görüldüğü üzere İngiltere’nin dokuz bölgesinde BKA’lar faaliyet göstermektedir.

İngiltere’de BKA’lar bakanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt olarak yapılanmıştır²¹⁶. Bu BKA’ların yapıları birbirlerinin aynısı olarak oluşturulmamış, her bölgenin özellikleri dikkate alınarak kurgulanmıştır²¹⁷.

İngiltere’de öne çıkan BKA’lardan biri LDA’dır. LDA’nın öncelikli amacı Londra Belediyesi’ne kalkınma amaçlarını yerine getirmesinde yardımcı olmaktır. LDA hükümet tarafından kurulmuştur ve Büyük Londra Otoritesi’nin (Greater London Authority) bir parçasıdır. LDA’nın hedefi Londra’nın sürdürülebilir kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla “Londra’nın Ekonomik Kalkınma Stratejisi”ni

²¹⁶ Veysel Yurdakul, “AB’de Başarılı Kalkınma Ajansı Örnekleri”, www.ansiad.org.tr/.../Veysel%20YURDAKUL%20SUNUM%20RDAass.ppt (13 Nisan 2008), s. 27.

²¹⁷ Kayasü vd., s. 40.

oluşturmaktadır. Bu stratejinin genel amacı Londra'nın küresel bazda başarısını sağlamaktır. Bu amaçla LDA'nın faaliyetleri şöyledir²¹⁸:

- **Mekan ve Altyapı Faaliyetleri:** LDA gelecekte sağlıklı, sürdürülebilir bir kalkınma süreci sağlamak ve yüksek kaliteli ürünler elde edebilmek amacıyla mekanlara ve altyapıya yönelik çeşitli yatırımlar yapmaktadır.

- **İnsan Kaynaklarına Yatırım Faaliyetleri:** LDA, kalifiye işgücü yaratmak ve istihdamın önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli programlar yürütmekte ya da bu programlara yatırım yapmaktadır.

- **İşletme Teşvik Faaliyetleri:** LDA; Londra'yı ana ticaret merkezlerinden biri yapmak, girişimcileri teşvik etmek, işletmelerin gelişmesini ve rekabet edebilirliğini artırmak amacıyla çeşitli girişimlere yatırımlar yapmaktadır.

- **Londra'nın Tanıtım Faaliyetleri:** LDA; Londra'yı belli başlı turizm, eğitim ve yatırım merkezi yapmak amacıyla pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine yatırım yapmaktadır.

LDA, bu faaliyetleri dışında sağlık, sürdürülebilirlik, adalet, güvenlik gibi konularda çeşitli projeler üretmekte ya da bu tür projeleri desteklemektedir.

3.3.4.İspanya ve Sociedad Para La Promocion Industrial Bölgesel Kalkınma Ajansı

İspanya ekonomisi özellikle 1990'lardan sonra oldukça başarılı bir gelişme süreci göstermiştir ve 2007'de GSMH açısından dünyanın ilk on ekonomisi içine girmiştir. İspanya ekonomik açıdan gelişmiş ülke grubundadır ve ülkenin ekonomik büyümesi başta hizmet sektörü ve bunu takiben sanayi sektörüne büyük ölçüde bağlıdır.

İspanya 17 özerk bölgeden oluşmaktadır. Bölgeler arası ekonomik olduğu kadar kültürel yönden de büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Bask Bölgesi; muhafazakar, geleneksel, girişimci ve ulusalcı olarak tanımlanırken Katalonya; modern,

²¹⁸ London Development Agency, "Our Purpose and Priorities", <http://www.lda.gov.uk/server.php?show=ConWebDoc.2046> (15 Nisan, 2009).

Avrupalı ve organize olarak tanımlanmaktadır. Madrid ve çevresi ise genellikle iş dünyasının kümелendiği muhafazakar bir bölge özelliği taşımaktadır. Genel anlamda ülkenin kuzeyi madencilik ve endüstri faaliyetleri açısından, güneyi ise turizm yönünden gelişmiştir²¹⁹.

İspanya bölgesel farklılıkları azaltmak amacıyla ülke genelinde BKA'lara büyük önem vermektedir. İspanya'da 1980 yılında çıkarılan özel bir yasayla kurulan BKA'lar kamu şirketleri veya kuruluşları olarak yapılandırılmıştır. İspanya'da 16 adet BKA bulunmaktadır (Tablo 30)²²⁰.

Tablo 30
İspanya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Agencia de Desarrollo Economico y Innovacion-ADEI
Agencia de Desarrollo Economico – ADE Inversiones y Servicios
Instituto Aragoes de Fomento
Instituto de Fomento de la Region de Murcia
Instituto de Desarrollo Economico del Principado de Asturias
Instituto de la Mediana y Pequena Industria Valenciana – IMPIVA
Instituto Galego de Promocian Economica – IGAPE
Instituto Madrilenio de Desarrollo – IMADE
Instituto Tecnologico de Canarias
Madrid Emprende – Agenciak de Desarrollo Economico
Sevilla Global – Agencia Urbana de Promocian Economşca
Sociedad Canaria de Femento Economico – PROEXCA
Sociedad de Desarrollo de Santa Cruz de Tenerife S.A.U.
Sociedad para el Desarrollo Regional de Cantabria, S.A. – SODER-CAN
Sociedad para la Promocion Industrial – SPRI
Agencia de Innovacion y Desarrollo de Andalucia

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008, ss. 316-317.

²¹⁹ İGEME, "İspanya: Genel Ekonomik Durum, Türkiye ve İspanya Ticari ve Ekonomik İlişkileri", www.igeme.org.tr/KKS/userfiles/.../ISPANYA%20Mart%202009.ppt (12 Temmuz, 2009), s. 18.

²²⁰ İZKA, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, ss. 316-317.

SPRI İspanya'nın Bask Bölgesi'nde faaliyet göstermektedir. SPRI Bask hükümeti tarafından kurulmuş ve kamusal bir teşebbüs olarak yapılandırılmıştır. SPRI'nın genel olarak misyonu Bask Bölgesi'ni yerli ve yabancı firmaların yatırımları için cazip hale getirmek ve Bask Bölgesi'nin gelişimine katkı sağlamaktır. SPRI finansal olarak hem kamusal hem de özel sektör yardımları tarafından desteklenmektedir. Bu finansal kaynaklar SPRI tarafından yeni işletmeler kurulması için oluşturulan çeşitli yatırım projelerine ve var olan firmalara aktarılmaktadır. SPRI ayrıca birçok uluslararası şirketi Bask Bölgesi'nde yatırım yapmaları için desteklemektedir²²¹.

150 personeli bulunan SPRI; uluslararası ilişkiler, işletme kuruluşu ve finansmanı, yenilik ve altyapı bölümleri olmak üzere dört birimden oluşmaktadır. SPRI, bir firmanın her aşamasında (kuruluş - yenilik - büyüme - uluslararasılaşma) gerek finansal gerekse proje bazında destekler vermektedir²²².

SPRI kuruluş aşamasındaki işletmelere yönelik girişimcilik ve firma içi gelişme alanlarında çeşitli projeler yürütmekte ve iş merkezlerinin kurulumunu desteklemektedir. Yenilik aşamasında ise teknoloji, yönetim, bilgi toplumu, yenilik ve altyapı alanlarında destek vermektedir. Büyüme aşamasında ise yatırımları desteklemek, turizm gibi spesifik sektörlerin gelişimini sağlamak, finansal enstrümanları çeşitlendirmek ve danışmanlık gibi hizmetler sunmaktadır. Uluslararasılaşma aşamasında ise Bask hükümetinin birçok kurumundan, ticaret odalarından ve mesleki kuruluşlardan yardım alarak firmaların uluslararası alanda tanıtımına destek olmaktadır²²³.

3.3.5. Belçika ve Brüksel Bölgesel Kalkınma Ajansı

Flaman, Valon (Valonya) ve Brüksel olmak üzere üç bölgeden oluşan ve Anayasal Monarşi altında Federal Parlamenter Demokrasi ile yönetilen Belçika güçlü bir ekonomiye sahiptir. Belçika, dünya ekonomisinde önemli yere sahip Fransa,

²²¹ Presidency of the Government – General Secretariat for Communication, “Basque Development Agency”, <http://www.basques.euskadi.net/t32-7872/en/contenidos/noticia/agencia/agencia.html> (15 Ağustos, 2009).

²²² Juan D. Olabarri ve Gemma Azpitarte, “SPRI-Basque Country Development Agency, Offering Support Services to SME's”, **8th European Congress of CEEC RDAs**, Rzeszow, 2-3 October 2008, ss. 3-4.

²²³ Olabarri ve Azpitarte, ss. 4-9.

Almanya ve Hollanda ile komşudur ve bu ülkelerde güçlü ekonomik ilişkiler içindedir. Belçika’da bankacılık, finansal hizmetler, turizm, ulaştırma, telekomünikasyon başta olmak üzere hizmet sektöründe oldukça gelişmiş bir yapıya sahiptir. Ülke nüfusunun % 73’ü hizmet, % 25’i sanayi, % 2’si ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Belçika ayrıca merkezi konumu, kalifiye işgücü, gelişmiş altyapısı ve vergi teşvikleri nedeniyle yabancı sermayenin de önemli bir merkezidir. Belçika ayrıca, özellikle ulaşım açısından elverişli yapısı nedeniyle Avrupa’nın dağıtım merkezi konumundadır²²⁴.

Belçika da bölgesel ekonomik dengesizlikleri gidermek için bir takım politikalar uygulamakta ve BKA’lara önemli roller vermektedir. Belçika’da BKA’lar farklı yapılarda kurulmuştur. Valonya Bölgesi’ndeki BKA’lar belediyeler arası bir yapıda, Flaman Bölgesi’ndeki BKA’lar ayrı ve yeterli kanuni kişiliğe haiz kamu hukuku organizasyonları olarak yapılandırılmıştır. Brüksel’deki BKA’lar ise “*para-regional*” kamu kuruluşu olarak yapılanmıştır. Belçika’da bulunan BKA’ların kuruluş amaçları şöyledir²²⁵:

- İş etkinliğini artırmak, yatırımları ve rekabet gücünü geliştirmek,
- İstihdamı artırmak,
- Ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak,
- Sağlıklı kentsel gelişmeyi yönlendirmek ve yapısal uyum içinde kırsal gelişmeyi teşvik etmek,
- Kentleri çalışılacak ve yaşanacak sağlıklı mekanlar olarak geliştirmek,
- Bilgi ve iletişim bazlı yeni sektörlerin oluşmasını teşvik etmek,
- Büyüme, ihracat, istihdam ve teknoloji kriterlerini göz önünde bulundurarak anahtar sektörleri tespit etmek, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve bölgenin yeniden yapılandırılmasını sağlamak.

²²⁴ Dilara Sülün, “Belçika’yı Tanıyalım”, **İZTO Yayınları**, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/C9C6373C-BEE9-4B65-B07E-A0451F79952C/7059/Belcika.pdf> (12 Kasım 2008), ss. 1-2.

²²⁵ Brussels Regional Development Agency, “The Missions of BRDA”, <http://www.sdrb.irisnet.be/brussels/mainf.asp> (1 Ağustos, 2009) ve İZKA, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, ss. 108-109.

Tablo 31’de Belçika’da bulunan BKA’lar görülmektedir.

Tablo 31

Belçika’da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Limburg Bölgesel Kalkınma Ajansı
Anwerp Bölgesel Kalkınma Ajansı
Doğu Flanders Bölgesel Kalkınma Ajansı
Batı Flanders Bölgesel Kalkınma Ajansı
Flemish Brabant Bölgesel Kalkınma Ajansı
Brüksel Bölgesel Kalkınma Ajansı

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008, s. 110.

1974’de kurulan Brüksel Bölgesel Kalkınma Ajansı (BRDA) kamu kuruluşu statüsüne sahiptir. BRDA’nın amacı ekonomik büyümeyi ve kentsel yenilemeyi (urban renewal) sağlamaktır. Ekonomik gelişme konusunda BRDA, özellikle işletme altyapılarını geliştirme ve bilim ve teknoloji parklarının kurulumu faaliyetlerine öncelik vermektedir. Kentsel yenileme alanında ise orta gelirli vatandaşlara konut edindirme faaliyetleri yürütmekte ve bu konuda kamu ve özel sektörle birlikte çeşitli projeler yürütmektedir²²⁶.

BRDA’nın yönetimi; kamu, şirketler, işgücü temsilcileri, hükümet temsilcileri, finans müfettişleri ve dış denetçiler olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluştan oluşmaktadır²²⁷. BRDA bazı şirketlere sermaye ortağıdır ve birçok bina, soğuk depo, dükkanın yönetimini yapmaktadır²²⁸.

BRDA; Brüksel’de işletmeler için endüstri parkları, araziler ve binalar yönetmektedir. BRDA’nın amacı yüksek katma değerli sanayi, ara sanayi, uzmanlık ve hizmet işletmeleri oluşturmaktır. Bunu sağlamak için de işletmelere düşük fiyatlı

²²⁶ Brussels Regional Development Agency, “The Missions of BRDA”, <http://www.sdrb.irisnet.be/brussels/mainf.asp> (1 Ağustos, 2009).

²²⁷ Brussels Regional Development Agency, “The Board of Directors and the General Assembly”, http://www.sdrb.irisnet.be/en/sdrb_ca.asp (1 Ağustos, 2009).

²²⁸ Brussels Regional Development Agency, “BRDA Participation in Economic Initiatives”, http://www.sdrb.irisnet.be/en/sdrb_par.asp (1 Ağustos, 2009).

gayrimenkul sağlamaya çalışmaktadır. BRDA ayrıca Brüksel şehrinde istihdamın artırılması amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmektedir²²⁹.

3.3.6. Polonya ve Malopolska Bölgesel Kalkınma Ajansı

Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa'da serbest piyasa sistemine geçen ve ekonomik yönden hızlı bir gelişme gösteren Polonya; sanayi sektörü başta olmak üzere tarım, ulaştırma-haberleşme ve inşaat sektörleri açısından gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Polonya ihracat ve ithalat açısından da Avrupa'da önemli bir gelişme göstermiştir. Tüm bu gelişmeler ekonomisini yeniden yapılandırmaya çalışan Polonya'yı özellikle doğrudan yabancı yatırımların merkezi haline getirmiştir²³⁰.

Polonya ekonomisi yeniden yapılanmak ve bölgesel dengesizlikleri gidermek için BKA'lara önemli roller atfetmektedir. Özellikle yatırım açısından stratejik alanlarda kurulan BKA'ların ana faaliyetleri şöyledir²³¹:

- Yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel kalkınmanın bölge geneline yayılmasını sağlamak,
- KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek,
- Bölgesel ekonomilerin yeniden yapılandırılmasını sağlamak,
- İş dünyasının kalkınmasını sağlamak ve desteklemek,
- Bölgesel teşvik sağlamak,
- Çeşitli projeler uygulamak.

Polonya'da BKA'lar yenilik sürecinde de önemli roller üstlenmektedir. Bu alanda çeşitli danışmanlık hizmetleri sunmakta, eğitimler düzenlemekte ve altyapı gelişimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel yenilik stratejilerini oluşturmakta

²²⁹ Brussels Regional Development Agency, "Economic Services For Companies in Brussels", <http://www.sdrb.irisnet.be/real-estate/expeco.asp> (1 Ağustos, 2009).

²³⁰ Cengiz Ersun ve Muhsin Akgür, "Polonya Ekonomisi: İTO Ülke Profili", **İTO Yayınları**, Yayın no: 1998-27., ss. 8-10.

²³¹ Stanisław Ginda, "Benchmarking of Regions Throught Regional Development Agencies", **EURADA**, Agorada 2008, <http://www.eurada.org/site/files/Agorada%202008+%20for%20upload%20website/Stanislaw%20GINDA.pdf> (12 Eylül 2008), s. 2.

ve uygulamakta, endüstri parkları ve teknolojik kümelenmeleri desteklemektedirler. Polonya'daki BKA'ların kuruluş yeri olarak özellikle yatırım bölgeleri dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda iç ve dış yatırımı çekmek BKA'ların önemli amaçlarından biridir. Polonya'daki BKA'ların sermayesi ulusal ve yerel kamu kuruluşları, iş dünyası, finansal kurumlar, girişimciler ve kişiler tarafından oluşturulmaktadır.²³².

Polonya'da 16 adet BKA bulunmaktadır (Tablo 32).

Tablo 32
Polonya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Wroclawska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Torunska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Lubelska Fundacja Rozwoju – ARR
Agencja Rozwoju Regionalnego w Zielonej Gorze
Lodzka Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Fundacja Malych i Srednich Przedsiğbiorstw w W-wie
Stowarzyszenie “Promocja Przedsiğbiorczosci”-Osrodek Wspierania Przedsiğbiorczosci w Opolu
Agencja Rozwoju Regionalnego “MARR” SA
Podlaska Fundacja Rozwoju Regionalnego
Agencja Rozwoju Pomorza SA
Gornoslaska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Staropolska Izba Przemyslowo Handlowa
Warminsko – Mazurska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Agencja Rozwoju Regionalnego SA w Koninie
Zachodniopomorska Agencja Rozwoju Regionalnego SA w Szczecinie

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008, ss. 437-439.

²³² Ginda, ss 1-8.

1993 yılında kurulan MARR; yerel girişimleri desteklemek, bölgedeki girişimcilere ve bölgesel kalkınmaya yönelik çeşitli programlara finansal destek sağlamak, çevresel projeleri yürütmek, girişimlere teşvik sağlamak gibi faaliyetler yürütmektedir. Kar amacı gütmeyen bir şirket olarak yapılandırılmış olan MARR, ayrıca AB fonlarının kullanımı ile ilgili danışmanlık hizmeti ve bu fonların bölgede kullanılması için proje hazırlanması, arazi kredisi, kredi teminatları gibi finansal destekler, yerel hükümetlere tavsiyeler, uluslararası destek, işbirliği ve yatırım hizmetleri vermek gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır²³³.

MARR, AB'nin fonladığı projelerde özellikle KOBİ'lerin Malopolska'da kuruluşuna yönelik çalışmalara öncelik vermektedir. Bu çalışmalar arasında KOBİ'lerin kurulması, gelişmesi ve KOBİ'lere arazi temini yer almaktadır²³⁴. Finansal destek açısından MARR, girişimcilerin çıkarlarına hizmet edecek doğrultuda kredi temini ve garanti faaliyetlerinde bulunmaktadır. MARR; işletmenin kurulumu, faaliyete geçmesi, gelişmesi ve işletmenin istihdam sağlayan bir kuruluş olması amacıyla işletmelere kredi vermektedir. Kredilerde özellikle KOBİ'lere öncelik tanınmaktadır²³⁵.

MARR, bölgesel emek gücünü desteklemek amacıyla çeşitli eğitimler düzenlemekte ve özellikle yeni girişimcilerin yaratılmasını sağlamaya çalışmaktadır²³⁶. MARR ayrıca bölgedeki şirketlerin yurtdışına açılması için birçok uluslararası kurumla bağlantıya geçmekte ve bu şirketlerin ve ürünlerinin tanıtımını yapmaktadır. Yurtdışındaki işletmeleri bölgelerine çekebilmek için ise girişimcilerle karşılıklı anlaşmalar yapmakta, uluslararası konferanslar düzenlemekte ve fuarlara katılmaktadır²³⁷.

²³³ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "About Agency", http://www.marr.pl/en/o_firmie.html (1 Ağustos, 2009).

²³⁴ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "EU Fundings", http://www.marr.pl/en/dotacje_unijne.html (1 Ağustos, 2009).

²³⁵ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "About Agency".

²³⁶ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "Financial Offerings", http://www.marr.pl/en/oferta_finansowa.html (1 Ağustos, 2009).

²³⁷ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "Labor Market and Education", http://www.marr.pl/en/rynek_pracy.html (1 Ağustos, 2009).

²³⁸ Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, "International Promotion and Co-Operation", http://www.marr.pl/en/promocja_wspolpraca.html (1 Ağustos, 2009).

4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE KALKINMA AJANSLARI

Türkiye’de bölgeler arası kalkınmışlık farkları ve bu farkları ortadan kaldırmak için oluşturulan politikalar; politikacıların, ekonomistlerin, yerel idarelerin ve çeşitli devlet kurumlarının en önemli çalışma alanlarından biridir. Türkiye’de bölgesel kalkınma konusunda birçok farklı politika oluşturulmuştur. Bu politikaların içeriği, amaçları ve yöntemi ile ilgili hususlar ulusal kalkınma planlarında, bölgeler için oluşturulmuş özel planlarda ve çeşitli kurum ve kuruluşların faaliyet raporlarında ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır.

Türkiye’de genel olarak ulusal kalkınma planları kapsamında ele alınan ve merkezi bir yönetim anlayışıyla yönetilen bölgesel kalkınma politikaları AB’ye üyelik süresiyle birlikte yönetim, uygulama ve içerik açısından dönüşüme uğramaya başlamıştır. Özellikle Türkiye’nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya doğru uygulanan bölgesel kalkınma politikaları terk edilerek, yönetim anlayışı çerçevesinde aşağıdan yukarıya bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de bölgesel kalkınma sorununa yönelik bu yeni anlayış bölgesel kalkınmanın yeni aktörleri olan BKA’ların tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarının gelişimi ve bu politikalarda yaşanan dönüşüm, bölgesel politika uygulamalarının nedenleri ve uygulamadaki bölgesel kalkınma politikaları ele alındıktan sonra Türkiye’deki “Kalkınma Ajansları”larının (KA) kurumsal yapısı, işlevleri, hedef ve amaçları ve örnek olarak İZKA ve ÇKA incelenecektir. Son olarak ise konuyla ilgili katılınan akademik faaliyetler, literatürde yer alan çalışmalar ve çeşitli uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular ve çeşitli çevreler tarafından yapılan eleştiriler çerçevesinde KA’lara yönelik bir yönetim danışmanlığı tekniği olarak kullanılan SWOT analizi yapılacaktır.

4.1. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE POLİTİKALARDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Türkiye’de bölgeler arası dengesizlikler gerek ekonomik gerekse sosyal yönden birçok soruna yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana bölgesel kalkınma sorununa özel bir önem verilmekte ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla birçok bölgesel politika uygulamasına gidilmektedir. Bu uygulamalar gerek ulusal kalkınma planları gerekse bölgelere özgü bir şekilde oluşturulmuş plan ve programlar kapsamında ele alınmaktadır. Türkiye’de ayrıca AB ile mali işbirliği kapsamında çeşitli bölgesel programlar da uygulanmaktadır.

4.1.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Tarihsel Gelişimi ve Kurumsal Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana gerek ulusal kalkınma planları kapsamında gerekse spesifik olarak bir bölgeye özgü olarak birçok bölgesel kalkınma programı ve planı uygulanmıştır. Aslında Türkiye’nin idari yapılanmasında “bölge” esaslı bulunmamaktadır. Bölge kavramı, Türkiye’nin topografya ve iklim koşullarına göre oluşturulmuş ve bu çerçevede Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu ayrım bölgesel politikalara temel oluşturmak amacıyla yapılmamıştır²³⁸. Fakat Türkiye’de ulusal büyüme ve kalkınmayı sağlamak amacıyla coğrafi sınırlılıklardan bağımsız olarak çeşitli bölgesel politika uygulamalarına gidilmiştir.

Türkiye’de bölgesel politikalar merkezi devlet ve buna bağlı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Fakat bölgesel politikaların yürütülmesi esas olarak ulusal kalkınma planları çerçevesinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda bölgesel planlamanın ulusal boyutta ve sistematik bir biçimde Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) içinde ele alındığı görülmektedir.

²³⁸ Zelal Şen, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, **Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi**, Ankara: Mayıs 2004, s. 29.

Türkiye’de 1929 yılına kadar yürürlükte kalan 1913 tarihli “İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi”nde ülkenin teftiş bölgelerine ayrılması yönetimin kolaylaştırılması açısından uygun görülmüştür. Bu Nizamname çerçevesinde görevlendirilen yetkililerle bir tür bölge plancılığı yapılacağı öngörülmüştür. 1927’de çıkarılan 1164 sayılı yasa ile de birden çok ili kapsayan çalışmaların yürütülmesi amacıyla “Genel Müfettişlikler” kurulması planlanmıştır. Bölgesel planlama konusu ilk defa İstanbul şehri sanayi bölgesi ve asma köprü inşasının ortaya çıkaracağı sorunlar çerçevesinde ele alınmıştır. 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından Yapı ve İmar Reisliği’ne bağlı bir Bölge Planlama Fen Kurulu Müdürlüğü kurulmuştur. 9 Mayıs 1958 tarih ve 7116 sayılı kanunla bölge imar planlarının hazırlama yetkisi İmar ve İskan Bakanlığı’na verilmiş ve Bakanlık bünyesinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü kurulmuştur²³⁹. 1960 yılında Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı olarak örgütlenmiş ve bölge planlaması uygulaması başlatılmıştır. 1970’li yıllarda ise bu başkanlık metropoliten planlama üzerine yoğunlaşmıştır²⁴⁰.

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikası DPT tarafından Ulusal Kalkınma Planları çerçevesinde yürütülmektedir. 7116 sayılı kararla Bölge planlaması, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın kuruluş görevleri arasında yer almıştır; fakat 1984 yılında çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile Bakanlığın bu fonksiyonu kaldırılmıştır. 1985 yılında çıkarılan bir kanunla da bölge planlama yetkisi DPT’ye devredilmiştir²⁴¹. Türkiye’de bölgesel kalkınmanın uzun vadeli programını oluşturan ve DPT tarafından yapılan BYKP’ler çerçevesinde iki temel araçtan yararlanılmaktadır. Bunlar; Bölgesel Gelişme/Kırsal Kalkınma Projeleri ve Kamu Sektörü ile Özel Sektöre Yönelik Teşvikler/İstisnalar²⁴².

Türkiye’de 1960’larda tüm ülke için bölgesel planların yapılması gerekliliği, Türkiye’deki planlı kalkınma fikrinin önemli yapı taşlarından biridir. Fakat bölgesel planlama yerine kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması tercih edilmiştir²⁴³. Bölgeler

²³⁹ P. Ebru Sinan, “Planlama ve Siyaset kavramları Ekseninde Bölge Kalkınma Ajansları”, <http://sehircilik.ktu.edu.tr/depo/YAZILAR/metinler/SinanPlanlama%20Siyaset%20Kavramlari%20Ekseninde%20Bolge%20Kalkinma%20Ajanslari.pdf> (7 Ekim, 2007), s. 1.

²⁴⁰ İldırar, s. 165 ve Sinan, s. 1.

²⁴¹ Hekimoğlu ve Altındağ, s. 10.

²⁴² Şen, 32.

²⁴³ Çalt, s. 7.

çeşitli kıstaslara göre az gelişmiş bölgeler, gerilemekte olan bölgeler, sorunlu endüstriyel bölgeler, büyümenin baskısı altında olan bölgeler, acil müdahale bölgeleri, risk bölgeleri, hassas bölgeler ve özel statülü bölgeler olmak üzere ayrılmaktadır. Türkiye de ise bu bölgesel sınıflamalara ek olarak “kalkınmada öncelikli yöreler” kavramı kullanılmaktadır. Türkiye’de bölgesel ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesi amacıyla böyle bir ayrıma gidilmiş ve başta Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu bölgeleri bu kapsamda ele alınmıştır (Tablo 33)²⁴⁴. Türkiye’deki bölgeselleşme merkezi yönetimin bir uzantısı olarak ulusal kalkınma, kalkınmanın faydalarının bölgelere eşit dağıtılması ve az gelişmiş bölgelerin sorunlarının giderilmesi felsefesi içersinde düşünülmüştür²⁴⁵. Türkiye’de ayrıca bölgesel kalkınma alanındaki idari yapılanmada oldukça merkeziyetçi bir yapı görülmektedir; bölgesel mevzuat, uygulama ve esaslar merkezi idare tarafından belirlenmektedir.

²⁴⁴ Ulrich Brasche, **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumuna**, İktisadi Kalkınma Vakfı, Ed. Hürrem Cansevdi, İstanbul, 2001, ss. 66–67 ve Çalt, s. 7.

²⁴⁵ Çalt, s. 7.

Tablo 33

Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yörelere Kapsamındaki İl ve İlçeler

<u>İller</u>	Çorum	Kırıkkale	Sivas
	Diyarbakır	Kırşehir	Şanlıurfa
Adıyaman	Elazığ	Kilis	Şırnak
Ağrı	Erzincan	Malatya	Tokat
Aksaray	Erzurum	Mardin	Trabzon
Amasya	Giresun	Muş	Tunceli
Ardahan	Gümüşhane	Nevşehir	Yozgat
Artvin	Hakkari	Niğde	Zonguldak
Bartın	Iğdır	Ordu	
Batman	Kahramanmaraş	Osmaniye	<u>İlçeler</u>
Bayburt	Karabük	Rize	Bozcaada
Bingöl	Karaman	Samsun	Gökçeada
Bitlis	Kars	Siirt	
Çankırı	Kastamonu	Sinop	

Kaynak: Ulrich Brasche, *Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu*, Hürrem Cansevdi (Ed.), İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 2001, s. 68.

Tablo 33’de 1998 yılında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiş olan ve 49 il ve 2 ilçeyi kapsayan kalkınmada öncelikli yöreler görülmektedir.

Fakat Türkiye, AB’ye giriş süreciyle birlikte teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek yeni bir uygulama içine girmiştir²⁴⁶. AB’nin bütün aday ülkelere dayattığı bu yeni uygulama bölgesel rekabeti ön planda tutmaktadır. İlk olarak VI. BYKP’de (1990-1994) bölgesel politikalar oluşturulurken AB bölgesel politikasının ele alınması gündeme gelmiştir. Türkiye’nin AB’ye tam üyelik başvurusunu takip eden bu dönemde, AB politikalarının Türkiye’ye uyarlanması söz konusu olmuştur. VIII. BYKP’de (2001-2005) ise bölgesel gelişme politikalarının AB

²⁴⁶ Maç, s. 1.

politikaları ile uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi ve bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması Planın öncelikli hedefleri arasında yer almıştır²⁴⁷.

Bu bağlamda Türkiye’de AB’ye uyum süreci çerçevesinde NUTS sisteminin oluşturulması ve BKA’ların kurulması amacıyla 2000’lerden itibaren bir çalışma başlatılmıştır. AB NUTS sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için KA’ların kurulması öngörülmüş ve 5449 sayılı “Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 25.1.2006 tarihinde kabul edilmiş ve 8.2.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir²⁴⁸.

Türkiye’de bölgesel politika kapsamında ise birden çok mevzuat bulunmaktadır (Tablo 34).

²⁴⁷ Şen, ss. 46–47.

²⁴⁸ Kayasü ve Yaşar, ss. 206–208.

Tablo 34

Türkiye’de Bölgesel Politika Mevzuatı

540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
1580 sayılı Belediye Kanunu
388 sayılı Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
3621 sayılı Kıyı Kanunu
775 sayılı Gecekondu Kanunu
442 sayılı Köy Kanunu
3624 sayılı Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun
2510 sayılı İskan Kanunu
6831 sayılı Orman Kanunu
3194 sayılı İmar Kanunu
3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan Kanun
4325 sayılı Köylerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi Hakkında Kanun
4369 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuatta Değişiklik Yapan Kanun
4759 sayılı İller Bankası Kuruluş Kanunu
180 sayılı Kanun Hükmünde Kararname
3465 sayılı Otoyollar Bakım ve Onarımı Hakkında Kanun
2873 sayılı Milli Parklar Kanunu

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*” (2001)’den aktaran Zelal Şen, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, **Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi**, Ankara: Mayıs 2004, s. 41.

Tablo 34’den görüldüğü üzere bölgesel kalkınma alanında birçok mevzuat dolayısıyla da birçok kurum ve kuruluş yer almaktadır. Bu durum bölgesel politikaların uygulanmasında birçok zorluğa neden olmaktadır.

Türkiye’de birden çok bölgesel kalkınma mevzuatının bulunması bölgesel kalkınmada rol oynayan kurumların da çok fazla olmasına neden olmaktadır (Tablo 35).

Tablo 35

Türkiye’de Bölgesel Gelişmede Rol Oynayan Kurum ve Teşkilatlar

Hükümet
DPT
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı
GAP-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü
Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)
Türkiye Halk Bankası
Türkiye Esnaf ve Sanatkar Dernekleri ve Birlikleri Konfederasyonu (TESK)
Milli Prodüktivite Merkezi (MPM)
Hazine Müsteşarlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)
İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME)
Türk Standartları Enstitüsü (TSE)
Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği ve İl Ticaret ve Sanayi Odaları
Üniversiteler
Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)
Bağ-Kur, Sosyal Sigortalar Kurumu
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
İhracatçı Birlikleri
Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri
Küçük Sanayi Kooperatifleri
Türkiye İş Kurumu
Eximbank
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB)
Yerel Yönetim Birlikleri
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

Kaynak: Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Ankara: Nobel Yay., 2004, ss. 160-165.

Tablo 35’den görüldüğü üzere Türkiye’de başta hükümet olmak üzere birçok kurum ve kuruluş bölgesel kalkınmada rol oynamaktadır.

Türkiye’de bölgesel dengesizlikleri gidermek ve buna bağlı olarak topyekün ulusal kalkınmayı sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma çalışmaları içinde yer alan kurum ve kuruluşlara çeşitli teşvikler sağlanmaktadır (Tablo 36).

Tablo 36

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Kapsamında Sağlanan Teşvikler

Teşvikler
Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti
Yatırım İndirimi
Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
Vergi, Resim ve Harç İstisnası
Yatırım Finansman Fonundan Yararlanma
Uygun Koşullu Krediler
KDV Ertelemesi/İstisnası
Makine Teçhizat Alımında KDV Desteği (Teşvik Primi)
Enerji Desteği
Arsa Temini
Dış Kredili Teminat Mektupları Masraflarına Katkı
Kalite ve Standart Sağlama
Taşıma Desteği

Kaynak: Ömer Bilen, “Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye İçin Önermeler”, **DPT Uzmanlık Tezi**, Ankara: Yayın No: DPT: 2677, Ağustos 2003, s. 35.

Tablo 36’dan görüldüğü üzere Türkiye’de bölgesel kalkınma açısından gümrük vergisi ve fon muafiyeti indirimi, arsa temini, enerji desteği, vergi indirimi, kredi imkanı gibi çok çeşitli teşvikler söz konusudur.

4.1.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamalarının Nedenleri

Bölgeler arası dengesizliklerin çözümüne ilişkin uygulamalar ülke ekonomilerinin gelişimi açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde bölgesel politikaların içeriği, kapsamı, araçları ve uygulanışı küreselleşmenin etkisiyle farklı bir yapı içine girmiş olsa da ana amaç her zaman bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve ulusal ekonominin gelişmesidir.

Bölgeler arası dengesizliklerin nedenleri tabii ve coğrafi farklılık, ekonomik farklılık ve sosyal farklılık olmak üzere genel olarak üç başlık altında toplanabilir. Türkiye’de de bölgeler arası bu farklılıklar oldukça belirgindir; dolayısıyla da bölgeler arası dengesizlikler ülkenin kalkınması açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu sorunlar; politika yapıcılarının, siyasilerin, yerel idarelerin, akademisyenlerin ve sivil toplumun en önemli çalışma alanlarından biridir.

Türkiye’de II. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan şehirleşme olgusu büyük ekonomik ve sosyal sorunlar yaratmıştır. Çünkü sanayileşmeye geçiş süreci kırsal alan ile şehirlerin birbirleriyle olan bağlantılarını güçlendirmeyi gerektirir. Bu geçiş sürecinin toplum üzerinde yaratacağı maliyetleri asgari seviyeye indirmek bölgesel bağlamda çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir²⁴⁹.

Türkiye’nin doğu ve batı bölgelerinin coğrafi koşullarındaki farklılıkların bir sonucu olarak batı bölgeleri daha verimli ve daha yaşanabilir bölgelerdir. Ayrıca Türkiye’de özellikle geri kalmış bölgelerde ekonominin geleneksel yapısı ve hızlı nüfus artışı istihdam olanaklarını azaltmakta, bu durum da metropollere yoğun bir göçe neden olmaktadır. Geri kalmış bölgelerdeki eğitim seviyesinin düşüklüğü bu bölgelerde eğitimin başat aktör olduğu sektörlerin gelişimini engellemektedir.

Türkiye’de söz konusu nedenlere bağlı olarak bölgesel planlamaya ihtiyacın olduğu bir gerçektir. GSMH, kişi başına GSMH ve sosyal açıdan ülkenin doğusu ve batısı arasında hatta aynı bölgenin illeri arasında büyük farklar vardır (Tablo 37).

²⁴⁹DPT, II. BYKP, ss. 264–265.

Tablo 37

**Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre İlk ve
Son Beş Düzey 2 Bölgesinin Seçilmiş Göstergeleri**

Bölgeler	SEGE (2003, 26 Bölge içinde)	Kişi Başına GSYİH (2001, TR=100)	Tarım Sektörü Payı (%) (2005)	Sanayi Sektörü Payı (%) (2005)	Hizmetler Sektörü Payı (%) (2005)	Şehirleşme Oranı (%) (2000)	Net Göç Oranı (Binde) (2000)
TR10 (İstanbul)	1	143	0,7	37,0	62,4	90,7	46,1
TR51 (Ankara)	2	128	7,3	16,0	76,6	88,3	25,6
TR31 (İzmir)	3	150	18,1	27,7	54,2	81,1	39,9
TR41 (Bilecik, Bursa, Eskişehir)	4	117	18,3	37,8	43,8	76,4	38,7
TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova)	5	191	20,4	26,8	52,8	57,2	-9,5
Türkiye	-	100	29,5	19,4	51,1	64,9	-
TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum)	22	50	62,0	3,5	34,5	57,3	-43,5
TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)	23	54	38,1	5,7	56,1	59,1	-39,5
TRC3 (Batman, Mardin, Şırnak, Siirt)	24	46	29,3	10,0	60,8	59,6	-46,8
TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)	25	34	61,8	3,1	35,1	44,6	-57,3
TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van)	26	35	48,0	6,3	45,8	49,3	-39,5

Kaynak: DPT, IX. Kalkınma Planı, s. 54.

Tablo 37’den görüldüğü üzere Türkiye’nin en gelişmiş beş bölgesiyle en az gelişmiş beş bölgesi arasında GSMH, sektörel paylar ve şehirleşme oranı gibi sosyo-ekonomik kıstaslar açısından önemli farklar bulunmaktadır.

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin nedenleri genel olarak şöyledir²⁵⁰:

- Coğrafi yapı ve iklim özellikleri,
- İç ve dış pazarlara uzaklık,
- Kırsal yerleşim birimlerinin çokluğu ve dağınıklığı,
- Hızlı nüfus artışı,
- Düşük eğitim seviyesi,
- Bölgeler arası göç,
- Yatırım ve hizmet eksikliği,
- Özel sektörün kamu yatırımlarının yarattığı ortamdan yararlanamaması,
- İşsizlik,
- Altyapı yetersizliği ve kaçak yapılaşma,
- Sanayi kuruluşlarının coğrafi dağılımı.

Bu bağlamda bölgesel dengesizlikleri gidererek ülke ekonomisinin gelişmesini sağlamak amacıyla uygulanan bölgesel kalkınma planlarının genel amaçları şunlardır²⁵¹:

- Kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması,
- Geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi,
- Metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrara kavuşturulması,
- Plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözülmesi.

²⁵⁰ Şen, s. 32.

²⁵¹ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, s. 7.

4.1.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları

Türkiye’de uygulanan bölgesel politika uygulamaları; öncelik verilecek bölgeler, bölgelere sağlanacak teşvik miktarı, koordinasyonun sağlanması, yapılan çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi vb. hususlarda ulusal kalkınma stratejisinin yönünü gösteren kalkınma planları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bu bağlamda ilk sekiz BYKP’de ve şu an uygulanmakta olan IX. Kalkınma Planı’nda ele alınan bölgesel kalkınma politikalarını hem bölgesel kalkınma politikası anlayışında yaşanan dönüşümü hem de uygulanmış ve yürürlükte olan bölgesel plan ve programları analiz etmek açısından incelemek gerekmektedir.

4.1.3.1. Ulusal Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulamaları

Türkiye’de bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi ilk sekiz BYKP’nin ve IX. Kalkınma Planı’nın öncelikli amaçları arasında yer almaktadır.

4.1.3.1.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

I. BYKP’de kalkınma politikasının hedefleri kapsamında bölgeler arasında ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması önemli bir yer tutmaktadır. Gelir grupları arasında dengenin sağlanması hedefinden sonra planlı kalkınmanın ikinci büyük toplumsal amacı iktisadi, gelir seviyesi, sosyal hizmetler ve tesisler bakımından bölgeler arası dengenin sağlanmasıdır. I. Planda “Bölge Planlama ve Kalkınması” başlığı altında bölgesel bazda ana sorun gelişmiş bölgelerden geri kalmış bölgelere yetersiz fon akımı olarak görülmüştür. Ayrıca aşırı şehirleşme ve nüfus artış problemleri, kamu hizmetlerinin dağılımı, potansiyel kaynakların etkin kullanımı gibi sorunlar da bölge planlaması ve kalkınması kapsamında ele alınmıştır²⁵².

²⁵² DPT, I. BYKP, ss. 48-53, 471.

I. BYKP’de bölge politikasının hedefleri şunlardır²⁵³:

- Nüfusu, kaynaklar ve iktisadi çalışmalarla orantılı bir şekilde dağıtmak ve buna bağlı olarak dengeli bir gelir dağılımı sağlamak ve yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esaslarını göz önünde bulundurmak,
- Kaynakların en yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliğin elde edileceği büyüme noktalarına öncelikli olarak ve geniş ölçüde aktarılması ve buna bağlı olarak genel verimlilik derecesini yükseltmek,
- Bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamak.

I. BYKP’de bölgeler; potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyük şehir (metropol) bölgeleri olarak üçe ayrılmıştır. Bu bağlamda bu Planda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri geri kalmış bölgeler olarak, Antalya bölgesi potansiyel gelişme bölgesi olarak, Doğu Marmara Bölgesi Planlaması çalışmaları kapsamında İstanbul ve büyük bir sanayi tasarısının gerçekleştirildiği bir bölge olması özelliğinden ötürü Zonguldak büyük şehir bölgeleri olarak ele alınmıştır²⁵⁴.

I. BYKP’de ele alınan bölgesel politikalar, bölgeler arası farklılıkları, Neo-Klasik teori ve uygulamalarla örtüşen bir şekilde, bir kaynak dağılımı problemi olarak görmekte ve kaynakların nüfusa ve iktisadi çalışmalara orantılı bir şekilde dağıtılması ve az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi ile birlikte sorunun çözümlenebileceğini vurgulamaktadır.

4.1.3.1.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)

II. BYKP’de de bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu planda bölgeler arası farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla hem özel hem de kamu yatırımlarının bölgeler arasında dengeli dağılımı, dengeli şehirleşmenin desteklenmesi, kırsal alan ile şehirlerarasındaki

²⁵³ DPT, I. BYKP, s. 471.

²⁵⁴ DPT, I. BYKP, ss. 473-476.

ilişkilerin hızlanması, sanayileşme ve tarımda modernleşme gibi konulara ağırlık verilmiştir²⁵⁵.

Bu dönemde uygulanması planlanan bölgesel gelişme politikasının ilkeleri arasında yatırımların yurt içinde dengeli dağılımını sağlayarak çeşitli bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak ve gelişen bölgelerde düzenli bir gelişme sağlayarak söz konusu bölgelerin potansiyelini ortaya çıkarmak yer almaktadır. Ayrıca bölge planlama çalışmalarını gelişme potansiyeli düşük olan bölgelere öncelik verilerek yapmak, özellikle altyapı yatırımlarında ve hizmetlerin dağılımında tasarruf sağlamak, sanayinin gelişmesine imkan sağlamak amacıyla sektör faaliyetlerine yol gösterici ve şehirselleşmeyi düzenleyici planlar hazırlamak II. BYKP'nin bölgesel çerçevede diğer ilkeleri arasında yer almaktadır²⁵⁶.

Bu bağlamda uygulanacak bölgesel politikalar şu şekilde belirlenmiştir²⁵⁷:

- Ulusal plana bağlı, onu tamamlayıcı şekilde bölge planlarının hazırlanması,
- Bölgelerin kaynak durumunun tespitinin kamu ve özel kuruluşlarınca ortaklaşa yapılması, bu kaynakların gelişmesi için çalışmalar yapılması ve bölgelerin öncü büyüme noktalarının tespit edilmesi,
- Bölgelerdeki çalışmaların özel sektör ve kamu sektörü işbirliği ile yapılması, DPT'nin merkezdeki ve bölgedeki çalışmalarda yönlendirici ve birleştirici olması,
- Çalışma yapılacak bölgelerin seçiminin yıllık programlarla belirlenmesi, bu bölgeler hakkında gerekli bilgilerin toplanması, çalışmalara katılacak kuruluşların belirlenmesi, çalışmaların niteliğinin, kapsamının ve metodunun belirlenmesinden sonra çalışmalara başlanması,

²⁵⁵ DPT, II. BYKP, ss. 2, 263–264.

²⁵⁶ DPT, II. BYKP, s. 271.

²⁵⁷ DPT, II. BYKP, ss. 271–272.

- Bölge planlama çalışmaları kapsamında ilgili kuruluşların gerekli mali tahsisatı yıllık bütçelerine koymaları ve gerekli teknik elemanların istihdamının sağlanması,

- Bölge planlaması açısından ilgili kuruluşlarca yapılamayan belirli araştırmalar için kamu kuruluşlarında devamlı yeni birimler kurmak yerine özel kuruluşlardan ve teknik bürolardan yararlanılması.

II. BYKP’da da bölgesel planlar ulusal plan dahilinde ele alınmıştır. Bölge planlama çalışmalarının ulusal plan çalışmalarını tamamlayan, ulusal plana yardımcı olan ve onunla tutarlı bir şekilde yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bölge planlaması ulusal planın uygulama sisteminden ayrı olarak düşünülmemiş, ulusal bazda yapılan projelere bir araç olarak kurgulanmıştır. Ayrıca çeşitli bölgelerde ulusal plandan bağımsız planlar hazırlanmayacağı karara bağlanmıştır²⁵⁸.

4.1.3.1.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

III. Planda bölgesel kalkınma konusu detaylı bir şekilde ele alınmamıştır. III. Planda yerleşme, şehirleşme, köy ve köylü sorunu, çevre sorunu gibi bölgelerin kalkınmasını etkileyecek konular ele alınmış ve bu alanlardaki sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya atılmıştır. III. BYKP’de bölgeler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerin sorunlarını çözmek ve bunları büyüme sürecine kazandırmak amacıyla “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” uygulamasına gidilmiştir²⁵⁹.

III. Plana göre sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan yurdun bazı yöreleri geri kalmıştır. Bu yöreleri kesin coğrafi sınırlarla belirlemek olanaksızdır. Çünkü gelişmiş yörelerin içinde geri kalmış bölgeler olabileceği gibi, gelişmemiş yörelerin sınırları içinde gelişmiş yöreler olabilir. Bu bağlamda III. BYKP’de bu yörelerdeki sorunların çözümü için ulusal plana bağlı kalmak koşuluyla çeşitli yatırımların düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda belirlenen ilke ve tedbirler şunlardır²⁶⁰:

²⁵⁸ DPT, II. BYKP, ss. 271-272.

²⁵⁹ DPT, III. BYKP, ss. 947-948.

²⁶⁰ DPT, III. BYKP, ss. 947-949.

- Kalkınmada öncelikli yörelerin potansiyellerinin belirlenmesi amacıyla bu yörelerin doğal ve beşeri kaynaklarının saptanması,
- Sanayinin kalkınmada öncelikli yörelere yönlendirilmesi,
- Kalkınmada öncelikli yöreler açısından uygulanacak plan ve programlarının ulusal planı tamamlayıcı nitelikte olması ve ulusal plan ilke ve politikalarına uygun olması,
- DPT önderliğinde kamu kuruluşları ve özel sektör işbirliği ile çeşitli çalışmalar yapılması.

III. BYKP’de bölgeler arası sorunları çözmek ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamak amacıyla Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulaması başlatılmıştır. Bu Planda da bölgesel politikalar merkezi bir yapıda ele alınmıştır.

4.1.3.1.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979-1983)

IV. BYKP’de “Bölgesel Gelişme ve Yerleşme” başlığı altında hızla gelişmekte olan bölgelerin gelişim hızının sürekli kılınması, düzensiz kentleşme ve arazi kullanımının disiplin altına alınması, sanayi-altyapı ilişkilerinin düzenlenmesi ve geri kalmış bölgelerde gelişme sürecinin başlatılması bölgesel politikalar kapsamında önemli amaçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca bu Planda geçmiş planların bir eleştirisi yapılmış ve planlı dönemde bölgesel planlamayı yapacak, eşgüdümü sağlayacak örgütlenmenin kurulamadığı ve birkaç deneme dışında bölgesel gelişme planları hazırlanamadığı belirtilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmaların sektörel bütünlüğü yansıtmakta yetersiz kaldığı da diğer eleştirilen konulardan biridir²⁶¹.

IV. BYKP’de yer alan bölgesel gelişme politikaları şu şekilde özetlenebilir²⁶²:

- *“Ekonominin bütünleşmesi; sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlenmesine, mal, hizmet ve insan akımlarının yoğunlaşmasına bağlı olduğundan, birbirine bağlı ve aralarında belirli toplumsal ve ekonomik işbölümü olan yerleşme*

²⁶¹ DPT, IV. BYKP, s. 72.

²⁶² DPT, IV. BYKP, ss. 292-294.

merkezleri sistemiyle, pazarlama düzeninin gerçekleşmesini içeren bir mekan örgütlenmesinin amaçlanması”,

- Bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesinde planlama kararlarının mekanla bütünleşmesi,

- Bölgelere yapılacak çeşitli yatırımların yönlendirilmesi ve özendirilmesi konusunda DPT’nin mekan bazında değerlendirme yapması,

IV. Plan dahilince Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilişkin de bir takım kararlara alınmıştır. Buna göre²⁶³;

- Geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gelişimi için büyük projelerin hazırlanması ve uygulanması için gerekli kurumsal düzenlemelerin oluşturulması,

- Bu bölgelerde yapılacak yatırımların seçiminde dış pazarlar açısından taşıdıkları coğrafi önemin dikkate alınması,

- Doğu Anadolu’da hayvancılığın gelişimini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması,

- Bölgelerin yollarının yapımı,

- Aşağı Fırat Projesi gibi projelerin hayata geçirilmesi,

- Bu bölgelere verilen teşviklerin devamı.

IV. Planda bölgesel sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri daha spesifik bir şekilde ele alınmıştır ve bu Planda bölgesel gelişme konusuna önemli bir yer verilmiştir.

²⁶³ DPT, IV. BYKP, ss. 294-296.

4.1.3.1.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989)

V. BYKP’de bölge planlaması açısından belirlenen ilke ve politikalar şöyledir²⁶⁴:

- İktisadi açıdan gelişmekte olan ve belirli sektörler açısından potansiyele sahip bölgelerde bölge planlarının hazırlanması,
- Bölgelerin potansiyel kaynaklarının belirlenmesi, mevcut sorunların ortaya çıkarılması amacıyla envanter çalışmalarına ağırlık verilmesi ve bu envanter çalışmalarına dayalı olarak çeşitli sektörler için uygun gelişme alanlarının “Bölge Gelişme Şemaları”nda belirlenmesi,
- Ülke yerleşme düzeninin bölgelerin gelişme potansiyelini değerlendirmeyi sağlayacak şekilde yönlendirilmesi, bu bağlamda bölgesel yerleşme kademelendirilmesinin geliştirilmesi,
- Az gelişmiş bölgelerdeki bölge merkezlerinin desteklenmesi, gelişmiş bölgelerdeki yığılımı önlemek için desentralizasyon politikalarının uygulanması ve İstanbul ve İzmir gibi metropollerde alt bölge merkezlerinin belirlenmesi,
- Bölgelerin önde oldukları sektörlerin desteklenmesi ve sanayinin yaygınlaştırılması,
- Tarım politikalarına ağırlık verilmesi,
- Az gelişmiş bölgelerdeki imalat sanayinin desteklenmesi.

Kalkınmada Öncelikli Yöreler politikası kapsamında ele alınan ilke ve politikalar ise şöyledir²⁶⁵:

- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde desteklenecek sanayilerin, bölgedeki mevcut ve potansiyel kaynaklar dikkate alınarak ve bölgelerin gelişmesinin itici gücü olacak şekilde belirlenmesi,

²⁶⁴ DPT, V. BYKP, ss. 161-163.

²⁶⁵ DPT, V. BYKP, ss. 163-164.

- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli yatırımların da teşvik edilmesi,
- Teşvik tedbirlerinin sektörler ve öncelikli il grupları itibariyle farklı miktar ve kapsamda uygulanması.

V. Planla birlikte bölgesel gelişme ve kalkınmaya verilen önem tekrar artmış ve bölge planlarına bir dönüş yaşanmıştır. Bu planda idari sınırlardan bağımsız bölge kavramı esas alınmış ve DPT tarafından 16 fonksiyonel bölge ortaya konmuştur²⁶⁶.

4.1.3.1.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1990–1994)

Bu dönem AB ile uyumun sağlanması açısından çeşitli çalışmaların başlatıldığı bir dönemdir. Başta dış ticaret olmak üzere tarım, sanayi, eğitim gibi alanlarda AB entegrasyonun sağlanması için gerekli mevzuatın hazırlandığı VI. Plan döneminde AB'ye tam üyelik hedefi her türlü uygulamada göz önünde bulundurulmuştur. Her ne kadar V. Planda'da AB'ye entegrasyon için bazı çalışmalara başlatılmış olsa da bu hazırlıklar VI. Planla birlikte hız kazanmıştır²⁶⁷.

Bölgesel kalkınma açısından ise “bölge planlaması” kavramından “bölgesel gelişme” kavramına bir geçiş olmuştur. V. Planda belirlenen fonksiyonel 16 bölge ve planların bu çerçevede içinde belirlenmesi ve uygulanması anlayışı terk edilerek bölge planlarının tekrar kalkınmada öncelikli yörelere kaydırılması öngörülmüştür²⁶⁸.

Bölgesel gelişme çerçevesinde VI. BYKP'de ele alınan ilke ve politikalar şunlardır²⁶⁹:

- Bölgesel gelişme çalışmalarında kullanılacak verilerin ve bilgilerin uluslararası standartlara uygun olarak toplanması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılması,

²⁶⁶ Ömer Bilen, “Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye İçin Önermeler”, **DPT Uzmanlık Tezi**, Yayın No: DPT: 2677, Ankara:, Ağustos 2003, s. 20.

²⁶⁷ Bkz., VI. BYKP, ss. 29-30.

²⁶⁸ Brasche, s. 81.

²⁶⁹ DPT, VI. BYKP, s. 318.

- Yerleşmenin kademelendirilmesi ve metropollere yönelen sanayi ve nüfus yoğunluğunu azaltmak ile bölgeler arası ve bölge içi göçü önlemek amacıyla metropol altı şehirler, orta büyüklükteki merkezler, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelikteki şehirleri ve kırsal yerleşim birimlerinin tespit edilmesi ve bu alanların desteklenmesi,

- Metropollerin sosyal ve teknik altyapılarının planlanması,

- Organize sanayi bölgelerinin kurulmasına devam edilmesi,

- Bölgesel kalkınma politikalarının tespiti ve uygulanması sırasında AB'nin bölgesel politikalarında gözetilen amaçların ve uygulamaların dikkate alınması.

VI. Planda Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikası kapsamında belirlenen ilke ve politikalar ise şu şekildedir²⁷⁰:

- İmalat sanayi, madencilik gibi alanlarda gerekli altyapı eksikliklerinin giderilmesi için devlet öncülüğündeki yatırım faaliyetlerine devam edilmesi,

- Yerleşme merkezlerinin kademeli yapısı dikkate alınarak, söz konusu bölgelerde yer alan bölge merkezlerinin yatırımlarla desteklenerek cazibe merkezi haline getirilmesi,

- Bu bölgelerde daha ayrıntılı çalışmalar yapmak amacıyla alt bölge bazında planların yapılması,

- Bu bölgelere yönelik politikaların oluşturulması ve sorunlara ilişkin çözüm yollarının bulunması açısından bölgelerdeki üniversitelerde Araştırma Enstitülerinin kurulması,

- Özel kesimin bu bölgelerde yatırım yapmasını sağlamak amacıyla teşviklere devam edilmesi,

- Gümrük kapılarında sınır ticaretinin geliştirilmesi.

²⁷⁰ DPT, VI. BYKP, ss. 318-319.

4.1.3.1.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1996–2000)

VII. BYKP’de AB ile uyum süreci daha bir önem kazanmaktadır. Planın giriş kısmında küreselleşmenin önemi vurgulanmakta ve AB’ye üyeliğin küreselleşmeye ayak uydurma açısından önemli bir adım olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu yansıtılmaktadır. Dolayısıyla VII. Plan yönetsel ve uygulama açıdan bir değişimi içinde barındırmaktadır.

VII. Planda Türkiye’nin AB ile gümrük birliği sürecine girmesiyle beraber küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanabilme olanağına sahip olduğu vurgulanmakta ve bu bağlamda eğitim, haberleşme altyapısı başta olmak üzere ekonomik ve sosyal altyapıda, devletin ekonomideki rolünde ve organizasyon yapısında köklü değişimlerin olması gerektiği belirtilmektedir²⁷¹. VII. BYKP’nin temel yaklaşımı; ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi vb. açıdan sürdürülebilir kalkınmayı ve ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır²⁷².

Bu anlayış bölgesel gelişme politikalarına da yansımıştır. Ayrıca bölgeler arası ve bölge içindeki dengesizliklerin giderilmesi açısından bugüne kadar uygulanan politikaların geniş bir eleştirisi yapılmıştır.

VII. Planda “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” başlığı altında “Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama”ya ve “Metropollere İlişkin Düzenlemeler”e ilişkin ilke ve politikalara yer verilmiştir. Bu dönemde bölgesel gelişmeye yönelik amaç, ilke ve politikalar ise şu şekildedir²⁷³:

- Bölgesel politikalara mekansal boyutun kazandırılması amacı doğrultusunda Doğu ve Güney Doğu Bölgeleri’nde bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması,
- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde emek yoğun projelerin uygulamaya konması,

²⁷¹ DPT, VII. BYKP, ss. 2-3.

²⁷² Bilin, s. 21 ve Brasche, s. 81.

²⁷³ DPT, VII. BYKP, ss. 174-184.

- Nüfus hareketlerinin dengeli gelişmesine yönelik yerleşme merkezleri planlamasının yapılması,
- Kırsal ve kentsel altyapının uluslararası standarda ulaştırılması,
- Aile planlamasına gidilmesi,
- Tarımsal alanda reforma gidilmesi ve bu bağlamda göçün önlenmesi,
- Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) çalışmalarına devam edilmesi,
- Özel sektörün Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yatırım yapmasının cazip hale getirilmesi ve bu yatırımların bölgesel gelişme merkezlerinde yoğunlaşmasının sağlanması,
- Organize sanayi bölgelerinin hızlı bir biçimde bitirilmesi,
- Ar-Ge faaliyetlerinde üniversite ve sanayi işbirliğinin sağlanması,
- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde girişimciliği destekleme projelerinin uygulanması,
- Kalkınmada Öncelikli Yörelerin ihracatını artırmak açısından sınır ticaretinin ve serbest bölgelerin geliştirilmesinin sağlanması,
- Ekolojik dengenin sağlanması açısından yeşil alanların artırılması.

Bu planda ayrıca metropollerin göç, yerleşim, konut, çevre, altyapı, ulaşım, sağlık, eğitim ve asayiş vb. sorunlarını çözmek amacıyla bazı politikalar ele alınmıştır. Bunlar²⁷⁴:

- Metropollerin finans, turizm, kültür ve sanat şehir kimliklerinin ön plana çıkarılması,

²⁷⁴ DPT, VII. BYKP, ss. 184-189.

- Göç sorunun önlenmesi açısından endüstrinin yer seçiminin yeniden yönlendirilmesi ve bu bağlamda ülke genelinde gelişme kutuplarının oluşumunun desteklenmesi,

- İstanbul'un uluslararası bir metropol haline getirilmesi,
- Toplu taşıma araçlarının yaygınlaştırılması,
- Yeni çöp alanlarının tespiti,
- Çevre temizliği açısından tedbirler alınması.

4.1.3.1.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2001–2005)

VIII. BYKP'de de son iki BYKP'de olduğu gibi AB'ye tam üyelik sürecinin önemi ve AB'nin uluslararası norm ve standartlara uyum ve bilgi toplumunun gerektirdiği koşulları yerine getirme açısından önemli bir fırsat yarattığı ve devletin değişen rolleri vurgulanmaktadır²⁷⁵.

Bu dönemde Türk mevzuatının AB müktesebatına uyum çalışmaları hızlanmış ve AB hukuki düzenlemelerine Türk mevzuatının uyum durumu tespit edilmiştir. Bu açıdan bölgesel politikalarda da AB'ye uyum bakımından çalışmalara hız verilmiştir²⁷⁶.

VIII. BYKP'nin "Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları" bölümünde küreselleşme sürecinin dünyadaki bölgesel gelişme eğilimleri ve politikalarını değiştirdiği belirtilmektedir. VIII. BYKP'de belirtildiği üzere; küreselleşme sonucu ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme sürecinde yerel dinamiklerin rolü artmış ve kentsel ve yerel ekonomiler de küresel ölçekte birer aktör olarak ortaya çıkmıştır. Dünyada ekonomik rekabet yerel ekonomiler arasında oluşmakta, dolayısıyla da bölgesel politikaların temelini yerel ekonomilerin küresel düzlem içerisinde geliştirdiği politika ve stratejiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda tüm dünyada bölge planlamasının stratejik bir perspektif doğrultusunda, çeşitli eylem planlarının bütünleştirdiği ölçüde başarılı olacağı görüşü yaygınlaşmıştır. Yerel aktörlerin ve KOBİ'lerin yerel ve bölgesel

²⁷⁵ DPT, VIII. BYKP, s. 22.

²⁷⁶ Bkz. VIII. BYKP, ss. 43–51.

kalkınmada artan öneminin vurgulandığı yeni bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde Türkiye’de de yeni düzenlemelere gidilmesi zorunluluğu doğmuştur²⁷⁷.

Bölge planlama çalışmalarının temel amacı “Ülke düzeyindeki sosyoekonomik planlar ile yerel düzeydeki ayrıntılı fiziki planlar arasında yatay ve dikey ilişkilerin kurulması ile ulusal önceliklerin yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde mekana yansıtılması; yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi için kamu ve özel sektör açısından yapılacakların belirlenmesi” olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede bölge planlamanın bölgelerin farklı potansiyel ve sorunlara sahip olduğu gerçeğinden hareketle katılımcı ve kapsamlı bir yaklaşımla ele alınacağı belirtilmiştir²⁷⁸.

Bu çerçevede VIII. BYKP’de belirlenen bölgesel gelişme amaç, ilke ve politikaları şu şekildedir²⁷⁹:

- Türkiye’nin bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi,
- Yerleşme Merkezlerinin Kademelendirilmesi Araştırmasının güncelleştirilerek plan bölgelerinin oluşturulması, Bölge planlarıyla uyumlu il düzeyinde İl Gelişme Planları çalışmalarının başlatılması,
- İl Envanter Modellemesi Projesinin tamamlaması,
- Mahalli idareler koordinatörlüğünde, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin katılımı da sağlanarak küçük ölçekli yöresel projelerin oluşturulması,
- Yeni sanayi odaklarının oluşmasında önemli bir işlevi olan Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinin geliştirilmesine paralel olarak, orta boy işletmelerin yaygınlaştırılması için Örnek Sanayi Siteleri uygulaması başlatılması,
- Yerel radyo ve televizyonların halkın eğitime yönelik program hazırlamaları,

²⁷⁷ DPT, VIII. BYKP, ss. 59–60.

²⁷⁸ DPT, VIII. BYKP, s. 67.

²⁷⁹ DPT, VIII. BYKP, ss. 63- 64, 67–68, 69–72, 228–229.

- Kadınların eğitiminin sağlanması,
- GAP kapsamındaki projelere devam edilmesi,
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Yeşilırmak Havza Gelişim Planı, Doğu Akdeniz Gelişim Projesi, Marmara Bölge Planı kapsamındaki çalışmalara devam edilmesi,
- Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulaması dahilindeki çalışmalara hız verilmesi,
- Sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımını artırıcı düzenlemeler yapılması.

4.1.3.1.9. IX. Kalkınma Planı (2007–2013)

Bölgesel gelişmenin sağlanması IX. Kalkınma Planı'nın beş temel hedefinden birini oluşturmaktadır. Bölgesel gelişme politikalarının iki temel hedefi vardır: Birinci hedef bölgelerin verimliliğini yükselterek ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıda bulunmaktır. İkinci hedef ise bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu bağlamda IX. Planda yerel dinamiklerle bölgenin içsel potansiyeline dayalı politikalar oluşturulmasına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Söz konusu çalışmaları gerçekleştirmek için özellikle 2004 yılından itibaren DPT bünyesindeki Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü; AB Destekli Kalkınma Programları, Kalkınma Ajansları, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ve Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) gibi araçlar kullanmaya başlamıştır²⁸⁰.

Yedi yıllık bir süreci kapsayan IX. Kalkınma Planı'nda da küreselleşmenin ve bu sürecin bireyler, kurumlar ile uluslar açısından yarattığı değişimlerin önemi vurgulanmaktadır. Bu çerçevede ekonomik ve sosyal gelişme açısından politika ve uygulama değişikliğine gidilmesi yönündeki çalışmalara bu plan döneminde de öncelik

²⁸⁰ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, s. 3.

verilmektedir. Ayrıca bölgesel gelişme politikaları açısından da IX. Plan döneminde AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda çalışmalar hızlanmıştır.

IX. Planda küreselleşme sürecinin yerel dinamikleri doğrudan etkilediği ve şehirler ile bölgelerin birer rekabet birimine dönüştüğü ve AB'ye üyelik sürecinin, bölgesel gelişme politikalarında küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı gereklilikleri yerine getirmek açısından önemli bir adım olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda gerek üyelik sonrası kullanılabilecek yapısal fonlara hazırlık için merkezi ve yerel bazda altyapının oluşturulması gerekse kurumsal yapı ve finansman ile desteklenen aşağıdan yukarıya gelişme politikasının uygulanması için gerekli koşulların oluşturulması bu planın amaçları arasında yer almaktadır²⁸¹.

Bu bağlamda IX. Planda bölgesel gelişme planlarına yönelik şu ifadelere yer verilmiştir²⁸²:

“Bölgesel gelişme planları; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacaktır. Kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planları tamamlanacak ve yeterli finansmanla desteklenecektir.”

IX. Kalkınma Planı döneminde yerel ve bölgesel gelişme açısından uygulanan ve uygulanması planlanan politikalar ise şunlardır²⁸³:

- Ülke genelini kapsayan bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistikleri toplanmasını ve AB NUTS sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistiki bölge birimleri sınıflandırması 2002 yılında üç düzey halinde yapılmıştır (Bkz. Ek 3),

- Yatırımlar ile istihdamın artmasını ve özel sektörün katkısını sağlamak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur,

²⁸¹ DPT, IX. Kalkınma Planı, s. 53.

²⁸² DPT, IX. Kalkınma Planı, s. 98.

²⁸³ DPT, IX. Kalkınma Planı, ss. 53-56.

- Düzey 2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan ve 2006 yılında yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'la birlikte KA'ların kuruluş çalışmaları hızlandırılmıştır,

- VIII. BYKP ile yürürlüğe giren İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu ve Mahalli İdare Birlikleri Kanunları ile birlikte yerel yönetimlerin kalkınma konusundaki yetki ve sorumlulukları artırılmıştır,

- AB'ye üyelik sürecinde hazırlanan, 2004-2006 dönemini kapsayan ve yerel kalkınma girişimlerini ve geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı öngören Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) kapsamında öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi işbirliği programları uygulamaya konmuştur,

- İstanbul'un gelişme eğilimlerini belirlemek, potansiyellerini tespit etmek ve rekabet gücünü geliştirici politikalarının önceliklendirilmesine katkı sağlamak amacıyla İstanbul Metropolitan Alan İncelemesi çalışması başlatılmıştır,

- 2006 yılında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanıp yürürlüğe konmuştur,

- 2005–2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla KÖYDES uygulamaya konulmuştur,

- Bölgeler arası yakınsama ve rekabet amaçları bakımından farklılaştırılmış KOBİ politikalarının uygulamaya geçirilmesi planlanmaktadır,

- Gelişme potansiyeli yüksek merkezlerde etkin bir bölgesel Ar-Ge altyapısının kurulması planlanmaktadır.

4.1.3.2. Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları

Türkiye’de AB mali işbirliği kapsamında Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP), TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı, TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı, Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ve Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı uygulanmaktadır (Tablo 38).

Tablo 38

Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları

AB Bölgesel Kalkınma Programları	Kapsam
Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)	Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde AB-Türkiye Mali İşbirliği Kapsamında katılım öncesi fonlardan yararlanmak üzere, ülke politikalarına uyumlu olarak hazırlanan DAKP; Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamakta olup, AB MEDA fonundan 45 milyon Euro hibe kaynak ile desteklenmektedir. DPT koordinasyonunda yürütülen programı uygulamak üzere Van'da Program Koordinasyon Merkezi kurulmuştur.
TR82, TR83, ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	TR82, TR83, ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere 10 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlanan söz konusu program 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması kapsamındadır. Program, AB PHARE kuralları çerçevesinde desteklenecek olup, programın bütçesi 52,33 milyon Euro'dur.
TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2004 yılının ilk çeyreğinden başlanan program, 2004 yılı Mali İşbirliği kapsamındadır. Program PHARE kuralları çerçevesinde desteklenecek olup programın bütçesi 90,67 milyon Euro'dur.
Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı, Interreg III Topluluk girişimi genel amaçlarına uygun olarak Türkiye ve Yunanistan'ın Program kapsamındaki sınır bölgelerinde bölgeler arası işbirliğini geliştirmek ve komşu bölgelerde sosyal ve ekonomik merkezlerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Programın bütçesi yaklaşık 20 milyon Euro'dur.
Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı, her iki ülkenin sınırında yer alan; Türkiye tarafında Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan tarafında Hasköy, Yaambol ve Burgaz idari yerleşme birimleri arasındaki yerel işbirliğini kapsamaktadır. Programın bütçesi yaklaşık 20 milyon Euro'dur.

Kaynak: DPT, "Türkiye - Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Şubat 2005, s. 16, 29, 36, 42-43, 50-51.

Tablo 38’den görüldüğü üzere Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında beş bölgesel kalkınma programı uygulanmaktadır.

4.1.3.3. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Bölgesel Kalkınma Planları

Türkiye’de kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla çeşitli dönemlerde bölgesel gelişme planları uygulanmaktadır. Bunların günümüzde uygulamada olanları; GAP²⁸⁴, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve DOKAP’tır. Ayrıca Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi gibi çeşitli kırsal kalkınma projeleri de uygulanmaktadır (Tablo 39).

Tablo 39’da görüldüğü üzere Türkiye’de altı tane bölgesel planlama uygulaması söz konusudur.

²⁸⁴ GAP için detaylı bilgi için bkz. EK 1.

Tablo 39

Türkiye’de Bölgesel Planlama Uygulamaları

Bölgesel Planlar	Amaç-Kapsam
ZBK	Bu proje ile; bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taşkömürü Kurumunun rehabilitesi, Karabük ve Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal değişimin analizi, özel sektöre yeni yatırım alternatifleri belirlenmesi orta ve uzun dönemde uygulanabilir gelişme planı hazırlanması ve bölgede yapılabilecek yeni yatırımların tanımlanması amaçlanmıştır.
DAP	DPT Müsteşarlığınca, Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına ivme kazandırmak amacıyla, 1998 yılında başlatılan DAP Ana Planı çalışmaları 2000 yılında tamamlanmıştır. Söz konusu Plan; Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ve bölge ile homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. DAP ile, proje alanı olarak belirlenen bölgenin; ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmasını özellikle bölgenin iç dinamiklerini harekete geçirerek sağlamak amaçlanmaktadır.
DOKAP	DOKAP, DPT Müsteşarlığı’nın koordinatörlüğünde; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon’dan oluşan Doğu Karadeniz Bölgesi için Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından hibe olarak hazırlanmıştır. DOKAP ile Doğu Karadeniz Bölgesi için hedef yılı 2020 olmak üzere, kısa ve uzun dönemli bir entegre bölge gelişme ana planı hazırlanması ve bu plan doğrultusunda öncelikli sektörlerin ve mümkün olabilecek yatırım projelerinin tespit edilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir.
YHGP	Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; Amasya, Tokat, Samsun, Çorum illerini içine alan ve Türkiye’nin kalkınmışlık çizgisinin altında kalan bu bölgenin topyekün planlı bir kalkınma çizgisine ulaştırılması hedeflenerek hazırlanmış bir bölgesel kalkınma modelidir. Yeşilirmak ve kollarında oluşan kirliliği ve nedenlerini önlemek için gerekli tedbirleri almak, bölgede erozyon giderici çalışmaları yapmak, akış rejimini düzenlemek, Yeşilirmak Havzasında bulunan yerleşim birimlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmalarına yönelik her türlü çalışmaları yapmak, yaptırmak ve bu amaçla ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapmak üzere havzadaki 5 ilin (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat) katılımıyla “Yeşilirmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği” kurulmuştur.
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi; Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santralleri ve sulama tesislerinin yanı sıra tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerin gelişmesini ve hizmetlerini kapsayan çok yönlü bir proje demetidir. Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak).
Kırsal Kalkınma Projeleri	- Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi - Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi - Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi - Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi - Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

Kaynak: DPT, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/DOKAP.pdf> (20 Nisan 2009).;

DPT, Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Ankara: Aralık 2003, ss. 166-167.;

TC Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, “GAP Nedir?”, <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html> (23 Ocak 2009).;

Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği (Yeşilirmak Havzası Gelişim Birliği), “Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi”, http://www.yesilirmak.org.tr/http/YHKB_Genel1.htm (23 Ocak, 2009).

4.2. TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARI

Küreselleşme süreci ile birlikte dünyadaki sosyal, siyasal ve ekonomik süreçlerdeki gelişmeler, ulusal boyuttan çok uluslar üstü bir boyutta yönetilmeye başlanmıştır. Bu yeni oluşumla birlikte yenilik, girişimcilik ile bilgi ekonomisi büyüme ve kalkınmanın yeni belirleyici değişkenleri olmuştur. Diğer bir gelişme ise üretim sürecinde ve bunun mekansal organizasyonunda yaşanmıştır. Günümüzde büyüme ve kalkınmayı hedefleyen bütüncül merkezi ya da diğer bir ifadeyle yukarıdan aşağıya politikalar yerine KOBİ’lere, yerel girişimciliğe ve yerel potansiyele dayanan özel girişimcilerin başat aktör olduğu bir büyüme ve kalkınma anlayışı söz konusudur. Bu anlayışta adem-i merkeziyetçi ya da yukarıdan aşağıya politikaların önemi vurgulamaktadır.

KOBİ’lerin esnek üretim yapıları nedeniyle ön plana çıktığı, yerel potansiyele, yerel girişime ve yerel inisiyatife küresel rekabette öne çıkmak için öncelik tanıyan yeni büyüme ve kalkınma anlayışı doğal olarak bu süreci yönetecek yeni kurumlar doğurmuştur. Bu kurumlardan biri de BKA’lardır.

Türkiye’de de dünyadaki gelişmelere paralel bir süreç yaşanmıştır. 1960 yılında DPT’nin kurulması ile başlayan kalkınma planlaması uygulamaları tüm ülkeyi kapsayan bütüncül planlama çerçevesinde ele alınmıştır. Bütüncül planlama anlayışı VII. BYKP’ye kadar sürmüş, AB’ye üyelik sürecinin de etkisiyle yerini bu plandan itibaren stratejik planlamaya bırakmıştır. VII. BYKP ile birlikte stratejik planlama ve adem-i merkeziyetçilik anlayışı benimsenmiştir²⁸⁵.

VII. BYKP ile başlayan adem-i merkeziyetçi büyüme ve kalkınma modeli bölgelerin önemini vurgulamakta ve aşağıdan yukarıya doğru yönetilen bir kalkınma anlayışında ulusal kalkınmanın sağlanacağını belirtmektedir. Özellikle AB’ye üyelik süreciyle birlikte benimsenen adem-i merkeziyetçi politikalar AB’ye uyum çerçevesinde ortaya çıkan yeni bir kurum olan BKA tartışmalarını başlatmıştır.

²⁸⁵ Alkan Soyak, “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?” *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2) 2003, ss. 175-180.

Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesi ile birlikte AB Komisyonu'nun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan BKA'lar, bu tarihten itibaren yoğun olarak tartışılmaya başlanmış ve KA'ların kurulmasına yönelik 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiştir. 26 adet düzey 2 bölgesinde kurulmasına karar verilen KA'ların pilot uygulamasına İzmir ve Adana - Mersin'de başlanmıştır. Günümüzde ise 26 adet KA'nın kurulumu tamamlanmıştır.

4.2.1. Türkiye'de Kalkınma Ajansları'nın Kurumsal Yapısı

Türkiye'de AB'ye uyum süreciyle birlikte 2003 yılında uygulamaya konulan Türkiye ÖUKP'de belirtildiği üzere bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, AB programlarını uygulamak, özel sektör, STK'ler ve kamu kesimi arasında işbirliğini arttırmak ve iller arası eşgüdümü sağlamak üzere KA'ların kurulması öngörülmüş, bu çerçevede 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiştir²⁸⁶.

Kanunda Kalkınma Ajansları, *“Ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman (bütçe) mekanizmasına sahip, kar amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve STK'ları bir araya getiren, tüzel kişiliği haiz, 5449 sayılı Kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, bölgeler (düzey 2 bölgeleri) esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleri”* olarak tanımlanmışlardır²⁸⁷.

²⁸⁶ DPT, “Kalkınma Ajansları”, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (14 Haziran 2009).

²⁸⁷ DPT, “Kalkınma Ajansları”, ss. 1-2.

Tablo 40’da Kalkınma Ajanslarının Kurulacağı Düzey-2 Bölgelerinin listesi ve kapsadığı iller bulunmaktadır.

Tablo 40

Kalkınma Ajanslarının Kurulacağı Düzey-2 Bölgeleri

TR10: İstanbul	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
TR22: Balıkesir, Çanakkale	TR81: Bartın Karabük, Zonguldak
TR31: İzmir	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR32: Aydın, Denizli, Muğla	TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize
TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir	TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum
TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR51: Ankara	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
TR52: Karaman, Konya	TRB2: Bitlis, Hakkari, Muş, Van
TR61: Antalya, Burdur, Isparta	TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis
TR 62: Adana, Mersin	TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa
TR 63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Kaynak: DPT, “Kalkınma Ajansları”,
http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (14 Haziran 2009).

4.2.2. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Bütçeleri ve Personel Yapıları

5449 Sayılı Kanunun 22. Maddesine göre ulusal ve bölgesel düzeyde plan ve programlara, Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen ödenek tavanına ve yıllık çalışma programına göre hazırlanan bütçe, ajansın bütçe yılı içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Bütçe yılı takvim yılıdır. Bütçe dışı harcama yapılamaz.

Türkiye’de KA’lara görevlerini yerine getirmesi amacıyla çeşitli mali kaynaklar sağlanmaktadır. Bunlar başta genel bütçeden, mahalli idarelerden (belediyeler ve il özel idareleri), ticaret ve sanayi odalarından sağlanacak olan fonlardır. Bu fonlar yerel gelişmeye ivme kazandıracak ve destekleyecek projelere hibe şeklinde tahsis edilecektir²⁸⁸.

Tablo 41’de KA’lara aktarılabacak tahmini kamu kaynakları yer almaktadır.

Tablo 41

Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarına Aktarılabacak Tahmini Kamu Kaynakları (milyon TL)

Kaynak	Katkı Oranı (%)	Bütçe Gelirleri	Aktarılabacak Kaynak	Toplam İçindeki Pay (%)
Genel Bütçe Vergi Gelirleri	0,5	90,093	450	76
İl Özel İdareleri	1	1,773	18	3
Belediyeler	1	12,747	127	21
26 AJANS İÇİN TOPLAM KAYNAK			595	100
Her Bir Ajansa Ortalama Kaynak			23	-

Kaynak: DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Haziran 2007, s.19.

Tablo 41’den görüldüğü üzere KA’lara aktarılabacak 595 milyon TL’lik kaynağın % 76’sı genel bütçeden, % 21’i belediyelerin bütçesinden ve % 3’ü ise il özel idarelerin bütçesinden karşılanacaktır.

²⁸⁸ DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, s.18.

5449 sayılı Kanunun 18. Maddesine göre KA'nın hizmetleri; iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli (halkla ilişkiler, arşiv, idari, mali ve personel işler) eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir.

4.2.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Amaçları, Görevleri ve Faaliyetleri

5449 sayılı Kanunun birinci maddesinde ifade edildiği üzere; “*Kalkınma Ajansları; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır.*”

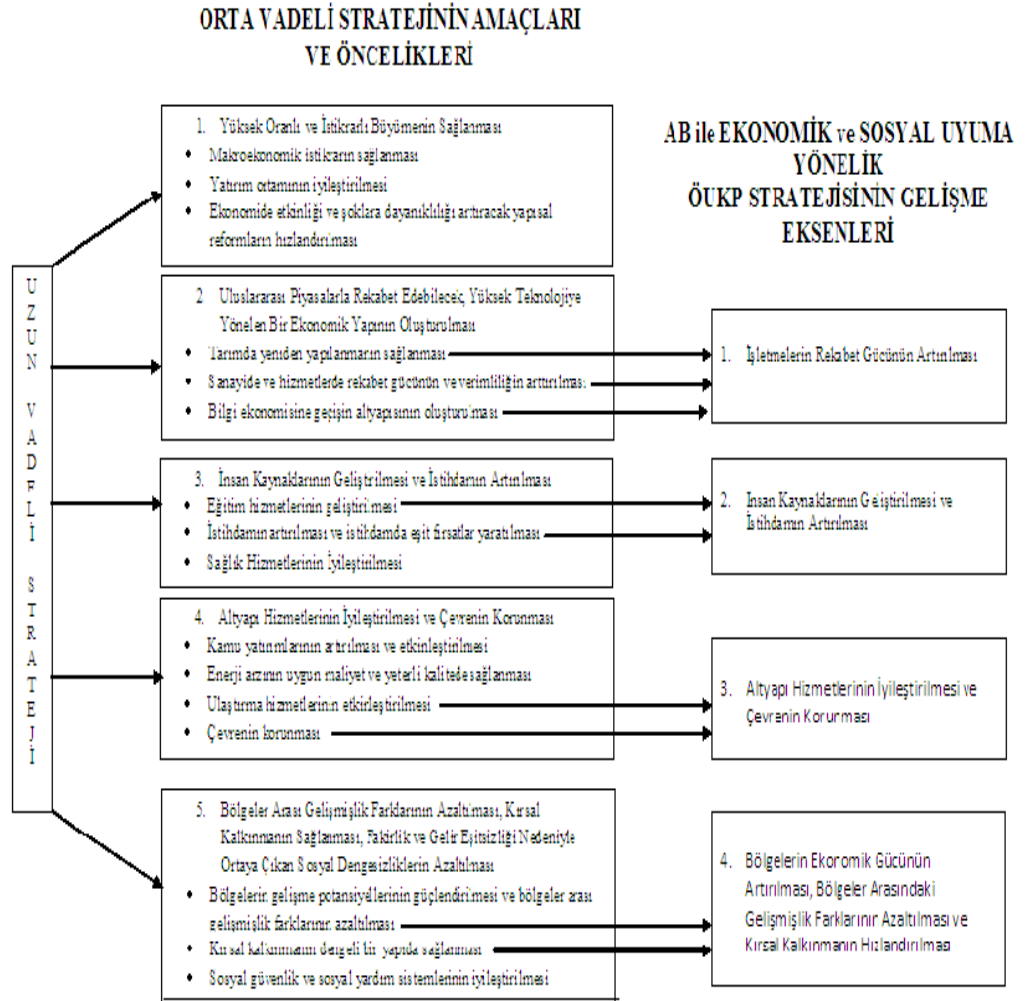
Kanunda KA'lara yerel girişimin artırılması amacı doğrultusunda organizatör, koordinatör ve katalizör olma fonksiyonları yüklenmekte; doğrudan uygulama yapma işlevi verilmemektedir. Kanuna göre KA'ların görevleri şunlardır²⁸⁹:

- Yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi,
- Bölgelere yatırımların çekilmesi,
- Bölgelerin yatırım potansiyellerinin harekete geçirilmesi,
- Yerel girişimcilerin ve KOBİ'lerin desteklenmesi,
- Yerelin rekabet gücünün artırılması,
- Devlet yardımlarının uygulanması,
- Altyapı ve çevre projelerinin gerçekleştirilmesi.

²⁸⁹ Ataay, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, ss. 28–29.

4.2.4. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Stratejileri ve Hedefleri

Türkiye’nin bölgesel kalkınma stratejisi uzun vadeli strateji, orta vadeli strateji ve AB ile ekonomik ve sosyal uyuma yönelik ÖÜKP Stratejisi ekseninde oluşturulmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5: Türkiye’nin Kalkınma Stratejisi

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004–2006), Ankara: Aralık 2003,

Şekil 5’den görüldüğü üzere uzun vadeli stratejinin amaçları yüksek oranlı ve istikrarlı büyümenin sağlanması, uluslararası piyasalarla rekabet edebilecek ve yüksek teknolojiye yönelen bir ekonomik yapının oluşturulması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, kırsal kalkınmanın sağlanması ile fakirlik ve gelir eşitsizliği nedeniyle ortaya çıkan sosyal dengesizliklerin azaltılmasıdır. AB ile ekonomik ve sosyal uyuma yönelik ÖUKP Stratejisi açısından ise bölgelerin gelişme potansiyellerinin güçlendirilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın dengeli bir yapıda sağlanması amacıyla bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişme farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması hedeflenmektedir.

Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması açısından KA’lara özel bir önem verilmektedir. DPT, KA’ların aşağıda belirtilen fonksiyonları yerine getirerek kalkınmaya katkı sağlayacağını belirtmektedir²⁹⁰:

- KA’lar; gelişmiş bölgelerin küresel ölçekte rekabet edebilirliğine, az gelişmiş bölgelerin ise ülkenin genel kalkınma ortalamasına katkıda bulunarak ulusal kalkınmaya önemli getiriler sağlayacaktır,

- KA’lar; yerel girişimi ve potansiyeli harekete geçirerek, ulusal plan ve stratejilerle birebir uyumlu bölgesel plan ve stratejilerin katılımcı bir çerçevede oluşturulmasına katkıda bulunacaktır,

- KA’lar kamu, özel ve sivil toplum kesiminin katılımıyla yapılandığından bu kesimler arası işbirliği arttırarak yerel kalkınmada dinamizm sağlayacaktır.

KA’lara bölgesel kalkınma açısından yüklenen işlevler şu şekilde sıralanabilir²⁹¹:

- Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması,
- Geri kalmış yörelerde yaşayanların refah düzeyinin yükseltilmesi,

²⁹⁰ DPT, **Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları**, ss. 18-19.

²⁹¹ Ataay, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, s. 25.

- Metropollere yönelik göç eğilimlerinin istikrarlı yapıya kavuşturulması,
- Plansız kentleşmenin neden olduğu sorunların çözümlenmesi.

Bu çerçevede bölgesel ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme alanında yaşanan yapısal dönüşümün ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli kurumları arasında yer alacak olan KA'lar DPT koordinasyonunda kurulmaya ve faaliyete geçmeye başlamıştır. DPT'ye göre KA'lar²⁹²;

- Bölgesel gelişme uygulamaları ile bölge planlarının etkinliğinin ve başarısının yükseltilmesini; bölgelerin Türkiye'nin genel büyümesine, gelişmesine, refahına ve istikrarına katkısının artırılmasını; sosyal uyum ve adaletin güçlendirilmesini ve değişen küresel rekabet şartlarına uyumun hızlandırılmasını sağlayacak,

- Yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile kurum, kuruluş ve şahıslara sağladığı idari, mali, teknik desteklerle başta girişimciler olmak üzere bütün yerel aktörlerin kalkınma faaliyetlerine katılımını teşvik edecek,

- Sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme ve yönetme kültürü ve yeteneğini geliştirecek; sahiplenme ve işbirliği duygusunu güçlendirecek; bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak yükseltecek,

- Yerel potansiyeli, dinamikleri, özgünlükleri, kaynak ve imkanları ortaya çıkararak harekete geçirecek ve ulusal, uluslararası pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel birer değer haline dönüştürecek yapılarıdır.

Sonuç olarak DPT'ye göre KA'lar hem ulusal, hem de bölgesel-yerel düzeyde istihdam olanakları ve gelir düzeyi başta olmak üzere sosyo-ekonomik değişkenlerin iyileştirilmesine, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının asgari seviyeye indirilmesine ve dolayısıyla ülkenin genel refahının artırılması ve istikrar ortamının oluşturulmasına olumlu katkılar sağlayacak mekanizmalardır.

²⁹² DPT, "Kalkınma Ajansları", ss. 1-2.

4.2.5. Türkiye’de Kalkınma Ajansları’nın Kuruluş Süreci

Türkiye’de KA’ların kuruluşuyla ilgili ilk gelişme AB Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Türkiye’den AB kurallarına uygun bir NUTS sistemi hazırlanmasının istenmesiyle başlamıştır. Daha sonra ise 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun; 25/01/2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08/02/2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve İzmir ve Çukurova olmak üzere iki bölgede KA kurulmuştur. Fakat Anayasa Mahkemesinde Kanun, Danıştay’da da Çalışma Yönetmeliği ve Kuruluş Kararnameleri aleyhine açılan davalar ve bu davalar sonucu Anayasa Mahkemesi’nin yürütmeyi durdurma kararı nedeniyle kurulmuş bulunan iki Ajans faaliyetlerini yaklaşık bir yıl süreyle durdurmak zorunda kalmışlardır. Kanun hakkındaki kararının olumlu olması sonucunda kurulmuş bulunan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları Mart 2008’de yeniden faaliyetlerine başlamış ve yeni ajansların kurulmasının önünde herhangi bir hukuki engel kalmamıştır²⁹³.

5449 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 30 Mart 2006 tarihinde ana muhalefet partisi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) Kanunun bazı maddelerinin iptali ve iptal davası sonuçlanıncaya kadar yürürlüklerinin durdurulması için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Ayrıca Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı’nın yürütmesinin durdurulması ve iptali için 12 Eylül 2006 tarihinde, “Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”in yürütmesinin durdurulması ve iptali için de 25 Eylül 2006 tarihinde Danıştay’da dava açmıştır²⁹⁴.

²⁹³ DPT, “Kalkınma Ajansları Nedir?”, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (1Ekim 2009).

²⁹⁴ Konya Milletvekili Atilla Kart tarafından TBMM Başkanlığı’na sunulan 7/2389 sayılı soru önergesinin cevabına ilişkin olarak, DPT Müsteşarlığı’nın 18/04/2008 tarihli, B.02.1.DPT.0.10.01-39-143/1495 sayılı yazısı.

Süreç şöyle işlemiştir²⁹⁵:

“5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının, Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un Anayasaya aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası ve ayrıca, Kalkınma Ajansları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı aleyhine Danıştay’a yürütmeyi durdurma istemli olarak iptal davası açılmıştır. Danıştay 10. Dairesi dava konusu Yönetmeliğin 30.01.2007 tarihinde, Bakanlar Kurulu kararının ise 14.03.2007 tarihinde yürürlüğünün durdurulmasına ve bu düzenlemelerin dayanağı olan 5449 sayılı kanunun çeşitli maddelerinin Anayasa’ya aykırılığı iddiasıyla itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurulmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi Ajanslarla ilgili davaları tek dosyada birleştirmiş, 23.02.2008 tarihli ve 26796 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 30.11.2007 tarihli ve E.2006/61, K.2007/791 sayılı gerekçeli kararında; ajansların taşıdığı nitelikler itibariyle birer kamu tüzel kişisi olduğu sonucuna vararak, kanunun 18 nci maddesi üçüncü fıkrası altıncı cümlesi ile 26’ıncı maddesini iptal etmiş, diğer hükümlere ilişkin talepleri ise reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin ilgili kararı ardından Danıştay 10. Dairesi 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın Kalkınma Kurulu ile ilgili hükümlerinin yürürlüğünün durdurulmasının devamına, bunlar dışındaki diğer maddelerin yürürlüğünün durdurulmasının kaldırılmasına 05.02.2008 tarihinde karar vermiştir. Ayrıca, yine Danıştay 10. Dairesi Kalkınma Ajansları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin yürürlüğünün durdurulmasının kaldırılmasına 05.02.2008 tarihinde karar vermiştir. Yukarıda belirtilen Anayasa Mahkemesi kararları ve buna bağlı Danıştay 10. Dairesi’nin kararları neticesinde Ajanslar tekrar faaliyetlerine başlamışlardır. Ayrıca, Kalkınma Kurulu ile ilgili doğan yeni bir düzenleme ihtiyacı Bakanlar Kurulu’nun 2008/14306 sayılı kararı ile giderilmiş ve bu kararın yürürlüğe girdiği 22.11.2008 tarihinde ÇKA Kalkınma Kurulu yeniden oluşturularak faaliyetlerine başlamıştır.”

²⁹⁵ ÇKA, “2009 Ara Faaliyet Raporu, 2009, ss. 3–4.

Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 ve İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları faaliyetlerine yeniden başladıktan sonra diğer bölgelerde de KA'ların kuruluş çalışmaları başlatılmıştır²⁹⁶.

Bu bağlamda 22.11.2008 no'lu Kararname uyarınca 8 bölgede daha Kalkınma Ajansı Kurulmuştur. Bunlar Tablo 42'de görülmektedir.

Tablo 42

22.11.2008 no'lu Kararname Uyarınca 8 Bölgede Kurulan Kalkınma Ajansları

DÜZEY 2 BÖLGESİ	KAPSAMDAKİ İLLER	MERKEZ
TR10	İstanbul	İstanbul
TR52	Karaman, Konya	Konya
TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum
TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van	Van
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin

25 Temmuz 2009'da yayınlanan Resmi Gazete'de 16 Düzey 2 bölgesinde Kalkınma Ajansı kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı (Karar no: 2009/15236) yayınlanmıştır²⁹⁷ (Tablo 43).

²⁹⁶ 6 Temmuz 2006 tarihli ve 26220 sayılı Resmi Gazete.

²⁹⁷ 25 Temmuz 2009 tarihli ve 27299 sayılı Resmi Gazete.

Tablo 43

**2009/15236 no’lu Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 Bölgede Kurulan
Kalkınma Ajansları**

DÜZEY 2 BÖLGESİ	KAPSAMDAKİ İLLER	MERKEZ
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli
TR33	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Kütahya
TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli
TR51	Ankara	Ankara
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Nevşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri
TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya Tunceli	Malatya

Türkiye’de KA’ların kuruluşu ile ilgili süreci sistematik olarak takip etmek amacıyla Tablo 44 oluşturulmuştur.

Tablo 44

Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ile İlgili Süreç

2001	AB Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Türkiye’den topluluk kurallarına uygun bir NUTS sistemi hazırlanması istenmiştir.
28 Ağustos 2002	Türkiye tarafından hazırlanan NUTS, AB tarafından onaylandıktan sonra 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş ve bu karar kapsamında bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde bu sistemin esas alınması kararlaştırılmıştır ²⁹⁸ .
22 Eylül 2002	Bakanlar Kurulu kararı ile ülkenin AB NUTS sistemine paralel olarak üç düzey halinde istatistiki bölgeye ayrılması tamamlanmıştır. Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26, Düzey 3 olarak 81 İstatistiki Bölge Birimi sınıflandırılmıştır.
2003	Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, Türkiye’nin, AB’nin katılım öncesi mali yardım programı kapsamında sunduğu bölgesel kalkınma yararlanabilmesi için, NUTS Düzey 2’lerde bölge birimlerinin oluşturulması istenmiş, KA’ların kurulması öngörülmüştür.
2003	Türkiye ÖÜKP’de bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, AB programlarını uygulamak için, özel sektör ve STK’lerle kamu kesimi arasında işbirliğini geliştirmek ve bu çerçevede iller arası koordinasyonu sağlamak üzere, NUTS Düzey 2’lerde KA’ların kurulmasına yönelik Kanun Tasarısı Taslağı hazırlama çalışmalarının tamamlanacağı ifade edilmiştir.
2006	5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25/01/2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08/02/2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ²⁹⁹ .
2006	6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan bölgelerde Kalkınma Ajansları kurulmuştur.

²⁹⁸ Bölgesel gelişme politikaları kapsamında yapılan çalışmalardan biri de “İstatistiki Bölge Birimlerinin Sınıflandırılması” (NUTS) çalışmasıdır. Bu çalışmadan amaç bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB NUTS sistemine uyumun sağlanmasıdır. Bu sınıflandırmada iller “Düzey 3”, ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklüklerine göre “Düzey 2” bölgesi ve Düzey 2 bölgeleri de gruplandırılarak “Düzey 3” bölgeleri oluşturulmuştur. Bu bağlamda 81 adet Düzey 1, 26 adet Düzey 2 ve 12 adet Düzey 3 bölgesi tanımlanmıştır. (Bkz. Ek 3). (Kaynak: DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, s. 15).

²⁹⁹ 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un Gerekçesi Ek 2’de ve bu 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ise EK 3’de yer almaktadır.

	İkincil mevzuat kapsamında; - 25.07.2006 tarih ve 26239 sayılı RG’de “KA Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” - 25.07.2006 tarih ve 26239 sayılı RG’de “KA Personel Yönetmeliği” - 28.09.2006 tarih ve 26303 sayılı RG’de “KA Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği” yayımlanmıştır.
2007	Kurumsal yapı oluşturulup işlevsellik kazandırıldıktan sonra, Çukurova Kalkınma Ajansı 06.01.2007 tarihinde, İzmir Kalkınma Ajansı da 13.01.2007 tarihinde resmen faaliyete açılmıştır. İzmir ve Çukurova bölgeleri için hazırlanan, bütün bölge aktörlerinin bölgesel kalkınma faaliyetlerinin kısa vadedeki ana çerçevesini belirleyecek Ön Bölgesel Gelişme Planları, Mart 2007 tarihinde DPT tarafından onaylanmıştır.
2007	Anayasa Mahkemesinde Kanun, Danıştay’da da Çalışma Yönetmeliği ve Kuruluş Kararnameleri aleyhine açılan davalar ve yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle kurulmuş bulunan Ajanslar faaliyetlerini yaklaşık bir yıl süreyle durdurmak zorunda kalmışlardır.
2008	Anayasa Mahkemesinin Kanun hakkındaki kararının olumlu olması sonucunda kurulmuş bulunan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları Mart 2008’de yeniden faaliyetlerine başlamış ve yeni ajansların kurulmasının önünde herhangi bir hukuki engel kalmamıştır.
2008	22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur. “Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği” DPT Müsteşarlığı tarafından tamamlanmış ve 8 Kasım 2008 tarih ve 27048 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve gerekli altyapı tesis edilmiştir.
2009	25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Bakanlar Kurulu’nun 2009/15236 sayılı Kararı ile geri kalan 16 Düzey 2 bölgesinde Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Kaynak: Faruk Ataay, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde (15-35), Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 15.;

Nazlı Maç, “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi**, 16.02.2006 Tarihli Araştırma Raporu, Sayı: 2006-117/76, s. 4.;

Burhan Hekimoğlu ve Mustafa Altınöğür, **Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları**. Samsun İl Müdürlüğü Strateji Geliştirme Birimi Yay., Samsun 2006, s. 12.;

DPT, “Kalkınma Ajansları”,

http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (14 Haziran 2009),

ÇKA, **2009 Ara Faaliyet Raporu**, 2009., DPT,

(<http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm> (1 Şubat 2009).

4.2.6. Türkiye’de Kalkınma Ajansı Örnekleri

Türkiye’de 2008 yılında kurulan 8 ve 2009 yılında kurulan 16 KA henüz personel alımı ve örgütlenmeye ilişkin çalışmalar yapmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde ilk olarak kurulan ve faaliyete geçen İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) incelenecektir.

4.2.6.1. İzmir Kalkınma Ajansı

25 Ocak 2006’da 5449 no’lu “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” kabul edilmiş, 8 Şubat 2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasını öngören Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur³⁰⁰.

İZKA’nın vizyonu “*sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü ve etkin, uluslararası tanınırlığa sahip bir Ajans olmaktır.*” Misyonu ise “*İzmir’in sürdürülebilir kalkınması için bütüncül bir yaklaşım ile yerel potansiyeli harekete geçirecek katılımcı araçlar geliştirmek ve uygulamaktır*”³⁰¹.

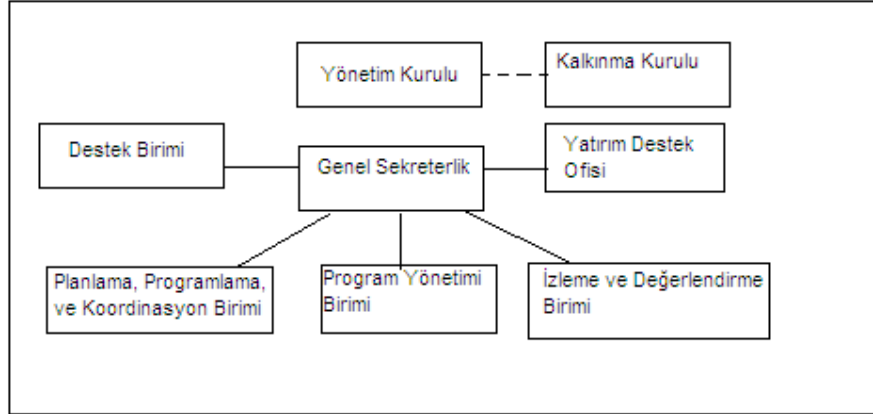
İZKA’nın Kalkınma Kurulu yüz üyeden oluşmaktadır. Kalkınma Kurulu’nun % 70’ini özel kesim ve STK’lar, % 30’unu kamu kurum ve kuruluşları oluşturmaktadır³⁰².

İZKA’nın organizasyon yapısı Şekil 6’de görülmektedir.

³⁰⁰ İZKA, <http://www.izka.org.tr/kurumsal/> (10 Eylül, 2009).

³⁰¹ İZKA, <http://www.izka.org.tr/kurumsal/vizyon-ve-misyon/> (10 Eylül, 2009).

³⁰² 2006/10550 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

Şekil 6: İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı

Kaynak: İZKA, <http://www.izka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/> (15 Eylül, 2009).

Şekil 6'ya göre İZKA'nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve genel sekreterliğe bağlı üç bölümü vardır.

İZKA, “2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı”nı hazırlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Çalışmalarına 2008 yılında başlanan Planda öncelikle bölgede planın hazırlık çalışmalarına katılım sağlayacak paydaşların tanımlanması yapılmış ve bu çerçevede 500 katılımcı belirlenmiştir. Ayrıca İzmir'in kalkınma ile ilgili olarak mevcut durumunu analiz etmek amacıyla Mevcut Durum Analizi çalışması yapılmıştır. İZKA, bu Plan kapsamında 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı İlkeleri adı altında üç temel ilke benimsenmiştir. Bunlar; Eşitlik, Sosyal İçerme ve Sürdürülebilir Kalkınma'dır. 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı'nın vizyonu “*Koruyarak Gelişen, Üreterek Büyüyen Yenilikçi İzmir*” olarak belirlenmiştir. 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı, sahip olduğu vizyonun gerçekleştirilmesi için üç temel amaç belirlemiştir. Bunlar:³⁰³:

³⁰³ İZKA, “2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları” <http://www.izka.org.tr/planlama/bolge-plani/2009-2013-izmir-bolgesel-gelisme-plani-calismalari/> (15 Ekim 2009).

- Verimlilik ve kapasite artışı ile rekabet edebilirliğin sağlanması,
- Yaşam kalitesinin artırılması,
- Doğal ve kültürel varlıkların korunması ve etkin kullanılmasıdır.

İZKA ayrıca bağımsız araştırmacılara İzmir ile ilgili olarak çeşitli bölgesel araştırmalar hazırlatmaktadır. Bu çalışmalardan biri İzmir’de Turizm Çeşitleri ve Turizm Yatırımları İhtiyaç Analizi’dir³⁰⁴.

İZKA ayrıca çeşitli mali destek programları uygulamaktadır. Bu programlar ile ilgili detaylar Tablo 45’de yer almaktadır.

Tablo 45

İzmir Kalkınma Ajansının Mali Destek Programları

KOBİ Mali Destek Programı: Son başvuru tarihi 25 Mart 2009 itibariyle KOBİ Mali Destek Programı kapsamında 441 adet proje teklifi sunulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda KOBİ Mali Destek Programında 98 proje mali destek almaya hak kazanmıştır. KOBİ Mali Destek Programı kapsamında başarılı olan projelere 23.422.049,96 TL tahsis edilmiştir.
Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı: Son başvuru tarihi 25 Mart 2009 itibariyle Sosyal Mali Destek Programı kapsamında 234 adet proje teklifi sunulmuştur ve bu projelerden 71’i mali destek almaya hak kazanmıştır. Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında olan projelere toplam 6.017.950,04TL tahsis edilmiştir.

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı. “Mali Destekler”. <http://www.izka.org.tr/destekler/> (15 Ekim 2009).

³⁰⁴ İZKA, “Araştırma Raporları”, <http://www.izka.org.tr/planlama/arastirma-raporlari/> (15 Ekim, 2009).

Tablo 45’den görüldüğü üzere İZKA tarafından 2008 yılı bütçesi kapsamında KOBİ ve Sosyal Kalkınma Mali Destek Programları 30 Aralık 2008 tarihi itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. İZKA ayrıca 2009 yılı bütçesi kapsamında tarım ve kırsal kalkınma, turizm ve çevre konularında teklif çağrısına çıkmayı planlamaktadır.

4.2.6.2. Çukurova Kalkınma Ajansı

ÇKA; 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının, Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un Bakanlar Kurulu’na verdiği yetkiye dayanarak 31 Mayıs 2006 tarih ve 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. ÇKA’nın çalışma bölgesi, Akdeniz Bölgesi’nin doğusunda yer alan Adana ve Mersin illerini kapsamaktadır.

ÇKA’nın hedefi; *“faaliyet bölgesinin kalkınması için iktisadi ve sosyal alanda sürdürülebilir büyümeyi sağlayacak araçları ve faaliyetleri tespit eden, geliştiren ve başarılı bir şekilde uygulayabilen bir Ajans olmaktır.”* ÇKA’nın vizyonunu ise *“Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ve sürdürülebilmesinde öncü ve etkin olmak.”* şeklinde belirlenmiştir³⁰⁵.

Ajansın temel amaçları ise şöyledir³⁰⁶:

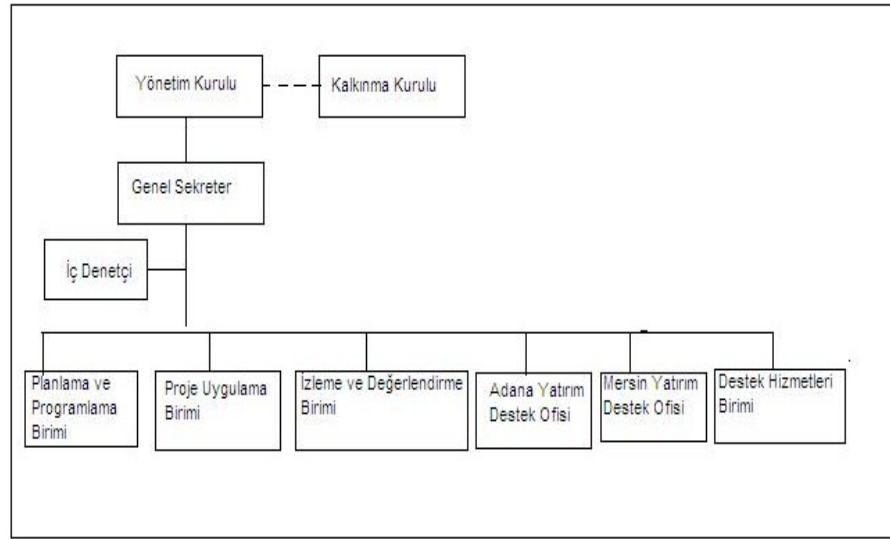
- Bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyelinin analiz edilmesi, cazibesinin artırılması ve ulusal ve uluslararası arenada tanıtımının yapılması;
- Bölgede üretim ve istihdamı artırabilecek nitelikteki çalışmaların desteklenmesi;
- Göç yönetimi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek verilmesi,
- Girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi;
- Kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi;

³⁰⁵ ÇKA, 2008 Faaliyet Raporu, 2008, s. 1.

³⁰⁶ ÇKA, “Ajans Profili”, http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47 (10 Eylül, 2009).

- Kamu, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi,
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının tanıtılması,
- Yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden takip edilmesi;
- AB fonları ve uluslararası fonların kullanılmasında aracılık yapılması ve koordinasyon sağlanması,
- Araştırma ve veri tabanı oluşturulması, izleme ve veri değerlendirilmesi.

Şekil 7'de ÇKA'nın organizasyon şeması görülmektedir.

Şekil 7: Çukurova Kalkınma Ajansının Organizasyon Şeması

Kaynak: ÇKA, 2008 Yılı Faaliyet Raporu, 2008, s. 10.

Şekil 7'den görüldüğü üzere ÇKA'nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve buna bağlı çeşitli birimleri bulunmaktadır.

KA'nın Kalkınma Kurulu yüz üyeden oluşmaktadı. Kalkınma Kurulu'nun % 60'ını özel kesim ve STK'lar, % 40'ını kamu kurum ve kuruluşları oluşturmaktadır. Ayrıca, Kalkınma Kurulunda Adana ilinin temsil oranı % 53, Mersin ilinin temsil oranı ise % 47'dir³⁰⁷.

KA'nın mali destek programları řunlardır³⁰⁸:

- İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı,
- Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı,
- Küçük lekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı,
- Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı.

KA tarafında 30 Aralık 2008 tarihinde dört ayrı proje teklif çağrısı ilan edilmiş ve bu projelere Ajans bütçesinden toplam 19.000.000,00 TL kaynak tahsisi yapılmıřtır³⁰⁹. Bu programların içerikleriyle ilgili detaylar Tablo 46'da yer almaktadır.

³⁰⁷ KA, **2008 Faaliyet Raporu**, 2008, s. 5.

³⁰⁸ KA,"Mali Destekler", http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=109 (10 Eylül 2009).

³⁰⁹ KA, **2009 Ara Faaliyet Raporu**, 2009, s. 30.

Tablo 46

Çukurova Kalkınma Ajansının Mali Destek Programları

İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (TR62-08-01): Bu mali destek programının amacı istihdam ve üretimde halihazırda öne çıkan sektörlerin geliştirilmesi, bölge imkanları ve küresel ekonomik koşullar göz önüne alındığında gelişme potansiyeli olan sektörlerde yapılabilecek yeni yatırımların desteklenmesidir. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 11.000.000,00TL olup, verilecek destekler 20.000,00TL ve 400.000,00TL arasında olacaktır. Bu kapsamdaki projelere Ajans tarafından sağlanacak destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 40'ından fazla olmayacaktır.
Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı (TR62-08-02): Bu mali destek programının amacı sosyo-kültürel ortamın iyileştirilmesi, işgücü niteliğinin artırılması, çevresel ve kültürel değerlerin koruma-kullanma dengesinin sağlanması, bölgenin kaynak ve imkanlarının araştırılması ve tanıtılmasıdır. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 2.000.000,00TL olup, verilecek destekler 20.000,00TL ve 100.000,00TL arasında olacaktır. Bu kapsamdaki projelere Ajans tarafından sağlanacak destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 75'inden fazla olmayacaktır.
Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı (TR62-08-03): Bu mali destek programının amacı bölgenin rekabet gücünü artırmaya, iş ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik küçük ölçekli altyapı projelerini desteklemektir. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 4.000.000,00TL olup, verilecek destekler 25.000,00TL ve 600.000,00TL arasında olacaktır. Bu kapsamdaki projelere Ajans tarafından sağlanacak destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 50'sinden fazla olmayacaktır.
Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı (TR62-08-04): Bu mali destek programının amacı, kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak gelir getirici faaliyetlerin bölge içerisinde sosyal ve coğrafi olarak yaygınlaştırılmasıdır. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 2.000.000,00TL olup, verilecek destekler 20.000,00TL ve 200.000,00TL arasında olacaktır. Bu kapsamdaki projelere Ajans tarafından sağlanacak destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 75'inden fazla olmayacaktır.

Kaynak: ÇKA, 2009 Ara Faaliyet Raporu, 2009, s. 30.

ÇKA, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Intel ve DPT ortaklığında yürütülmekte olan bir projede ise yerel koordinatör olarak görev almaktadır. Projenin amacı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı ve yaygınlaştırılması ile insanların bilgiye ulaşım ve katılımlarını sağlamaktır. Proje kapsamında, bilgisayar okuryazarlığı, kırsal alanlara ve teknolojiden uzak insanlara ulaşılması ve dijital uçurumun azaltılması hedeflenmektedir³¹⁰.

4.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler ve SWOT Analizi

Türkiye’de kalkınma ajanslarına yönelik çeşitli çevreler tarafından birçok eleştiri yapılmaktadır. Bu eleştiriler genel olarak KA’ların hukuki statüsüne yönelik olmakla beraber personel yönetmelikleri, misyonları ve görevleri gibi daha birçok konuyu da kapsamaktadır. Bu eleştirilerin belirlenmesi KA’ların işlerliliğini artıracak önlemler alınmasında önemli rol oynayabilir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde KA’lara yönelik çeşitli çevrelerden yapılan önce olumlu eleştiriler sonra olumsuz eleştiriler ele alınacak ve bunlardan hareketle KA’ların SWOT analizi yapılacaktır.

4.3.1. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler

Türkiye’nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesi sonucunda AB Komisyonu’nun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında KA’ların kurulması yer almaktadır. Türkiye’de bu tarihten itibaren KA’larla ilgili birçok düzenleme yapılmış (Bkz. Tablo 44) ve 2009 tarihinde 26 Düzey 2 bölgesinde KA’ların kuruluşu tamamlanmıştır. Fakat KA’lara yönelik bu çalışmalar beraberinde çeşitli çevrelerden birçok olumlu ve olumsuz eleştiriye de beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de bölgesel planlamaya ihtiyacın olduğu bir gerçektir. GSMH, kişi başına GSMH ve sosyal açıdan ülkenin doğusu ve batısı arasında hatta aynı bölgede yer alan iller ve bu illerin içinde yer alan bölgeler arasında bile büyük farklılıklar mevcuttur (Bkz. Tablo 37). Bu çerçevede bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla

³¹⁰ ÇKA, “Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Girişimi (Teknoloji Köyleri) Projesi”, http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=76 (11 Eylül 2009).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana birçok bölgesel politika uygulamasına gidilmiştir.

Küreselleşme süreci tüm dünyanın bölgesel politikalarını etkilediği gibi Türkiye'nin de bu alandaki politikalarını ve kurumsal yapılanmasını değiştirmiştir. Türkiye küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni eğilimler çerçevesinde bölgesel sorunlarını çözmek için yukarıdan aşağıya politikaları terk etmeye başlamış ve yönetim yerine yönetim modelini bölgesel politikaların merkezine oturtmuştur.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın bir şekilde uygulanmaya başlayan planlama, kalkınmanın en önemli belirleyicisi olarak görülmüştür. Bu dönemde bütüncül olarak tasarlanan ve merkezi otorite tarafından yürütülen planlar; ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak ve temel sosyo-ekonomik sorunları çözmek için kurumsal bir strateji olarak görülmüştür. Ancak küreselleşme süreciyle birlikte liberalleştirme ve özelleştirme politikalarıyla devletin iktisadi gücü zayıflatılmış ve ulusal iktisat politikası araçlarının yönetimi ulus devletten uluslar üstü kurumlara devredilmiştir. Bu gelişmelerin iktisadi planlara yansımaları ise kapsam olarak bütüncül kalkınma planlamasından stratejik planlamaya geçiş şeklinde olmuştur³¹¹.

Türkiye'de de tüm dünyadaki gelişmelere paralel bir süreç yaşanmıştır. 1960 yılında DPT'nin kurulması ile başlayan kalkınma planlaması tüm ülkeyi kapsayan bütüncül planlama çerçevesinde ele alınmıştır. Bütüncül planlama anlayışı VII. BYKP'ye kadar sürmüş, AB'ye üyelik sürecinin de etkisiyle yerini VII. Plandan itibaren stratejik planlamaya bırakmıştır. VII. BYKP ile birlikte stratejik planlama ve adem-i merkeziyetçilik anlayışı kalkınma anlayışına yerleşmiştir³¹².

Kalkınma planlamasında yaşanan bu dönüşüm bu planların en önemli öğeleri olan bölgesel kalkınma plan, program ve politikalarında da görülmüştür. VII. BYKP'ye kadar Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları merkezi yönetim tarafından uygulanmış ve bölgesel kalkınma uygulamaları geri kalmış bölgelerin sorunlarının giderilmesi,

³¹¹ Soyak, "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?", ss. 170-172.

³¹² Soyak, "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?", ss. 175-180.

bölgeler arası kaynak dağılımının etkin bir şekilde yönetilmesi ve potansiyel olarak gelişime açık bölgelerin desteklenmesi anlayışı içerisinde ele alınmıştır.

Fakat Türkiye, AB'ye giriş süreciyle teşvik sistemi üzerine oturan bölgesel gelişme politikalarını terk ederek içerik, kurumsal ve organizasyonel açıdan yeni bir uygulama içine girmiştir. Türkiye'de adem-i merkeziyetçi politikalara geçiş sonucu bölgesel ve yerel kalkınmanın yerel girişime bağlı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Bu geçişin organizasyonel bağlamda araçlarından biri de KA'lardır.

DPT'nin hazırlamış olduğu "Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları" isimli raporda KA'lar çeşitli gerekçelere dayandırılarak savunulmaktadır. DPT'ye göre hem gelişmiş hem de az gelişmiş bölgelerin beşeri ve sosyal sermayeyi de içermek üzere potansiyelini artırmak ve böylelikle ulusal kalkınmayı sağlamak amacıyla yerelde örgütlenecek kalkınma amaçlı kurumlara ihtiyaç vardır. Raporda ayrıca ülkemizin birçok ilçe, il ve bölgesinde yerel kalkınmaya ivme kazandırmak amacıyla kurulmuş çeşitli girişimler tarafından da KA gibi yapılanmalara talep olduğu belirtilmektedir³¹³.

DPT ayrıca KA gibi yapılanmalara olan ihtiyacın daha I. BYKP'de belirtildiğini vurgulamaktadır. I. BYKP'nin Teşkilat, Meseleler ve Tedbirler bölümünde KA gibi yapılanmalara olan ihtiyaç şu şekilde belirtilmektedir³¹⁴:

"Bölge kalkınma ve planlamasıyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesi, hem merkezde hem de bölgelerde ihtiyaca elverişli teşkilat ve yeterli personelin bulunmasını gerektirmektedir. Varılacak en son amaç her bölgede araştırma takımları kurmak yoluyla ilerde genel plan çerçevesine uygun bölge programları hazırlamak ve bunların uygulanması bakımından gerekli idari teşkilatlanmayı sağlamaktır."

"Gerek bölge araştırmaları gerek bölge planlaması, yetişmiş eleman azlığı ve ayrıntılı bilgi toplama zorluğu yüzünden ancak uzun sürede etkili bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir iştir. Bölge araştırmaları için eleman yetiştirme ve buna paralel olarak takımlar kurma işi bir programa bağlı olarak yürütülmektedir."

³¹³ DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, s. 18-19.

³¹⁴ DPT, I. BYKP, s. 476.

Türkiye’de uygulanan ulusal kalkınma planları incelendiğinde bölgesel kalkınma konusuna önem verildiği ancak uygulamada bir takım aksaklıkların olduğu görülmektedir. Türkiye’de kalkınma politikalarında yaşanan süreç incelendiğinde “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” olarak adlandırılan bölgesel kalkınma politikasının başarılı olmadığı görülmektedir. Bu politikalarla bölgelerde teknik altyapıyı kurulamamış, uygulamalarda çeşitli kayırmalara gidilmiş, kaynaklar sektör ve kuruluş bazında dağıtılarak bölgesel potansiyeller göz ardı edilmiş dolayısıyla ülke genelinde bir verimlilik sağlanamamıştır.

Merkezi bir yönetim anlayışı ile yapılan planlar her ne kadar bölgesel kalkınmayı en önemli amaçlarından biri olarak ele alsalar da bu planlar, bölgesel potansiyellerin ve dinamiklerin önemini dışlayan bir yapı sergilemektedirler. Yerel ya da bölgesel aktörler, bölgesel dinamikleri merkezi idareden daha iyi bilmekte ve analiz etmektedirler. Türkiye farklı dinamiklere sahip büyük bir coğrafyadır. Bölgelerin farklı ekonomik ve sosyal koşullarını dikkate alan kalkınma stratejileri iyi bir yönetimle topyekün büyüme açısından önem taşır. Çünkü bazı bölgeler sanayi, bazı bölgeler hayvancılık, tarım ya da turizm açısından önemli bir potansiyel taşıyabilir. Dolayısıyla bölgesel aktörlerin de içinde bulunduğu ve her bölgenin özelliklerini baz alan bölgesel kalkınma modelleri oluşturulabilirse topyekün ulusal kalkınma sağlanabilir.

Bu bağlamda ulusal bir kalkınma planı oluşturmada önce bölgelerin ekonomik, beşeri, sosyal vb. potansiyellerinin belirlenmesi ve planın bu potansiyeli dikkate alarak yapılandırılması ulusal kalkınma açısından önemlidir. Bölgelere ilişkin bilginin toplanması, işlenmesi ve bir sistematığe oturtulması merkez kurumun koordinasyonunda bölgelerde bulunan aktörlerin çalışmalarıyla sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bu durumda KA’lar bölgesel sosyo-ekonomik koşulları iyi analiz edebilecek ve merkeze bu konuda doğru bilgiyi ulaştırabilecek etkin bir aracı olabilirler.

Türkiye’de bölgesel kalkınmanın sağlanamamasının önündeki en önemli engellerden biri organizasyon sorunudur. Bölgelerde yer alan belediye, sanayi ve iş odaları, üniversiteler, STK’lar, valilik, kaymakamlık gibi aktörler farklı projeler üretmekte, her biri bölgeye yönelik farklı kalkınma çalışmaları yapmakta ve çeşitli programlar yürütmektedir. Fakat tüm etkinlikler birbirinden kopuk olarak

gerçekleştirilmektedir. Bu durum da bölgesel kalkınma açısından verimlilik kayıplarına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında KA'lar kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplumun katılımıyla oluşturulan bir kuruluş olmaları nedeniyle bu kesimler arasındaki işbirliğini arttırarak bölgesel kalkınmaya bir dinamizm getirebilir.

DPT Müsteşar yardımcısı Lütfi Elvan'a göre KA'lara Türkiye'de yatırım yapmak isteyen yabancıların izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden yapılması ve bu konuda koordinasyonun sağlanması açısından yetki verilmiştir. Bölgelerde uzman sıkıntısı nedeniyle yerel proje üretimi yetersizdir. Ayrıca AB fonlarından bölgelere aktarılan kaynağın ancak üçte biri kullanılmaktadır. Bu verimsizliği önlemek amacıyla KA'larda bölgesel stratejileri belirleyecek uzman personel istihdam edilecek ve KA'lar AB fonlarının dağılımını koordine edecektir³¹⁵. Abdurrahman Arıman'a göre de 26 ajans bölgelerinde bir cazibe alanı oluşturarak yabancı sermayenin bu bölgelere yatırım yapmasını sağlayacaktır³¹⁶.

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (MÜSİAD) 2005 tarihli Bölgesel ve Sektörel Kalkınma Raporu'nda sektörel ve bölgesel gelişme planlarının hazırlanmasının önemi vurgulanmakta ve bölgelerin yatırım envanterinin çıkarılması için KA'ların faaliyete geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Rapora göre KA'lar *“Yaptırım gücü olan, gerekli müdahale araç ve imkanlarıyla donatılmış, katılımcı ve şeffaf nitelikte olan, yerli ve yerel unsurları ağır basan, gerçek bir kurumsal yapılar olarak hayata geçirilmelidir.”*³¹⁷.

Dünyada da KA'lar ayrıca esnek yapıları ve bölgesel hassasiyetleri merkeze göre daha iyi bilmeleri nedeniyle piyasanın çalışmasına engel olan asimetrik bilgi, dışsallıklar ve piyasa başarısızlıklarını azaltıcı yönde etki yapacak en iyi araçlar olarak görülmektedir³¹⁸.

³¹⁵ Gazetebir, “Kalkınma Ajansları, Yabancı Sermayenin Önündeki Engelleri Kaldıracak”, http://www.ajansbir.com/haber-7385--Kalkinma_ajanslari_yabanci_sermayenin_onundeki_engelleri_kaldiracak.html (15 Ekim 2009).

³¹⁶ Funda Özkan, “Türkiye Gayretli Öğrenci ama Sonuç Yok”, **Radikal Gazetesi**, 29.01.2005.

³¹⁷ MÜSİAD “2005 tarihli Bölgesel ve Sektörel Kalkınma Raporu” (2005)'den aktaran YAYED, “BKA'yı Kimler İstiyor Kuşağı-Sanayi-MÜSİAD”, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

³¹⁸ Cameron ve Danson, s. 15.

Bu çerçevede 5449 sayılı Kanunla birlikte KA'lara bazı işlevler de yüklenmiştir. Bilindiği gibi yerel yönetim reformu sonucu yerel yönetimlerin rolleri, sorumlulukları ve bu yönetimlere aktarılan finansal kaynaklar artmıştır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin ve diğer yerel aktörlerin teknik kapasitesinin desteklenmesi işlevi ise KA'lara verilmiştir. KA'lara verilen diğer bir işlev ise birden çok ili kapsayan bölgesel projelerde etkinliği ve verimliliği arttırmak amacıyla projeler arasında koordinasyon sağlamaktır. KA'lardan yerine getirilmesi beklenen başka bir fonksiyon ise bölgesel planlamanın yerel ve ulusal bağlantıları arasında köprü oluşturmaktır. Ayrıca KA'lara yerel yönetimlerin planlama faaliyetlerine teknik destek vermek ve bu planların ulusal planlarla uyumunu sağlama işlevi de verilmiştir³¹⁹.

Tüm bu olumlu görüşlere karşı KA'lara karşı çok ciddi olumsuz eleştiriler de mevcuttur.

KA'lara yöneltilen eleştirilerden biri ajansların ismine yöneliktir.

KA'ların uyguladığı politikalar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir bölgeyi kapsamaktadır. KA'lar İngilizce'de "*The Regional Development Agencies*" olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de de bu kuruluşlar önce "Bölge Kalkınma Ajansları" olarak adlandırılmışken, daha sonra bu tanımın başından "bölge" ifadesi kaldırılmış, sadece "kalkınma ajansı" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Diğer eleştirilen bir unsur ise "ajans" kavramıdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ajans kelimesinin "*Haber toplama işiyle uğraşan kuruluş; bir ticari kuruluşu tanıtan, onunla ilgili bilgi aktaran ve bu yolla kazanç sağlayan iş kolu; bu iş kollarının çalıştığı büro*" gibi karşılıkları vardır. Dolayısıyla "ajans" kelimesi Türkçe karşılıkları dikkate alındığında yönetim ya da daha spesifik olarak kamu yönetimi anlamı içermemektedir³²⁰.

KA'lar yöneltilen eleştirilerden bir diğeri DPT'nin bu ajansların kurulmasıyla birlikte tasfiye sürecine gireceğine yöneliktir. Fakat DPT'nin çeşitli raporlarında ifade edildiği üzere KA'lar bir uygulayıcı değil bir aracı kuruluştur.

³¹⁹ Ataay, "BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine", ss. 29-30.

³²⁰ Koçberber, s. 38.

DPT'nin “Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları” adlı raporunda belirtildiği üzere DPT bünyesindeki Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün görevlerinden biri KA'ların genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmektir³²¹. Dolayısıyla KA'lar DPT'ye bağlı alt kuruluşlar olarak tasarlanmıştır.

Yine söz konusu raporda “*Kalkınma ajansları; yerel potansiyeli harekete geçirmek üzere, ulusal plan ve stratejiler ile tamamen uyumlu bölgesel plan ve stratejilerin daha katılımcı usulle hazırlamasına yardımcı olacaktır.*” vurgusu yapılmakta ve “*Kalkınma Ajansları, DPT'nin koordinasyonu ve rehberliğinde üretim ve kalkınma kültürünün merkezi olacaktır.*” ifadesi kullanılmaktadır.”³²².

Hekimoğlu ve Altindeğer'e göre Türkiye'de KA'lar, kalkınma planlarının uygulayıcısı değil, DPT'nin belirlemiş olduğu bölgesel kalkınma plan ve programlarına bilgi sağlayacak, bağlı oldukları bölgedeki yatırım olanaklarını belirleyecek, yapılan uygulamaları denetleyecek ve tüm bu konularda DPT'ye bilgi sağlayacak bir aracı olarak tasarlanmış kuruluşlardır³²³.

Ataay'a göre DPT; KA'lara yerel girişimin artırılması amacı doğrultusunda organizatör, koordinatör ve katalizör olma fonksiyonları yüklemekte, doğrudan uygulama yapma işlevi vermektedir³²⁴.

Bir diğer eleştiri ise KA'ların kuruluşundan önce gerekli ön hazırlıkların yapılmadığına yöneliktir. Türkiye'de KA'lar oluşturulmadan önce gerekli hazırlıklar yapılmamış ve kamuoyu bu konuda eksik bilgilendirilmiştir. Örneğin AB'de birçok ülkede KA'lar kurulmadan önce bunlara hazırlık mahiyetinde çeşitli organlar oluşturulmuştur. Örneğin İngiltere'de KA'lar yapılandırılmadan önce AB fonlarının yönetimini sağlamak, bölgedeki iş bağlantılarının kurulmasına yardımcı olmak ve katılımı teşvik etmek amacıyla Hükümet Ofisleri oluşturulmuştur³²⁵. Ayrıca bu konuyla bağlantılı olarak kamuoyunun en iyi şekilde bilgilendirilebileceği çeşitli kurumların

³²¹ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, s. 6.

³²² DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, ss. 18-19.

³²³ Hekimoğlu ve Altindeğer, s. 4.

³²⁴ Ataay, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, ss. 28-29.

³²⁵ Kayasü vd., s. 39.

düzenlediği toplantı, seminerlerin vs. basında çok fazla yer almadığı ve bu nedenle de düşük katılımlı olduğu görülmüştür.

KA'ların fonksiyonları arasında yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, yerel girişimciler ile KOBİ'lerin desteklenmesi ve yerelin rekabet gücünün artırılması yer almaktadır. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtildiği üzere KA sisteminin temelini esnek üretim sistemi oluşturmaktadır. Günümüzde esnek üretim sistemine en uygun araçlar olarak da KOBİ'ler görülmektedir. KOBİ'ler bölgesel kalkınmanın iticü gücünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla günümüzde bölgesel bağlamda kurumsal ayağını KA'ların oluşturulduğu ve KOBİ üzerine oturtulan bir kalkınma anlayışı benimsenmeye çalışılmaktadır.

Fakat KOBİ üzerine inşa edilmiş bir kalkınma anlayışı ulusal kalkınmayı sağlamaktan yoksun bir anlayıştır. Bu tür bir yapılanma ülkeyi çok uluslu şirketler (ÇUŞ) karşısında taşeronluğa götürür. KOBİ'lerin kurulması ve geliştirilmesi üzerine kurulan bir kalkınma anlayışı ancak yerel kalkınma için iyi bir modeldir. Sadece söz konusu bölgedeki niş sanayiye ya da bölgeye özgü faaliyetleri verimlileştirme açısından uygundur. Ancak ulusal kalkınma, büyük sermayeye dayanan ÇUŞ'ların hüküm sürdüğü ekonomik düzende, bu anlayış üzerine kurulamaz³²⁶.

Mersin Sanayi ve Ticaret Odası'na göre KA'lara birçok misyon yüklenmektedir ve ayrıca kamuoyunda da bölgesel sorunları KA'ların çözeceğine yönelik bir anlayış söz konusudur. Halbuki KA'ların misyonu bölgedeki tarım, turizm vb. alanlardaki bölgesel sorunları çözmek değildir. KA'ların misyonu bölgelerindeki ekonomik faaliyetlerle ilgili bilgileri toplamak ile envanterleri oluşturmak ve KOBİ'lerin dışarıya açılabilmesi, dışarıdaki yatırımcıların buraya gelebilmesinin önündeki engellerin kaldırılması yönünde çözüm üretmektir."³²⁷

BAK'ların görev fonksiyonları Türkiye'de bazı kurumlarınkiyle örtüşmektedir. BAK'ları görevlerinden biri KOBİ'lerin verimliliğini artırmak ve KOBİ'leri desteklemektir. Bu görevler aynı zamanda Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) ve

³²⁶ Birgül Ayman Güler, Kişisel Görüşme, TODAİE Ankara, 20 Ekim 2009.

³²⁷ YAYED, "BAK'yı Kimler İstiyor Kuşağı-Sanayi-Ticaret Odası", http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

KOSGEB'in de görevleri arasında yer almaktadır³²⁸. Ayrıca AB mali işbirliği ile yürütülen projeler ve DAP, DOKAP gibi bölgesel planların işlevleri ile KA'ların yerine getirdiği işlevler arasında örtüşme olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 38 ve Tablo 39).

Ayrıca KA'lar; Türkiye Kalkınma Bankası ve Türkiye Sinai Kalkınma Bankası gibi bölgesel kalkınmada önemli rol oynayan kurum ve kuruluşların görüşleri alınmadan kurulmuştur. Bu kurumlar bilindiği üzere Türkiye'de bölgesel kalkınma alanında deneyim sahibi kuruluşlardır. KA'ların kuruluş aşamasında bu kurumlardan kredi takipleri, personel, yönetsel vb. alanlarda teknik desteğin alınmaması kurumlar arası koordinasyon açısından önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.³²⁹

KA'lara yönelik en ciddi eleştiriler ise TMMOB ve ana muhalefet partisi CHP tarafından yapılmaktadır.

KA'lar ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Hakkında TMMOB Raporuna göre bu tür yapılanmalar küresel kapitalizme eklemlenme sürecinin tamamlanması sonucu ortaya çıkan yönetim anlayışının bir uzantısıdır. Bu yeni küresel yönetim anlayışı mevcut sosyal devlet modelinden düzenleyici/yönetişimci devlet modeline geçişi öngörmekte; ülkeyi pazar, devleti tüccar, vatandaşı müşteri haline getirmektedir. Neo-Klasik politikalar kamu idaresini Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası örgütlerin güdümüne sokmakta ve AB ile uyum süreci yönünde atılan adımlarla da kamusal ve toplumsal çıkarlar yerine dış sermaye gruplarının çıkarlarını ön plana alınmaya çalışılmaktadır. Bu tür uygulamalar planlama açısından ise devletin planlama, yönlendirme ve denetleme fonksiyonlarını yok etmektedir. TMMOB'ye göre KA modeli; Türkiye'nin yatırım ve kalkınma stratejisini temelden değiştirmeye yönelik girişimleri içeren ve ÇUŞ'ların/gelişmiş ülkelerin çıkarını gözetken bir yapıdadır. 5449 sayılı Yasa birçok belirsizlik içermekte ve pek çok tartışmalı olguyu bünyesinde barındırmaktadır. TMMOB'ye göre bu belirsizlikler³³⁰:

³²⁸ Hekimoğlu ve Altundegir, s. 35.

³²⁹ Cahit Yılmaz, Kişisel Görüşme, Eski Kalkınma Bankası Uzmanı, 02 Aralık 2009.

³³⁰ TMMOB, "Kalkınma Ajansları ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Hakkında TMMOB Raporu"ndan aktaran YAYED, "Görüşler-Kalkınma Ajansları Hakkında TMMOB Görüşü", http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=214&tipi=9&sube=0 (15 Şubat 2009).

- KA'ların merkezi/yerel yönetim sistemi içerisindeki yeri,
- KA'ların kamu/özel hukuk tüzel kişiliği,
- KA'ların personel istihdam yönetimi,
- KA'ların ulusal kalkınma planına atıfta bulunulmadan ve ulusal kalkınma planı ile bağlantı zorunluluğu getirilmeden bölge plan ve programlarının uygulanması konusunda yetkili ve görevli kılınması,
- KA modelinin kamu yararı yerine bölgeler arası rekabeti ön plana çıkarması ve kamu kaynaklarını özel kesimin emrine verilmesine olanak tanınması,
- KA'ların yereldeki bilgilerin küresel piyasalara aktarımına ve küresel sistemle bütünleşmesine altyapı oluşturması,
- KA'ların hiyerarşik denetime tabi olmamasına karşın merkezi ve yerel olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarını denetimi ve kontrolü altına sokabilecek yetkiyle donatılmış olmaları,
- KA'ların hesap verilebilirlik ve sağlıklı denetim açısından üzerinde bir kamusal denetim öngörülmemiş olmasına karşın bağımsız dış denetim kuruluşlarının denetimine tabi olmaları,
- Tek ilden oluşan bölgelerde ajans yönetim kurulunda yer alacağı ifade edilen STK'ların hangi türden ve hangi alanda etkinlik gösteren STK'lar olacağına ilişkin bir belirleme yapılmaması,
- KA'ların Anayasada var olan yönetim yapılarından farklı bir yapı ortaya koyması,
- KA'ların kalkınma kurullarının, merkezi idare temsilcileri, belediye başkanları, sermayeyi temsil eden oda, dernek ve siyasal iktidara yakın vakıf ve derneklerin bileşeninden oluşması konularında görülmektedir.

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Soğancı'ya göre “*Siyasal iktidarca AB’ye uyum süreci ile gündeme getirilen Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye’nin bölgesel gelişme politikalarının AB’ye uyumunun sağlanması gerekçesiyle savunularak, yasal çerçeveye oturtulmuştur... Bu oluşum, Başbakanın emrinde olan Yatırım ve Destek Ajansı ile birlikte, yani yabancı sermaye ile birlikte bölgesel gelişme politikalarını oluşturup uygulayacaktır.*”³³¹.

Ataay’a göre de Türkiye’de KA’lar AB bölgesel kalkınma politikasına uyumun sağlanması gerekçesiyle savunulmaktadır³³². Berber ve Çelepci’ye göre AB’nin bütün aday ülkelere benimsettiği bu yeni uygulama sermayeyi, özel sektörü ve bölgesel rekabeti ön planda tutmaktadır. Bu yeni yaklaşımın temel kurumu ise KA’lardır³³³.

CHP ve TMMOB 5449 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Kanunun bazı maddelerinin iptali ve iptal davası sonuçlanıncaya kadar yürürlüklerinin durdurulması için ayrı ayrı dava açmışlardır. Anayasa Mahkemesi ise bu iki davayı birleştirmiştir.

İptal ve yürürlüğün durdurulması istemlerini içeren dava dilekçesinin gerekçeleri çeşitlidir. Bu gerekçeler genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir³³⁴:

- 5449 sayılı Kanunda KA’ların merkezi mi yoksa mahalli bir nitelik mi taşıdığı ve bunların birer kamu tüzelkişisi mi yoksa özel hukuk tüzelkişisi mi olduklarının anlaşılamaması,

- Kalkınma ajanslarının örgütlenmesine bakıldığında, bu örgütlerin kapsadıkları birden çok il ve donatıldıkları yetkiler açısından bölgesel nitelik taşıdıklarının görülmesi, ancak bu ajansların, merkezi idarenin bir parçası olmadıkları gibi tabi oldukları hukuki rejim bakımından da birer “kamu idaresi” olmamaları,

³³¹ TMMOB, “Siyasi İktidar Kalkınma Ajansları ile Neyi Kalkındıracak?”, http://www.tmmob.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=392&tipi=3 (15 Şubat 2009).

³³² Ataay, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, s. 15.

³³³ Berber ve Çelepci, s. 1.

³³⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı, Resmi Gazete Tarih ve Sayısı: 23.02.2008 – 26796, Esas Sayısı: 2006/61, Karar Sayısı: 2007/91, Karar Günü: 30.11.2007, ss. 2-16.

- KA'ların Anayasaya göre mahalli idare birlikleri olarak kabul edilememeleri dolayısıyla Kalkınma ajanslarının Anayasada öngörülen idari yapının dışında ve bu yapıdan farklı yeni bir örgütlenme birimi niteliğini taşımaları,

- Kanunda KA'ların belirlenen Düzey 2 bölgelerinde kurulması kararlaştırılmıştır. Bu durumun anayasal olarak Türkiye'nin yönetim yapısında mevcut olmayan yeni bir bölge kademesi yaratması,

- KA'ların Anayasada belirtilen "idarenin bütünlüğü", "idari vesayet", "yetki genişliği" ilkelerine aykırı bir yapı ortaya koyması,

- Kanunda ajansların tüzel kişiliğe sahip olduklarının bildirilmesi, ancak özel hukuk mu yoksa kamu tüzelkişisi mi olduklarının belirtilmemesi,

- Ulusal kalkınma planı ile bağlantı zorunluluğu getirilmeden, bölge plan ve programlarının uygulanması konusunda ajansa verilen yetki ve görevler, kaynakların ulusal açı yerine sadece bölgesel açıdan değerlendirilmesine neden olarak kaynak israfına yol açabileceği,

- Kanunda KA bünyesinde yer alacak STK'ların hangi türden ve hangi alanda etkinlik gösteren STK'lar olacağına ilişkin bir belirlemenin olmaması, aynı şekilde "özel kesim" ifadesinin de tam anlamıyla açık bir tanım olmayıp bu konuda da Yasada herhangi bir belirleme görülmemesi,

- Yasada herhangi bir ölçüt getirilmeden ve faaliyet alanı belirtilmeden idareye özel kesim ve STK'lardan üye seçme yetkisi tanınması,

- Kanunda KA'ların iç ve dış denetimi ile ilgili belirsizliklerin olması ve kamusal denetim kapsamında olmamaları.

Yukarıda sözü geçen gerekçeler başta olmak üzere daha birçok gerekçelerle KA'lara yönelik açılan iptal davası reddedilmiş olsa da KA'ların hukuki yapılarında bazı aksaklıkların olduğu açıktır. Bu durum, daha önce de belirtildiği üzere, KA'lara yönelik ön hazırlıkların yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

Ajansların bazılarında kamu ağırlığının fazla olduğu görülmektedir. Örneğin ÇKA'nın Kalkınma Kurulu'nun % 60'ını Özel Kesim ve STK'ler, % 40'ını Kamu Kurum ve Kuruluşları oluştururken; İZKA'da bu oran sırasıyla % 70'e % 30'dur. Bu konuda yapılabilecek diğer bir eleştiri ise Kalkınma Kurullarının başkanlığını valilerin yapmasıdır. Bu durum da kamu ağırlığının artmasına neden olan dolayısıyla da esnekliği önleyen bir unsur olarak ele alınabilir. Bu alanda ayrıca KA'ların DPT'ye olan sıkı bağlılıkları ve Kalkınma Meclislerinin Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi konusu dikkate alınabilir. Ayrıca KA'larda emek kesimi ve iş odaları az temsil edilmekte buna karşılık sermaye kesimi ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) başkanı Enis Özsaruhan'a göre de KA'lar AB normları ile uyumlu, bölgesel potansiyeli ve inisiyatifini iyi bir şekilde değerlendirebilecek ve ulusal kalkınmaya önemli katkıları olacak bir modeldir. Fakat Özsaruhan, KA'lardaki kamu ağırlığını eleştirmektedir. Türkiye'de ajansların yönetiminin kamu ağırlıklı tasarlanmış olması, başkanlıklarına valilerin atanması, genel sekreterin DPT tarafından onaylanması, yönetim kurullarında özel sektöre çok fazla yer verilmemesi ve KA'lara tahsis edilecek kaynaklardan geri kalmış yörelerin ağırlıkla yararlanmasının güvence altına alınmaması Özsaruhan'ın KA modeline yönelik eleştirileri arasında yer almaktadır³³⁵.

Çok illi olarak kurulan Düzey 2 bölgelerinde kaynakların iller arasında dengeli bir şekilde dağıtılıp dağıtılamayacağı konusu da büyük bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca her ilin temsilcileri kendi bölgelerinin önceliklerini gözeticeğinden koordinasyon ve uygulama konusunda sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Bölgeler arası rekabet stratejisine dayalı olan KA anlayışı Türkiye'de işlemeyebilir. Çünkü Türkiye'de bölgeler arası rekabetin sağlanmasından çok bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farkların ortadan kaldırılması topyekün kalkınma açısından daha önemlidir. Ayrıca rekabete dayalı bir bölgesel kalkınma stratejisi ekonomik açıdan görece gelişmiş bölgelerin öne çıkmasına, daha çok yatırım çekmelerine ve daha çok proje üreterek daha fazla fon elde etmelerine olanak sağlayarak geri kalmış bölgelerin geri kalmışlık kısır döngüsü içinden çıkamamalarına dolayısıyla bölgesel farkların daha da derinleşmesine

³³⁵ YAYED, BKA'yı Kimler İstiyor Kuşağı-İşverenler, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

neden olabilir. KA yasasında ise geri kalmış bölgelere yönelik bir pozitif ayrımcılığın yapılmaması bu sonucu destekler niteliktedir.

Türkiye’de uygulamaya konulan kamu yönetim reformuyla birlikte devlet-birey ilişkisinin sorgulanması söz konusu olmuş ve bireyin hizmetinde bir devlet ortamı oluşmaya başlamıştır. Klasik kamu yönetiminden yönetişim kavramına geçişle birlikte bilgi paylaşımına gitmeyen devletin yerini bilgiyi paylaşan şeffaf devlet anlayışı almıştır. Yönetişim anlayışı merkezi yönetime göre daha demokratik, katılımcı, şeffaf bir anlayış getirmekte ve bu anlayışta karar alıcı aynı zamanda uygulayıcı konumuna gelmektedir. Fakat bu alanda asıl sorgulanması gereken yönetişim anlayışının Türkiye’nin yönetsel ve sosyal yapısına uyup uymadığı konusudur. Bu konu sosyal devletin bölgelerdeki yapılanması olan KA açısından ele alındığında; yönetişim anlayışının bazı bölgelerde yerleşmesinin oldukça güç olduğu görülmektedir. Örneğin İzmir, İstanbul ve Çukurova gibi göreceli olarak sosyal ve ekonomik gelişimini sağlamış il ve bölgelerde sivil inisiyatif sağlanabilir. Fakat Türkiye’nin özellikle doğu bölgelerinde sivil inisiyatifin sağlanması bölgelerin ekonomik ve sosyal yapıları dikkate alındığında oldukça zordur. Bu sorunu ortadan kaldırmak için KA’ların ne gibi faaliyetlerde bulunacağı ise açık değildir.

Türkiye’de KA’ların tek tip bir yapılanması vardır. Fakat AB’deki KA sistemi incelendiğinde AB’ye üye her ülkedeki ve hatta aynı ülke içindeki KA’ların bile kurumsal ve işlevsel yapısının ayrıca fonksiyonlarının farklı olduğu görülmüştür. AB’deki KA’lar her bölgenin hassasiyetleri ve gelişme potansiyelleri dikkate alınarak kurulmuştur. Fakat Türkiye’de örneğin İzmir gibi görece sosyo-ekonomik gelişimini sağlamış bir bölge ile Doğu Anadolu Bölgesindeki sorunlar birbirinden farklıdır. İzmir için sürdürülebilir kalkınma önemliyken, Doğu bölgeleri daha kalkınmanın ilk aşamalarında. Dolayısıyla aynı modelin her bölgede nasıl çalışacağı yönünde belirsizlikler mevcuttur. Bu durum, Türkiye’nin sosyo-ekonomik açıdan görece geri kalmış bölgelerinde bir pozitif ayrımcılığa gidilmesi gerektiği yönünde önemli mesajlar vermektedir.

Bir ya da birden çok ilin bir araya gelmesiyle oluşturulan bölgelerde kurulan KA'ların bazılarında merkez il seçimi konusunda bir takım tutarsızlıklar söz konusudur. Örneğin TR61 Düzey 2 bölgesinde kurulan ve Isparta, Antalya ile Burdur illerini kapsayan KA'nın merkezi Isparta'dır. Antalya'nın turizm açısından Türkiye'nin en önemli merkezlerinden biri olduğu düşünüldüğünde merkezin Antalya olması daha uygun düşmektedir. Hatta Antalya'nın turizm açısından potansiyeli ve ülke ekonomisine katkısı düşünüldüğünde tek başına Düzey 2 bölgesi sayılması gerekmektedir.

KA Kanununda belirli olmayan bir diğer husus da başarısızlık durumunda KA'lara ne gibi yaptırımlar uygulanacağı konusudur. KA'lar özel hukuk tüzel kişisi oldukları için kamu ihale üst kuruluna tabii değildir. Bu durum bütçesini rahat kullanma yani esneklik açısından bir avantaj sağlarken şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından sıkıntılara yol açabilir.

4.3.2. Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının SWOT Analizi

Bir yönetim danışmanlığı tekniği olan SWOT analizi; kurum ve kuruluşlara yönelik dış dünyadan gelen tehdit ve fırsatları ve kurum ya da kuruluşun iç yapısının zayıf ve güçlü yönlerini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Yapılan bu analiz sonucunda, dış dünyadan gelen fırsatların kurumun geliştirilmesinde ne gibi roller oynayacağını ve tehditlerden ise kurumun nasıl korunacağını, kurumun zayıf yönlerini nasıl düzeltileceği ve güçlü yönlerini nasıl daha da güçlendireceğini belirlemeye yönelik stratejik plan oluşturulmaktadır.

Bu tür analizler kurumsal açıdan iç ve dış eleştirinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu çevrede çalışmamızın temelini oluşturan Türkiye'de bulunan KA'lara yönelik yapılacak olan SWOT analizi, KA'ların geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

4.3.2.1. SWOT Analizi İle İlgili Temel Bilgiler

Bir yönetim danışmanlığı tekniği olan SWOT analizi günümüzde birçok kurum ve kuruluş tarafından kullanılmaktadır. “Strengths – Güçlü Yanlar”, “Weaknesses – Zayıf Yanlar”, “Opportunities – Fırsatlar”, “Threats – Tehditler” sözcüklerinin baş harfleri bir araya getirilerek isimlendirilen SWOT Analizi, bir kuruluşun öncelikli olarak mevcut durumunu ortaya koymakta ve daha sonra analiz sonucu belirlenen faktörler çerçevesinde mevcut ve gelecekteki amaçlarını gerçekleştirebilmesi için, öncelikle stratejik yönelimlerin tanımlanmasını ve kuruluşun içinde bulunduğu durumun bir tablo halinde ortaya konulmasını sağlamaktadır. Analizde, bir yandan dış dünyadaki olumlu ve olumsuz gelişmeler göz önünde bulundurularak kuruluşun içinde bulunduğu ve gelecekteki durumunu etkileyecek fırsat ve tehditler belirlenmekte, bu ortamda elde edilen bilgiler çerçevesinde kuruluşun hedeflerini gerçekleştirebilmesi, başarılı olabilmesi ve bunu sürdürebilmesi için mevcut yapıdaki güçlü ve zayıf yönler ortaya çıkarılmaktadır³³⁶.

Bu çalışma aşamasında izlenen aşamalar şunlardır:

-Dış Analiz: Kuruluşun dış dünyadaki yerinin belirlenmesinde rol oynayan fırsat ve tehditlerin ortaya çıkarılması; diğer bir deyişle, genellikle kuruluşun kontrolü dışında gelişen ve çalışmalarına olumlu ya da olumsuz etki edebilecek politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik durum ya da gelişmelerin belirlenmesi,

- İç Analiz: Mevcut koşullar altında ve belirlenen fırsat ve tehditler ışığında, kuruluşun zayıf ve güçlü yönlerinin ayrıntılı olarak tartışılması ve belirlenmesi.

4.3.2.2. SWOT Analizi

Çalışmada yapılan SWOT analizinin yöntemi şöyledir: SWOT analizinin yapılması için KA’larla, DPT yetkileriyle, bu konuda çalışma yapan akademik kişilerle, STK’larla görüşme yapılmış ve ayrıca bu kurum, kuruluş ve kişilerin görüşlerinin yer aldığı çalışmalar (makale, gazete yazısı, röportaj vs.) incelenmiştir.

³³⁶ Milli Prodüktivite Merkezi, **SWOT Analizi Sonuç Raporu**, Ankara: Ekim 2003.

SWOT analizine temel oluşturmak amacıyla İstanbul ve Marmara Kalkınma Ajansına ziyarette bulunulmuş ve çeşitli akademik faaliyetlere katılmıştır. Bu faaliyetler şunlardır:

- 12 Nisan 2007 - İktisadi Kalkınma ve Sosyal Atılım Derneği'nin düzenlemiş olduğu "AB Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Teknik ve Kurumsal Yapılanmaları Projesi Semineri I",

- 11 Haziran 2007 - İktisadi Kalkınma ve Sosyal Atılım Derneği'nin düzenlemiş olduğu "AB Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Teknik ve Kurumsal Yapılanmaları Projesi Semineri II",

- 26-27 Ekim 2007 – Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi'nin Düzenlemiş olduğu "Regional Development Agencies" adlı uluslararası konferans,

- 12-13 Kasım 2007 – Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi tarafından düzenlenen Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu'na "Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları" adlı bildiriyle katılım,

- 3-4 Nisan 2008 - İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi tarafından Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Merkezi'nde düzenlenen "Bölgeler Komitesi, Türkiye ile İlişkiler Çalışma Grubu Toplantısı",

- 19-20 Ekim tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen IV. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu'na "Bölgesel Kalkınmada Aşağıdan Yukarıya Yönetim Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı" isimli bildiriyle katılım,

- 30 Ekim-1 Kasım 2009 tarihleri arasında Yalova'da Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi'ne "Türkiye'de Yeni Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Yenilik Stratejileri" isimli çalışmayla katılım.

Bu alanda görüşme yapılan uzmanlar ise;

- Abdurrahman Arıman - Solution Partners Network,
- Adana ve Mersin Kalkınma Ajansı Uzmanları,
- Aylin Çağlayan - AB Genel Merkezi,
- Dr. Meral Arık Toprak - İstanbul Kültür Üniversitesi
- Fikret Kasapoğlu - İstanbul Vali Yardımcısı ve AB Koordinatörü,
- İstemi Parman - İstanbul Ticaret Üniversitesi,
- İzmir Kalkınma Ajansı Uzmanları,
- Marmara Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri
- Mehmet Demirci - Tuzla Belediye Başkanı,
- Oğuz Demir - İstanbul Ticaret Üniversitesi AB Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İKTİSAD,
- Öğr. Gör. Cahit Yılmaz - Eski Kalkınma Bankası Uzmanı
- Prof. Dr. Birgül Ayman Güler - Ankara Üniversitesi,
- Prof. Dr. Korel Göymen - Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi,
- Süleyman Çetinkaya - Tuzla Belediyesi Dış İlişkiler Müdürü,
- Zeynep Özler - İktisadi Kalkınma Vakfı.

Türkiye’de KA’lara literatür taraması, katılan akademik faaliyetler ve görüşme yapılan uzmanlardan elde edilen bilgiler neticesinde oluşturulan SWOT analizi Tablo 47’de yer almaktadır.

Tablo 47

Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarına Yönelik SWOT Analizi

DIŞ ANALİZ	
Fırsatlar	Tehditler
- Türkiye’de merkezi planlama kapsamında yürütülen bölgesel kalkınma politikalarının başarısız olması - Merkezi planların bölgesel potansiyelleri dışlayan yapısı - AB’ye uyum sürecinin hızlanması - Hükümetin AB’ye uyum sürecine sıcak bakması - Kamu yönetim reformunun genel olarak kabul görmesi - AB’nin kalkınma ajanslarına verdiği destek - Başta DPT olmak üzere birçok devlet kurumunun kalkınma ajanslarına desteği - KOBİ’lerin ve bazı sanayi ve ticaret odalarının kalkınma ajanslarına verdiği destek	- Finansal kriz ve bunun AB fonlarına muhtemel etkisi - Akademik muhalefet - CHP’nin ve TMMOB’nin muhalefeti - Kalkınma ajanslarının görevleri ve yerine getirdiği fonksiyonlarının bazı kurum ve kuruluşları ile çakışması - Türkiye’de bölgesel kalkınma mevzuatının karmaşıklığı - Türkiye’de bölgesel kalkınma konusunda birçok kurumun rol alması - Yönetişim kültürünün Türkiye’de oturmaması - Her ilin yöneticilerinin kendi çıkarlarını gözetmesi - KOBİ üzerine oturan bir kalkınma anlayışına yönelik eleştiriler

- Yerel idarelerin kalkınma ajanslarına verdiği destek - AB projelerine verilen önemin artması - CHP ve TMMOB tarafından açılan iptal davasının reddedilmesi	- Kalkınma ajansları ile ilgili eksik bilgilendirme - Kalkınma ajanslarının misyonları ile ilgili kamuoyundaki yanlış algılama
İÇ ANALİZ	
Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
- Kalkınma ajanslarının DPT'nin koordinatörlüğünde olması - Kalkınma ajanslarının uzman kadrosunun olması - Kalkınma ajanslarının AB fonlarının verimli kullanılması açısından iyi bir organizasyon yapısının olması - Kalkınma ajanslarının bölgesel kararlara tüm aktörlerin katılımını sağlaması - Kalkınma ajanslarının bölgede çeşitli aktörler tarafından uygulanan bölgesel projelerde etkinliği ve verimliliği sağlamak amacıyla koordinasyon	- Kalkınma ajanslarının hukuki statüsündeki belirsizlikler - Kalkınma ajanslarının kalkınma kurullarındaki kamu ağırlığı - Kalkınma ajanslarının kalkınma kurullarında emek kesimi ve iş odalarının az temsil edilmesi, - Kalkınma ajanslarının genel kurullarının içinde bazı kilit oda ve kuruluşlara yer verilmemesi - Bazı merkez illerin yanlış seçilmesi - Kalkınma ajanslarının tek tip bir

sağlaması	yapılanmasının olması
- Kalkınma ajanslarının bölgesel planlamanın yerel ve ulusal bağlantıları arasında köprü olması	- Kalkınma ajanslarına yönelik ön hazırlık yapılmadan kuruluş sürecine geçilmesi
- Kalkınma ajanslarının bağlı oldukları bölgenin dinamiklerini ve potansiyellerini belirleme açısından işlevsel bir yapılanmasının olması	- Kalkınma ajanslarının denetimi konusundaki belirsizlik
- Kalkınma ajanslarının bölgesel envanterlerin, istatistiki ve sektörel bilgilerin tek elde toplanmasını sağlaması	- Kalkınma ajanslarının şeffaflık ve hesap verilebilirlik konusundaki belirsizliği
- Kalkınma ajanslarının yabancı sermayenin önündeki karmaşık bürokratik işlemleri çözme fonksiyonunun olması	- Kalkınma ajanslarının genel sekreterinin DPT tarafından atanması
- Kalkınma ajanslarının bölgelerin yatırım envanterinin çıkarılması konusunda yetkili olması	- Kalkınma ajanslarının kalkınma kurullarının bakanlar kurulu tarafından belirlenmesi
- Kalkınma ajanslarının esnek yapısı (Esnek bütçe kullanımı, esnek karar alma)	- Yönetim kurulu başkanlarının vali olması
- Kalkınma ajanslarının başta KOBİ'ler olmak üzere yerel aktörlerin teknik kapasitesini desteklemesi	- Yasada geri kalmış bölgelere yönelik ayrıcalığın olmaması
	- Kalkınma ajanslarının bölgesel rekabeti ön plana çıkaran yapısı
	- Ajans yönetim kurulunda yer alacağı ifade edilen STK'ların hangi türden ve hangi alanda etkinlik gösteren STK'lar olacağına ilişkin bir kıstasın olmaması.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kalkınma iktisadı ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınma politikalarının artan önemi tüm devletlerin ilgisini bu alana kaydırmıştır. Bu dönemde savaşın etkilerini yok etmeye ve ekonomik güçlerini yeniden kazanmaya çalışan ülkeler, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini ulusal kalkınmayı gerçekleştirecek en önemli adımlardan biri olarak görmüşlerdir. Kalkınma politikalarının öneminin artmasına neden olan en önemli unsurlardan biri de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ve birçok sosyalist ülkenin devlet eliyle kalkınma planı uygulayarak uluslararası alanda ekonomik ve siyasal güçlerini arttırmasıdır. Fakat küreselleşme süreciyle beraber ortaya atılan neo-liberal politikalarla birlikte devletin ekonomiye müdahalesi ortadan kalkmış, ekonomik düzenin işleyişi serbest piyasaya ve onun görünmez eli olan fiyat mekanizmasına bırakılmıştır. Bu çerçevede devlet müdahalesi gereken spesifik bölgesel kalkınma politikalarına verilen önem azalmış; bölgesel kalkınma, serbest piyasa düzeni içinde kendi kendine sağlanan bir süreç olarak görülmeye başlanmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise 'bölge' ekonomik büyüme açısından önemli bir mekan olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yenilik ve yenilik yapma kapasitesi ülkelerin kalkınmasındaki en önemli faktörler haline gelmiştir. Bölgesel kalkınma politikaları açısından yerel birimlerin uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin artırılmasının ön plana çıktığı 21. yy'da; yerele özgü girişimciliğin ve yenilik kapasitesinin artırılması büyük önem kazanmıştır. Bu çerçevede 1990'lı yıllardan itibaren "birlikte üretim" ve "yönetişim" ekseninde bir bölgesel kalkınma anlayışı söz konusu olmuştur.

Bölgesel kalkınma konusunun dönemler halinde değişen önemi bölgesel kalkınma teorilerinin geliştirilmesinde de etkili olmuştur. 1950'ler ve 1970 sonları arasında oluşturulan bölgesel teoriler son derece tutarlı politika önermeleri sunarken, 1970'lerin sonlarından itibaren uygulamada neo-liberal politikaların tekrar gündeme gelmesiyle birlikte bölgesel konular gözden düşmüştür. Dolayısıyla bu dönemde oluşturulan teoriler bir bütünü yansıtamamakta, genellikle birbirinden kopuk ve uygulama alanı bulunmayan politikalar ortaya koymaktadırlar. 1980'lerden sonra ortaya atılan teoriler ise literatürde henüz yeni olmakla beraber, ekonomik kalkınmada

yeniliğin ve yenilik yapma kapasitesinin önemine vurgu yapmakta ve mekanın (bölge) artan öneminin gerekçelerini ortaya koymaktadırlar.

Bölgesel kalkınma teorileri Geleneksel Modeller, Tam Yığılma Modelleri, Yerel Çevre Modelleri ve Bölgesel Yenilik Modelleri olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

Geleneksel modeller; sosyal amaçları da içeren kalkınma modellerinden çok ekonomik büyüme modelleridir. Bu modeller bölgeler arası faktör akışkanlığının tam olduğunu varsaymaktadırlar. Geleneksel kalkınma kuramları bölgeler arası dengesizliği bir kaynak dağılımı problemi olarak görmekte ve kaynakların bölgeler arasında eşit dağıtılmasını sağlayacak politikalarla bölgesel dengesizliklerin yok olacağını savunmaktadırlar.

Geleneksel Modellerin eleştirisini yapan Yığılma Modelleri, genel olarak bir toplumu gelişmiş veya az gelişmiş yapan unsurları ele almışlardır. Bölgesel bağlamda da her toplumun kronik bölgesel farklılıklarının olduğunu savunan Yığılma Modellerine göre bir bölgeye özgü ve kronik hale gelmiş yapılanmalar Neo-Klasiklerin savunduğu gibi serbest piyasa düzeninin düzgün bir şekilde işleyişini sağlamaya yönelik politikalarla giderilemez.

Geleneksel bölgesel kalkınma teorilerini eleştiren diğer bir model olan Yerel Çevre Modelleri ise vasıflı işgücü, teknik ve organizasyonel know-how, sosyal ve kurumsal yapılanmaların büyüme ve kalkınmadaki rolüne vurgu yapmakta ve teknik süreci (yaparak öğrenme ya da spesifik büyüme faktörü) üretim fonksiyonuna dahil etmektedir. Bu teori ayrıca Neo-Klasik bölgesel kalkınma teorisinin öne sürdüğü gibi belli bir süre sonunda bölgeler arasında kalkınma açısından yakınsama olacağını değil, teknolojik farklar dolayısıyla bir ıraksamanın olacağını savunmaktadır.

Bölgesel kalkınma teorileri bölgesel kalkınmanın sağlanması için farklı dinamikleri ön plana çıkarmaktadır. Fakat günümüzde ülkelerin ya da bölgelerin kalkınmışlık farklılıklarını üretim faktörlerinin bolluğuna, toprağa, iklime ya da doğal kaynaklara bağlamak oldukça eksik bir değerlendirme olacaktır. 20. yy'da yenilik ve yenilik yapma kapasitesi ülkelerin kalkınmasında kuşkusuz en önemli faktör haline

gelmiştir. Bu bağlamda bölgelerin yenilik ve girişimcilik kapasiteleri bölgesel kalkınmanın anahtar kavramlarını oluşturmaktadır. Değişen koşullar sonucu yeni bölgesel politikalar bu iki faktörü geliştirmeyi kapsayan stratejileri içermek durumundadır. Bu sebeple 1970 sonrası dönemde yeni bölgesel kalkınma teorileri oluşturma gereği ortaya çıkmıştır.

Bölgesel kalkınma politikaları açısından yerel birimlerin uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin artırılmasının ön plana çıktığı 21. yy'da, yerele özgü girişimciliğin ve yenilik kapasitesinin artırılması büyük önem kazanmıştır. Bu çerçevede oluşturulan Bölgesel Yenilik Modelleri; yenilik ve yenilik yapma kapasitesi, yenilik sistemleri, yazılı olamayan bilgi (tacit knowledge), öğrenme organizasyonu (learning organization), kültürel teori (cultural theory) ve yönetişimi ekonomik kalkınmanın en önemli değişkenleri olarak görmektedir. Yenilik Modelleri ayrıca ulusal yenilik sistemlerinin oluşturulmasına ve uygulamasına büyük önem atfetmekte ve birçok aktörün karşılıklı ilişkisinin kalkınma sürecindeki önemine vurgu yapmaktadır.

Aslında bölgesel teorilerde yaşanan dönüşümler dünya üretim sisteminin değişmesiyle yakından ilişkilidir. 1950'lerde etkili olan kitle üretim sisteminin 1970'lerde yerini Post-Fordist üretim sistemine bırakmasıyla birlikte üretimin mekansal dağılımı değişmiştir. 1970 sonrası dönemde yerele özgü kaynakların etkin kullanımına dayalı yerel kamu, özel ve sivil toplumun bir araya gelmesiyle oluşturulan bir sanayi anlayışı ön plana çıkmıştır. Kitleli üretim sisteminin monopolistik yığılmaya dayalı kalkınma anlayışı 1970 sonlarında yerini farklılaştırılmış piyasalara bağlı adem-i merkeziyetçi kalkınma anlayışına bırakmıştır. Bu dönemde kalkınmayı göğüsleyen hammadde yoğun endüstrilerin ve tarım sektörünün payı zamanla azalmış; hizmet sektörüne bir kayış yaşanmıştır. Hizmet sektöründe yaşanan bu artış, yeni bir tür "mobil mekan" (mobile location) gereksinimi doğurmuştur.

Tüm bu gelişmeler bölgesel kalkınma politikalarının ve bu politikalarda rol alan kurum ve kuruluşların değişmesine de neden olarak yepyeni bir ulusal ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınma anlayışı ortaya çıkarmıştır. 1950 ve 1960'larda bölgesel sorunlar ulusal ekonomik ve sosyal yapılar içinde ele alınmış ve bölgeler homojen mekanlar olarak görülmüştür. Her bölgeyi homojen olarak ele alan; başka bir ifadeyle

ekonomik, teknolojik ve sosyal açıdan bölgesel farklılıkları ve potansiyelleri dikkate almayan anlayış 1990'lı yıllardan sonra değişmeye başlamıştır. Bu dönemde farklı bölgesel potansiyellerin önemi kavranmaya başlanmıştır. Özellikle 1990 sonrası dönemde hızlanan küreselleşme olgusu üretimin üretim faktörleri, ulaşım ve iletişim açısından mekana olan bağımlılığını azaltsa da, bölge yepyeni bir açılımla temel ekonomik ve sosyal bir yapı ve mekan olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bölge kendi başına bir sistem ve üretime değer katan bir mekan olarak görülmeye başlanmış ve mekansal ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların üretim sistemiyle iç içe olduğu anlayışı genel olarak kabul görmeye başlamıştır.

Topyekün ulusal kalkınmanın yolunun bölgesel dinamiklerin rekabetçi gücünün artırılmasından geçtiği fikri üzerine kurulu yeni bölgesel kalkınma politikalarına göre yerele özgü dinamikleri ön plana çıkaran yeni yaklaşımlar öne sürülmeli ve her ülkenin ve bu ülkeler dahilindeki her bölgenin farklı kalkınma dinamikleri olduğu gerçeğinden hareketle bölgesel kalkınma politikalarının içeriği oluşturulmalıdır. Bu politikalara göre pro-aktif, planlı ve stratejik projelere dayanan ve aşağıdan yukarıya, tüm bölgesel ajanların katılımıyla gerçekleşen bir kalkınma anlayışı ulusal kalkınmanın sağlanmasında rol oynayan en önemli faktörlerden biridir. Dolayısıyla mekana öncelikli önem veren bölgesel kalkınma politikalarının ortaya atılmasıyla birlikte bir takım kavramlar da tartışılmaya başlanmıştır. Bu kavramlar; yönetişim, sürdürülebilir kalkınma, stratejik planlama, katılımcı demokrasi, insan kaynakları, düzenleyici devlet ve sivil toplumdur. Bu dönemde iktisadi faaliyetlerin sosyal yapılarla eklemlenmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar ortaya atılmaya başlanması ve bölgesel ekonomik kalkınma konusunda ortak hareket etmek fikrinin yaygınlaşması gibi unsurlar, bölgesel ekonomik kalkınmada rol oynayan aktörlerin değişmesine de neden olmuştur.

Yeni bölgesel kalkınma anlayışında ortak hareket etme fikrinin birçok avantajı olduğu savunulmaktadır. Bu anlayışa göre bölgesel yeniliğin artırılması ve operasyonel anlamda daha iyi girişimlerin olması için farklı sorumlulukları ve bakış açılarına sahip organizasyonların ve aktörlerin bir araya gelmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan yeni kurumsal düzenlemenin sonucunda bölgesel kalkınma açısından birçok yerel aktörü bir

araya getirme, koordine etme ve yol gösterme görevini üstlenecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere ilk uygulamaları 1950'lerde görülen BKA'lar, literatürde yoğun olarak tartılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda BKA'lar özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gündeme oturan yönetim anlayışının bölgesel uygulamadaki bir uzantısı olarak kurgulanmıştır.

BKA'lar yerel piyasa başarısızlıklarını azaltmak ve hükümetin makroekonomik bölgesel politika araçlarını ve amaçlarını desteklemek amacıyla oluşturulmuş organizasyonel yapılardır. Her ne kadar dünya genelinde farklı yapılanmalara sahip olsalar da genel olarak BKA'ların ana amaçları; çeşitli hizmetler vererek faaliyette bulundukları bölgenin ekonomisini canlandırmak, girişimci potansiyelini geliştirmek, bölgedeki nüfusun kalkınma sürecine katılımını ve bu süreçten pay almasını sağlamaktır.

Bölgesel politikalar, AB'nin de en önemli ekonomik politikalar setinin başında gelmektedir. AB'nin bölgesel kalkınma politikalarının genel amacı AB üyeleri arasında ekonomik ve sosyal uyumu sağlamaktır. AB, çeşitli dönemlerde farklı bölgesel politika uygulamalarına gitmiş ve değişik fonlarla bu politikaları finanse etmiştir. Ayrıca bölgesel sorunları bertaraf etmek amacıyla AB ülkeleri 1950'lerden itibaren BKA'ları kurmaya başlamıştır. AB'de BKA'lara verilen önem, özellikle 1990'lı yıllardan sonra yeni üyelerin ve adayların katılımı sonrası ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla daha da artmıştır. AB belirlediği ilke ve hedeflerine ulaşmak amacıyla bölgesel kalkınma açısından üç program dönemi uygulamıştır: Bunlar 1989–1993, 1994–1999 ve 2000–2006 dönemleridir. Günümüzde 2007–2013 yıllarını kapsayan dördüncü dönem uygulanmaktadır.

AB'nin bölgesel kalkınma programları incelendiğinde bu politikalarda tüm dünyadaki gelişmelere paralel olarak yukarıdan aşağıya politikalardan adem-i merkeziyetçi politikalara kayış olduğu görülmektedir. AB'de adem-i merkeziyetçi yapının ön plana çıkmasında Türkçe'ye de yetki ikamesi, yetki paylaşımı, hizmette yerellik, yerellik vb. şeklinde çevrilen "*subsidiarite*" ilkesi etkili olmuştur. AB altyapı oluşturmaya yönelik, bireysel çabaların ön plana çıktığı ve endüstrileşmenin ana hedef olduğu eski tip bölgesel kalkınma politikalarından bilgi, internet, sürdürülebilir

kalkınma, küresel rekabet, sosyal sermaye ve fiziksel varlığı olmayan varlıkların ön plana çıktığı, coğrafik baskıların ortadan kalktığı, materyal dışı yatırımların önem kazandığı, yönetişimin, ağların ve kümelenmenin ön plana çıktığı yeni tip bölgesel kalkınma politikalarına geçiş yapmıştır. Bu bağlamda AB, 2007–2013 dönemini kapsayan bölgesel politika uygulamalarında belirlediği stratejik hedeflere ulaşmak amacıyla yapısal uyumun sağlanmasına büyük önem vermektedir. Bu çerçevede AB, 2007–2013 döneminde yakınsama, bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması ve bölgesel işbirliğinin sağlanması olmak üzere üç hedef belirlemiştir.

AB, bölgelerarası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesinde BKA'ları 1950'lerden bu yana etkin bir şekilde kullanmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve teknolojik gelişmeler sonucu ülkeler arasında giderek açılan ekonomik gelişmişlik farklarını kapatmak isteyen AB ülkeleri BKA uygulamasına geçmeye başlamıştır.

AB'de bölgesel yönetimlerin yapısı farklılık göstermektedir. Bu durum AB'de bulunan BKA'ların kurumsal açıdan çeşitlilik göstermesine neden olmaktadır. Bu çeşitlilik aynı idari yapılanmaya sahip devletlerde kurulmuş, hatta aynı ülkede bulunan BKA'lar arasında da görülmektedir. Dolayısıyla AB'de tek bir BKA modeli bulunmamaktadır. Bazı ülkeler aşağıdan yukarıya, bazı ülkeler yukarıdan aşağıya, bazıları ise adem-i merkezileştirme modeli uygulamaktadır. AB'deki BKA örnekleri incelendiğinde ise her BKA'nın kendi bölgesindeki potansiyelleri ön plana çıkarmak ve geliştirmek amacıyla plan ve programlar uyguladığı görülmektedir.

Türkiye'de ulusal kalkınma planları kapsamında ele alınan ve merkezi bir yönetim anlayışıyla yönetilen bölgesel kalkınma politikaları AB'ye üyelik süresiyle birlikte yönetim, uygulama ve içerik açısından dönüşüme uğramaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya doğru uygulanan politikalar seti terk edilerek; yönetim anlayışı çerçevesinde aşağıdan yukarıya politikalar seti uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de bölgesel kalkınma sorununa yönelik bu yeni anlayış bölgesel kalkınmanın yeni aktörü olan BKA'ların tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur.

Türkiye’de ilk olarak VI. BYKP’de bölgesel politikaların oluşturulması sırasında AB bölgesel politikasının ele alınması gündeme gelmiştir. VII. BYKP ile birlikte ise AB ile uyum süreci daha bir önem kazanmıştır. Planın giriş kısmında küreselleşmenin önemi vurgulanmakta ve AB’ye üyeliğin küreselleşmeye ayak uydurmak açısından önemli bir araç olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu yansıtılmaktadır. Bu Planda ayrıca devletin değişen rolüne de büyük atıflar yapılmaktadır. VIII. BYKP’de ise bölgesel gelişme politikalarının AB politikaları ile uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi, bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması planın öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. VIII. BYKP’nin “Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları” bölümünde küreselleşme sürecinin dünyadaki bölgesel gelişme eğilimlerini ve politikalarını değiştirdiği belirtilmektedir: Küreselleşme süreci ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme sürecinde yerel dinamiklerin rolünü artırmış ve kentsel ve yerel ekonomilerin de küresel ekonomide birer aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dünyada ekonomik rekabet yerel ekonomiler arasında oluşmakta, dolayısıyla da bölgesel politikaların temelini yerel ekonomilerin küresel ekonomi içerisinde geliştirdiği politika ve stratejiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda tüm dünyada bölge planlamasının stratejik bir perspektifle ele alındığı ve çeşitli eylem planlarını bütünleştirdiği ölçüde başarılı olacağı görüşü yaygınlaşmıştır. Yerel aktörlerin ve KOBİ’lerin yerel ve bölgesel kalkınmada artan öneminin vurgulandığı yeni bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde Türkiye’de de yeni arayışlara gidilmesi zorunluluğu doğmuştur³³⁷.

Türkiye’de adem-i merkeziyetçi anlayışa geçiş süreci beraberinde yasal ve kurumsal düzenlemeleri de getirmiştir. Bu çerçevede AB’ye uyum süreci çerçevesinde NUTS sisteminin ve BKA’ların kurulması yönünde 2000’lerden itibaren çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. AB NUTS sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için KA’ların kurulması öngörülmüştür. 5449 sayılı “Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” TBMM tarafından 25.1.2006

³³⁷ DPT, VIII. BYKP, ss. 59-60.

tarihinde kabul edilmiş ve 8.2.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 26 adet düzey 2 bölgesinde kurulmasına karar verilen KA'ların pilot uygulamasına İzmir ve Çukurova'da (Adana – Mersin) başlanmış, günümüzde ise 26 adet KA'nın kurulumu tamamlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken çeşitli çevreler tarafından KA sistemine yönelik yoğun eleştiriler de birbiri ardına gelmeye başlamış ve KA'lara yönelik iptal davaları açılmıştır. Anayasa Mahkemesinde KA Kanunu ve Danıştay'da da KA'ların Çalışma Yönetmeliği ve Kuruluş Kararnameleri aleyhine açılan davalar ve yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle kurulmuş bulunan ajanslar faaliyetlerini yaklaşık bir yıl süreyle durdurmak zorunda kalmışlardır. Anayasa Mahkemesinin Kanun hakkındaki kararının olumlu olması sonucunda kurulmuş bulunan İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları Mart 2008'de yeniden faaliyetlerine başlamış ve yeni ajansların kurulmasının önünde herhangi bir hukuki engel kalmamıştır³³⁸.

Bu çerçevede çalışma AB'ye uyum sürecinde Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşümü hem politika hem de kurumsal bağlamda ele almaya ve yeni bölgesel kalkınma politikalarının yeni kurumları olan KA'ların Türkiye'de yapılmasını eleştirisel bir çerçevede sunmaya çalışmıştır.

KA'lara yönelik eleştiriler genel olarak KA'ların hukuki statüsü, tek tip bir model arz etmeleri, kalkınma kurullarındaki kamu ağırlığı, genel kurulların Bakanlar Kurulu tarafından atanması, KA'ların denetimi konusundaki belirsizlik ve isimleri konusunda yoğunlaşmaktadır.

Bu olumsuz eleştirilere karşı KA'lara yönelik oldukça pozitif görüşler de mevcuttur. Öncelikle KA'ların uzman kadrosunun olması ve bölgesel kararlara tüm aktörlerin katılımını sağlamak, bölgede çeşitli aktörler tarafından uygulanan projelerde etkinliği ve verimliliği gerçekleştirmek amacıyla koordinasyon sağlamak, bölgesel envanterlerin, istatistiki ve sektörel bilgilerin tek elde toplanmasını sağlamak gibi fonksiyonlarının olması Türkiye'de bugüne kadar var olan bölgesel koordinasyonsuzluk sorununa çözüm getirebilir.

³³⁸ DPT, "Kalkınma Ajansları Nedir?", ss. 1-2.

KA'ların etkin bir şekilde çalışabilmesi için hem iç hem de dış kaynaklı bazı sorunları çözmesi gerekmektedir. KA'lar her ne kadar AB'nin, hükümetin, çeşitli kamu ve özel kurum ve kuruluşların desteğini almış olsalar da; birçok tehditle de karşı karşıyadırlar. Bu tehditlerin başında çeşitli çevrelerin ciddi muhalefeti, Türkiye'deki bölgesel kalkınma mevzuatının karmaşıklığı, yönetim kültürünün Türkiye'de tam olarak kabul görmemiş olması, KOBİ üzerine oturan bir kalkınma anlayışına yönelik eleştiriler ve kamuoyunda KA'lar ile ilgili eksik bilgilendirme sayılabilir.

KA'lara yönelik eleştirilerin birçoğuna katılmakla birlikte; KA'ların yeni dünya düzeninin ekonomik, politik ve siyasal çıkarımlarına hizmet etmek adına kurulduğu ve Türkiye'nin merkezîyetçi yapısını tehdit eden bir unsur olduğu biçimindeki görüşleri biraz abartılı bulduğumuzu da belirtmek isteriz. Çünkü KA'ların yapısal ve kurumsal özellikleri; KA'ların DPT'ye bağlılığı, yönetim anlayışına katkıları, bölgesel potansiyelin ortaya çıkması konusunda yapacağı çalışmalar, bir uygulamacı değil bir koordinatör ve katalizör olacağı yönündeki argümanlar; bu tür şüpheleri azaltıcı yönde rol oynamaktadır. Fakat KA Kanunu ve buna bağlı olarak KA'ların hukuki belirsizleri konusunda bir takım düzenlemelerin yapılması gerekliliği de bir gerçektir.

Çalışmanın SWOT analizi bölümü, KA'lar ile ilgili çeşitli çevrelerin görüşlerinden yola çıkılarak oluşturulan bir çerçevede sunulmuştur. KA'lar ile ilgili tartışmalar çok yeni olduğundan SWOT analizi bölümünde ele alınan tehdit, fırsat, güçlü ve zayıf faktörler büyük ölçüde potansiyel argüman niteliği taşımaktadır. KA'lara yönelik potansiyel bir yapı arz eden olumlu ve olumsuz düşüncelerin derlendiği analiz bölümünde, belirlenen kriterlerin ne kadarının geçerli ne kadarının geçersiz olduğunu ajansların Türkiye'de tam anlamıyla faaliyete geçmesinden sonra test etme imkanı söz konusu olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın konu ile ilgili ileriye dönük yeni araştırmalara ışık tutması ümit edilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'de yeni yeni tartışılmaya başlanan KA olgusuna ilişkin görüşleri derleyen ve bir araya getiren bu çalışmanın özellikle ajanslara yönelik SWOT analizi bölümünde yer alan bilgilerin KA'ların işlevliliğini artıracak önlemler alınmasında politik karar alıcılara bir çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir.

EK 1 GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ

GAP başlangıçta Fırat ve Dicle havzalarının bir bölümünü kapsayan Yukarı Mezopotamya Ovaları'ndaki su ve toprak kaynaklarının etkin biçimde kullanmak amacıyla geliştirilmiştir. Proje, daha sonra ekonomik, sosyal kültürel ve çevresel gelişmeyi içeren entegre bir bölgesel kalkınma programına dönüşmüştür.

GAP; Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanan ve sularını Basra Körfezi'ne boşaltan Fırat ve Dicle nehirleri havzalarındaki geniş ovalardan ve Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinden oluşmaktadır.

Yüzölçümü 75.358 kilometre kare olan Bölge, ülkemizin toplam yüzölçümünün yaklaşık % 10'unu oluştururken güneyde Suriye, güneydoğu da ise Irak'la sınır komşusudur. Bölge GAP ile birlikte kısaca GAP Bölgesi olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

GAP'ın geçmişi 1930'lu yıllarda başlayan "Keban Projesi"ne dayanmaktadır. Fırat ve Dicle nehirlerinin sulama ve elektrik üretimi amacıyla kullanılması fikri üzerine geliştirilmiş olan GAP, iki ayrı nehir projesi olarak yürütülürken 1980 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi olarak birleştirilmiştir.

GAP dokuz ili kapsayan bir alanda 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile Türkiye toplam su potansiyelinin % 28'ini kontrol altına alırken, 1,7 milyon hektar arazinin sulaması ve 7476 megavatın üzerinde bir kurulu kapasite ile yılda 27 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi üretecektir.

GAP'ın bütünlüştürmüş bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmasına 1989 yılında GAP Master Planı'nın hazırlanmasıyla başlanmıştır. Aynı yıl 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bölgesel kalkınmayı planlamak, yönlendirmek, izlemek ve koordinasyonunu sağlamak üzere GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı; GAP Yüksek Kurulu ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'ndan oluşmaktadır. GAP Yüksek Kurulu GAP'tan sorumlu Devlet Bakanı, DPT'den sorumlu Devlet Bakanı, Bayındırlık ve İskan Bakanı ile Başbakan'ın başkanlığında toplanır. Teşkilatın diğer organı olan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Merkez ve Taşra-Şanlıurfa Bölge Müdürlüğü ile Ad Hoc görev yapan Koordinasyon Kurulu'ndan oluşur.

Önce toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesini amaçlayan bir mühendislik projesi olarak başlayan, daha sonra çok sektörlü, entegre, bölgesel bir yatırım programı olarak ele alınan GAP günümüzde insan odaklı sürdürülebilir bir kalkınma projesi olarak yürütülmektedir.

Proje Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin adil kalkınma özleminin bir yansıması olmakla kalmayıp aynı zamanda GAP Bölgesi'nin kalkınma potansiyelini ortaya çıkarmak, ekonomik büyüme ve toplumsal istikrar gibi ulusal hedeflere de katkıda bulunmak amacını taşımaktadır.

5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevi Hakkında Kanun" 8 Şubat 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun uyarınca Bölge illerinde;

- Adıyaman, Gaziantep, Kilis
- Diyarbakır, Şanlıurfa
- Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

illerinde birer tane olmak üzere 3 adet Kalkınma Ajansı'nın kurulması öngörülmüştür. 8 Şubat 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında 5449 sayılı Kanun ile GAP İdaresi'ne Bölge'de kurulacak üç kalkınma ajansının koordinasyonunu yürütme görevi verilmiştir.

GAP İdaresinin amaç ve hedefleri şöyledir:

- Bölgesel Kalkınmanın İzlenmesi, Yönlendirilmesi ve Kurumlar arası Koordinasyonun Sağlanması,
- Ulusal ve Uluslararası Sermayenin Bölge'ye Çekilmesi,
- Sosyo-Ekonomik Gelişmeye Yönelik Çalışmaların Yürütülmesi

GAP İdaresinin çeşitli birimlerinin yönettiği proje ve faaliyetler şöyledir:

- Tarımsal Araştırma Projesi
 - o Güneydoğu Anadolu Bölgesi Bitkisel Gen Kaynakları Araştırma ve Geliştirme Projesi
 - o GAP Bölgesi'nde Çayır-Mera Islahı, Yem Bitkileri ve Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi
 - o GAP Bölgesi'nde Yemeklik Baklagil Ve Tahıl Çeşitlerinin Denenmesi Ve Uygun Tohumluk
- Üretim Sisteminin Geliştirilmesi Projesi
- Sulama Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi
- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Projesi

-	Sulama Kanallarındaki Suyun Regülasyonu ve İşletilmesi İle Su Tasarrufu Sağlayan Sulama Method ve Teknolojileri
-	Lider Çiftçi Yetiştirme Projesi
-	GAP Bölgesi Sulama Sistemlerinin İşletme, Bakım ve Yönetimi Projesi
-	GAP Bölgesi Hayvancılığını Geliştirme Projeleri
-	GAP Bölgesel Kalkınma Programı - Kırsal Kalkınma Projesi
-	Merkez Köy ve Köye Dönüş Kırsal Kalkınma Projesi
-	GAP Bölgesel Kalkınma Programı – Küçük ve Orta Ölçekli Girişimcileri Destekleme Projesi (GİDEM)
-	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)
-	GAP Bölgesi’nde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyoekonomik Farklılığın Giderilmesi Proje Paketi (UNDP)

Kaynak: TC Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, “Bölge Kalkınma Ajansları’nın kurulması GAP İdaresi’ni nasıl etkileyecektir?” <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Sss/c39.html> (5 Aralık 2009), TC Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, GAP İdaresi 2006 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara 2007, s. 14., TC Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **GAP İdaresi 2006 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara: 2007, ss. 17-43.

EK 2
5449 SAYILI KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE
GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN
GENEL GEREKÇESİ

Ulusal kalkınmanın, çeşitli toplum kesimleri ve bölgeler arasında dengeli bir işbölümü ile gerçekleştirilmesi ve buna paralel olarak kalkınmanın getirilerinin de kesimler ve bölgeler arasında dengeli dağılımı hükümet programları ve kalkınma planlarının en öncelikli konuları arasında yer almıştır. Ekonomik refahın, toplum kesimleri ve iller, bölgeler arasında, kısacası mekanda dengeli dağılımının sağlanması, günümüz toplumlarında sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu politika, aynı zamanda ekonomik ve sosyal uyum ile toplumsal istikrarın önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Günümüzün gelişmiş toplumlarında, genel büyüme oranı ve ortalama gelir düzeyi kalkınmışlığın tek göstergesi olarak görülmemektedir. Artık bu gelirin nasıl bir yapıda, hangi kesimlerin katkısıyla üretildiği ve kesimler arasında ve mekanda nasıl dağıldığı da gelişmişlik göstergeleri arasında zikredilmektedir. Ayrıca, büyümenin ve gelişmenin sürdürülebilirliği bu hususları dikkate alan bir yönetim ve üretim yapısının varlığıyla doğru orantılı görülmektedir. Dengeli dağılımı dikkate almayan yönetim anlayışı ve politikaları, sadece sosyal adaletten uzaklaşmış olmamakta, aynı zamanda istikrarı temin etmekte de zorlanmakta ve sürdürülebilir bir gelişme performansı yakalayamamaktadır.

Yerel ve bölgesel gelişme, diğer kalkınma planlarında olduğu gibi halen yürürlükte olan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planının (8. BYKP) da en öncelikli alanlarından biri olmuştur. Planın temel amaç, ilke ve politikaları arasında “İnsanımızın hak ettiği yaşam düzeyinin sağlanması amacıyla gelir dağılımının düzeltilmesine, yoksullukla mücadele ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına önem verilecektir.” (madde 185) ifadesi zikredilmektedir. Diğer taraftan, Kalkınma Planının, bölgesel gelişme, bölge planlama, kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesi, kamu yatırımları, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma ile ilgili amaç, ilke ve politikaları arasında da bölgesel ve yerel kalkınmanın önemi açıkça vurgulanmıştır.

Planda ayrıca; dünyada ve Türkiye’de Yerel Sanayi Odaklarının, küresel ekonomi ve rekabet anlayışında meydana gelen değişimlerin birer ürünü olarak ortaya çıktığı ile yerel kurumların ortak hedefler doğrultusunda organize olması yanında, belirli sektörlerde uzmanlaşmış ve kendi aralarında bütünleşmeyi sağlamış KOBİ’lerin yer aldığı küçük ve orta boy kentlerin dünya ekonomisinde önemini giderek artırdığı vurgulanmaktadır. Ülkemizin sanayileşme sürecinde, ulusal kaynakların en etkili ve verimli şekilde kullanılmasını teminen, Türkiye’nin sanayi haritasının çıkarılarak, birbirini besleyen, birbirinin altyapısını tesis eden yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik projelerin destekleneceği belirtilmektedir.

Bununla birlikte, kırsal kalkınma açısından; kırsal alanda istihdamın artırılması, insangücü kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem taşıdığı vurgulanmış, sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını artırıcı tedbirlerin alınması öngörülmüştür.

Bu kapsamda, 8. BYKP’nda; planların, programların ve bölgesel planların hazırlık, uygulama, koordinasyon ve izleme aşamalarının etkinliğini artırmak üzere, ihtiyaç duyulan merkezlerde birimlerin oluşturulması için Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlendirilmiştir.

Ülkemizde bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması, bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir dengeli bir gelişmenin sağlanması için çeşitli politikalar ve araçlar uygulanmıştır. Bunların başında, çeşitli büyüklükteki bölgeleri hedef alan bölge planları yer almaktadır. Bölge planları, kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması, plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözümü ulaştırılması amacıyla bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik olarak merkezde hazırlanmaktadır.

Kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla, çeşitli dönemlerde muhtelif bölgesel gelişme planları hazırlanmıştır. Bunların başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı’dır.

Ancak, çoğu zaman kalkınmada öncelikli yöreleri hedef alan destek uygulamaları, organize sanayi bölgeleri politikası, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma projeleri ile birlikte yürürlüğe konulan bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında ve hedeflenen gelişme düzeyini ve ortamını oluşturmada beklenen etkiyi doğuramamıştır. Anılan bölgesel kalkınma projelerinden GAP dışında kalanlar kapsamlı bir uygulama şansı bulamamıştır. Baştan bir enerji ve sulama projesi olarak başlatılan ve daha sonra entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülen ve büyük ölçekli sektörel kamu yatırımları ile desteklenen Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) hariç olmak üzere hazırlanan bölge planlarının hemen hemen tamamı beklenen başarıya ulaşamamıştır. Planlı dönemde sağlanan olumlu gelişmelere rağmen, gerek Türkiye'nin tam üye olarak katılmayı hedeflediği AB ülkeleriyle olan gelir farkı, gerekse ülke içinde bölgeler arası gelir ve gelişmişlik farklılıkları somut gelişmeler sağlanması gereken önemli bir sorun alanı olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir.

2001 yılı kişi başı gayri safi yurt içi hasıla verilerine göre, ülkemizin en yüksek gelire sahip ili (Kocaeli, 6.165 ABD Doları) ile en düşük gelire sahip ili (Ağrı, 568 ABD Doları) arasında yaklaşık 11 kata varan bir gelir farkı bulunmaktadır (Ek: tablo-1). 2003 yılı illerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmasına göre ise özellikle Ankara'nın doğusunda yer alan illerin sosyo ekonomik gelişmişlik düzeylerinin, genel olarak ülke ortalamasının altında kaldığı gözlenmektedir. Bu durumdan daha da kötüsü, gelişmişlik düzeyi itibarıyla ülke ortalamasının altında yer alan bu illerden çoğunun sıralamadaki yerinin, bir önceki araştırma dönemine (1996) göre, daha aşağılara inmiş olmasıdır (Ek: tablo-2). Bu göstergelerden de görülebileceği gibi, başta kaynak sorunu ve bölgesel gelişme alanındaki kurumsal yapının yetersizliği gibi nedenlerden dolayı bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgeler arası dengeli büyüme ve gelişmenin sağlanmasında arzu edilen düzeyde bir iyileşme sağlanamamıştır.

Diğer taraftan, AB'ye üyelik ve uyum sürecinde, ülkemizin satın alma gücü paritesine göre kişi başına ortalama gelir düzeyinin, son genişleme öncesinde AB ortalamasının yaklaşık üçte biri düzeyinde olduğu sıkça ifade edilmektedir. Aynı kapsamda özellikle ülke içi gelir gelişmişlik farklarının azaltılmasının önemi vurgulanarak, bu alanda katılım öncesi mali yardımı da etkileyen şekilde AB'nin bölgesel gelişme politikası ve uygulamalarına paralel yeni bir yaklaşım, yöntem ve kurumsal örgütlenme modeline dikkat çekilmektedir. Bölgesel gelişme alanında AB'ye uyum sürecinin bir gereği olarak, yerleşme merkezlerinin kademelenmesini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu da dikkate alarak, AB istatistiki sınıflandırmasına (NUTS) paralel bir şekilde, üç düzey halinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. AB yetkilileri tarafından da onaylandıktan sonra, 28 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan bu sınıflandırmanın, yine aynı Karar kapsamında bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde esas alınması kararlaştırılmıştır.

Bu çerçevede, bölgesel gelişme alanında, Türkiye'den 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde Ulusal Kalkınma Planı ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'lerde (NUTS 2) bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle,

- Bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi,
- Bu başlık altındaki mevzuatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi,
- Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması,
- Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi ve
- Bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere, NUTS 2 düzeyinde bölge birimlerinin kurulması istenmektedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde, AB'ye ekonomik ve sosyal uyum sürecinin çerçevesini oluşturan ve 2004-2006 dönemini içine alan Ön Ulusal Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı tarafından hazırlanarak Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmıştır. Ekonomik ve sosyal uyumun en önemli yatay önceliği olarak bölgesel gelişmeye ağırlık veren Plan'da, finansman desteğinin en geniş olduğu alan bölgesel gelişme olarak tespit edilmiştir. Planda yönetim otoritesi olarak DPT Müsteşarlığı belirlenmiş olup, uygulamaya ilişkin görevlerin sektörel ve bölgesel kurumlar gibi "ara kurumlar" ile paylaşılması, bölgesel gelişme politikalarını yerel bazda uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin Kalkınma Ajanslarına (KA) devredilmesi öngörülmüştür.

Ajansların kuruluşu 58. Hükümet tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulan ve 59. Hükümet tarafından da aynen benimsenen Acil Eylem Planının (AEP) gerçekleştirmeyi öngördüğü en önemli

hukuki, kurumsal ve yapısal düzenlemeler arasında yer almaktadır. Planda ifade edildiği şekliyle, kaynakların hem yerinde ve daha etkin kullanılması, hem de iller ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS-İBBS) dikkate alınarak alt bölge düzeyinde; planlama, koordinasyon, uygulama, izleme ve değerlendirme fonksiyonları olan yeni hizmet bölgeleri ve birimlerinin oluşturulması hedeflenmektedir.

AEP amaçlarına uygun olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltıcı politikalar merkezi yönetim tarafından, yereldeki ve iller arasındaki gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik çalışmalar ise merkezin koordinasyonu ve yönlendirmesi altında hizmet bölgeleri (Ajanslar) tarafından yürütülecektir.

Ajanslar başta eski ve yeni AB üyesi ülkeler ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere birçok gelişmiş ülkede bölgesel ve yerel kalkınmanın en önemli kurumları arasında yer almaktadır. Başta İngiltere olmak üzere çok çeşitli ülkelerde, farklı yapılarda, statülerde ve işlevlerde kurulmuş olan ajanslar, 1950'li yıllardan bu yana hizmet vermektedir. Bölgesel gelişme ve bölge planlama anlayışının köklü değişikliklere uğradığı 1980'li ve 1990'lı yıllarda ajanslar daha da yaygın hale gelmiş ve bölgesel gelişme çabalarının odağında yer alan kurumsal kapasiteleriyle, özellikle Avrupa'da AB yapısal fonlarının da desteğiyle bazı bölgelerin geliştirilmesinde asli rol üstlenmiştir. Günümüzde Avrupa ülkelerinde kendi bölgelerinin kalkınması amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren farklı nitelik, yapı ve statüde 200'ü aşkın kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmının, özellikle Brüksel gibi önemli dış merkezlerde temsilcilikleri bulunduğu gibi Avrupa genelinde 150 üyeye sahip örgütlenmiş bir üst kuruluşları da (Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği-EURADA-European Association of Regional Development Agencies) bulunmaktadır.

Bölgesel gelişme, bölge planlama ve yerel kalkınma alanında oluşan bilgi ve tecrübe birikimi, günümüzde "denge dağılım" hedefinin yalnızca sanayi faaliyetlerinin yer seçimini etkilemeye yönelik bölgesel politikalara bağlı olamayacağını göstermiştir. Bölgesel gelişme ve bölge planlama alanında, dünyadaki anlayış ve uygulamalar son 20 yılda çok büyük bir değişim göstermiştir. Her şeyden önce bölgesel gelişmenin ülke içi ve dışı çok yönlü bir etkileşim sürecini gerektirdiği anlaşılmış ve merkezden yönlendirilen, sadece içe dönük yerel, kırsal, kentsel veya bölgesel gelişme modellerinin başarılı olamadığı görülmüştür. Aynı şekilde yerel aktörlerin hem planlama, hem de uygulama safhalarında sürekli aktif olması, sahiplenme göstermesi, araştırma ve proje üretme kapasitesi geliştirmesi ve bunu kurumsallaştırması başarılı bölgesel/yerel kalkınma modellerinin en önemli özelliği haline gelmiştir. Buna bağlı olarak, zaman ve mekan boyutunda, planların esnek, dinamik ve paylaşımcı bir anlayışla yapılmasını ve uygulanmasını gerektiren bu değişimi zorlayan etkenlerden biri de küreselleşme olmuştur.

Küresel rekabet süreci, karşılaştırmalı üstünlükler temelinde, yerel ve bölgesel uzmanlaşma sürecini de hızlandırmaktadır. Yerel girişimcilik, yerel kaynakların harekete geçirilmesi, bilgi ve beceri birikimi ve diğer yerel potansiyellere de bağımlı olarak, belirli sektörlerde uzmanlaşabilen yöreler, dünya ekonomisi içerisinde karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmekte ve bu sayede ülke ortalamasından daha fazla büyüme ve gelişme şansı bulurken, ülkenin genel büyümesine, refah ve istikrarına da daha fazla katkı sağlayabilmektedir. Mevcut şartlar altında, ülkeler arası rekabetin artık kentler ve bölgeler arası rekabete dönüştüğü gözlenmektedir. Bölge ekonomilerinin, yeni ulusal ve yerel rekabet koşullarına ayak uydurma yeteneğini geliştirmek ve bunun için gerekli her türlü altyapıyı hazırlayabilmek için ise, çabuk karar alıp uygulayabilen, esnek ve dinamik yeni kurumsal yapılara ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu bağlamda, artık, bütün dünyada bölgesel gelişme planlarının hareket noktası sadece bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını gidermeye yönelik değildir. Yeni bölgesel gelişme ve planlama anlayışının en önemli özellikleri; sürdürülebilirlik, dengeli, insan odaklı, esnek, rekabetçi, katılımcı olması ve yerel aktörlerin çabalarını, yerel potansiyelleri ve dinamikleri, stratejik yaklaşımı, öğrenmeye dayalı uygulamaları içermesidir. Bu bakımdan, yerel/bölgesel dinamiklerin ve potansiyelin tespiti, bunların ulusal öncelikler ile uyumlu olarak yerinde ve katılımcı bir anlayışla, ortak akıl kullanılarak planlanması, esnek, aksiyona dayalı, rol paylaşımına açık ve insan odaklı programlar, gelişme politikaları ve rekabetçi projeler ile desteklenmesi aşamalarında yerelde teknik kapasitesi yüksek bir kurum gerekli

olmaktadır. Bu bakımdan, bölgesel gelişme uygulamalarımız ile bölge planlarımızın etkinliğinin ve başarısının yükseltilmesi, bölgelerin ülkemizin genel büyümesi, gelişmesine, refahına ve istikrarına katkısının artırılması, sosyal uyum ve adaletin temini ve değişen küresel rekabet şartlarına adaptasyonun sağlanması amacıyla, çağdaş gereklere uygun olarak, gelişmiş ülkelerde bir çok örnekleri görülen Kalkınma Ajanslarının (KA) en kısa zamanda kuruluşu ve işler hale getirilmesi gerekli görülmektedir.

Bu kapsamda ajansların yukarıda genel olarak ifade edilen işlevleri ve faydalarının ayrıntılı olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır:

1) Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır. Burada, Ajansın girişimci ve KOBİ desteği sağlama, devlet yardımlarını uygulama, kırsal kalkınma faaliyetlerini destekleme, altyapı ve çevre projelerini gerçekleştirme gibi alanlarda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi ve doğrudan uygulama yapmaması esas olacaktır. Ajanslar, elinde bulundurduğu kaynaklar ve teknik birikimi ile bu kurum ve kuruluşlar da dahil olmak üzere bütün ilgili tarafları (paydaşları) destekleyecek ve bunlar arasında koordinasyonu sağlayacak, onların faaliyet ve projelerini özellikle bölgesel ölçekte birbirini tamamlar hale getirecek ve dolayısıyla daha yüksek bir büyüme, gelir ve istihdam etkisi meydana getirecektir. Bir diğer ifadeyle, ajanslar uygulayıcı kuruluş ve yerel aktörleri destekleyecek ve bunlar arasında koordinatör, organizatör ve katalizör konumunda olacaktır.

2) Ajanslar yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır. Özellikle yerel yönetimler reformunun hayata geçirilmesinden sonra, yerele çok önemli miktarda kaynak ve yetki transferinin yapılması beklenmektedir. Ancak, reformun ilk yıllarında uygulamada beklenen etkinlik artışının sağlanabilmesi ve ciddi oranlı bir büyüme, gelir artışı ve istihdam etkisi oluşturulabilmesi için başta yerel yönetimlerin kendileri olmak üzere, bütün yerel aktörlerin teknik kapasitesinin desteklenmesine ihtiyaç duyulacaktır. Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.

3) Ajanslar bölgelerde ve yerelde kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına yardımcı olacaktır. Hem teknik kapasitesinin sağladığı bilgi birikimini, hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklere yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmadan gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Bölgesel niteliği olan havaalanı, ihtisas hastaneleri, bazı yükseköğretim yatırımları, havza ve kıyı koruma ve geliştirme projeleri, bataklık projeleri, kırsal kalkınma projeleri, organize sanayi bölgeleri gibi projelerin Ajanslar aracılığıyla ulusal, bölgesel ve yerel önceliklere göre planlanması ve desteklenmesi geçmiş yıllarda yanlış örneklerine sıkça rastlanan gereksiz ve verimsiz yatırım israfına mani olacaktır. Ajanslar, bu tür bölgesel nitelikli projelerin en uygun yer seçimine göre, ideal büyüklükte, en uygun şartlarda ve nitelikte ve yeterli finansmanla gerçekleştirilmesi konusunda etkin rol oynayacaktır.

4) Makro ve mikro ölçekli planlama deneyimleri, aslında her iki ölçeğin arasında ihtiyaç duyulan optimum bir plan ölçeğinin ve plan bölgesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Esnek olmayan, son derece katı, detaylı, durağan ve her şeyi en ince ayrıntısına kadar kontrol etmeye yönelik olarak merkezden yapılan plan çalışmaları yerelde yeterli sahiplenme oluşturmadığı gibi, yerel ve bireysel farklılıkların hayata geçirilmesine bazen engel bile olmaktadır. Diğer taraftan, fiziksel planlar gibi yerelde yapılan planlama çalışmaları ise ulusal öncelikleri yansıtan, bölgeler arası etkin işbölümüne ve rekabetçi üstünlüklere dayalı stratejik bir vizyon ve hedeften yoksun olmaktadır. Sonuç olarak, yerleşmelerin sorunları uzaktan planlama ile çözülememekte; imkanları, potansiyeli, içerdiği “gömülü” yerel gelişme bilgileri ise uzaktan algılanamamaktadır. Yeni planlama ve idari örgütlenme anlayışı içinde, uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde, yukarıdan-aşağıya değil aşağıdan-yukarıya başlatılan etkileşimli bir süreçle yapılması ve uygulanması sağlanacaktır. Gelişmiş ülke deneyimleri göstermiştir ki, bunun için en uygun ölçek bölgesel plan ölçeği, en uygun alan ise genellikle birden çok idari sınırı (ili) kapsayan ve Ajansların kuruluşuna baz teşkil edecek olan optimum “plan bölgesi”dir.

5) Artan eğitim seviyesi, ulusal ve uluslararası piyasalarda etkin rekabet için gerekli örgütlenme ve dayanışma kültürü, son yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle kalkınma amaçlı kullanılabilecek kamu kaynaklarının reel olarak artmaması gibi nedenlerden dolayı yerel aktörlerin kendi sorunlarına çözüm amacıyla oluşturdukları yerel örgütlenmeler ile bunların talepleri ülkemizin bütün yörelerinde hızla artmaktadır. Bu, bir bakıma, gelişen yerel ve bölgesel kalkınma bilincinin bir göstergesi olarak görülmektedir. Bunlara örnek olarak, fahri bir ajans vazifesi gören Ege Ekonomisini Güçlendirme Vakfını (EGEV) ve Mersin Ticaret Odası bünyesinde kurulmuş olan ve aynı zamanda EURADA üyesi de olan Mersin Kalkınma Ajansını vermek mümkündür. Ancak, genellikle, özel kesimin ve sivil toplum kuruluşlarının sektörel uzmanlaşma, üretim ilişkileri, sosyal dayanışma, çevre koruma, hemşehrilik dayanışması ve yerel kalkınma temelinde oluşturdukları bu yerel girişimler çoğu zaman teknik açıdan proje üretme ve uygulama kapasitesinden yoksun durumdadır. Diğer taraftan bu kapasiteye sahip olan kurum ve kuruluşlar ise kendilerine yerelde rehberlik edecek, yerel aktörler arasında koordinasyon ile yeterli kaynak ve destek sağlayacak kurumsal bir yapının eksikliğini hissetmektedir. Ajanslar, gelişen bu

dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara kanalizetmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir.

6) Ulusal ve küresel rekabet, özellikle esnek ve dinamik üretim yapılarıyla değişen koşullara kolay ayak uydurabilen KOBİ'ler için önemli avantajlar sunmaktadır. Bu kapsamda, yerel girişimcililiğe ve KOBİ'lere dayalı bir kalkınma modeli bölgelerin ve ülkelerin yerel, ulusal ve küresel piyasalara entegre olabilme şansını artırırken, kalkınmanın sürdürülebilirliğini de temin etmektedir. Bu kalkınma modelinde, yerel girişimcilere ve KOBİ'lere sağladıkları destekler ile ajanslar özel bir önem kazanmaktadır.

7) Küreselleşme süreci, bütün toplumlara ve yerel-bölgesel ekonomilere tehditler yöneltirken, aynı zamanda bazı fırsatlar da sunmaktadır. Yerel aktörlerin küreselleşmenin tehditlerine karşı koyabilme yeteneğinin geliştirilmesi ve sunduğu fırsatlardan azami faydanın elde edilebilmesi, bu faktörleri iyi teşhis eden, yorumlayabilen ve bunlara uygun politikalara geliştirebilen kurumların varlığını gerektirmektedir. Ajanslar, bu bağlamda, bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır. Burada, hem küresel şartların iyi yorumlanması ve yerele iyi aktarılması, hem de yerel potansiyelin tespiti ve toplanan yerel-bölgesel bilginin küresel piyasaya özgün ürünler veya hizmetler halinde pazarlanması ajanslar türünde teknik kapasitesi yüksek, uzmanlaşmış bir kurumun varlığını gerektirmektedir. Ajanslar aynı zamanda, uluslararası düzeyde yapılacak tanıtımlara ve bu tanıtımlardan sorumlu birimlere her türlü desteği sağlayacaktır.

8) Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışı, genelde kendi içine kapalı bir ortamda geliştirilen projelere topyekün bir finansman aranması mantığına dayalıdır. Oysa özellikle uluslararası kurum ve kuruluşların çeşitli ülkelerde uyguladığı farklı nitelikteki projeler göstermiştir ki, projelerin başarısında yararlanıcının sağlayacağı maliyet paylaşımı veya eş finansmanın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Maliyet paylaşımı yararlanıcın "elini taşın altına koyması" yaklaşımını yansıtmakta ve projelerde baştan ciddi bir sahiplenme ve ortaklık ruhu meydana getirmektedir. Ancak, projenin başarısında bu kadar önemli bir etkiye sahip olan bu uygulamayı yerel/bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda kullanabilecek esnek bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ajanslar, bu bakımdan da sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir. Bu sayede, farklı tarafların kaynakları gerçekten öncelikli projeler üstünde yoğunlaştırılabilir ve bu projelerin kısa sürede hayata geçirilmesi sağlanmış olacaktır.

9) Ajansların yürüttüğü faaliyetler sadece yerel ve bölgesel kalkınma ile sınırlı kalmayacaktır. Normalde üreten bölgeler tarafından sübvans edilen, gelişme zorluğu yaşayan bölgelerin zaman içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacaktır. Gelişme zorluğu çeken bölgelerin ve yörelerin coğunda, girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip, yönlendirecek ve bunun için gerekli ilk destekleri sağlayacak kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Ajanslar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.

İleri aşamalarda, bu bölgeler ülke ortalamasından daha hızlı bir gelişme ivmesi yakalarken, bölgeler arası gelişmişlik farkları azalacak, bu bölgelerin gelişmiş yörelerin kaynaklarına mutlak bağımlılığı azalacaktır. Sonuç olarak, belli bir gelişme eşiğini ve ivmesini yakalayan bölgeler ciddi bir ekonomik hareketlilik yaşarken, ulusal ekonomiye sağladıkları katma değer artacak, ulusal ölçekte oluşturacakları gelir ve istihdam etkisiyle ülkenin genel ekonomik performansına da olumlu katkı sağlayacaktır. Bu etkinin sağlanabilmesi için, bölgesel düzeyde kalkınma politikalarının oluşumuna yardım edecek ve bunların stratejik plan mantığıyla hayata geçirilmesini, izlenmesini ve değerlendirmesini sağlayacak, bölgesel nitelikli teknik bir kurumun (ajansın) varlığına ihtiyaç bulunmaktadır.

10) Bölge planlarının yeterli başarı elde edememesinin başlıca nedenleri, kendine özgü bir finansman (bütçe) mekanizmasının bulunmaması ve yerelde etkin bir kurumsal yapıyla desteklenmemesi olmuştur. Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir. Bu sayede, bölgesel gelişme planları ve programlarının daha gerçekçi hazırlanması sağlandığı gibi uygulama şansı da büyük oranda artmış olacaktır.

11) Önerilen yapılanma ile Devlet Planlama Teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgeler arası gelişmişlik farkları giderilirken, ajansların yürüteceği çalışmalar ve projelerle aynı zamanda bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi hedefi de

gözetilmiş olacaktır. Diğer taraftan ajanslar şeklinde önerilen bu yeni yapılanmada; sektörel ve bölgesel politikaların etkin bir şekilde planlanması ve entegre bir şekilde uygulanabilmesi de mümkün olacaktır.

12) Öngörülen bu kurumsal yapılanma ile birlikte, bölgesel gelişme alanında faaliyet gösteren merkezi düzeydeki kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon daha da hız kazanacağı gibi bu konudaki hizmet kapasite ve etkinlikleri de artmış olacaktır. Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yükleneceler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır. Bu işbirliği sayesinde, başta DPT olmak üzere merkezi kuruluşlar, daha üst ölçekli politikaların ve uygulamaların geliştirilmesindeki enerji ve kapasitelerini daha etkin kullanabilecekler. Performansa dayalı kaynak tahsis mekanizması kullanılabilecek ve bölgesel gelişme, yerel kalkınma alanında verimlilik ve etkinlik teşvik edilmiş olacaktır.

13) Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile planlamanın ve proje uygulamanın en önemli unsurlarından olan, ancak şu ana kadar gerçekleştirilememiş olan izleme ve değerlendirme etkin hale getirilmiş olacaktır. İzleme ve değerlendirme faaliyetleri ile projelerin genel gidişatı takip edilecek, projenin sorunları ve darboğazları gecikilmeden giderilecek, kaynakların etkin ve yerinde kullanımı sağlanacak, proje ve faaliyetlerin başarıları ölçülebilecek ve performansa dayalı kaynak tahsisi için bir değerlendirme tabanı kurulmuş olacaktır. Ajansların izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamında derlediği bilgiler gelecekte tasarlanacak politikalar, program ve projeler için de çok değerli girdiler sağlayacaktır. Böylece, ulusal düzeyde genel planlama ve kalkınma çalışmalarının etkinliğini destekleyen bir mekanizma oluşacaktır.

14) Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekansal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekan planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.

15) Bölgesel gelişme alanında AB müktesebatına uyum için çok önemli bir adım atılmış ve Katılım Ortaklığı Belgesinde taahhüt altına alınan üyelik yükümlülüklerinden, ekonomik ve sosyal uyum alanındaki en önemlilerinden bir tanesi hayata geçirilmiş olacaktır. AB'ye tam üyelik müzakereleriyle ilgili kararın verileceği bu yıl içinde, bu konuda sağlanan gelişmenin, üyelik perspektifinin ekonomik ve sosyal uyum boyutuna yatayda tümünden kesen bir husus olarak çok olumlu katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Halen katılım öncesi mali yardımların en yoğun olarak kullanılmaya başlandığı bölgesel gelişme programlarının etkin, verimli, başarılı ve AB koşullarına uygun bir şekilde yürütülebilmesi için programları yerel düzeyde yürütecek bölgesel koordinasyon birimlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Halihazırda, bu ihtiyaç DPT tarafından bölgelerde kurulan ancak hukuki statüsü, bütçesi, yaptırım gücü ve etkisi itibarıyla sorunlarla karşılaşan Program Koordinasyon Birimleri marifetiyle giderilmeye çalışılmaktadır. Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler tarafından koordine edilmesi planlanmaktadır. Proje birimlerinde bu alanda elde edilen bilgi, deneyim ve teknik altyapının ise geçici maddelerde yapılan düzenleme ile ajanslara aktarılması ve kaybolmaması sağlanacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getirecektir.

Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde AB tarafından 2004-2006 döneminde sağlanacak olan Ekonomik ve Sosyal Uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların kullanımına temel teşkil etmek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlanmıştır. ÖUKP, başta Uzun Vadeli Strateji (2001-2023), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve 2003 Yılı başlatılması öngörülmüştür. Katılım Öncesi Ekonomik Programı olmak üzere diğer ulusal belge ve dokümanlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. ÖUKP'nin uygulanması ile katılım öncesi mali yardımların etkili bir şekilde kullanımı ve üyelik sonrası yapısal fonların kullanımına ilişkin altyapının oluşturulmaya başlanması hedeflenmektedir. Diğer AB üyesi ve aday ülkelerde olduğu gibi, ÖUKP'nin en öncelikli hedefi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve bu hedef ile sektörel hedefler arasında etkin bir entegrasyonun sağlanmasıdır. Bu amaçla, ÖUKP kapsamında sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri itibarıyla öncelikli olarak tespit edilen 12 bölgede AB katılım öncesi mali yardımı ile desteklenen bölgesel kalkınma programlarının

Halihazırda, ÖUKP hedefleriyle uyumlu olarak 11 bölgede bölgesel kalkınma programları başlatılmıştır. Ayrıca, ÖUKP dışında sınır bölgelerinin geliştirilmesi amacıyla Bulgaristan ve Yunanistan ile sınır ötesi işbirliği programları da uygulamaya konmaktadır. Mevcut durumda, uygulaması başlatılan veya hazırlıkları devam eden sınır ötesi işbirliği programları ve bölgesel programlar toplam 43 ili

kapsamaktadır. Bunların toplam bütçesi 232 milyon Euro'su AB hibesi, 42.36 milyon Euro'su Türkiye katkısı olmak üzere 274.36 milyon Euro'ya ulaşmış bulunmaktadır.

AB ile müzakerelerin başlaması halinde bölgesel gelişme için tahsis edilecek kaynakların katlanarak artacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, AB'nin 2007-2013 dönemine ilişkin olarak hazırladığı yeni düzenleme ile AB'ye yeni üye olan ülkelerin müzakereler sürecinde yararlandıkları PHARE, ISPA, SAPARD gibi büyük finansal imkan sağlayan programların benzerlerinin ülkemiz için de uygulanması beklenmektedir. Bu nedenle, ülkemizin hem müzakere sürecinde yararlanılabilecek büyük ölçekli hibe kaynaklardan, hem de üyelik sonrasında kullanılacak olan yapısal fonlardan etkin bir şekilde yararlanabilmesi fırsatını yakalayabilmesi, bölgelerde kurumsal altyapının hazırlanmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Aksi takdirde kurumsallaşma sağlanamadığı için ülkemize Ekonomik ve Sosyal Uyum başlığı altında sağlanan hibelerin büyük miktarını oluşturan bölgesel programlara ayrılan kaynaklar kullanılamayacaktır. Bu hem hibelerin geri dönmesi hem de yapısal fonlara hazırlıkta büyük ve önemli bir eksiklik anlamına gelecektir.

Diğer taraftan, 2004 yılı İlerleme Raporunda da AB'nin bölgesel politikasına uyum sağlanması ve bölgesel politikaların uygulanması amacıyla, merkezi ve bölgesel düzeyde yeterli kapasitenin oluşturulması gerektiği hususu yeniden vurgulanmıştır. Halihazırda yürütülen programların koordinasyonu, DPT tarafından bölgelerde kurulan ancak hukuki statüsü, bütçesi, yaptırım gücü ve etkisi itibarıyla sorunlarla karşılaşan Proje Koordinasyon (Uygulama) Birimleri marifetiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. İlerleme Raporunda ayrıca, bölgesel düzeyde kurulan geçici uygulama birimlerinin ileride yapısal fonları yerelde uygulayacak niteliklere sahip olmadığı belirtilmekte; izleme, değerlendirme, mali yönetim ve kontrol konularında yereldeki işlevleri etkin bir şekilde yerine getiremeyeceği hatırlatılmaktadır.

Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle, AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler tarafından koordine edilmesi ve uygulanması planlanmaktadır. Proje birimlerinde bu alanda elde edilen bilgi, deneyim ve teknik altyapının ise geçici maddelerde yapılan düzenleme ile ajanslara aktarılması ve kaybolmaması sağlanacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getirecektir.

Yukarıda sayılan faydalar çerçevesinde;

Yerel-bölgesel potansiyeli, dinamikleri ve özgünlükleri ortaya çıkararak bunları en iyi şekilde değerlendirip planlayabilecek;

- Potansiyeli ve dinamikleri rekabetçi, katılımcı, esnek, aksiyona dayalı bir yaklaşımla harekete geçirebilecek ve ulusal, uluslararası pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel birer değer haline dönüştürebilecek;
- Bütün kurum, kuruluş ve şahıslara sağladığı idari, mali, teknik desteklerle başta girişimciler olmak üzere bütün kesimlerde bir kalkınma bilinci ve ivmesi oluşturabilecek;
- Yenilikçi, rekabete dayalı kaynak tahsisi mekanizması, etkin izleme ve değerlendirme işlevleri ile kalkınma planları, bölgesel gelişme planları ve programların uygulama kapasitesini geliştirecek ve
- Hem ulusal, hem de bölgesel-yerel düzeyde, başta istihdam ve gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve dolayısıyla ülkenin genel refah ve istikrarına olumlu katkılar sağlayacak olan

Kalkınma Ajanslarının kuruluşu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 58 ve 59 uncu Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Acil Eylem Planının hedefleri ve AB Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan taahhütlerimiz çerçevesinde gerekli görülmektedir.

Ajanslar, kamu-özel sektör ortaklığı anlayışına uygun bir yapıda kurulmaktadır. Bu bakımdan, normal kamu kuruluşu niteliğinde bir kurum olmadığı gibi tasarıda düzenlenmeyen bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak faaliyet gösterecektir. Bu yapı, ajansların istihdam ve harcama usullerinde, kamu kurum ve kuruluşlarının tabi olduğu genel bütçe, harcama, ihale, işe alma, işten çıkarma, personel ücret ödemesi, muhasebe yöntemlerinden bağımsız olarak esnek hareket edebilen, küçük fakat etkin ve dinamik bir birim olmasını sağlayacaktır. Hantal, büyük ölçekli, geniş kadrolu bir kuruluş olmayacak, bilakis küçük, etkin, çekirdek bir teknik kadroyla çalışan, destek hizmetlerinin hemen tamamını maliyet etkin bir yöntemle hizmet satın alması ile temin eden, oluşan yeni şartlara çabuk adapte olabilen esnek bir yapı olacaktır.

Ajansların teşkilat yapısı, danışma işlevi daha ağırlıklı olan geniş katılımlı bir Kalkınma Kurulundan, karar alma organı olarak kamu-özel sektör işbirliği ile çalışacak bir yönetim kurulundan ve teknik kapasitesi yüksek, etkin bir özel sektör kuruluşu gibi faaliyet gösterecek olan icra organı

niteliğindeki Genel Sekreterlikten oluşmaktadır. Karar alma organları, özel sektör ve sivil toplumun artık lider bir rol üstlenebileceği Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin oluşturduğu tek illi bölgeler hariç olmak üzere, kamu temsilcilerinin çoğunlukta olacağı şekilde tasarlanmaktadır. Bunun temel nedeni ajansların ağırlıklı olarak kamu kaynaklarından oluşan bir kaynak havuzundan proje ve faaliyetlere doğrudan destek verecek olmasıdır. Ancak, kamu-özel sektör ortaklığı anlayışını teşkilat yapısına yansıtmak, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin bölgesel ve yerel kalkınmada hem sahiplenmesini, hem de sorumluluğunu geliştirmek için karar alma organlarında özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine de yer verilmektedir. Ayrıca, özel sektör ve sivil toplum Yukarıda sayılan faydalar çerçevesinde;

- Yerel-bölgesel potansiyeli, dinamikleri ve özgünlükleri ortaya çıkararak bunları en iyi şekilde değerlendirip planlayabilecek;
- Potansiyeli ve dinamikleri rekabetçi, katılımcı, esnek, aksiyona dayalı bir yaklaşımla harekete geçirebilecek ve ulusal, uluslararası pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel birer değer haline dönüştürebilecek;
- Bütün kurum, kuruluş ve şahıslara sağladığı idari, mali, teknik desteklerle başta girişimciler olmak üzere bütün kesimlerde bir kalkınma bilinci ve ivmesi oluşturabilecek;
- Yenilikçi, rekabete dayalı kaynak tahsis mekanizması, etkin izleme ve değerlendirme işlevleri ile kalkınma planları, bölgesel gelişme planları ve programların uygulama kapasitesini geliştirecek ve
- Hem ulusal, hem de bölgesel-yerel düzeyde, başta istihdam ve gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve dolayısıyla ülkenin genel refah ve istikrarına olumlu katkılar sağlayacak olan

Kalkınma Ajanslarının kuruluşu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 58 ve 59 uncu Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Acil Eylem Planının hedefleri ve AB Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan taahhütlerimiz çerçevesinde gerekli görülmektedir.

Ajanslar, kamu-özel sektör ortaklığı anlayışına uygun bir yapıda kurulmaktadır. Bu bakımdan, normal kamu kuruluşu niteliğinde bir kurum olmadığı gibi tasarıda düzenlenmeyen bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak faaliyet gösterecektir. Bu yapı, ajansların istihdam ve harcama usullerinde, kamu kurum ve kuruluşlarının tabi olduğu genel bütçe, harcama, ihale, işe alma, işten çıkarma, personel ücret ödemesi, muhasebe yöntemlerinden bağımsız olarak esnek hareket edebilen, küçük fakat etkin ve dinamik bir birim olmasını sağlayacaktır. Hantal, büyük ölçekli, geniş kadrolu bir kuruluş olmayacak, bilakis küçük, etkin, çekirdek bir teknik kadroyla çalışan, destek hizmetlerinin hemen hemen tamamını maliyet etkin bir yöntemle hizmet satın alması ile temin eden, oluşan yeni şartlara çabuk adapte olabilen esnek bir yapı olacaktır.

Ajansların teşkilat yapısı, danışma işlevi daha ağırlıklı olan geniş katılımlı bir Kalkınma Kurulundan, karar alma organı olarak kamu-özel sektör işbirliği ile çalışacak bir yönetim kurulundan ve teknik kapasitesi yüksek, etkin bir özel sektör kuruluşu gibi faaliyet gösterecek olan icra organı niteliğindeki Genel Sekreterlikten oluşmaktadır. Karar alma organları, özel sektör ve sivil toplumun artık lider bir rol üstlenebileceği Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin oluşturduğu tek illi bölgeler hariç olmak üzere, kamu temsilcilerinin çoğunlukta olacağı şekilde tasarlanmaktadır. Bunun temel nedeni ajansların ağırlıklı olarak kamu kaynaklarından oluşan bir kaynak havuzundan proje ve faaliyetlere doğrudan destek verecek olmasıdır. Ancak, kamu-özel sektör ortaklığı anlayışını teşkilat yapısına yansıtmak, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin bölgesel ve yerel kalkınmada hem sahiplenmesini, hem de sorumluluğunu geliştirmek için karar alma organlarında özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine de yer verilmektedir. Ayrıca, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin gelişmiş yörelerde geniş katılımlı Kalkınma Kurulu tarafından demokratik yollarla, seçimle tayin edilmiş öngörülmektedir. Ayrıca, özel sektör temsilinin aynı yaklaşımla sağlanması amacıyla sanayi ve/veya ticaret odalarının yönetimde doğrudan temsili için gerekli şartlar oluşturulmaktadır.

Ajansların, genel koordinasyondan sorumlu DPT tarafından tanımlanan performans kriterleri, sağlanan bütçe tahsisleri, iyi tarif edilen asgari idari ve mali standartlar ve sorumluluklara göre hareket serbestisi içinde çalışmaları esas olacaktır. Ancak, çalışmalarının, yürüttükleri faaliyetlerin, kişi, kurum ve kuruluşlara sağladıkları desteklerin sonuçlarından şahsen ve hukuken sorumlu olmalarını sağlayacak asgari şartları içeren, ikincil mevzuat veya düzenlemeler de oluşturulmuş olacaktır. Bu kapsamda düşünülen uygulama sistemi en üst seviyeden, en alt seviyeye kadar sorumluluğu dağıtacak olan bir sözleşmeler silsilesinin kurulmasıdır. Buna ilave olarak, kademeli ve sürekli bir izleme ve değerlendirme yöntemiyle kaynakların en alt seviyedeki faaliyet ve projelerden, en üst seviyedeki plan ve programlara kadar etkin, verimli, kurallara uygun ve yerinde kullanılması garanti altına alınmış olacaktır. Ayrıca, kaynakların tahsisinden önce gerekli bütün performans değerlendirme kriterlerinin ve göstergelerin

karşılıklı yükümlülüğün bir parçası haline gelmesi zorunluluğu bulunacaktır. Bu bakımdan yerelden merkeze doğru işleyen kademeli bir sorumluluk, izleme, değerlendirme ve denetleme sistemi kurulacaktır.

İstihdam usulleri hem seçim ve işe alma, hem de ücret ödemede uzmanlığa, performansa dayalı ve başarıya odaklı tasarlanacaktır. Çalışanların tamamında istihdam garantisi ancak performans, takım çalışmasının devamına, hizmet verme heyecanına, kurum içi ve dışında sağlıklı iş ilişkilerine bağlı olacaktır. Ajansın statüsü gereği, çalışanların iş akdiyle istihdam edilmeleri öngörülmekte ve kamu görevlisi istihdamının oluşturduğu verimlilik sorununun bu şekilde aşılması arzu edilmektedir. Çalışanların kendi alanlarında uzman kişilerden objektif, şeffaf yöntemlerle yarışma esasına göre seçilmesi temin edilecek ve ajansın asli fonksiyonlarının bu uzman nitelikli personel eliyle yürütülmesi sağlanacaktır. Bunun bir gereği olarak tasarıya özellikle uzman personel için asgari bir oran konmuş ve bunlar için yabancı dil (İngilizce) yeterliliği gibi asgari bir takım nitelikler tanımlanmıştır. Personel istihdamının gider bütçesi üzerinde yük oluşturmaması için personel giderlerine de sınırlama getirilmektedir. Ayrıca, bölgelerin ihtiyaçları, potansiyelleri ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak yapılacak ikincil düzenlemelerle, bu personelin iş tanımları ve nitelikleri daha açık bir şekilde tarif edilecektir.

Ajanslar yerel yönetimlerin normal işlevlerinde bir mükerrerlik veya bir daralma meydana getirmeyecektir. Bilakis onlara teknik ve idari destek sağlayacak, hem planlama, hem de kalkınma amaçlı uygulamalarında onların kurumsal kapasitelerine katkı verecektir. Ayrıca, yerel yönetimler ile yöredeki kamu kuruluşları diğer kurum ve kuruluşlar gibi hazırlayacakları projelerle ajansın destek alabilecekler, sağlanan desteklerin yararlanıcısı durumuna gelebileceklerdir. Bu itibarla, ajanslar bölgedeki veya yereldeki kamu kuruluşları ve yerel yönetimlerin yerel kalkınma odaklı, bölgesel nitelikli faaliyetlerine ve projelerine maliyet paylaşımı esasına dayalı olarak ilave destek sağlayacaktır. Bu sayede ajanslar, özellikle bölgesel-yerel kalkınma odaklı, iş ortamını ve yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik kritik orta ve küçük ölçekli altyapı, çevre projelerinin hayata geçirilmesine yardımcı olacaktır.

Önerilen Kalkınma Ajansları, il düzeyinde oluşturulacak her türlü vakıf, dernek, birlik gibi sivil toplum örgütlenmelerine, özel sektör üst kuruluşları ve bunların kurdukları uzmanlaşma örgütlerine engel olmayacak, onların yerine geçmeyecektir. Tüm bu farklı nitelikteki organizasyonlar için katılımcı, etkin temsile önem veren, karar alma ve uygulamaaşamalarında işbirliği ortamı sağlayan ortak bir platform oluşturacaktır. Yapılanma içinde özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin ilgisinin, etkisinin, sorumluluğunun ve dolayısıyla sahiplenmesinin en ideal düzeyde sağlanması ve sürdürülmesi esas olacaktır. Paylaşılan bu yetki ve sorumluluğun bir gereği olarak da bu kesimlerin ajansın finansman mekanizması içinde maliyet paylaşımı veya eş finansman modeline sınırlı da olsa katkı sağlamaları doğal olacaktır.

Ajansların kuruluşu aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. Bunun için her bir ajansın kuruluşu Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılacaktır. Bundan maksat, özellikle öncelikli bir takım bölgelerde pilot uygulamalar yaptıktan sonra buradan çıkarılacak derslere göre ajansların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Başarılı olduğu takdirde, bütün bölgelere, bölgelerin özgün şartları dikkate alınarak yaygınlaştırılacaktır. Burada ajans kuruluşlarının, ayrı ayrı kuruluş kararnameleri ile yapılmasının nedenlerinden birisi de bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi ihtiyacının bulunmasıdır. Bu farklılaştırma ancak ayrı ayrı kuruluş kararnameleri ile mümkün olabilecektir. Bu konuda ikincil düzenlemelerden de yararlanılabilecektir.

26 Kalkınma Ajansının kurulması halinde, bu kuruluşların kullanabileceği toplam kamu kaynağının tutarı yıllık yaklaşık 666 Trilyon TL. olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu 666 Trilyonluk bu kaynağın; yüzde 68'inin (450 Trilyon TL.) Genel Bütçe vergi gelirlerinden yapılacak transfer ile, yüzde 19'unun (127 Trilyon TL.) Belediyelerin, yüzde 13'ünün (89 Trilyon TL.) ise İl Özel İdarelerinin bütçelerinden transfer edilmesi suretiyle karşılanması öngörülmektedir. Ayrıca, bölgede bulunan illerin sanayi ve/veya ticaret odalarının da ajanslar tarafından kullanılabilecek bütçeye ortaklık ve maliyet paylaşımı esasına dayalı olarak katkı sağlamaları öngörülmüştür.

Ajansların pilot bölgelerden başlamak üzere tedricen kurulacağı düşünüldüğünden, kurulacak her bir kalkınma ajansının getireceği muhtemel yıllık malî yük yukarıdaki tahminler doğrultusunda yaklaşık 25,6 Trilyon TL. olacaktır. Ancak, yapılan tahminlere göre, ortalama bir ajansın işletme (cari) giderlerinin bu harcama toplamı içinde ortalama yüzde 4,6 gibi cüzi bir paya sahip olması beklenmektedir. Bütçenin geri kalan kısmı kalkınma amaçlı proje ve faaliyetlere destek amacıyla kullanılacaktır.

Ajansların merkezi düzeyde koordinasyonu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından sağlanacaktır. DPT içinde bölge planı yapma ve yaptırma, bölgesel gelişme politikalarını oluşturma ve AB destekli bölgesel programların yürütülmesi görevini üstlenmiş olan Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, ajansların genel koordinasyonunu ve izlemesini de yapacaktır. Düşünülen yapılanma içinde ulusal düzeyde bölgesel, yerel kalkınma stratejileri ile üst ölçekli bölge planları yeni bir yöntem ve içerikle DPT tarafından yapılmaya/yaptırılmaya devam edecektir. İBBS Düzey 2 bölgelerinin plan ve stratejileri ise ajanslar tarafından DPT ile etkileşimli bir süreç içinde karşılıklı işbirliği ile hazırlanacak ve DPT'nin onayına sunulacaktır. Böylece, Düzey 2 gelişme planı ve stratejilerinin, bu çerçevede desteklenecek faaliyet ve projelerin genel makro hedeflere, ulusal kalkınma planları ve politikalarına, ulusal önceliklere ve bölgeler, kentler arası etkin bir işbölümüne, rol paylaşımına uygun olması sağlanacaktır.

Ajansların, yerel düzeyde uygulayıcı nitelikteki kamu kuruluşları ve yerel yönetimler bakımından üstlendiği koordinatörlük ve katalizörlük işlevi, benzer şekilde merkezde DPT tarafından yürütülecektir. Ajansların başarısı merkezde; Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Kalkınma Bankası, Halk Bankası gibi kuruluşların sürece etkin katılım ve katkı sağlamalarıyla da doğru orantılıdır. Bu katkı ve katılımın merkezde DPT koordinatörlüğünde yapılması yerinde olacaktır. Ajansların uygulayıcı ve yatırımcı kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi, doğrudan uygulama yaparak mükerrerliklere ve gereksiz yetki çatışmalarına girmemesi esastır. Bölgesel ve yerel kalkınma gibi çok sektörlü, yatay ve mekan boyutu olan bir konuda koordinatör, organizatör, katalizör rol alması, kaynak tahsis mekanizmasını kullanarak bütün ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmesi, yerel aktörleri harekete geçirmesi, özel sektöre, yerel yönetimlere, sivil topluma ve kamu kuruluşlarına teknik, idari ve mali destek sağlayarak uygulamaların ve yatırımların bölgesel/yerel/ulusal kalkınma bakımından etkinliğinin artırılmasını sağlaması, ajansın esas fonksiyonu olacaktır. Merkezi kuruluşlar Kamu Yönetimi Reformu ve Mahalli İdareler Reformu sonrasındaki yeni standart koyucu, düzenleyici, uygulayıcı, yatırımcı ve denetleyici rollerine devam edeceklerdir. Bu bakımdan ajansların onların ve yerel yönetimlerin uygulama alanına mükerrer bir uygulayıcı olarak girmemesi, onların işlevlerini kalkınma amacına yönlendirici, tamamlayıcı, destekleyici olması gerekmektedir.

Bir örnek vermek gerekirse, Hazine Müsteşarlığı ülkemize daha çok yabancı sermaye çekilmesi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artırılması gibi bir işleve sahiptir ve bu açıdan yabancı sermayeye yönelik bir promosyon yapması gereklidir. Ajansların ise bölgesel/yerel, potansiyeli, dinamikleri tespit edip değerlendirerek, yerel aktörleri örgütleyerek bu potansiyeli ulusal ve uluslararası piyasalara, yatırımcılara hazır bir paket halinde sunma kapasitesi olacaktır. Bu bakımdan, ajansların, Hazine Müsteşarlığı kanalıyla, yabancı yatırımcıya yer seçimi de dahil bütün ilgili destekleri ve potansiyelleri içeren somut önerileri bir paket halinde sunması Hazine Müsteşarlığının yabancı sermaye alanındaki işlevini tamamlayıcı, destekleyici ve etkinleştirici olacaktır. Bir bakıma, bu kuruluşlar Hazine Müsteşarlığının yurt içi destek ağı gibi çalışabileceklerdir. Ajansların buna benzer uygulamaları yatırımı ve girişimciyi destekleme, kırsal kalkınma, küçük altyapının temini, turizm ve çevre gibi alanlarda da ilgili bütün kuruluşlarla işbirliği içinde yürütmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak;

- bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları,
- yerel ve küresel rekabetteki değişimler,
- AB'ye uyum sürecindeki yükümlülükler,
- finansal ve beşeri kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğu,
- çevresel duyarlılıktaki artış,
- yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı

gibi nedenler;

- katılımcı,
- esnek bir yapıya sahip,
- teknik kapasitesi güçlü,

yerel ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmaya odaklı kalkınma birimleri konumundaki söz konusu kalkınma ajanslarının oluşumunu ihtiyaçtan öte bir zorunluluk haline getirmiştir.

Ek Tablo-1: 2001 Yılı İller İtibariyle Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değeri (ABD Doları)

SIRA	İLLER	\$	SIRA	İLLER	\$
1	Kocaeli	6 165	41	Tunceli	1 584
2	Bolu	4 216	42	Kahramanmaraş	1 584
3	Kırklareli	3 590	43	Konya	1 554
4	Yalova	3 463	44	Isparta	1 510
5	Muğla	3 308	45	Trabzon	1 506
6	İzmir	3 215	46	Kırşehir	1 488
7	İstanbul	3 063	47	Sinop	1 459
8	Zonguldak	2 969	48	Giresun	1 443
9	Ankara	2 752	49	Amasya	1 439
10	Kırıkkale	2 725	50	Uşak	1 436
11	Bilecik	2 584	51	Malatya	1 417
12	Eskişehir	2 513	52	Sivas	1 399
13	Bursa	2 507	53	Tokat	1 370
14	Tekirdağ	2 498	54	Diyarbakır	1 313
15	Manisa	2 459	55	Afyonkarahisar	1 263
16	İçel	2 452	56	Batman	1 216
17	Edirne	2 403	57	Erzincan	1 158
18	Adana	2 339	58	Osmaniye	1 157
19	Çanakkale	2 335	59	Düzce	1 142
20	Antalya	2 193	60	Çankırı	1 136
	TÜRKİYE	2 146	61	Siirt	1 111
21	Artvin	2 137	62	Gümüşhane	1 075
22	Denizli	2 133	63	Ordu	1 064
23	Nevşehir	2 117	64	Erzurum	1 061
24	Sakarya	2 108	65	Bartın	1 061
25	Aydın	2 017	66	Bayburt	1 017
26	Karaman	2 012	67	Şanlıurfa	1 008
27	Balıkesir	2 005	68	Mardin	983
28	Burdur	1 951	69	Aksaray	966
29	Rize	1 897	70	Adıyaman	918
30	Kilis	1 817	71	Kars	886
31	Kayseri	1 806	72	Van	859
32	Kütahya	1 805	73	Iğdır	855
33	Kastamonu	1 781	74	Yozgat	852
34	Niğde	1 781	75	Ardahan	842
35	Hatay	1 757	76	Hakkari	836
36	Elazığ	1 704	77	Bingöl	795
37	Samsun	1 680	78	Bitlis	646
38	Çorum	1 654	79	Şırnak	638
39	Gaziantep	1 593	80	Muş	578
40	Karabük	1 587	81	Ağrı	568

Ek Tablo-2: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

2003 SIRASI (81 İl içinde)	İL	1996 SIRASI (76 İl içinde)	2003 SIRASI (81 İl içinde)	İL	1996 SIRASI (76 İl içinde)
1	İSTANBUL	1	42	KIRŞEHİR	36
2	ANKARA	2	43	ARTVİN	46
3	İZMİR	3	44	AFYON	41
4	KOCAELİ	4	45	DÜZCE	-
5	BURSA	5	46	ÇORUM	44
6	ESKİŞEHİR	6	47	OSMANIYE	-
7	TEKİRDAĞ	8	48	K.MARAŞ	50
8	ADANA	9	49	NİĞDE	42
9	YALOVA	-	50	GİRESUN	45
10	ANTALYA	7	51	KASTAMONU	43
11	KIRKLARELİ	14	52	TUNCELİ	60
12	DENİZLİ	16	53	SİVAS	48
13	MUĞLA	11	54	KİLİS	-
14	BOLU	28	55	BARTIN	51
15	BALIKESİR	13	56	AKSARAY	49
16	EDİRNE	18	57	SİNOP	54
17	MERSİN	10	58	ERZİNCAN	47
18	BİLECİK	17	59	ÇANKIRI	53
19	KAYSERİ	15	60	ERZURUM	56
20	GAZİANTEP	25	61	TOKAT	52
21	ZONGULDAK	19	62	ORDU	55
22	AYDIN	12	63	DİYARBAKIR	57
23	SAKARYA	27	64	YOZGAT	58
24	ÇANAKKALE	20	65	ADIYAMAN	61
25	MANİSA	22	66	BAYBURT	64
26	KONYA	24	67	KARS	62
27	KARABÜK	-	68	ŞANLIURFA	59
28	ISPARTA	21	69	IĞDIR	69
29	HATAY	26	70	BATMAN	65
30	UŞAK	23	71	GÜMÜŞHANE	63
31	BURDUR	29	72	MARDİN	66
32	SAMSUN	35	73	SİİRT	68
33	KIRIKKALE	30	74	ARDAHAN	72
34	NEVŞEHİR	32	75	VAN	67
35	KARAMAN	40	76	BİNGÖL	73
36	ELAZIĞ	33	77	HAKKARİ	70
37	RİZE	37	78	ŞIRNAK	75
38	TRABZON	34	79	BİTLİS	71
39	AMASYA	39	80	AĞRI	74
40	KÜTAHYA	31	81	MUŞ	76
41	MALATYA	38			

EK 3
5449 SAYILI KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE
GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN

Kanun No. 5449

Kabul Tarihi: 25.1.2006

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Kapsam, Tanımlar, Kuruluş, Genel Koordinasyon

Amaç ve kapsam

MADDE 1 — Bu Kanunun amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir.

Tanımlar

MADDE 2 — Bu Kanunun uygulanmasında;

- a) Bölge: EK 1 listede belirtilen Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimini,
- b) Ajans: Kalkınma ajansını,
- c) Kuruluş kararname: Kalkınma ajanslarının kuruluşuna dair Bakanlar Kurulu

kararını,

ifade eder.

Kuruluş

MADDE 3 — Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir.

EK 1 listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan Ajansın kaldırılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.

Genel koordinasyon

MADDE 4 — Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Devlet Planlama Teşkilatı;

a) Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri alır; plânlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapar, plân ve programların uygulanmasını izler ve değerlendirir.

b) Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair usûl ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapar veya yaptırır.

c) Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usûl ve esasları belirler.

d) Ajanslar arası işbirliğini sağlar ve ortak proje üretimini destekler.

e) Ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezi düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlar.

f) Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylar.

g) Yönetim kurulu tarafından, nitelikleri uygun kişiler arasında seçilen ve teklif edilen ajans genel sekreterini onaylar.

h) Plân ve programlara, yapılacak yardım ve transferlere, personelin nitelik ve istihdamına, bütçe ve muhasebe standartlarının kullanımına, faaliyet raporlarına, izleme, değerlendirme ve denetime ilişkin esas ve usûller ile yatırım destek ofislerinin çalışma esas ve usûllerini ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşünü alarak belirler.

İKİNCİ BÖLÜM

Görev ve Yetkiler

Ajansın görev ve yetkileri

MADDE 5 — Ajansın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve

sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.

c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.

d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.

f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.

h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

Bilgi toplama

MADDE 6 — Ajans, görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkilidir. Kendilerinden bilgi istenilenler bu bilgileri zamanında vermekle yükümlüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ajansın Teşkilâtı

Teşkilât yapısı

MADDE 7 — Ajansın teşkilât yapısı aşağıdaki gibidir:

a) Kalkınma kurulu.

b) Yönetim kurulu.

c) Genel sekreterlik.

d) Yatırım destek ofisleri.

Kalkınma kurulu

MADDE 8 — Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur.

Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur.

Kalkınma kuruluna temsilci gönderecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir.

Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır.

Başkan ve Başkan Vekilinin temsil ettiği kurum ile mensubiyeti sona erdiğinde Kurul Başkanlığı ve Başkan Vekilliği görevleri de sona erer ve ilk toplantıda yeniden Başkan ve Başkan Vekili seçimi yapılır.

Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Ayrıca Kurul, üye tam sayısının beşte birinin talebi üzerine Kurul Başkanı tarafından toplantıya çağırılır.

Kalkınma kurulu, üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yetersayısı sağlanamayan hallerde onbeş günü aşmayacak şekilde yeni toplantı tarihi Başkan tarafından belirlenir ve bu toplantıda toplantı yetersayısı aranmaz.

Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 9 — Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.
- b) Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.
- c) Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.
- d) Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

Yönetim kurulu

MADDE 10 — Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır.

Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer.

Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, müteakip yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür.

Tek ilden oluşan bölgelerde kalkınma kurulu tarafından seçilen yönetim kurulu üyelerinin görev süresi iki yıl olup görev sürelerini tamamlamadan herhangi bir şekilde üyeliklerinin sona ermesi halinde, kalan süreleri sırasına göre yedek üyelerce tamamlanır. Görevi sona eren üyeler tekrar seçilebilir. Yönetim kurulu üyeliği, üyelerin temsil ettikleri kurum ve kuruluşlardaki görevlerini sürdürmelerine engel teşkil etmez.

Yönetim kurulu üyeleri ajans ile ilgili gizlilik taşıyan bilgileri ve bu Kanunun uygulanması sırasında öğrendikleri çalışma alanlarındaki sırları, görevlerinden ayrılmış olsalar bile ifşa edemezler, kendilerinin veya başkalarının menfaatine kullanamazlar.

Yönetim kurulu üyeleri, kendileri, eşleri ve ikinci dereceye kadar kan ve kayın hısımlarını doğrudan ilgilendiren konular ile sahibi ya da ortağı oldukları ticarî işletmelere ilişkin toplantıya ve oylamaya katılamaz.

Yönetim kurulu, başkanın daveti üzerine üye tamsayısının yarısından bir fazlası ile her ay en az bir kere toplanır. Yönetim kurulu toplantılarına başkanın yokluğunda başkan vekili başkanlık eder.

Yönetim kurulu, toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar alır. Eşitlik durumunda, başkanın oyu yönünde karar alınır.

Ajans genel sekreteri, oy hakkı olmamak kaydı ile yönetim kurulu toplantılarına katılır.

Yönetim kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11 — Yönetim kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- b) Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- c) Yıllık malî raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
- d) Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- e) Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- f) Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- g) Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- h) Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.

i) Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
j) Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.

k) Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.

l) Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralınması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde yukarıda sayılan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla genel sekretere devredebilir.

Genel sekreterlik

MADDE 12 — Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Genel sekreterin nitelikleri

MADDE 13 — Genel sekreter olarak istihdam edileceklerin aşağıda belirtilen niteliklere sahip olmaları şarttır:

a) Hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge plânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmak.

b) Ajansın faaliyet alanına giren konularda yeterli bilgi ve deneyime sahip; uzmanlık gerektiren işlerde en az on yıl fiilen çalışmış olmak.

c) Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip olmak.

Genel sekreterin görev ve yetkileri

MADDE 14 — Genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Yönetim kurulu kararlarını uygulamak.
b) Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
c) Ajans gelirlerini toplamak, 4 üncü maddeye göre belirlenecek usûl ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak.

d) Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralınmasına ve hizmet alımına karar vermek.

e) Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak.

f) Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.

g) Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak.

h) Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek.

i) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.

j) Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.

k) Personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek.

l) Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.

m) Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek.

n) Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak.

Yatırım destek ofisleri

MADDE 15 — Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir.

Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir.

Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri

MADDE 16 — Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemleri ilgili mevzuatta belirtilen

süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.

b) İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.

c) Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.

d) 4 üncü madde uyarınca çıkarılacak olan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak.

e) İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.

Yatırım destek ofislerine başvuru

MADDE 17 — Yatırımcılar, ilgili mevzuatta belirtilen bilgi ve belgelerle yatırım destek ofislerine başvurur. Bu başvuru sonucunda yatırım destek ofislerinde geçen süreler, ilgili mevzuatta belirtilen sürelerden sayılmaz. Yatırımcıların bu Kanun kapsamında yatırım destek ofislerine başvurması kendi isteklerine bağlıdır.

İzin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemler için yatırım destek ofisleri tarafından ilgili mercilere yapılan başvurular, yatırımcı tarafından yapılmış sayılır.

Yatırım destek ofislerine hangi yatırım ve işlemlerle ilgili başvuru yapılacağı, 4 üncü maddenin (h) bendi uyarınca çıkarılacak düzenlemeler kapsamında belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Personel Rejimi, Bütçe ve Denetim

Ajans personelinin nitelik, statü ve hakları

MADDE 18 — Ajans hizmetleri, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idarî, malî ve personelle ilgili işlemler gibi işleri yürütecek olan destek personelinin sayısı, ajans toplam personel sayısının yüzde yirmisini geçemez.

Uzman personel ve iç denetçi, hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge plânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yüksek-öğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmuş, Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip adaylar arasından istihdam edilir. Ayrıca, iç denetçiye kamuda denetim elemanı olarak en az on yıl çalışmış olma şartı aranır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan, bu Kanunda belirtilen nitelikleri taşıyanlar, kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile ajansta genel sekreter, iç denetçi veya uzman personel olarak istihdam edilebilir. Bunların kurumlarıyla olan ilişkileri iş akdinin yapılmasıyla son bulur. Bunlara verilecek ücret ile diğer malî ve sosyal haklar yapılacak iş akdi ile belirlenir. Bu şekilde istihdam edilenler, ajanstaki görevleri sona erdiğinde, öğrenim durumları, hizmet yılı ve unvanları dikkate alınarak önceki kurumlarında kariyerlerine veya durumlarına uygun boş bir kadro veya pozisyona en geç üç ay içinde atanırlar ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın en geç bir ay içerisinde göreve başlatılırlar. Ancak, bu kişilerin atanmalarında, önceki kurumlarındaki idarî unvanlar dikkate alınmaz. Bu fıkra kapsamındaki kişilerden, önceki kamu kurum ve kuruluşlarındaki kadrolarına müşterek kararname ile atananların, bu fıkraya göre yapılacak atama işlemleri ilgili bakan onayı ile yapılır. Bu fıkra uyarınca önceki kurumlarına dönen kişilerin ajansta geçen hizmetleri kazanılmış hak aylık derece ve kademelerinde değerlendirilir. Bu durumda kıdem tazminatları ödenmez ve bu süreler emeklilik ikramiyesinin hesabında dikkate alınır. Bu şekilde görevlendirilecek personel sayısı toplam personel sayısının yüzde otuzunu aşamaz.

Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tâbidir.

Yönetim kurulu üyeleri ile genel sekreter ve ajansta istihdam edilecek tüm personelde;

a) Türk Vatandaşı olmak,

b) Kamu haklarından mahrum bulunmamak,

c) Affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamak,

şartları aranır.

Genel sekreter ile diğer personelin ücret ve gündelikleri ile diğer malî ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirlenir.

Ajans personeline ilişkin tüm ihtilaflar iş mahkemelerinde görülür.

Gelirler ve yönetilecek fonlar

MADDE 19 — Ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır:

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsis mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsis mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabilecek pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabilecek pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Bakanlar Kurulu, il özel idareleri için belirlenen oranı yüzde beşe kadar yükseltmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar indirmeye, belediyeler için belirlenen oranı ise; yarısına kadar indirmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar yükseltmeye yetkilidir.

Birinci fıkranın (d) ve (e) bentlerinde belirtilen paylar, ilgili idare ve kuruluşlar tarafından haziran ayının sonuna kadar ajans hesabına aktarılır. (d) bendinde belirtilen paylar, süresi içerisinde aktarılmadığı takdirde, bu idarelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden ayrılan paydan ilgisine göre Maliye Bakanlığı ve/veya İller Bankası'na kesilerek ilgili ajans hesabına aktarılır. Diğer alacakların tahsilinde, genel hükümlere göre işlem yapılır.

Giderler

MADDE 20 — Ajansın giderleri şunlardır:

a) Plân, program ve proje giderleri.

b) Proje ve faaliyet destekleme giderleri.

c) Araştırma ve geliştirme giderleri.

d) Tanıtım ve eğitim giderleri.

e) Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.

f) Yönetim ve personel giderleri.

g) Görevlerle ilgili diğer giderler.

Ajansın yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde onbeşini aşamaz.

Malî saydamlık ve hesap verme sorumluluğu

MADDE 21 — Ajanslar, finansal kaynaklarının elde edilmesi ve kullanılmasında, denetimin sağlanması amacıyla, kamuoyunu zamanında bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu amaçla;

a) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,

b) Yıllık çalışma programı ile bütçenin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,

c) Ajanslar tarafından proje ve faaliyetlere sağlanan desteklerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,

d) Ajans hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması, zorunludur.

Ajansların malî ve finansal kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması ve malî denetiminin sağlanmasında görevli ve yetkili olanlar; kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur.

Bütçe

MADDE 22 — Ulusal ve bölgesel düzeyde plân ve programlara, Yüksek Planlama

Kurulunca belirlenen ödenek tavanına ve yıllık çalışma programına göre hazırlanan bütçe, ajansın bütçe yılı içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Bütçe yılı takvim yılıdır. Bütçe dışı harcama yapılamaz.

Bütçenin hazırlanması ve kabulü

MADDE 23 — Ajans, Yüksek Planlama Kurulunca, 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen ölçütlere göre her yıl haziran ayında genel bütçeden ajanslara yapılacak transferlere ilişkin gösterge niteliğinde belirlenen payların tavanları ile diğer gelir kalemlerine ilişkin tahminleri dikkate alarak bir sonraki yılın bütçesini hazırlar. Ulusal ve bölgesel düzeydeki plân ve programlar dikkate alınarak genel sekreterlikçe hazırlanacak bütçe taslağı ve çalışma programı, ağustos ayı başında yönetim kuruluna sunulur.

Bütçe taslağı yönetim kurulunca kabul edildikten sonra çalışma programı ile birlikte en geç eylül ayı başına kadar görüş alınmak üzere Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bütçe, Genel Bütçe Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onbeş gün içinde kesinleştirilerek Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunulur.

19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendine göre yapılacak transfer ödeneği, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinde gösterilir. Bu ödenek aylık harcama programına göre Devlet Planlama Teşkilatınca ajanslara kullanılır.

Bütçenin kesinleşme tarihine kadar devam eden işler için yapılacak harcamalar yılı bütçesi ile ilişkilendirilir.

Bütçe sonuçları

MADDE 24 — Bütçe sonuçları, genel sekreter tarafından bütçe döneminin bitiminden sonraki mart ayı içinde yönetim kuruluna sunulur; yönetim kurulunda görüşülerek karara bağlanır.

Bütçe sonuçları onaylanmadığı takdirde İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bu kurumlar bu Kanunun ve/veya diğer ilgili kanunların ilgili hükümlerine göre işlem tesis eder.

Denetim

MADDE 25 — Ajanslarda iç ve dış denetim yapılır.

İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur.

Dış denetimde; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenecek esas ve usûllere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir.

Bu maddeye göre bağımsız denetim yapan kuruluşların ortakları, yöneticileri ve çalışanlarının cezai sorumluluğu hakkında 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 47 nci maddesinin (B) bendinin (3) numaralı alt bendi ile 48 ve 49 uncu maddeleri hükümleri uygulanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Muafiyet

MADDE 26 — Ajanslar; bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili iş ve işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Uygulanmayacak hükümler

MADDE 27 — Ajans, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir.

MADDE 28 — 19/6/1994 tarihli ve 540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesine aşağıdaki bent eklenmiştir.

"1) Kalkınma ajanslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek."

MADDE 29 — 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 14 üncü maddesine

"yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla projeler geliştirmek ve bu konularda yapılacak çalışmaları koordine etmek," ifadesinden sonra gelmek üzere "kalkınma ajanslarının genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek," ifadesi eklenmiştir.

MADDE 30 — 27/10/1989 tarihli ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin (f) bendi "nazım ve uygulama imar plânlarını yapmak veya yaptırmak," şeklinde değiştirilmiş, maddeye aşağıdaki (i) bendi eklenmiş ve 3 üncü maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

"i) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan bölgelerde kurulacak kalkınma ajansları üzerindeki koordinasyon görevini, Devlet Planlama Teşkilatının belirleyeceği usûl ve esaslara göre yürütmek,"

GEÇİCİ MADDE 1 — Bütün ajanslar kurulup faaliyete geçene kadar 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca tahsis edilecek transfer ödeneği, kurulmuş ajans sayısı dikkate alınarak belirlenir. Ajanslar kuruldukları tarih itibarıyla yılın geri kalanı için kendilerine düşen payı kullanma hakkını kazanır.

GEÇİCİ MADDE 2 — İlk yıl için ajansta istihdam edilebilecek olan azamî personel sayısı kuruluş kararnamesinde belirtilir.

GEÇİCİ MADDE 3 — Türkiye-Avrupa Birliği Malî İşbirliği kapsamında yürütülen bölgesel programların; bölgelerde yürütülmesi ve koordinasyonu amacıyla oluşturulan proje birimlerinin yürütmekte olduğu iş ve işlemler, bunlara ilişkin hak ve yükümlülükler ile her türlü taşınır mallar, kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde ilgili ajansa devredilir.

Söz konusu proje birimlerinde çalışan personelden; görevli olduğu bölgede kurulan ajansın kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde ilgili ajansa başvuranlardan, 18 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen öğrenim dalı dışındaki niteliklere sahip olanlar uzman personel, diğerleri ise destek personeli olarak bu Kanunun ilgili hükümlerine göre öncelikle istihdam edilir.

GEÇİCİ MADDE 4 — Kalkınma kurulu, kuruluş kararnamesinin yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içinde, ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisinin başkanlığında ilk toplantısını yapar.

Yürürlük

MADDE 31 — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 32 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

7 Şubat 2006

EK 1: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

TR1: İstanbul

TR10: İstanbul

TR2: Batı Marmara

TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

TR22: Balıkesir, Çanakkale

TR3: Ege

TR31: İzmir

TR32: Aydın, Denizli, Muğla

TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak

TR4: Doğu Marmara

TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir

TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova

TR5: Batı Anadolu

TR51: Ankara

TR52: Karaman, Konya

TR6: Akdeniz

TR61: Antalya, Burdur, Isparta

TR62: Adana, Mersin

TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye

TR7: Orta Anadolu

TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir

TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat

TR8: Batı Karadeniz

TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak

TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop

TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat

TR9: Doğu Karadeniz

TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon

TRA: Kuzeydoğu Anadolu

TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum

TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars

TRB: Ortadoğu Anadolu

TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van

TRC: Güneydoğu Anadolu

TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis

TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa

TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

KAYNAKÇA

Kitaplar

Armstrong, Harvey ve Jim Taylor. **Regional Economics and Policy**. Third Edition, Britian: Blackwell Publishers, 2000.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. **Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.

Bache, Ian. **The Politics of European Union Regional Policy-Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping?**, Contemporary Studies 3, England: Sheffield Academic Preess, 1998.

Balchin, Paul, Ludek Sykora ve Gregory Bull. **Regional Policy and Planning in Europe**. London and Newyork: Routlledge, 1998.

Brasche, Ulrich. **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumı**. Hürrem Cansevdi (Ed.), İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay, 2001.

Chisholm, Michael. **Regions in Recession and Resurgence**. London: Unwin Hyman, 1990.

Çetin, Erhan. **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası**. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No: 4, 2003.

Eraydın, Ayla. **Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler**. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Matbaası, 1992.

EURADA. **Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?**. 4th Version, February 1999,.

Günday, Metin. **İdare Hukuku**. İstanbul: İstanbul Üni. Hukuk Fak., 1982.

Hekimoğlu, Burhan ve Mustafa Altındeğer. **Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları**. Samsun: Samsun İl Müdürlüğü Strateji Geliştirme Birimi Yay., 2006.

Higgins, Benjamin ve Donald J. Savoie. **Regional Deveopment Theories & Their Applications**. Transaction Publishers, 1997.

Ildırar, Mustafa. **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

İzmir Kalkınma Ajansı. **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008.

Kayasü, Serap, Melih Pınarcıoğlu, Suna Senem Yaşar ve Sencer Dere. **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., Yayın No: 2003-8, 2003.

Keating, Michael. **The New Regionalism in Western Europe - Territorial Restructuring and Political Change**. USA: Edward Elgar Publishing Inc., 1998.

Keleş, Ruşen. **Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**. Ankara: Türk Belediyecilik Derneği Yayınları, 1999.

Mengi, Ayşegül. **Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**. Ankara: İmaj Yayıncılık, 1998.

Ohmae, Kenichi. **Ulus-Devletin Sonu Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi-Yeni Refah Motorları Dünya Pazarlarını Nasıl Yeniden Biçimlendiriyor?**. Zülfü Dicleli (Çev.), İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları 6, 1996.

Onar, Sıddık Sami. **İdare Hukukunun Umumi Esasları**. İstanbul: İsmail Akgün Mat., C. 2.

Porter, Michael E. **The Competative Advantage of Nations**. London: McMillan Press, 1990.

Soyak, Alkan. **Ulusaldan Uluslarüstüne İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi**. İstanbul: DER Yayınları, 2006.

Stilwell, Frank J. B. **Bölgesel İktisat Politikası**. Sevgi Güran (Çev.), İstanbul: Macmillan İktisat Serisi, Akbank Kültür Yayınları, 1980.

Terluin, Ida Joke. **Rural Regions in the EU: Exploring Differences in Economic Development**. Rijksuniversiteit Groningen, 2001.

Makaleler

Aktan, Coşkun. “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”. **Dış Ticaret Dergisi**. Yıl 3, Sayı 10, Temmuz 1998, ss. 1-5.

Alaçam, Volkan. “Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **İGEME’den Bakış**. Yıl: 8, Sayı: 28, 2004/3, <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2840.htm> (1 Eylül, 2007).

Arslan, Kahraman. “Bölgesel Kalkınma Farklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **İstanbul Ticaret Üni. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 7, ss. 275-294.

Ataay, Faruk. “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”. Menaf Turan (Ed.), **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 15-35.

Ataay, Faruk. “Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma”. **Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**. Ankara: 4 Mart 2005, ss. 49-53.

Avaner, Tekin. “BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?”. Menaf Turan (Ed.). **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 239-263.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. “Avrupa Birliği Kurumları – Avrupa Bütünleşmenin Anahtarı”. <http://www.ekocerceve.com/img/haberler/AB-Kurumlari.pdf> (13 Mart, 2008).

Bailly, Antoine ve Lay James Gibson. “Regional Science: Directions for The Future”. David A. Plane ve Raymond J.G.M. Florax (Ed.). **Fifty Years of Regional Science** içinde. Springer, 2004, ss. 127-138.

Bayramoğlu, Sonay. “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”. Menaf Turan (Ed.). **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 35-121.

Beaverstock, J.V., R.G. Smith ve P.J. Taylor. “Geographies of Globalization: US Law Firms in World Cities”. <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb4.html> (17 Eylül, 2007).

Bekleviç, Tunç. “Yerel Kalkınma Modeli ve Gerçekleri”. www.gtp.org.tr/print_version.php?250, Temmuz 2007, (16 Ekim, 2008).

Boltho, Andrea ve Gerald Holtham. “The Assessment: New Approaches to Economic Growth”. **Oxford Review of Economic Policy**. 8-4, 1992, ss. 1-14.

Cajka, Peter ve Lucia Rysova. “Present Trends of Regional Policy”. **Geopolitical Importance of Central Europe (V4) and its Prospects**. No: 5, ss. 238-242.

Cameron, Greta ve Mike Danson. “The European Partnership Model and the Changing Role of Regional Development Agencies: A Regional Development and Organisation Perspective”. Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron (Ed.), **Governance, Institutional Change and Regional Development** içinde. USA: Ashgate Publishing, 2000, ss. 11-36.

Çalt, Gökhan. “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”.

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf?tipi=14&sube= (15 Haziran 2007).

Çetin, Murat. “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”. **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**. Sayı: 24, Ocak-Haziran 2005, ss. 1-14.

Danson, Mike, Henrik Halkier ve Greta Cameron. “Partnership and Regional Development”. Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron (Ed.). **Governance, Institutional Change and Regional Development** içinde. USA: Ashgate Publishing, 2000, ss. 8-11.

Darvent, D. F., “Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning: A Review”. John Friedman ve William Alonso (Ed.). **Regional Policy Readings in Theory and Applications** içinde. MIT Press, 1964, ss. 539-566.

Drabenstott, Mark. “Rethinking Federal Policy for Regional Economic Development”. [Elektronik Versiyon]. **A Review of the Federal Role in Regional Economic Development**. Kansas City Fed Publications, 2005.

Döry, Tibor. “Challenges for Regions in the European Research Area”. **2nd Prime PhD Summer School**. Budapest, 2-9 July 2005, http://www.primenoe.org/Local/prime/dir/Training%20&%20Education/Budapest%20Summer%20School/Dory_presentation.pdf (16 Haziran, 2007).

Dunford, Michael. “Regional Development Models”. **School of Social Sciences and Cultural Studies**. University of Sussex. <http://www.geog.susx.ac.uk/research/eggd/ege/pdf/modelsrd.pdf> (18 Eylül 2008).

Ecaral, Tanyel Özelçi. “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri”. **Ekonomik Yaklaşım**. 16. Cilt, 55. Sayı, 2005, ss. 89-106.

Ginda, Stanistaw. “Benchmarking of Regions Throught Regional Development Agencies”. **EURADA**. Agorada 2008,
<http://www.eurada.org/site/files/Agorada%202008+%20for%20upload%20website/Stanislaw%20GINDA.pdf> (12 Eylül 2008).

Graham, Stephen ve Patsy Healey. “Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice”. **European Planning Studies**, 7(5), ss. 623-646.

Güneşer Demirci, Aytül. “Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı”. **Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu**. Ankara: 4 Mart 2005, ss. 73-75.

Güneşer Demirci, Aytül. “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”. Menaf Turan (Ed.). **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 181-197.

Güneşer Demirci. Aytül, “Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **Sosyal Bilimler Kongresi**. Aralık 2003,
<http://www.kamuyonetimi.org/ktml2/files/uploads/pdf/bolgekalkinma.pdf> (15 Kasım, 2007).

Halkier, Henrik ve Mike Danson, “Regional Development Agencies in Western Europe: A Survey of a Key Characteristics and Trends”. **European Urban and Regional Studies**. 4, 3, ss. 241-254.

Halkier, Henrik. “Regional Devolepment Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives”. **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**. ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, ss. 3-17.

Hasanoğlu, Mürteza ve Ziya Aliyev. “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **Sayıştay Dergisi**. Sayı 60, ss. 81-103.

Horvath, Gyula. “Regions in Competition: International Division of Labor and Regional Policy”. Gyula Horvath (Ed.). **Regional Policy and Local Governments** içinde. Centre for Regional Studies Pecs, 1991, ss. 5-21.

Kayasü, Serap ve Suna S. Yaşar. “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler”. **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**. ODTÜ: 7-8 Eylül 2006, ss. 199-213.

Keleş, Ruşen. “Bölge Gerçeği ve Avrupa”. **Çağdaş Yerel Yönetimler**. Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1998, ss. 3-10.

Koçberber, Seyit. “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”. **Sayıştay Dergisi**. Sayı 61, ss. 37-55.

Köroğlu, Semiha. “AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar – Türkiye Açısından Değerlendirme”.
http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar/yapisal_fon.ppt#256,1 (10 Mart, 2008).

Kumral, Neşe. “Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar”. **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**. ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, ss. 275-287.

Lee, Kristina ve Peter Lotz. “Noise and Silence in the Hearing Instrument Industry”. <http://ep.lib.cbs.dk/download/ISBN/x644606621.pdf> (12 Ağustos, 2007).

Martin, Ron ve Peter Sunley. “Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development”. **Economic Geography**. July 1988, 74, 3, ss. 201-227.

McCann, Philip ve Daniael Shefer. “Location, Agglomeration and Infrastructure”. **Papers Regional Science**. 83, 2004, ss. 177-196.

Niskanen, Anssi. “Forest Sector Entrepreneurship in Europe-Summary of Country Studies of COST Action E30”. **Acta Silv. Lign. Hung. Special Edition**. 2005.

Numanoğlu, Nurşen. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Yönetişime İlişkin Türkiye’den Beklentileri ve Ulusal Program”. <http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/NursenNumanoglu.pdf> (12 Ekim 2007).

Okur, Fatma ve Ahmet Burhan Çakıcı, “Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Demokrasi”. <http://www.akademikbakis.org/sayil1/makale/fatmaokur.doc> (15 Eylül, 2007).

Olabarri, Juan D. ve Gemma Azpitarte. “SPRI-Basque Country Development Agency, Offering Support Services to SME’s”. **8th European Congress of CEEC RDAs**. Rzeszow, 2-3 October 2008.

Özgül, Muammer Yaşar ve Halil Agah. GAP Projesi: Bir Bölgesel Yönetişim Modeli Olabilir mi?. <http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/HalilAgah.pdf> (5 Aralık 2009).

Pekşen, Zehra. “EUREKA Sürekli ve Sistematiik Değerlendirme ve BRITE EURAM ve Avrupa Uzay Programları’nın Değerlendirilmesi”. <http://www.inovasyon.org/pdf/blmek1.pdf> (16 Kasım 2007).

Roos, Michael W. M. “Agglomeration and the Public Sector”. **Regional Science and Urban Economics**. Volume 34, Issue 4, July 2004, ss. 411-427.

Saublens, Christian. “European Regional Development Agencies New Challenges”. **EURADA**. [http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/8804ae899ac04f07c12569f40030aaca/262590F153B9115CC1256C6800424E24/\\$file/Saublens.pdf](http://db.formez.it/storicofontinor.nsf/8804ae899ac04f07c12569f40030aaca/262590F153B9115CC1256C6800424E24/$file/Saublens.pdf) (15 Kasım 2008).

Saublens, Christian. “Competitiveness of the Business-Related Services: Recent Trends at DG Enterprise”. **Eurobest News**. October 2004, <http://www.spri.es/web/docs/boletinEurbest/newsletter2.pdf> (Kasım 2008).

Saublens, Christian. "Development Agencies in Europe". **EURADA**. http://hostingerrors.isp.belgacom.be/Errors.cgi?url=http://www.eurada.org/doc/RDAs_s_tandardpresentation.ppt (8 Eylül 2008).

Saublens, Christian. "The Role of RDA's". **İKTİSAD Seminerleri**. İstanbul, 11 Haziran 2007.

Sayın, Deniz. "Hizmette Yerellik ve Bölgecilik". Menaf Turan (Ed.). **Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?** içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005, ss. 265-281.

Sinan, Ebru. "Planlama ve Siyaset Kavramları Ekseninde Bölge Kalkınma Ajansları". <http://sehircilik.ktu.edu.tr/depo/YAZILAR/metinler/SinanPlanlama%20Siyaset%20Kavramlari%20Ekseninde%20Bolge%20Kalkinma%20Ajanslari.pdf> (7 Ekim, 2007).

Soyak, Alkan. "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?". **Doğuş Üniversitesi Dergisi**. 4 (2) 2003, ss. 167-182.

Temizocak, Yılmaz. "Kalkınma Ajanslarının Önemi ve EGEV-EBKA Deneyimi". **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**. ODTÜ: 7-8 Eylül 2006, ss. 387-397.

Ter, Ümmügülsüm ve Oğuz Özbek. "Kent Merkezlerinin Oluşumunda Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi". **Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi**. Cilt 20, No: 4, ss. 527-536.

Terluin, Ida J. ve Jaap H. Post. "Differences in Economic Development in Rural Regions of Advanced Countries: A Review of Theories". **International Conference of the Regional Studies Association**. 'Reinventing Regions in the Global Economy'. Pisa, April 12-15, 2003.

Katılınan Akademik Faaliyetler ve Kişisel Görüşmeler

Adana ve Mersin Kalkınma Ajansı Uzmanları. Kişisel Görüşme. (İstanbul 2007, Ankara 2009).

Arık Toprak, Meral. Kişisel Görüşme. İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul (17 Ekim 2009 ve 25 Aralık 2009).

Arıman, Abdurrahman. Kişisel Görüşme. Solution Partners Network, İstanbul (2007).

Çağlayan, Aylin. Kişisel Görüşme. AB Genel Merkezi, İstanbul (2008).

Çetinkaya, Süleyman. Kişisel Görüşme. Tuzla Belediyesi Dış İlişkiler Müdürü. İstanbul, (2008).

Demir, Oğuz. Kişisel Görüşme. İstanbul Ticaret Üniversitesi AB Uygulama ve Araştırma Merkezi ve İKTİSAD. İstanbul, (2007 ve 2008).

Demirci, Mehmet. Kişisel Görüşme. Tuzla Belediye Başkanı. İstanbul, (2008).

Göymen, Korel. Kişisel Görüşme. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. İstanbul, (26-27 Ekim 2007 ve 3-4 Nisan 2008).

Güler, Birgül Ayman. Kişisel Görüşme. TODAİE, Ankara, (20 Ekim 2009).

İktisadi Kalkınma ve Sosyal Atılım Derneği. “AB Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Teknik ve Kurumsal Yapılanmaları Projesi Semineri I”. İstanbul: 12 Nisan 2007.

İktisadi Kalkınma ve Sosyal Atılım Derneği. “AB Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Teknik ve Kurumsal Yapılanmaları Projesi Semineri II”. İstanbul: 11 Haziran 2007.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi. “Bölgeler Komitesi, Türkiye ile İlişkiler” (Çalışma Grubu Toplantısı). İstanbul: 3-4 Nisan 2008.

İzmir Kalkınma Ajansı Uzmanları. Kişisel Görüşme. İstanbul, (2007 ve 2008).

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu. (“Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları” adlı bildiriyle katılım). Kahramanmaraş: 12-13 Kasım 2007.

Kasapoğlu, Fikret. Kişisel Görüşme. İstanbul Vali Yardımcısı ve AB Koordinatörü, İstanbul (2009).

Marmara Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri. Kişisel Görüşme. Kocaeli, (Eylül 2009).

Özler, Zeynep. Kişisel Görüşme. İktisadi Kalkınma Vakfı. İstanbul.

Parman, İstemi. Kişisel Görüşme. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul (2008).

Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. “Regional Development Agencies” (Uluslararası Konferans). İstanbul: 26-27 Ekim 2007.

TODAİE. IV. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu. (“Bölgesel Kalkınmada Aşağıdan Yukarıya Yönetim Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı” isimli bildiriyle katılım). Ankara: 19-20 Ekim 2009.

Yalova Üniversitesi. Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi. (“Türkiye’de Yeni Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Yenilik Stratejileri” isimli bildiriyle katılım.) Yalova: 30 Ekim-1 Kasım 2009.

Yılmaz, Cahit. Kişisel Görüşme. Eski Kalkınma Bankası Uzmanı. İstanbul, (2 Aralık 2009).

Tezler

Akşahin, Selenge Banu. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye’nin Uyumunu”. **AB Uzmanlık Tezi**. Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008.

Aktakas, Başak Gül. “Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çukurova Üniversitesi SBE, 2006.

Bilen, Ömer. “Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye İçin Önermeler”. **DPT Uzmanlık Tezi**. Ankara: Yayın No: DPT: 2677, Ağustos 2003.

Şen, Zelal. “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”. **Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi**. Ankara: Mayıs 2004.

Raporlar

Çukurova Kalkınma Ajansı. **2008 Yılı Faaliyet Raporu**. 2008.

Çukurova Kalkınma Ajansı. **2009 Ara Faaliyet Raporu**. 2009.

Çukurova Kalkınma Ajansı. **Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Girişimi (Teknoloji Köyleri) Projesi**.

http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=76
(11 Eylül 2009).

DPT. **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2502-ÖİK: 523, 2000.

DPT. **Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/DOKAP.pdf> (20 Nisan 2009).

DPT. **Türkiye - Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları.** Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Şubat 2005.

DPT. **Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları.** Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Haziran 2007.

DTM. **İrlanda'nın Ekonomik Kalkınması.** Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü. Ankara.

Ersun, Cengiz ve Muhsin Akgür. **Polonya Ekonomisi: İTO Ülke Profili.** İTO Yayınları, Yayın no: 1998-27.

Gipuzkoa: Committed to Economic and Social Cohesion Through Community Co-Financing. **14 Years Constructing the European Union-European Regional Policy and Structural Funds, Period 1994-1999.** <http://www.gipuzkoa.net/~fondeur/pp4/blo1d1.htm> (15 Mayıs 2008).

İzmir Kalkınma Ajansı. **2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları.** <http://www.izka.org.tr/planlama/bolge-plani/2009-2013-izmir-bolgesel-gelisme-plani-calismalari/> (15 Ekim 2009).

İzmir Kalkınma Ajansı. **Araştırma Raporları.** <http://www.izka.org.tr/planlama/arastirma-raporlari/> (15 Ekim, 2009).

Maç, Nazlı. **Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye.** Konya: Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 16.02.2006 tarihli Araştırma Raporu, Sayı: 2006-117/76.

Milli Prodüktivite Merkezi. **SWOT Analizi Sonuç Raporu.** Ankara: Ekim 2003.

Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic - Department of Structural Funds. **Regional and Structural Funds of the European Union in The Period of 2007-2013.** 2006. <http://www.mpo.cz/zprava22935.html> (1Mart 2008).

Royal Geographical Society With the Institute of British Geographers.
Regional Development Agencies: New Institutions for Solving Regional Problems.
Outcome of a Conference Held in May 2002. Summary Statement 11.

Sülün, Dilara. **Belçika'yı Tanıyalım.** İZTO Yayınları.
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/C9C6373C-BEE9-4B65-B07E-A0451F79952C/7059/Belcika.pdf> (12 Kasım 2008).

TC Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. **GAP İdaresi 2006 Yılı Faaliyet Raporu.** Ankara: 2007.

Planlar

DPT. **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).**

DPT. **Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006).** Ankara: Aralık 2003.

DPT. **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).**

DPT. **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1963-1967).**

DPT. **II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).**

DPT. **III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).**

DPT. **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri (Taslak).**
Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 15 Temmuz 2003.

DPT. **Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006).**
Ankara: Aralık 2003.

DPT. **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).**

DPT. **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).**

DPT. **VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).**

DPT. **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).**

Kanunlar/Kararlar

2006/10550 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun.

Anayasa Mahkemesi Kararı. **Resmi Gazete Tarih ve Sayısı: 23.02.2008 – 26796.** Esas Sayısı: 2006/61, Karar Sayısı: 2007/91, Karar Günü: 30.11.2007.

Bakanlar Kurulu Kararı. **Karar Sayısı: 2002/4720.** 28/8/2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı Kararnamenin Eki: I Sayılı Cetvel.

Gazeteler/Dergiler

25 Temmuz 2009 tarihli ve 27299 sayılı Resmi Gazete.

6 Temmuz 2006 tarihli ve 26220 sayılı Resmi Gazete.

Gazetebir. “Kalkınma Ajansları, Yabancı Sermayenin Önündeki Engelleri Kaldıracak”. [http://www.ajansbir.com/haber-7385---](http://www.ajansbir.com/haber-7385---Kalkinma_ajanslari_yabanci_sermayenin_onundeki_engelleri_kaldiracak.html)
[Kalkinma_ajanslari_yabanci_sermayenin_onundeki_engelleri_kaldiracak.html](http://www.ajansbir.com/haber-7385---Kalkinma_ajanslari_yabanci_sermayenin_onundeki_engelleri_kaldiracak.html) (15 Ekim 2009).

Özkan, Funda. “Türkiye Gayretli Öğrenci ama Sonuç Yok”. **Radikal Gazetesi.** 29 Ocak 2005.

The Irish Times. “EU Structural and Cohesion Funds”. **The Irish Times Business.** Eight Edition, 2000. http://www.business2000.ie/images/pdfs/ndp_8th_ed.pdf (1 Mart 2008).

İnternet Kaynakları

ALMI Företagspartner AB. “Getting Sweden Working”.
http://www.almi.se/Global/Dokument/PDF/almi_english.pdf (15 Temmuz, 2009).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.
http://www.avrupa.info.tr/Bir_Bakista_AB/AB_Ne_Yapar,Ab_Ne_Yapar.html?pageindex=5 (15 Ekim 2007).

Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
“GAP Nedir?”. <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html>. (23 Ocak 2009).

Brussels Regional Development Agency. “BRDA Participation in Economic Initiatives”. http://www.sdrb.irisnet.be/en/sdrb_par.asp (1 Ağustos, 2009).

Brussels Regional Development Agency. “Economic Services For Companies in Brussels”, <http://www.sdrb.irisnet.be/real-estate/expeco.asp> (1 Ağustos, 2009).

Brussels Regional Development Agency. “The Board of Directors and the General Assembly”. http://www.sdrb.irisnet.be/en/sdrb_ca.asp (1 Ağustos, 2009).

Brussels Regional Development Agency. “The Missions of BRDA”.
<http://www.sdrb.irisnet.be/brussels/mainf.asp> (1 Ağustos, 2009).

Brussels Regional Development Agency. “The Missions of BRDA”.
<http://www.sdrb.irisnet.be/brussels/mainf.asp> (1 Ağustos, 2009).

CoR. <http://www.cor.europa.eu/en/presentation/role.htm> (15 Ağustos, 2007).

Çukurova Kalkınma Ajansı. “Ajans Profili”.
http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47
(10 Eylül, 2009).

Çukurova Kalkınma Ajansı. “Mali Destekler”.
http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=109 (10 Eylül 2009).

DPT. “Kalkınma Ajansları Nedir?”.
http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (1 Ekim, 2009).

DPT. “Kalkınma Ajansları”.
http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (14 Haziran 2009).

DPT. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm> (1 Şubat 2009).

EURADA. “About Us”.
<http://www.eurada.org/site/index.php?view=article&catid=35%3Amain-content-category&id=54%3Aabout-us&format=pdf&lang=en> (10 Kasım, 2008).

EURADA. “Eurada Brochure”.
http://www.eurada.org/site/files/brochure%20Eurada_A4.pdf (10 Kasım 2008).

EUROPA, “The Operational Priorities of the European Investment Bank”.
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24221.htm> (1 Mart 2008).

EUROPA. “FIFG: Financial Instrument For Fisheries Guidance”.
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60017.htm>, (1 Nisan, 2008).

EUROPA. “General Provisions ERDF - ESF - Cohesion Fund (2007-2013)”.
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm> 2008, (Mart, 2008).

EUROPA. “General Provisions on the Structural Funds”.
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60014.htm> (1 Mart 2008).

EUROPA. “Provisions and Instruments of Regional Policy: Objective 3”.
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24207.htm> (1 Mart, 2008).

EUROPA. http://europa.eu/institutions/consultative/cor/index_en.htm (15 Ağustos, 2007).

European Comission – Regional Policy. “Structural Funds Regulation 2007-2013”.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newregl0713_en.htm 2008, (Mart 2008).

European Comission. “Boosting Depressed Urban Areas”.
http://ec.europa.eu/regional_policy/urban2/index_en.htm (1 Mart 2008).

European Comission. “Connecting European Region”.
http://ec.europa.eu/regional_policy/interreg3/index_en.htm (1 Mart, 2008).

European Comission. “Objective 1: Supporting Development in the Less Prosperous Regions”. http://ec.europa.eu/regional_policy/objective1/index_en.htm (1 Mart, 2008).

European Comission. “Objective 2: Revitalising Areas Facing Structural Difficulties”. http://ec.europa.eu/regional_policy/objective2/index_en.htm (1Mart, 2008).

France Diplomatie. “European Union Regional Policy”.
http://www.diplomatie.gouv.fr/en/european-union_157/european-policies_2190/regional-policy_4124/index.html, 2006, (1 Mart, 2008).

IDA. “Who is the IDA?”, www.ida.ie/theida/about.asp.

İGEME. “İspanya: Genel Ekonomik Durum, Türkiye ve İspanya Ticari ve Ekonomik İlişkileri”.
www.igeme.org.tr/KKS/userfiles/.../ISPANYA%20Mart%202009.ppt (12 Temmuz, 2009).

İGEME. İspanya: Genel Ekonomik Durum, Türkiye ve İspanya Ticari ve Ekonomik İlişkileri”.
www.igeme.org.tr/KKS/userfiles/.../ISPANYA%20Mart%202009.ppt (12 Temmuz, 2009).

İzmir Kalkınma Ajansı. “Mali Destekler”. <http://www.izka.org.tr/destekler/> (15 Ekim 2009).

İzmir Kalkınma Ajansı. <http://www.izka.org.tr/kurumsal/> (10 Eylül, 2009).

İzmir Kalkınma Ajansı. <http://www.izka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/> (10 Eylül, 2009).

İzmir Kalkınma Ajansı. <http://www.izka.org.tr/kurumsal/vizyon-ve-misyon/> (10 Eylül, 2009).

Konya Milletvekili Atilla Kart tarafından TBMM Başkanlığı’na sunulan 7/2389 sayılı soru önergesinin cevabına ilişkin olarak, DPT Müsteşarlığı’nın 18/04/2008 tarihli, B.02.1.DPT.0.10.01-39-143/1495 sayılı yazısı.

London Development Agency. “Our Purpose and Priorities”.
<http://www.lda.gov.uk/server.php?show=ConWebDoc.2046> (15 Nisan, 2009).

Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA. “About Agency”.
http://www.marr.pl/en/o_firmie.html (1 Ağustos, 2009).

Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA. “EU Fundings”.
http://www.marr.pl/en/dotacje_unijine.html (1 Ağustos, 2009).

Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA. “Financial Offerings”.
http://www.marr.pl/en/oferta_finansowa.html (1 Ağustos, 2009).

Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA. “Labor Market and Education”. http://www.marr.pl/en/rynek_pracy.html (1 Ağustos, 2009).

Presidency of the Government – General Secretariat for Communication. “Basque Development Agency”. <http://www.basques.euskadi.net/t32-7872/en/contenidos/noticia/agencia/agencia.html> (15 Ağustos, 2009).

San Jose State University Departments of Economics. “Regional Development Policies and Programs of Sweeden”. <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/sweden.htm> (13 Temmuz, 2009).

Shannon Development. Delivering a Better Future. <http://www.shannon-dev.ie/media/Media,7475,en.pdf> (12 Temmuz, 2009).

Shannon Development.”About Us”. <http://www.shannon-dev.ie/AboutUs/> (12Temmuz, 2009).

TC Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. “Bölge Kalkınma Ajansları’nın Kurulması GAP İdaresi’ni Nasıl Etkileyecektir?”. <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Sss/c39.html> (5 Aralık 2009).

TC Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. “AB Bölgesel Kalkınma Politikaları”. <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D9152001/abbkp.html>, (10 Mart, 2008).

TMMOB. “Siyasi İktidar Kalkınma Ajansları ile Neyi Kalkındıracak?”. http://www.tmmob.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=392&tipi=3. (15 Şubat 2009).

Veysel Yurdakul, “AB’de Başarılı Kalkınma Ajansı Örnekleri”, www.ansiad.org.tr/.../Veysel%20YURDAKUL%20SUNUM%20RDAss.ppt, (13 Nisan 2008).

YAYED. “BKA’yı Kimler İstiyor Kuşağı - İşverenler”. http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

YAYED. “BKA’yı Kimler İstiyor Kuşığı - Sanayi-Ticaret Odası”.
http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

YAYED. “BKA’yı Kimler İstiyor Kuşığı-Sanayi - MÜSİAD”.
http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=59&tipi=7&sube=0 (10 Aralık 2009).

YAYED. “Görüşler-Kalkınma Ajansları Hakkında TMMOB Görüşü”.
http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=214&tipi=9&sube=0 (15 Şubat 2009).

Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği (Yeşilırmak Havzası Gelişim Birliği).
“Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi”.
http://www.yesilirmak.org.tr/http/YHKB_Genel1.htm (23 Ocak, 2009).

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında İzmir’de doğdum. İlköğretim ve lise öğrenimimi İzmir’de tamamladım. 2002 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü’nden mezun oldum. 2003 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Yüksek Lisans Program’ında yüksek lisans eğitimime başladım. Yrd. Doç. Dr. Tahir Büyükkakın danışmanlığında sürdürdüğüm “Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler ve Kriz Yönetimine İlişkin Değerlendirmeler” konulu tezimi 2005 yılında tamamladım. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Doktora Programı’na kabul edildim. Aralık 2006’da yeterlilik sınavını geçerek Prof. Dr. Alkan Soyak danışmanlığında doktora tezimi hazırlamaya başladım. Şubat 2005’ten itibaren İstanbul Kültür Üniversitesi İktisat Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktayım. İngilizce bilmekteyim. Evliyim ve bir çocuk sahibiyim.

Akademik Çalışmalar

Yavuz Tiftikçigil, Burcu. “Bölgesel Kalkınmada Aşağıdan Yukarıya Yönetim Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı”. **IV. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu**. Ankara: TODAİE Yayınları, 2009, ss. 715-727.

Yavuz Tiftikçigil, Burcu (Editör). **Türkiye’nin Enerji Diplomasisi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 112, Ekim 2009.

Yavuz Tiftikçigil, Burcu ve Ferhat Pehlivanoğlu. “Türkiye’de Yeni Bölgesel Kalkınma Planları ve Bölgesel Yenilik Stratejileri”. **International Knowledge, Economy and Management Congress**. 30 Ekim- 1 Kasım 2009, Yalova. (Bildiri Sunumu).

Yavuz Tiftikçigil, Burcu, Billur Şeniğne ve Hale Kırer. “The Effects of 2008 Global Crise on Turkey’s and Germany’s Trade”. **Beitrittsprozess der Turkei zur EU und Ihre Widerspiegelung auf die Deutsh-Türkischen Beziehungen**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 99, 2009, ss. 205-211.

Yavuz Tiftikçigil, Burcu. “Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”. **Bölgesel Sorunlar ve Türkiye – Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar Sempozyumu**. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, 2008, ss. 321-331.

Büyükkakın, Tahir ve Burcu Yavuz Tiftikçigil. “Lessons From Turkey’s 2000-2001 Crisis With Special Reference To Crises Theories”. **International Conference on Business, Economics and Management**. İzmir: Perspectives on Turkish Economy Vol. 3, Yasar Üniversitesi, 2007, ss. 267-286.

Yavuz Tiftikçigil, Burcu. “Faizin Evrimi”. *Kentometre*. İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi. Yayınlanma Tarihi: Mayıs, 2005.

Yavuz Tiftikçigil, Burcu. “İktisadi Sistemlerde İnsan Faktörünün Değeri Nedir? Karl Polonyi’nin Büyük Dönüşüm’ünden Yanıt”. *Kentometre*. İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi. (Mart, 2005).